

Protest tegen de censuur van de wetenschap door de directie van het Centraal Planbureau

Een bundel opstellen, inclusief

In plaats van *feest* een vertrouwenscrisis

Brief aan de wetenschappelijke collega's
binnen en buiten het Centraal Planbureau

Brief aan wie na de moord op Pim Fortuyn
nog op PvdA, VVD, D66 of Groenlinks stemde

*Na 18 jaar vruchteloos protest tegen censuur van de wetenschap toch maar weer enig
commentaar, en nu n.a.v. de kredietkrisis rond 2008. Over de achterliggende oorzaak,
een suggestie tot structurele oplossing, en de zekerheid van nieuwe crises wanneer die
structurele oplossing niet gekozen wordt.*

Thomas Colignatus

December 2008 en September 2002

Korte Inhoudsopgave

Inleiding	3
Onderdeel A. De kredietcrisis rond 2008 en de economen	7
Zicht vanaf Scheveningen	7
Advies tot ontslag van alle hoogleraren economie.....	10
Onderdeel B. Een door De Groene in 2003 geweigerde advertentie	17
Onderdeel C. Enkele krantenartikelen 1991-2008.....	19
1991. Goed WAO-beleid vergt tijd	19
1992. Minimumloon kan met gemak een stuk omlaag.....	20
1992. Blinde vlek in werk en welvaart.....	23
1993. Sociaal liberale aanpak van de werkloosheid.....	24
1996. We maken de armoede zelf !.....	26
1998. Onvoldoende aandacht Zalm en Vermeend voor rol belastingvrije voet	28
2008. Help de onderkant aan het werk	29
Onderdeel D. Een bundel uit 2002 die toen de drukpers niet haalde.....	31

Inleiding

Wetenschap is een gevaarlijk beroep. Voor je het weet verzin je iets waar anderen eerst weinig van snappen en sta je op het glibberige pad naar excommunicatie. Wie vrouw en kinderen te onderhouden heeft kan maar beter zeggen dat het maar een stomme gedachte was en zich weer bij de kudde aansluiten. Wie er toch over doorgaat wordt in de ogen van de anderen een maniak die een zinsbegoocheling najaagt. Het verschijnsel van cognitieve dissonantie, zo voortreffelijk beschreven door Elliot Aronson (1992), *The social animal*, verklaart veel. Enerzijds weet men dat je bekwaam bent en over de juiste papieren beschikt maar anderzijds zeg je wonderlijke dingen en de kudde lost dat op door je uit te stoten. Universiteiten hebben hier eeuwenlang ervaring mee opgebouwd en de mechanismen van de promotor en de tijdschriften uitgevonden. De promotor heeft een gevestigde reputatie en beschermt de jonge spruit tegen de vooroordelen van onderzoeksgemeenschap. In het tijdschrift zit een onafhankelijke redactie waarin anonieme *peers* hun oordeel vellen over kwaliteit en publiceerbaarheid. Er is veel kritiek op dat systeem, het is niet volmaakt, maar het is tenminste iets. In de wereld van het wetenschappelijke beleidsadvies is het anders. Hier zijn nauwelijks tijdschriften en de paar die er zijn luisteren nauw naar die beleidswereld. Er is geen onafhankelijke promotor maar een chef in een hiërarchische organisatie die in de praktijk hele andere doelen dan wetenschappelijk denken kan hebben – ook al heet je functie een wetenschappelijke te zijn. Wie in die situatie iets verzint heeft snel een probleem. En wetenschappers aan universiteiten zien dat probleem niet want in hun ogen doe je echte wetenschap met publicatie in de tijdschriften en een promotie, en iets anders is er niet.

Op deze wijze zijn inmiddels vier belangrijke ideeën van me in de gehaktmolen geraakt met excommunicatie van de auteur. Een oplossing voor de leugenaarsparadox in de logica in 1981 toen ik nog student was. Een oplossing voor de stemparadox van Arrow, een aanpak voor werkloosheid en armoede, en een algemene theorie voor de staathuishoudkunde, rond 1990 toen ik (van 1982-1991) wetenschappelijk medewerker en econometrist bij het Centraal Planbureau (CPB) was. Er zijn natuurlijk ook andere ideeën maar die zijn niet zo belangrijk als deze vier.

Van belang is: wanneer een autoriteit een analyse van bespreking tegenhoudt dan weet de gemeenschap van onderzoekers niet waarom het gaat – want het is niet besproken. Gangbaar is bespreking in kleinere kring gewenst voordat er publicatie in een gebruikelijk wetenschappelijk medium plaatsvindt. Wanneer er censuur is en excommunicatie dan is dat niet alleen een inbreuk op de vrijheid van denken maar ook vernietiging van mogelijkheden voor de samenleving. Een protest tegen zulke censuur staat op zichzelf. Je kunt bij dat protest niet verwachten dat de resultaten al gegeven en vrij beschikbaar zijn. Eerst moet de censuur en excommunicatie opgeheven worden en daarna pas kunnen de resultaten vrij komen. De directie van het CPB moet de dwaling inzien of worden vervangen en ik moet daar weer gewoon mijn werk kunnen doen. Voor de buitenstaander is er altijd het risico dat die resultaten tegenvallen. Dat risico wordt veroorzaakt door de autoriteit die de censuur pleegde want bij ongestoorde gang van zaken was er geen noodzaak tot protest en ingrijpen door de buitenwacht. Laat hier geen misverstand over zijn: vanaf het moment dat ik over mijn analyse begon, in mijn interne notitie van november 1989 op het Centraal Planbureau, heeft die analyse een wonderlijke tegenwerking ondervonden. Na een half jaar moest ik op grond van feiten constateren dat er censuur van de wetenschap was – en deze feiten kan iedereen controleren.

Belangrijk nieuws is de bespreking in september 2008 door Richard Gill, hoogleraar wiskundige statistiek van de Universiteit van Leiden, in het *Nieuw Archief voor Wiskunde*, van mijn boek over de logica, *A logic of exceptions* (ALOE) (1981, 2007). Ik schreef dit zoals gezegd als student in 1981 en de hoogleraar logica vond het toen maar niets. Ik heb het typescript in de la gelegd omdat mijn studie sowieso econometrie was en het tijd was dat ik eens afstudeerde. In 2005-2006 kwam het weer te voorschijn bij een verhuizing en kon ik tijd vrijmaken om het op

te poetsen, met een uitbreiding met routines in *Mathematica. A system for doing mathematics on the computer*. Gill doet een warme aanbeveling tot lezen en schrijft: “(...) one can imagine that had he received more attention in 1981 by logicians, then the directorate of CPB might have had a different reputation to deal with.” Dit is beslist waar. Ik kan verschillende kanttekeningen bij deze opmerking maken maar het beste is de lezer te vragen om hier eens wat langer over na te denken. Heeft het CPB een reputatie? Verdienen zijn medewerkers respect? Geldt dat niet voor alle medewerkers? Ook niet de medewerker die tegen onheus ontslag protesteert? Kan er werkelijk niets aan de hand zijn?

Overigens reageren de logici in 2008 nog steeds niet adequaat. Studenten aan de universiteiten krijgen verkeerde logica geleerd maar wel een die past bij de misvattingen van hun bevooroordeelde docenten. In de inmiddels 27 jaar sinds 1981 zijn jaargangen wiskundigen opgeleid met waanzinnige gedachten en vernietiging van maatschappelijk potentieel. Het is een misstand, natuurlijk, en als zodanig een goed voorbeeld van wat verblinding, censuur en excommunicatie tot gevolg kunnen hebben. Maar de gevolgen verbleken bij wat de directie van het Centraal Planbureau veroorzaakt – toen veroorzaakte en nog steeds veroorzaakt door de censuur in stand te houden.

Ten aanzien van de economie en zo’n “kredietcrisis” is het een wonderlijke situatie. Als econometrist en wetenschappelijk medewerker leg ik dus al 19 jaar uit dat werkloosheid en armoede op een nette manier aan te pakken en op te lossen zijn. Maar daar besteden beleidsmakers, beleidsadviseurs en universitaire economen geen aandacht aan en in plaats daarvan veroorzaakt men die “kredietcrisis”. Het is wel heel erg sneu voor de vele werklozen en armen op deze aardbol. En denk niet dat het alleen die groep betreft. Het Westen worstelt al decennia met immigratie maar ziet een belangrijke factor over het hoofd. Ook een hoogopgeleid persoon als een arts ondervindt de gevolgen. Niet dat deze vervangen kan worden door een laagopgeleide werkloze maar er is wel ondersteunend werk dat uit handen genomen kan worden.

In september 2008 plaatste ik dit artikel op het archief van *economic working papers* van de universiteit van München: “A note on competing economic theories on the 2007-2008+ financial crisis: The case for (hidden) stagflation.” <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/10831/>. Iedereen zal ermee eens zijn dat economische theorieën in concurrentie met elkaar staan en dat in de praktijk blijkt welke theorie op het gegeven moment geldig is. Maar in de ogen van de collega-economen lijkt mijn theorie niet te bestaan. De samenvatting past in deze inleiding:

The financial crisis that erupted in 2007, continues in 2008 and likely continues longer, is in need for explanation by economic theory. The monetary authorities and financial regulators provide us with piecemeal engineering on the fly but there is a lack of overview. The lack of convincing theory and strategy becomes especially worrying when we see the crisis affecting the real economy. People and economic activities that already suffer are not well-represented in national statistics, which provides newspapers with a rosy picture as if the current crisis only affects the financial sector and not the real economy. When the crisis starts to bite those who are in the statistics then the financial crisis will become recognized for the economic crisis that it is, but apparently with little guidance from economic theory on how to solve it. The time honoured solution is to have the poor and powerless work harder and earn less to solve the problems of the rich and powerful. But economic theory can do better. The paper compares various competing economic theories and suggests that economists study a particular theory that apparently hasn’t had sufficient attention yet. The current financial crisis finds a fundamental cause in stagflation. This stagflation originally was open but was later hidden by financial deregulation and innovation. By tackling stagflation the financial crisis would become manageable. A suggestion on how to tackle stagflation is provided by Colignatus (2005), “Definition & Reality in the General Theory of Political Economy”, Dutch University Press

Er is een persoonlijke kant. Voor mij persoonlijk leidde de censuur tot nogal wat. Verlies van baan door een onheus ontslag met machtsmisbruik, verlies van vrienden en vriendinnen, een moeilijk traject om het hoofd boven water, de rug recht en het protest fier te houden. De gevaren van verbittering en rancune zijn bekend. Maar ik lach te graag om dat een kans te geven, en ondervind veel te veel plezier in contact met nieuwe naasten en vrienden en genoeg in de wetenschap die steeds verrassingen geeft. Er zijn ergere dingen op de wereld dan een roepende in de woestijn te zijn. Mijn leven is verder dus mooi en ik heb een vrolijk karakter en red het wel. Het blijft hoe dan ook verbazen, dat blijft natuurlijk wel bestaan, hoe mensen een ontslagen medewerker niet meer serieus nemen alleen maar omdat deze ontslagen is door een directie met hoge reputatie, niet meer luisteren naar de inhoud van wat er wordt gezegd, en helemaal niet meer luisteren naar het protest tegen censuur en machtsmisbruik.

Deze bundel opstellen heeft vier onderdelen.

Het eerste opstel in **Onderdeel A** schetst het algemene kader. Hier komt de “kredietcrisis” expliciet aan de orde. Wat “kredietcrisis” heet is maar een symptoom van een structureel falen van de Trias Politica, onze huidige variant van een democratisch stelsel. Er is een andere variant van democratie denkbaar die zulk structureel falen voorkomt. Meer democratie met betere *checks and balances* omtrent de voorbereiding van het beleid en de informatie voor de burger en kiezer. Als econoom kan ik daar beroepsmatig uitspraken over doen, tenslotte is het vak *staathuishoudkunde* of in het Engels *political economy*. Zulke crises zullen steeds voorkomen zolang mijn analyse omtrent werkloosheid en armoede niet geaccepteerd wordt want een dokter die het juiste inzicht ontbreekt zal noodzakelijkerwijs fouten maken. Het opstel gebruikt enige wiskunde van de middelbare school en moet voor de beoogde lezer goed te volgen zijn. Het tweede opstel in **Onderdeel A** geeft mijn advies tot ontslag van de hoogleraren economie. Inmiddels adviseer ik op mijn website het buitenland tot een boycot van Nederland totdat de censuur is opgeheven. Misschien geef ik de indruk hier te rechtlijnig te denken. Mensen die zo reageren begrijpen het nog steeds niet. Het is geen rechtlijnigheid maar de norm dat een democratische samenleving niet kan samengaan met censuur. Voor wie dat niet begrijpt kom ik in de verleiding een miljard euro te vragen voordat ik medewerking zou verlenen aan een parlementaire enquête of weer een voet in het CPB zet om met de collegae de situatie rondom de werkloosheid en “kredietcrisis” goed in model te brengen. Het bedrag tekent de relevantie en de Graaf van Monte Christo zou het met me eens zijn. Maar zoiets is tamelijk pathetisch, een nodeloze barrière voor de werklozen en armen, en het is al erg genoeg dat collectief ontslag van hoogleraren en een boycot genoemd moeten worden.

Onderdeel B bevat een advertentietekst die in 2003 door *De Groene Amsterdammer* geweigerd werd. Deze bevat mijn protest tegen de censuur van de wetenschap. De redactie had er nog niet over geschreven maar een advertentie kon wellicht. Nee, deze werd geweigerd met als argument dat zoiets niet in het blad kon. Oordeel zelf. De advertentie was eerder al geweigerd door het blad *Economisch Statistische Berichten* waar de censuur in al deze jaren ook niet genoemd is. Nederland is een redelijk dichtgetimmerd land. Een bestuursrechter laat machtsmisbruik bij ontslag toe. De media berichten niet, de Raad voor de Journalistiek staat het toe. Kamerleden doen niets. Een griffier van de Commissie van de Verzoekschriften van de Tweede Kamer geeft je standpunt verkeerd weer. Wetenschappers wenden het hoofd af. De Koninklijke Academie met zijn commissie voor de integriteit doet niets. De argumenten die men geeft: tja, in machtsposities volstaat denkelijk elke tekst, maar zie mijn website voor zulke teksten en mijn weerleggingen. Lezer, wanneer u een open samenleving wilt waarin nieuwe gedachten een kans krijgen dan moet u het werkelijk niet op deze manier organiseren.

Onderdeel C bevat een aantal krantenartikelen van 1991 tot en met 2008 waarin ten aanzien van die analyse omtrent werkloosheid en armoede een tipje van de sluier wordt opgelicht. Deze artikelen zijn geschreven met co-auteurs die ik andermaal hartelijk dank zeg. De echte analyse

is natuurlijk niet in een krantenartikel te vatten. Ook is de eigenlijke analyse breder want gaat over het falen van de Trias Politica.

Onderdeel D bevat een bundel van opstellen die ik in 2002 maakte en die de drukpers toen niet haalde. Ik kreeg het van een uitgever terug en had geen tijd en energie meer om een andere te proberen terwijl ik sowieso met Hans Hulst bezig was met *De ontketende kiezer*, Rozenberg Publishers 2003. Deze bundel van 2002 is erg getekend door de moord op Pim Fortuyn. Maar hij hoeft niet in de la te blijven liggen. Dit moment van herbundeling is wel zo geschikt waarbij het tijdsgebundene vermoedelijk toch wat bijdraagt. In ieder geval laat het zien dat het leven van iemand die weet hoe je werkloosheid en armoede zou kunnen aanpakken niet al te gemakkelijk is, in een wereld die niet wil luisteren en steeds nieuw chaos verzint. Van belang is ook het afsluitend opstel omtrent het geven van een voorbeeld. Nu Barack Obama president van de VS wordt en voor grote uitdagingen wordt gesteld zou het mooi zijn wanneer hij gebruik kon maken van een degelijke analyse omtrent werkloosheid en armoede, en hopelijk ook een werkend systeem in Nederland. Hij verdient alle kans om te kunnen slagen en hij zou verlost moeten worden van een standaard economische theorie die hem eigenlijk ketent en tegenwerkt. Wie Obama wil helpen zou zich daarvoor kunnen inzetten. Een parlementaire enquête in Nederland naar massale werkloosheid en de rol daarbij van de voorbereiding van het economisch beleid, alsmede de rol van het CPB en de censuur door de directie van het CPB, is een belangrijke eerste stap. Probleem is natuurlijk dat zo'n enquête lang kan duren en dat Obama dan al met herverkiezing bezig is, de wereld blijft niet zonder drama.

Deze bundel staat dus bol van de herhaling.

Zicht vanaf Scheveningen

Thomas Colignatus, econometrist te Scheveningen
23 november 2008

Sinds de val van de Muur in 1989 beargumenteer ik dat een internationaal aangehangen economische theorie gemankeerd is, met een weerslag op de modellen van het Centraal Planbureau, en dat een andere benadering beter zou zijn (Colignatus 1990, 1994, 2003, 2005). De economische ontwikkeling sindsdien verbaast me dan ook maar matig. Beleid dat op verkeerde inzichten is gestoeld heeft weinig kans van slagen. Wanneer een dokter van een verkeerde theorie en diagnose uitgaat dan kan de behandeling de patient zelfs zieker maken. Hieruit blijkt maar weer eens het cruciale belang van economen alsmede hun verantwoordelijkheid om te zorgen voor goede theorievorming. De acceptatie van mijn nieuwe analyse laat nu al 19 jaar op zich wachten en de risico's van het CPB *Global Crisis* scenario (CPB 1992ab) gelden nog steeds, met name door de voortgezette groei van wereldbevolking en milieubeslag. De positieve factoren voor acceptatie van de juiste economische theorie liggen structureel in toenemende wetenschap, onderwijs en informatietechnologie. Ook geldt dat het beleid wel moet falen zolang men de goede analyse nog niet kent, en iedere crisis geeft ook een kans dat belangstelling ontstaat voor andere inzichten. Tinbergen en Keynes kregen rond 1936 maar weinig handen op elkaar en er was de Tweede Wereldoorlog voor nodig om de zaak vlot te trekken (Skidelsky 1975), maar het lukte uiteindelijk wel. De lezer begripte dus dat ik slechts geduld hoeft te oefenen. Op zich is dat een luxueuze positie maar het is ook belastend voor het ethisch en empathisch gemoed wanneer je ook denkt aan de slachtoffers van het verkeerde beleid en het bloed dat al vloeit en mogelijk nog gaat vloeien. Er blijft dus de plicht om af en toe nog eens aandacht te vragen voor iets dat allang elders op papier staat. Vanaf geduldig Scheveningen kan men richting Den Haag kijken, dat laag in het veen ligt met vaak een sluier van benevelende moerasdampen. In de andere richting is er het wijde uitzicht over de Noordzee met zijn vele grijstinten en aanstormende wolkenpartijen. De huidige economische crisis is een kans voor nieuwe gedachten. Behoud die open geest en laten we nu dan naar de economische theorie kijken. Het onderstaande geeft een synopsis van mijn analyse, een terugblik op het verkeerde beleid van de laatste 19 jaar, en enkele suggesties voor de toekomst.

Raamwerk

Voor begrip van de economische situatie is inzicht nodig in de sociale keuzefunctie, de inkomenshervedelingsfunctie en de productiefunctie (ook voor huidige werklozen). Doorslaggevend zijn de herleide functies die volgen uit de institutionele arrangementen. We kunnen 99% van de bestaande economische theorie en modelvorming behouden maar 1% moet iets anders.

Het marginale belastingtarief

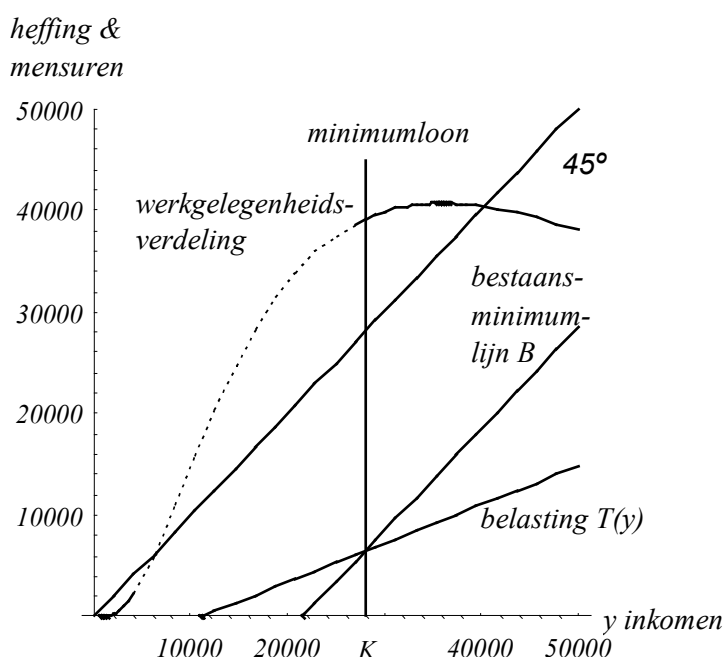
Het huidige beleid is gericht op verlaging van het marginale belastingtarief zoals dat statutair geldt. Dit beleid gaat uit een economische theorie waarin gebruik wordt gemaakt van partiële afgeleiden. Deze theorie of interpretatie is echter gemankeerd. Jaarlijks moeten de tarieven aangepast worden in verband met de ontwikkeling van het bestaansminimum en om te voorkomen dat de overheid een steeds groter deel van het nationaal inkomen tot zich neemt. Dat leidt tot een “dynamische marginaal”. Met y het inkomen, T de belasting en Δ de verschiloperator geldt $\Delta T / T_{-1} = \Delta y / y_{-1} \Leftrightarrow \Delta T / \Delta y = T_{-1} / y_{-1}$. Dit betekent dat bij

gelijke groei van belastingen en inkomen (links in de vergelijking) dat dan de “dynamische marginaal” gelijk is aan de gemiddelde belasting (rechts in de vergelijking). In het beleid krijgt de statutaire marginale belasting teveel gewicht en de gemiddelde belastingdruk te weinig. De economische agent is daarbij ook meer geïnteresseerd in de positie in de inkomensverdeling en het eigen risico op werkloosheid dan in de groei van het (nationale) inkomen.

Het belastingvacuüm

Gangbaar wordt het verschil tussen netto inkomen en loonkosten de *wig* genoemd, maar bij het minimumloon is de term *belastingvacuüm* beter. In dat gebied van y worden lasten geheven en wordt men geacht deze ook te kunnen betalen, maar men mag daar wegens het minimumloon niet voltijds werken en men betaalt dus niets. Lezers die niet van natuurkunde houden prefereren misschien de term *belastingwoestijn*, zolang maar duidelijk is dat je hier niet overleeft. Figuur 1 gaat uit van cijfers en guldens van 1993 maar er is sindsdien in essentie niets veranderd. Ten eerste is er de 45-graden lijn, en parallel daaraan de *bestaansminimumlijn* door het punt B , met het netto bestaansminimum $B = 21600$. Voor een punt y op de liggende as wordt de belasting gegeven als $T(y)$. De belasting voor kostwinners zonder verdienende partner (tariefgroep 3) in 1993 kan voor het inkomensgebied van de figuur worden weergegeven met een lijnstuk, dat vertrekt vanuit een belastingvrije voet van ca. $V = 11000$ en vandaar een helling van 38,4 % heeft. Het verschil tussen de belastinglijn en de 45-graden lijn geeft het netto inkomen $y - T(y)$. De bestaansminimumlijn snijdt een deel van het netto inkomen af dat men tenminste moet verdienen. Het snijpunt van de belastinglijn en de bestaansminimumlijn geeft het kritische inkomen K terug, zijnde de minimumloonkosten. Verdient men minder dan K , dan is het netto inkomen kleiner dan B , en dan is men binnen het sociale zekerheidssysteem gerechtigd tot een uitkering (waarbij men niet mag werken). In de figuur is ook een kromme getekend. Dit is de productiviteitsverdeling (waarbij de aparte eigen rechtersas met de dichtheid is weggelaten). Het linker deel beneden K is gearceerd omdat dit de geschatte en niet waargenomen productiviteit van betreffende werklozen betreft. Het *belastingvacuüm* is het traject tussen B en K , en kan worden gewogen met de betreffende aantallen werklozen. In economische termen blijkt een verschil tussen netto minimum en totale kosten een situatie van verspilling te zijn. Kwijtschelden van belastingen beneden K kost niets, omdat men hier immers niets betaalt. Hier is een Pareto-verbetering mogelijk, en de bureaucratie laat hier goud op straat liggen.

Figuur 1. Werkgelegenheid en bruto minimumloon bepaald door netto bestaansminimum en belastingen

Phillipscurve en de beleidsreactie

Het verkeerde beleid t.a.v. belastingen en premies veroorzaakt toenemende werkloosheid en impliceert een verschuiving van de Phillipscurve en NAIRU. Het is ook een internationaal bestaand mechanisme. Hiermee is de stagflatie sinds 1970 in de kern van de zaak verklaard. In het begin was de stagflatie een open wond maar is deze gaanderweg verborgen geraakt door de ICT revolutie en de financiële deregulering en innovaties met de gepaard gaande geldcreatie. De fiscale en monetaire autoriteiten onderkennen deze analyse echter niet, hanteren een andere analyse, zoals bijvoorbeeld globalisering, welvaartsstaat-sclerose of technologische verandering. De beleidsreactie varieerde van eerst ruimte in de jaren '70 naar strengheid in de jaren '80 en vervolgens weer een toenemende verruiming, met de gedachte dat dit in de praktijk inderdaad ook kon. In Nederland is er het generieke loonmatigingsbeleid, dat gunstig is voor de export maar te weinig voor de binnenlandse markt, terwijl juist een gericht beleid nodig is.

Het theorema van Arrow

Kenneth Arrow bewees een stelling over een contradictie van axioma's die gebruikt zouden kunnen worden voor het mechanisme voor de sociale keuzefunctie. Zijn wiskundige afleiding was wel correct maar hij gaf er ook een interpretatie aan die niet geheel correct is, welke interpretatie tot veel navolging en misverstanden heeft geleid. Arrow's interpretatie dat ideale democratie onmogelijk zou zijn veroorzaakt nodeloos cynisme want het gaat altijd om praktische invulling. De interpretatie dat een sociale keuzefunctie nooit democratisch kan zijn schijnt er toe te leiden dat democratisch ingestelde onderzoekers eigenlijk geen onderzoek naar die functie doen. Het is opvallend maar ook onjuist dat zulk onderzoek weinig gedaan wordt bij het Centraal Planbureau. Een fundamenteel punt blijft de spanning tussen een wetenschappelijk adviseur die uitspraken doet op grond van een gevonden functie en een regering of parlement die anders zouden kunnen (zeggen te) denken. Het is beter die spanning aan te pakken en op te lossen dan het probleem uit de weg te gaan door geen onderzoek te doen.

Economisch Hof

In de staathuishoudkunde bestuderen we ook instituties. Het model van de Trias Politica is in de praktijk versoepeld met allerlei andere aanhangsels zodanig dat sommigen spreken van een Myrias Politica, maar het model als zodanig blijft analytisch relevant. In het speelveld van de uitvoerende, gerechtelijke en wetgevende macht raakt de informatie aangetast. CPB-adviezen zijn conditioneel op het succes van beleid ("beleidsvoornemens worden uitgevoerd") en niet onconditioneel wetenschappelijk onafhankelijk. Dit leidt tot een advies tot een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het economisch beleid en met name naar de rol van het Centraal Planbureau. Dit was bij mij de stand in 1990. Nadien heb ik dit aangevuld met het advies het CPB op te waarderen tot een grondwettelijk Economisch Hof met een wetenschappelijk taak t.a.v. de informatie maar ook met de macht de rijksbegroting af te keuren wanneer de informatie daarin niet juist zou zijn.

Ter besluit

Uit deze synopsis blijken direct al enkele beleidsadviezen. Met het oog op de huidige mondiale economische crisis is een aanvulling mogelijk. Het belang van de bestedingen is recentelijk weer getoond (Pollock & Letta 2001). Waar nu de neiging lijkt te bestaan opnieuw veel geld in de economie te pompen, fiscaal of via een lage rente, moet opgemerkt worden dat er in de laatste decennia al veel te veel geld geschapen is, en dat het dus verstandiger is juist geld uit de markt te nemen via hogere belastingen op hogere inkomens en gevormde vermogens. Naast een uitgaven-norm voor de gewone uitgaven is een kapitaalbegroting voor anti-cyclische investeringen zinvol, vorm te geven in aparte fondsen en banken. Dat de wereld nu niet fors investeert is een gemiste kans. Tinbergen en Keynes leerden het al: I is reëel inkomen en S is maar geld op de bank. Vervolgens blijkt nu ook weer hoe belangrijk economische ramingen zijn. Wanneer de CPB's van de wereld slagen in betrouwbare ramingen en wanneer de overheden erin slagen om het beleid daarop af te stemmen, en beiden in onderlinge samenwerking, dan wordt grote onzekerheid uit de economie weggenomen. De crisis op de

financiële markten en de rest van de economie is het teken dat het daaraan nogal schort. De echte crisis is derhalve dat mensen en markten nog weinig vertrouwen hebben in de huidige arrangementen voor economisch advies en afstemming van beleid. Onze landen *zijn penny wise, pound foolish* ten aanzien van hun bestedingen en vormgevingen voor deze cruciale functies. Vervolgens is te adviseren de EU uit te breiden met Rusland. Economen moeten ervoor waarschuwen dat een project omtrent de sociaal-economische ruimte met politieke stabiliteit niet door politici wordt gekaapt voor federale staatsvorming, zie ook *The Economist* (Charlemagne 2008). De vorming van een wereldmunt blijft aan te bevelen, eventueel aanvankelijk zonder de USA hoewel de kans op deelname iets groter is geworden nu Obama tot president is gekozen. Het *corps diplomatique* is fors uit te breiden want de behartiging van het nationale belang vraagt een dramatisch toegenomen aandacht en subtiliteit, en er is veel uit te leggen en te verhelderen.

Thomas Colignatus is de wetenschappelijke naam van Thomas Cool, econometrist en voormalig wetenschappelijk medewerker van het Centraal Planbureau. Sinds 1990 adviseert hij tot een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het economisch beleid en uitbreiding van de Trias Politica met een grondwettelijk Economisch Hof. Hij protesteert tegen censuur van de wetenschap door de directie van het CPB. Zie <http://www.dataweb.nl/~cool>

Advies tot ontslag van alle hoogleraren economie

Tijdschrift voor het Economisch Onderwijs, 2005 no 2, april, p 108-112

Inleiding

Het behoort tot mijn plicht als economisch wetenschapper om te rapporteren over hetgeen mij na ampel beraad als waarheid voorkomt, wat ook door anderen getoetst kan worden en waar de samenleving vervolgens voordeel van kan hebben. Momenteel moet ik zo rapporteren dat het een goed advies is alle hoogleraren economie wegens disfunctioneren te ontslaan. Wellicht is het inzicht voor velen verrassend maar het advies staat als een huis terwijl de voordelen voor de samenleving groot zullen zijn.

Het belang van de openheid omtrent het advies

Het is van belang dat dit advies tot ontslag der hoogleraren economie helder en in alle rust en openheid gegeven kan worden. Men kan daarbij denken aan het commentaar van Erkelens ten aanzien van hooggeleerde kritiek op een vraag voor het schriftelijk eindexamen economie 2002, welke kritiek als mosterd na de maaltijd kwam:

“wanneer deze kritiek wordt geuit op een opgave die zo duidelijk haar wortels heeft in een artikel dat 18 maanden eerder aan het wetenschappelijk forum werd gepresenteerd, waarom dan niet eenzelfde reactie geschreven in de ESB.”¹

Inderdaad, opdat later niet de kritiek kan ontstaan dat het advies niet gegeven is, dient het advies tot het ontslag der hoogleraren helder en in alle rust en openheid geformuleerd te worden, opdat het ook op die wijze gelezen kan worden, niet alleen gelezen door het wetenschappelijk forum maar ook door de samenleving in zijn geheel waar nog abusievelijk vertrouwen in de hoogleraren economie lijkt te bestaan.

¹ L. Erkelens, “Over hoogleraren en examens. De toets der kritiek”, *Tijdschrift voor het Economisch Onderwijs* 2002:5, p268-271

Het disfunctioneren

De hoogleraren economie disfunctioneren doordat zij al 15 jaar zwijgen ten aanzien van de censuur van de wetenschap door de directie van het Centraal Planbureau (CPB).

De kwestie van de censuur is gedocumenteerd op mijn website <http://www.dataweb.nl/~cool> en in verschillende artikelen en boeken.² Al deze documentatie is echter door de Nederlandse hoogleraren economie genegeerd.

In 1990 adviseerde ik in een concept-publicatie op het CPB tot een parlementaire enquête naar de toen 20 jaar voortdurende massale werkloosheid en de rol daarbij van de voorbereiding van het economisch beleid en in het bijzonder de rol van het CPB zelf.³ Deze concept-publicatie werd door de directie van interne bespreking tegengehouden, hetgeen censuur is.

Langer dan een decennium was mijn gedachte dat de geadviseerde enquête er door die censuur een voetnoot of bijlage bijkreeg, of van karakter zou kunnen veranderen van informatie-verzameling naar fouten-onderzoek. In 2004 ontwikkelde ik het aanvullende advies dat Nederland is te boycotten totdat de censuur is opgeheven.⁴ Nu kan ik daaraan nog zinvol het advies tot ontslag van alle hoogleraren economie toevoegen. Nu in 2005 is immers een tweede editie van DRGTPE verschenen.⁵ Is het verstandig deze tweede editie wederom te laten wegzinken in het moeras van de inmiddels duidelijk getoonde incompetentie en laksheid ten aanzien van de integriteit van de economische wetenschap? Nee, het lijkt me niet. Zelfs een ezel stoot zich niet tweemaal aan dezelfde steen.

Bovendien vereist de wetenschappelijke ethiek dat een wetenschapper, aan de wetenschappelijke discussie deelnemend, ook duidelijk is. Men betracht de hoffelijkheid en respecteert de menselijke waardigheid maar bewaart ook de duidelijkheid. Zou ik zwijgen ten aanzien van het advies tot ontslag der hoogleraren economie dan zou ten onrechte bij anderen de indruk kunnen ontstaan dat ik de kwaliteit van hun inzicht erken - maar die kwaliteit vervalt juist waar zij de censuur van de wetenschap door de directie van het CPB negeren.

Eventueel zou men kunnen stellen dat de documentatie van de censuur onvolledig of ontoereikend is zodat de hoogleraren economie niets te verwijten valt. Als er al censuur zou zijn dan zou het, op deze manier gedacht, mijn eigen schuld zijn dat ik ineffectief zou hebben geprotesteerd. De mogelijkheden tot 'blaming the victim' zijn inderdaad onuitputtelijk. Mijn antwoord daarop is dat een hoogleraar economie die de kwestie cq. de documentatie heeft onderzocht en de conclusie van censuur heeft verworpen de argumentatie dan maar op het internet moet zetten, zodat ik vanuit mijn site de correcties kan linken. Een belangrijk argument van mij zal daarbij zijn dat juist het equivalent van een parlementaire enquête nodig is om de

² Ik noem hier alleen de boeken: Colignatus (1992b), "Definition and Reality in the general theory of political economy; Some background papers 1989-1992", ISBN 905518-207-9, Magnana Mu Publishing and Research, Rotterdam; Colignatus (1994b), "Trias Politica & Centraal Planbureau", Samuel van Houten Genootschap, Den Haag, ISBN 90-802263-1-9 (zie de pdf op de website); H. Hulst & A. Hulst m.m.v. Colignatus, (1998), "Werkloosheid en armoede, de oplossing die werkt", Thesis Publishers 1998, ISBN-90-5179-447-X; Colignatus (2000), "Definition & Reality in the General Theory of Political Economy", (DRGTPE), First Edition, March & June 2000, ISBN 90-802263-2-7; Colignatus and H. Hulst (2003), "De ontketende kiezer", Rozenberg Publishers

³ Colignatus (1990a), "After 20 years of mass unemployment; Why we might wish for a parliamentary inquiry", Central Planning Bureau III/90/38, The Hague. Ecozoek 1991 en opgenomen in Colignatus (1992b)

⁴ Colignatus (2004), "After 35 years of mass unemployment: An advice to boycott Holland", ewp-geet/0405001, Economic Working Papers Archive

⁵ Colignatus (2005), "Definition & Reality in the General Theory of Political Economy", Second Edition, Dutch University Press. Een niet-afdrukbare pdf bevindt zich op mijn website.

kwestie op te lossen, terwijl de hoogleraren economie juist verzaakt hebben door de argumenten te negeren die tot die conclusie leiden.⁶

Een ander argument zou zijn dat de hoogleraren economie niet incompetent zijn of geen gebrek aan gevoel voor integriteit van de wetenschap hebben, maar slechts slachtoffer zijn van een cognitieve dissonantie.⁷ In het algemeen is de vaststelling van cognitieve dissonantie beter en ook een adequate bescherming voor personen wanneer zij toch duidelijk over bekwaamheden beschikken en zij toch ook duidelijk fatsoenlijke mensen zijn. Het punt is echter dat het argument van cognitieve dissonantie ook uitgeput kan raken. Misschien geldt het nog wel psychologisch in individuele gevallen maar er is ook een bestuurlijk en maatschappelijk kader en het zou onjuist zijn om de integriteit van de wetenschap daaronder te laten lijden. Na 15 jaar protesteren en na zoveel toelichting over de censuur van de wetenschap door de directie van het CPB, en na het expliciet aan de orde stellen van die cognitieve dissonantie in dat aangehaald artikel uit 1996, loopt het argument van psychologische onschuld op zijn eind. De vaststelling van collectieve schuld is zoals men bij vandalisme door een groep hangjongeren vaststelt dat ieder schuld treft terwijl misschien maar een paar personen daadwerkelijk iets hebben vernield, of wanneer men bij een criminele organisatie vaststelt wie de deelnemers zijn terwijl slechts één persoon feitelijk de trekker heeft overgehaald. De conclusie van collectief falen is onvermijdelijk en deze is van zodanige omvang dat het advies tot ontslag van alle hoogleraren economie gefundeerd is.

De maatschappelijke baten

De maatschappelijke baten van het collectief ontslag van de hoogleraren economie bestaan uit het vermijden van de kosten van hun huidige disfunctioneren. Na de 20 jaar van massale werkloosheid van 1990 zijn er inmiddels 15 jaar van massale werkloosheid bijgekomen. Werkgelegenheid is van cruciaal belang voor de samenleving. Een aspect t.a.v. de werkgelegenheid dat recentelijk in sterke belangstelling is gekomen betreft de maatschappelijke integratie van minderheden, waarbij het evident is dat deze integratie gemakkelijker plaats kan vinden wanneer er meer werkgelegenheid bestaat. Maar er zijn veel meer aspecten, zoals pensioenen, kinderopvang, onderwijs, investeringen, gezondheid, om maar enkele te noemen.

In de gecensureerde CPB-notitie was werkloosheid maar een voorbeeld. Het was een voldoende belangrijk voorbeeld om de discussie mee te openen. Het voorbeeld draagt ook het advies tot de parlementaire enquête omdat men immers in staat moet zijn om een concreet onderbouwd voorbeeld te geven. Maar het zou een misverstand zijn te denken dat de redenering slechts op de werkloosheid betrekking heeft. De redenering betreft de voorbereiding van het economisch beleid en het falen van het coördinatiekader. De redenering in de concept-publicatie is dus relevant voor alle onderwerpen waar er sprake is van voorbereiding van economisch beleid.

Wanneer bijvoorbeeld de taak en plaats van het CPB ten aanzien van de voorbereiding van het economisch beleid in 1991 verbeterd was, zeg een jaar nadat de gecensureerde notitie als CPB-publicatie had kunnen verschijnen, dan had bijvoorbeeld ook de voorbereiding van de Betuwe-route er denkkelijk wel anders uitgezien. De commissie Duivesteijn die de kwestie van de Betuwe-route heeft onderzocht heeft ten onrechte de censuur van de wetenschap door de directie van het CPB genegeerd. Zo zijn er vele voorbeelden.

Voor alle duidelijkheid zij op te merken dat het advies tot ontslag van de hoogleraren economie niet voortkomt uit het batig saldo. Het advies komt voort uit de overweging van wetenschappelijke integriteit. Wanneer er een negatief saldo zou zijn dan zou dat netjes gemeld zijn maar nu valt een batig saldo te melden, zodat het wat onbegrijpelijker zou zijn wanneer het advies niet wordt overgenomen.

⁶ Dat dit argument hier naar zichzelf verwijst, vernietigt het argument niet, zoals wel het geval is bij de Baron von Münchhausen die zichzelf aan de haren uit het moeras tilt. Het argument kan naar zichzelf verwijzen doordat alleen het parlement bevoegd is parlementaire enquêtes te houden.

⁷ Colignatus (1996d), "An institutional explanation of structural unemployment of low income labour," Presentation for the 7th Research Day of the Social Sciences, Amsterdam, ewp-oth/9605001

Aspecten van het advies

Het advies tot ontslag van de hoogleraren economie heeft diverse aspecten. In het kader van deze bespreking zou het te ver voeren om al deze aspecten te bespreken. Enkele zijn echter zinvol te noemen.

Een aspect in de kwestie is mijn onbevangenheid als wetenschapper. Als slachtoffer van de censuur word ik door velen als ‘partij’ gezien - wat op zich opmerkelijk is, alsof iemand niet meer objectief slachtoffer kan zijn. Hoe dan ook, elders heb ik reeds uitgelegd dat er met mijn onbevangenheid in deze kwestie niets aan de hand is.⁸ Ook ten aanzien van het onderhavige advies tot ontslag der hoogleraren economie kan men vaststellen dat het een creatief nieuw idee is dat op juiste wijze de wetenschappelijke toets kan doorstaan en dat niet is verkleurd door een partijdige stellingname.

Wie, vervolgens, is een “hoogleraar economie”? Er zijn vele aanduidingen voor het vakgebied en niet alle leeropdrachten hanteren het woord “economie”. Er zijn bijvoorbeeld de leerstoelen staathuishoudkunde en sommige economen zijn bijvoorbeeld universiteitsprofessor. De afbakening is echter oplosbaar en wanneer het voorstel praktisch uitgevoerd gaat worden valt er altijd wel een commissie te benoemen die de grenzen vaststelt. Openbaarheid is te betrachten zodat openbaar commentaar ook mogelijk is.

Waarom een collectief ontslag en waarom niet het bepalen van de individuele mate van falen en gepaste maatregelen? Het antwoord hier luidt dat er sprake is van collectieve schuld en dat de mate van individuele bijdrage daaraan zijn antwoord vindt in het ontslag. Neem als voorbeeld de preadviezen van de Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde van 2004 over het thema “Innovatie in Nederland”.⁹ Of neem het kerstnummer van Economisch-Statistische Berichten (ESB).¹⁰ In geen van beide bundels wordt de censuur van de wetenschap door de directie van het CPB genoemd terwijl men zou denken dat dit bij uitstek gelegenheden zouden zijn om een woord van protest te uiten. Zijn de auteurs dan eerstverantwoordelijk? Dat zou een dubieuze stelling zijn want ook de lezers van deze publicaties hadden zich in de voorgaande 15 jaar kunnen laten horen. Bij collectieve verantwoordelijkheid past derhalve een collectieve maatregel.

Een frappant voorbeeld van individuele verantwoordelijkheid is het volgende. Op de borrel na de KVS-bijeenkomst over de preadviezen sprak ik hoogleraar X en vertelde hem dat professor Casper van Ewijk, hoogleraar van de UvA en enkele jaren geleden onderdirecteur bij het CPB geworden, zich van de censuurkwestie afzijdig houdt. X reageerde dat het niet onlogisch voor Van Ewijk was om zich afzijdig te houden, want hij heeft ongetwijfeld zijn eigen werk en onderzoek en het aanpakken van die censuurkwestie zou veel tijd kunnen vergen. Mijn verbaasde reactie daarop was dat, met alle begrip voor de duidelijke verleiding, het toch het werk van een onderdirecteur van het CPB zou moeten blijven om de integriteit van de wetenschap aldaar te waarborgen. Mijn reactie ontlokte echter geen begrip, en X en ik konden slechts constateren dat het gesprek daarmee afgelopen was. Het lijkt me evident dat deze X door zijn getoonde gebrek aan gevoel voor de integriteit van de wetenschap een eigen individuele verantwoordelijkheid draagt, want feitelijk weigerde hij de censor ter verantwoording te roepen. Toch lijkt het me onjuist om alleen X te ontslaan, of mutatis mutandis de steekproef aan hoogleraren die ik over de afgelopen 15 jaar zo op individuele wijze gesproken heb. Adequater en rechtvaardiger is het hanteren van de collectieve maatstaf.

Waar ik sprak over “hoogleraren economie” bedoel ik natuurlijk de Nederlandse hoogleraren en niet de hoogleraren in het buitenland. Er zijn complicaties wanneer iemand naar het buitenland verhuist. Een voorbeeld is Rick van der Ploeg, die gerust met naam en toenaam genoemd mag

⁸ Zie “De ontketende kiezer”, op. cit., p141-142

⁹ B. Jacobs en J.J.M. Theeuwes (red), “Innovatie in Nederland. De markt draalt en de overheid faalt”, Preadviezen van de Koninklijke Vereniging voor de Staathuishoudkunde, Lemma 2004

¹⁰ ESB, “Wijze economen over theorie en beleid”, kersteditie 2004, 24 december 2004, jaargang 89, nr. 4449, p603-626

worden en die dat misschien zelfs wel leuk vindt. De Klerk en Van der Ploeg schrijven begin 1992: ¹¹

“In het voorstel tot een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het beleid en naar de rol van het Centraal Planbureau klinkt iets van wantrouwen door, een wantrouwen dat er op zich op wijst dat de eens vrijwel onaantastbare positie van het bureau toch aan slijtage onderhevig is geweest. Het voorstel om van het bureau een echte onafhankelijke wetenschappelijke instelling te maken is wat dat betreft meer recht-door-zee en toe te juichen.”

Van der Ploeg brengt tegenwoordig zijn dagen in ‘schaamte voor Nederland’ door aan het Europees Universitair Instituut te Florence. ¹² Persoonlijk lijkt het me wat gemakzuchtig van HP/De Tijd om nu juist Van der Ploeg als criticus van Nederland op te voeren, maar mijn persoonlijke mening doet niet ter zake. Waar het om gaat is dat Van der Ploeg de al 15 jaar durende censuur van de wetenschap door de directie van het CPB negeert, ook onlangs nog toen hij lid was van een visitatiecommissie die het CPB ‘beoordeelde’. Van der Ploeg is als hoogleraar economie niet te handhaven. Vaststelling van die conclusie is vooralsnog voldoende, hoe het EUI daarvan te overtuigen valt is van later zorg.

Een ander aspect aan het advies is de skepsis sinds Sokrates ten aanzien van het waarheidsbegrip. Het advies tot ontslag der hoogleraren is gebaseerd op de gedachte dat het *waar* is dat de maatschappij er voordeel van zou hebben. Hoe kan ik nu zoiets beweren, met alle onzekerheden en de noodzakelijke skepsis ? Dit artikel presenteert slechts een redenering en geen concrete berekening die men zou kunnen controleren. Het antwoord hierop kent weer verschillende deelaspecten.

Kern is de empirische cyclus, waarin men vanuit de theorie hypothesen ontwikkelt die empirisch kunnen worden getoetst. Vanuit het theoretisch raamwerk van het falend coördinatiekader van de Trias Politica geredeneerd geeft het hier geformuleerde advies slechts een onderscheidend empirisch experiment. De berekeningen ten aanzien van de kosten en baten laat ik over aan wie het gaat uitvoeren. Eerder heb ik reeds beargumenteerd dat wie nog niet overtuigd is van de zinvolheid van een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het economisch beleid via diezelfde redenering omtrent de empirische cyclus daarvan wel overtuigd kan raken. ¹³ Dezelfde redenering geldt mutatis mutandis ten aanzien van de boycot van Nederland en nu ook het ontslag der hoogleraren economie. Het zijn alle zinvolle onderscheidende experimenten.

Gegeven de empirische constatering van de censuur van de wetenschap door de directie van het CPB en de constatering van het verzaken van de hoogleraren economie is er voldoende morele waarborg tot het ontslag der hoogleraren. De enige vraag die resteert is hoeveel de werkloosheid in de wereld moet toenemen of hoever de sociale zekerheid in Nederland moet worden afgebroken voordat men bereid is dit verantwoorde empirische experiment van het ontslag der hoogleraren economie te verrichten. De Nederlandse samenleving gaat al ver, door bijvoorbeeld het tolereren van illegale arbeid die grenst aan nieuwe slavernij, en door het bestempelen tot ‘criminaliteit’ van zulke vormen van uitbuiting zoals ook vrouwenhandel, waardoor het plotseling geen ‘economie’ meer heet te zijn maar een probleem lijkt te zijn van ‘slechts’ tekortschietend politiewerk. De maatschappelijke druk is al zo toegenomen dat er twee politieke moorden zijn gepleegd. Wanneer o wanneer is men bereid de censuur van de wetenschap door de directie van het CPB op te heffen ? De onderscheidende experimenten kunnen de juiste beslissing dichterbij brengen.

¹¹ ESB 18/3/92 pag 280, in het kader van het “Nationaal Economiedebat” van NRC en SMO. Zie ook de reactie Colignatus “In reactie op: Overheid en markt in het maatschappelijk debat”, opgenomen in (1992b) en (1994b)

¹² A. van der Horst, “Ik schaam me dood voor Nederland”, HP/De Tijd, 17 december 2004, p24-31

¹³ Colignatus (1996h), “Kruisende analyses over de werkloosheid”, <http://www.dataweb.nl/~cool/Thomas/Nederlands/Wetenschap/Artikelen/KruisendeAnalyses.html>

Houdt het advies wel voldoende rekening met de onzekerheden ? Wanneer men de hoogleraren economie ontslaat dan komt het voordeel binnen bereik dat de censuurkwestie wordt opgelost, maar de voordelen die verloren gaan zijn ongekend, want men weet vooraf toch niet wat deze hoogleraren allemaal zullen verzinnen, of hun promovendi helpen te verzinnen, zolang zij in functie zijn ? Het antwoord op dit aspect is tweeledig. Ten eerste kan hun bijdrage reeds bepaald worden voor de laatste 15 jaar waarin de hoogleraren ten aanzien van de censuur van de wetenschap door de directie van het CPB verzaakt hebben. De hoogleraren economie kan gevraagd worden om zelf hun bijdrage te specificeren en men kan zich voorstellen dat commissies van deskundigen tot kritische evaluaties daarvan komen. Ten tweede kan deze statistisch vaststelbare informatie gebruikt worden om een kansberekening te maken ten aanzien van de waarschijnlijke bijdragen in de toekomst. Uiteindelijk komt men zo tot een afweging van de risico's. Goed vertaald naar zuivere termen komt mijn stelling er dan op neer dat men het totale risico minimeert en de verwachte opbrengst maximeert door de hoogleraren economie onmiddellijk te ontslaan.

Een aspect in de kwestie is de verdeling van de maatschappelijke voordelen. Mogelijk hebben de bijdragen van de hoogleraren economie voordelen voor sommigen terwijl de voordelen van het aanpakken van de censuur weer aan anderen toevallen. Hoe kunnen de belangen van deze verschillende groepen tegen elkaar worden afgewogen ? Zoals bekend heeft Kenneth Arrow geschreven over de onmogelijkheid van maatschappelijke welzijnsfuncties. Één aspect van de analyse heeft niet-toevallig hierop betrekking - en werd helaas ook door censuur getroffen. De analyse van Arrow blijkt niet houdbaar, maar dit mag blijkbaar niet gezegd worden.¹⁴ Ook hier is er sprake van een zekere mate van zelfreferentie in de argumentatie. Het blijkt echter nog steeds mogelijk om consistent te oordelen dat de maatschappij erop vooruit zal gaan wanneer de censuur wordt opgeheven.

Een aspect wordt gevormd door de negatieve gevolgen van het ontslag der hoogleraren economie voor hun persoonlijk welbevinden. Hun door incompetentie en gebrek aan integriteitsgevoel noodzakelijk ontslag is ook aan het eigen optreden verwijtbaar waardoor geen recht op uitkering bestaat. Zij en hun naasten zullen worden getroffen door een onverwachte ramp, een plotseling wegvallen van financiële en beroepsmatige zekerheid. Hoe valt deze negatieve last te verrekenen met de toename van het maatschappelijk welzijn, wanneer de leer van het maatschappelijk welzijn, en met name het concept van de Pareto-optimaliteit, juist stelt dat niemand erop achteruit zou mogen gaan ? Het antwoord is hier tweeledig. Ten eerste hebben de hoogleraren economie het niet bezwaarlijk geacht dat een wetenschapper van het CPB op soortgelijke wijze al 15 jaar wordt geraakt in zijn bestaanszekerheid. Waar de hoogleraren economie dit voor een persoon klaarblijkelijk toelaatbaar achten dan toch zeker voor henzelf. Ten tweede, acht ik dit voor een persoon niet toelaatbaar, dus zou ik dit ook niet voor de hoogleraren economie toelaatbaar moeten achten. Echter, er is ook het criterium van de rechtmatigheid van verworven rechten. Wanneer rechten niet langer rechtmatig verworven zijn, dan kan het wegvallen daarvan niet gerekend worden als een verlies. Aldus, enerzijds wanneer iemand door censuur wordt getroffen, dan is het niet juist hem ook nog te ontslaan, ook al protesteert hij tegen die censuur; terwijl anderzijds wanneer hoogleraren economie al 15 jaar lang niet tegen censuur protesteren, dan vormt dat een terechte ontslaggrond.

Een punt is dat de samenleving denkelijk toch wel behoefte heeft aan hoogleraren economie. Er dienen derhalve nieuwe gezocht te worden. Het lijkt me onverstandig om een hoogleraar economie die bijvoorbeeld in Rotterdam ontslagen is dan maar weer in Amsterdam te benoemen, enzovoorts. Dus geen stoelendans. Een levenslange uitsluiting is ook weer cru. Mijn advies is derhalve om de ontslagen hoogleraren economie voor 15 jaar buiten de deuren van de universiteiten te houden en daarna weer aanstellingen toe te staan - een uitsluiting dus ongeveer zolang als de periode waarop we terugkijken. Vervolgens zouden commissies van buitenlandse hoogleraren economie kunnen helpen om de ontstane vacatures per direct op te vullen.

¹⁴ Colignatus (2001), "Voting theory for democracy", Thomas Cool Consultancy & Econometrics, ISBN 90-804774-3-5

Overigens lijkt het me vereist dat kandidaten ook een examen hebben afgelegd ten aanzien van het boek DRGTPE 2005 en de kwestie van de censuur van de wetenschap door de directie van het CPB, opdat de buitenlandse hoogleraren economie geen mensen benoemen die onmiddellijk weer zijn te ontslaan.

‘Lock in’

Het is van belang te beseffen dat censuur van de economische wetenschap en het negeren van censuur van de economische wetenschap leiden tot aantasting van normen & waarden en uiteindelijk maatschappelijke verloedering. Dit noodzaakt ook een ‘lock in’, het vasthouden aan het verlangen dat de kwestie wordt opgelost. Op mijn website staat een langere bespreking die deze ‘lock in’ toelicht en het belang daarvan uitwerkt.

Conclusie

De conclusie is kort en inzichtelijk. Het advies alle hoogleraren economie wegens disfunctioneren te ontslaan is onderbouwd en verantwoord en zal voordelig zijn voor de Nederlandse samenleving. Ook geldt “hoe eerder hoe beter”.

Onderdeel B. Een door De Groene in 2003 geweigerde advertentie

PROTEST TEGEN DE BREIDEL VAN DE WETENSCHAP DOOR DE DIRECTIE VAN HET CENTRAAL PLANBUREAU

ADVERTENTIE - ZIE OOK [HTTP://WWW.DATAWEB.NL/~COOL](http://WWW.DATAWEB.NL/~COOL)

Ik protesteer tegen de breidel van de wetenschap door de directie van het Centraal Planbureau (CPB).

In 1989 was ik daar zeven jaar in dienst als econometrist en wetenschappelijk medewerker. In dat jaar was ik betrokken bij de CPB lange termijn studie “Nederland in drievoud 1990-2015”, en ik maakte daarvoor het eerste verkennende ‘technisch pad’. Mijn bevindingen, mede n.a.v. de val van de Berlijnse Muur, leidden tot een interne notitie van 23 november 1989, met de conclusie dat de grootste problemen niet speelden op de lange termijn maar juist de middellange termijn. Terwijl mijn chef in oktober een dubbele periodiek had voorgesteld (zoals gebruikelijk voor medewerkers op het zgn. referentiepad) kreeg ik in december slechts één periodiek. Mijn chef vertelde dat die notitie slecht gevallen was bij de directie en dat ik hem beter niet had kunnen schrijven. Hij waarschuwde voor mijn komende promotie naar een hogere salarisschaal. Dit alles was vreemd: want moet een wetenschapper aan dit soort gevolgen denken wanneer hij iets naar voren brengt ?

Doelvragen naar de betekenis van de situatie leidde ertoe dat ik in april 1990 naar een kamertje apart werd geplaatst, met de nieuwe opdracht ‘lezen en schrijven’. Ik heb mijn analyse daar uitgewerkt tot een lezing voor het ‘Albeda congres’ van zomer 1990, en ik kon daarin verantwoord adviseren tot een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het economisch beleid. Deze lezing heb ik ook ingebracht als CPB-notitie, maar deze werd door directeur Gerrit Zalm van interne bespreking tegengehouden, en daarmee ook weerhouden van de publicatiegang in de reeks ‘op naam van de auteur’. Dit is breidel van de wetenschap en een inbreuk op de wetenschappelijke ethiek. Inderdaad oordeelde later een commissie van wetenschappers dat de directie hier de verdenking op zich laadt rechter in eigen zaak te zijn.

De breidel is ongedaan te maken. Breidel gaat niet voorbij ook al verstrijken er jaren. De directie van het Centraal Planbureau stelt dat het CPB een onafhankelijk wetenschappelijk instituut is. Ik betwijfel of dat juridisch en praktisch klopt, maar in ieder geval was mijn aanstelling een wetenschappelijke. Derhalve moet de analyse intern gepresenteerd kunnen worden en moet een publicatiegang mogelijk zijn. Wetenschap heeft geen zin wanneer men breidel toestaat, want daardoor wordt de informatie gecorrumpeerd.

In mijn analyse begrijpt het parlement de economische situatie niet en zou men vragen mogen gaan stellen. Natuurlijk kan ik het mis hebben, en natuurlijk moet het parlement zelf weten wat het wil, maar het punt blijft dat wanneer het parlement wetenschappelijk advies wil, hetgeen ik toch uit mijn wetenschappelijke aanstelling zou mogen afleiden, dat mijn analyse en advies dan zonder dwang de publicatiegang moeten kunnen maken. Vanzelfsprekend heb ik genoemde notitie in 1990 na de breidel ook aan het parlement gezonden, en is het parlement in die zin geïnformeerd, maar het blijft een notitie die niet intern besproken is kunnen worden, en in die zin is het parlement juist niet volledig geïnformeerd. Dat een kamerlid als bijvoorbeeld Ad Melkert destijds klaarblijkelijk geen kamervragen stelde, is op zich geen bewijs dat er geen vragen gesteld kunnen worden.

Sinds 1989 constateer ik een grote maatschappelijke onverschilligheid t.a.v. deze breidel van de wetenschap. Het huidige kabinet Balkenende roept op tot meer aandacht voor normen en waarden, maar ook dit kabinet maakt de breidel niet ongedaan. E.e.a. komt mij aldus niet geloofwaardig over. Dit bevestigt ook mijn analyse van een vertrouwenscrisis in de samenleving - zie mijn gebreidelde analyse (die men natuurlijk pas echt kan zien wanneer de breidel is beëindigd). Ik ben machteloos tegenover die genoemde onverschilligheid. Misschien helpt deze advertentietekst ?

Thomas Cool, 2 januari 2003

PM1: De collega's op het planbureau weten nauwelijks waarover het gaat. Ik zat immers plots op een kamer apart, bespreking van mijn analyse is tegengehouden, en ik heb de correcte en dus formele weg bewandeld en dus niet de wandelgangen. Tevens zijn de directie en mijn chef mijn persoonlijk functioneren zwart gaan maken - en dus de man en niet de bal gaan spelen - en dat maakt de situatie voor anderen minder overzichtelijk. Begrip is dus nodig voor het onbegrip bij de collega's. Echter, met mijn functioneren is niets aan de hand, en in een vreemde situatie heb ik juist netjes gehandeld. Met mijn economische analyse is ook niets mis. Er is iets heel anders aan de hand.

PM2: Ter bewaring van rechten alsmede vanuit de gedachte dat op deze manier ook informatie naar boven komt, heb ik ook de juridisch correcte weg bewandeld. De juridische situatie is inmiddels bizar. Rechters hanteren geen wetenschappelijke normen, maar hebben het uitgangspunt dat het 'bevoegd gezag' wel gelijk zal hebben. Bezwaar leidt niet tot nader onderzoek, en getuigen en deskundigen worden niet opgeroepen. De directie blijkt hierdoor een enorme machtspositie te hebben die de wetenschapsbeoefening schade doet. Voor een goede beoordeling van de situatie moeten de gerechtelijke uitspraken dus kritisch gewogen worden. De directie verdedigt zich momenteel met het argument dat de rechter het ontslag heeft toegestaan, maar men heeft niet aan een wetenschappelijke toets meegewerkt.

PM3. Voor het grotere publiek adviseer ik Hans Hulst en Auke Hulst m.m.v. ondergetekende, "Werkloosheid en armoede, de oplossing die werkt", Thesis Publ. 1998. Wetenschappers doen er goed aan contact op te nemen.

Onderdeel C. Enkele krantenartikelen 1991-2008

1991. Goed WAO-beleid vergt tijd

Trouw 10 augustus 1991

De WAO kent problemen van medische afschatting, organisatie, werkomstandigheden, en eventuele herinschakeling. Het beleid dat hier nodig is vergt tijd. Een snelle verandering roept alom weerstand op, niet alleen wegens emoties maar ook om inhoudelijke redenen.

Een goed alternatief ligt in de (gelijktijdige) aanpak van de werkloosheid. Het eigenlijke probleem bij de WAO is niet de arbeidsongeschiktheid, maar de verborgen werkloosheid. De getalsverhouding van WW'ers versus WAO'ers mag ons niet verwarren. Maatregelen ten aanzien van de WAO leiden tot toename van werkloosheid, aldus slechts tot een verschuiving waarmee niemand geholpen is. Werkgelegenheid is het eigenlijke probleem.

Door het beleid te concentreren op de geregistreerde werkloosheid wordt ervaring opgedaan ten behoeve van deze component in de WAO, terwijl kabinetswensen ten aanzien van begroting en koppeling zijn vervuld.

De huidige werkloosheid wordt in belangrijke mate veroorzaakt door een verborgen mechanisme in de belastingwetgeving. De bruto minimumloonkosten zijn te hoog omdat de belastingvrije voet te laag is. Deze voet moge staan voor minimaal noodzakelijke kosten van levenshonderhoud. De voet wordt in de huidige methodiek aangepast voor inflatie, maar in de filosofie van de koppeling (WAM) moet dit de loonstijging zijn. Sinds de jaren vijftig is zo een achterstand van minstens tienduizend gulden opgelopen. Dit betekent dat het inkomensbeleid, dat gericht is op netto, een verkeerd (bruto) instrument gebruikt.

Een mogelijke structurele remedie is het geleidelijk verhogen van de belastingvrije voet tot het bestaansminimum, met gelijktijdige verlaging van bruto uitkeringen en minimumloon (met gelijk netto) en tevens afschaffing van de voethoverheveling. Dit is te financieren uit met name het terugploegen van uitkeringen, maar ook uit de economische groei en een ietwat andere verdeling van marginale tarieven, zoals deels besloten ligt in de voorstellen van de commissie Stevens.

Subsidies hebben een slechte naam gekregen. 'Sponsoring' klinkt beter, maar betreft hetzelfde verschijnsel. Men beseffe aldus dat subsidie een toelaatbaar instrument is, waarbij per geval te bezien is of toepassing economisch verantwoord is. De vakbeweging verzet zich tegen subsidies met het argument van verdringing. Er zal hier echter sprake zijn van het ongedaan maken van verdringing, van het 'de arbeidsmarkt weer in prijzen' van mensen die ten onrechte verdrongen zijn. Eigenlijk geven werklozen subsidie terug, omdat zij 'vrije tijd' inleveren.

Meer concurrentie is zinvol voor de loonontwikkeling. Men bedenke tevens dat bestaande langdurig werklozen het werken ontwend zijn en ervaringen missen, of dat werkgevers vooroordelen hebben over minderheden, zodat tijdelijk sowieso hogere subsidies nodig zijn dan de structurele belastingverlaging op langere termijn.

De huidige WLOM blijkt minder effectief. Hiermee kan als volgt rekening gehouden worden. De WLOM kan uitgebreid worden met een *voucher* voor *bestaande* werklozen. Men kan naar een willekeurige werkgever stappen en een tijdelijke subsidie (de WLOM loopt tot 1994) aanbieden ter omvang van bijvoorbeeld *vijftig* procent van de uitkering, voor wettelijk en CAO minimumloon (eventueel aftoppen op modaal). Hogere effectiviteit van de maatregel volgt dan door de omvang van de subsidie, opnemings van CAO, willekeurige selectie van de terugploegwerkgever, en door het perspectief van belastingmaatregelen, waardoor een duurzaam werkverband mogelijk wordt.

Dit alternatief combineert efficiëntie en rechtvaardigheid en biedt een oplossing waarin goedwillenden eerst een redelijke kans krijgen.

De auteur is econometrist bij het Centraal Planbureau, schrijft dit artikel op persoonlijke titel, en is tevens PvdA-lid Afdeling Scheveningen

1992. Minimumloon kan met gemak een stuk omlaag

Thomas Cool en Hans Droppert, de Volkskrant 24 april 1992

Een verlaging van de minimumloonkosten kan wel degelijk tot een belangrijke groei van het aantal banen leiden. De verlaging kan worden bereikt door geen belastingen en premies meer te heffen. Voor de schatkist hoeft dat geen gevolgen te hebben.

1

In veel artikelen is de laatste tijd gesteld dat het geen zin zou hebben de kosten van het minimumloon te verlagen. Een verbetering van de werkgelegenheid zou dit niet of nauwelijks tot gevolg hebben. Tegelijkertijd wordt dan wel gesuggereerd dat een betere scholing en bemiddeling - de aanbodkant van de arbeidsmarkt - wel tot meer werkgelegenheid zou leiden.

Zonder de noodzaak van een verbetering van de aanbodkant van de arbeidsmarkt te ontkennen, is het duidelijk dat dit geen groot effect op de totale werkgelegenheid heeft. Mensen sneller bemiddelen leidt hoogstens tot een andere (eerlijker) verdeling van de werkloosheid en een beter uitgangspunt voor economische groei. Het leidt echter zeker niet tot de ongeveer één miljoen banen die noodzakelijk zijn om de werkloosheids- en WAO-problematiek op te lossen.

De economische theorie leert dat verlaging van loonkosten banen oplevert, als deze verlaging niet leidt tot vermindering van de effectieve vraag (de totale bestedingen). Het is echter niet geheel zeker hoeveel banen er bijkomen bij een bepaalde verlaging. Het moet gaan om een wezenlijke vermindering van de loonkosten, wil het een groot effect op de werkgelegenheid hebben.

In allerlei economische studies wordt gesproken over een verbetering van de werkgelegenheid van 1 tot 3 procent bij een verlaging van het minimumloon met 10 procent. Een verlaging van het minimumloon met 40 procent zou dan 4-12 procent werkgelegenheidsgroei, dat wil zeggen tussen de tweehonderdduizend en zeshonderdduizend banen opleveren. Gezien de omvang van de kostenreductie verwachten wij dat het dichterbij de zeshonderdduizend dan bij de tweehonderdduizend zal liggen.

De hoge loonkosten hebben geleid tot uitstoot van werkgelegenheid. Met name het laaggekwalificeerde werk is uit de markt geprijsd. De reden daarvoor is simpel: een ondernemer zal slechts een baan creëren als de opbrengst groter is dan de kosten. Een minimumloon van circa 16,50 gulden per uur is voor veel particulieren en kleinere bedrijven te hoog.

Het verdwijnen van de laaggekwalificeerde banen leidt verder tot een toename van de werkdruk (vermindering van de ondersteunende werkzaamheden) en daardoor tot een toename van het aantal WAO'ers en andere uitkeringstrekkers. Het is geen wonder dat de productiviteit per werkende in Nederland het hoogst is, maar ook het aantal arbeidsongeschikten.

2

Er zijn veel argumenten aangevoerd tegen de verlaging van het minimumloon:

- “Het werkt niet, omdat de meeste CAO’s zelfs boven het minimumloon betalen.” Dit argument klopt niet. Vanzelfsprekend is een paar paar procent meer betalen niet echt relevant voor bedrijven, als daarmee arbeidsrust kan worden gekocht. De verlaging van het minimumloon moet echter om effect te hebben wel gepaard gaan met een verlaging van het gehele loongebouw.
- “Het werkt niet, omdat er knelpunten zijn op de arbeidsmarkt.” De meeste echte knelpunten hebben echter geen betrekking op de laagste inkomens. En daar waar dat wel het geval is (winkelmeisjes en dergelijke) zien we dat het knelpunt ontstaat doordat volwassenen te hoge lonen krijgen in vergelijking met jongeren. Vanzelfsprekend is de belangstelling om te gaan werken niet erg groot als de inkomenstoename in vergelijking met de uitkering gering is. Dat betekent dat er een straffer sanctiebeleid en een doeltreffender arbeidsvoorzieningsbeleid moet worden gevoerd.
- “Het werkt niet, omdat de ervaring van een relatieve verlaging van het minimumloon gedurende de laatste jaren dit aangeeft.” De ervaring van de laatste jaren heeft slechts betrekking op geringe aanpassingen van het minimumloon. De effecten daarvan op de werkgelegenheid zijn moeilijk van andere factoren te onderscheiden.
- “Het minimumloon in Nederland is niet hoger dan in andere landen.” Dit geldt misschien voor de nettolonen, maar zeker niet voor de loonkosten (inclusief werknemers- en werkgeverslasten). Bovendien is juist in Nederland een hoge werkloosheid ontstaan als gevolg van een relatief hoge groei van de beroepsbevolking.
- “Het minimumloon geeft alleen banen van het laagste niveau en er zijn ook banen nodig van een hoger niveau.” De meeste uitkeringsgerechtigden zijn echter te vinden in het segment van de laagste banen. Het is met name in die segmenten dat de arbeidsparticipatie in Nederland extreem laag is.
- “Het minimumloon is toch een rechtvaardig inkomen voor dit type werkzaamheden.” De economie heeft echter weinig op met rechtvaardigheid, slechts met schaarste. Het is ook niet de vraag of het nettoinkomen verlaagd moet worden, eerder de kosten van het minimumloon.

3

De kosten van het minimumloon voor de werkgever bedragen 16,50 gulden per uur. De netto verdiensten voor de werknemer zijn echter maar 9 gulden per uur. Het verschil van meer dan 40 procent wordt als belasting en premie geheven door de overheid. Het is juist de overheid die het minimumloon zo sterk heeft opgedreven. Indien we geen belastingen en premies zouden heffen over het minimumloon, zou er een verlaging met meer dan 40 procent optreden en dat zou dus een fors werkgelegenheidseffect hebben.

Er zijn voldoende nevenargumenten om geen belastingen en premies voor de laagste inkomens te heffen. We noemen er een aantal:

- In het begin van de jaren vijftig was de belastingvrije voet gelijk aan het toen vigerende minimumloon. De belastingvrije voet is echter niet welvaartsvast gemaakt. Was dat wel het geval dan was hij nu nog steeds even hoog als het minimumloon.
- De hoogte van de premies die over de laagste inkomens worden geheven, staat niet in verhouding tot het bijbehorende recht op uitkering. Immers, indien men niet verzekerd zou zijn, zou men recht hebben op bijstand, wat in de meeste gevallen nauwelijks een slechtere positie geeft.
- Het heeft weinig zin om belastingen en premies op het minimuminkomen te heffen. Ze maken arbeid slechts duurder, waardoor de werkgelegenheid afneemt en de opbrengsten dus aan uitkeringen moeten worden besteed.

4

Argumenten zijn er dus wel. Echter de vraag die onmiddellijk zal rijzen, is of de overheid het zich wel kan permitteren om de belastingen en premies zo fors te verlagen. Rijst op die manier het financieringstekort niet de pan uit ?

Laten we eens een voorbeeld nemen. Indien de belasting en premievrije voet wordt opgetrokken van 4500 gulden naar 17.000 gulden, kost dat de overheid 7 miljoen (aantal belastingbetalers) maal 12.500 gulden (17.000-4500) maal een derde (belasting en premies). Dat is dus 29 miljard. Dit moet nog worden vermeerderd met de werkgeverslasten van rond 21 miljard. Totale kosten voor de overheid 50 miljard. Een deel hiervan kan natuurlijk worden terugverdiend door het marginale belastingtarief te verhogen. Als de eerste schijf naar 50 procent gaat en de rest op 60 procent wordt gezet, levert dit 30-35 miljard op. Let wel: verhoging van het marginale tarief betekent geen verhoging van het absolute bedrag aan belastingen. Die gaan zelfs nog omlaag voor alle loongroepen !

Daarnaast zijn er opbrengsten doordat de overheid de brutolonen van de ambtenaren en trendvolgers kan verlagen (zonder aantasting van de nettolonen). Na eliminatie van dubbeltellingen bedraagt het effect naar schatting 5-10 miljard. Tenslotte is onze verwachting dat de verlaging van de minimumloonkosten tot in het ongunstigste geval tweehonderdduizend en in een meer reëel geval zeshonderdduizend banen zal leiden. Er hoeft dan minder aan sociale uitkeringen te worden betaald. Dit betekent een inverdieneffect van 5-10 miljard.

Zo zien we dat op deze wijze de vermindering van de overheidsinkomsten vrijwel wordt gecompenseerd door de vermindering van de uitgaven. Hierbij hebben we dan nog niet eens gerekend met een toename van de productie ten gevolge van al die banen. Vanzelfsprekend kan een dergelijke effect ook op andere manieren worden bereikt. Een alternatief wat op kortere termijn effect kan hebben, is bijvoorbeeld de invoering van loonkostensubsidies voor langdurig werklozen. De bureaucratie, waar werkgevers zo'n hekel aan hebben, kan worden verminderd door een deel van de uitkering om te zetten in een voucher.

5

Welke wijze van uitkering ook wordt gekozen, het is noodzakelijk dat er een sociaal contract tussen overheid en sociale partners aan ten grondslag ligt. Het verlagen van de minimumloonkosten heeft namelijk geen zin als de CAO's, pensioenregelingen en dergelijke alle in bruto bedragen zijn gesteld en de verlaging van de belastingen en premies dus geen doorwerking heeft in een groot deel van de inkomens.

De inhoud van een dergelijk contract moet bestaan uit afspraken over het aanpassen van CAO's en sociale verzekeringen. Verder moeten afspraken worden gemaakt over een arbeidsmarktbeleid, dat de knelpunten weg kan nemen en een sactiebeleid van de overheid en de sociale verzekeringsinstanties. We pleiten voor een meerjarenafspraak, waarbij in stappen tot een verlaging van de loonkosten kan worden gekomen.

6

Als de problemen zo eenvoudig zijn op te lossen, waarom gebeurt dit dan niet ? Waarom worden er tendentieuze discussies gevoerd en waarom wordt de schuld van de werkloosheid bij de werkloze en van de arbeidsongeschiktheid bij de arbeidsongeschikte gelegd ?

We kunnen er alleen maar naar raden. Het zou kunnen zijn dat het de politiek aan durf ontbreekt. Misschien moet de verklaring gezocht worden in gebrek aan kennis of inzicht. Het zou ook kunnen dat groepen in de samenleving belang hebben bij hoge werkloosheid. In ieder geval moeten we constateren dat deze argumentatie met betrekking tot verlaging van de minimumloonkosten maar heel langzaam terrein wint.

1992. Blinde vlek in werk en welvaart

Laagproductieve medewerkers moeten worden vrijgesteld van belastingen en premies

Thomas Cool en Hans Droppert, Intermediair 3 juli 1992

Stel dat iemand u zou vertellen dat er een manier is om zowel de belastingen te verlagen als om volledige werkgelegenheid te herstellen. Een besparing van grofweg duizend gulden per Nederlander, kinderen meegerekend. Werk voor vrouwen en minderheden in plaats van een frustrerende afhankelijkheid en ledigheid. Werklozen en de meeste WAO-ers wederom fluitend aan de slag, achter loketten, in winkels, in taxis, als SRV-er voor de bejaarden, als conciërge en klusjespersoon, bij de opruiming van milieuschade, en noem maar op. Stel dat iemand u dit zei. Zou u het geloven? Waarschijnlijk niet. Weinigen zouden de gedachte serieus nemen. En toch bestond volledige werkgelegenheid van 1950 tot 1970 in vrijwel de gehele westerse wereld. En bestaat het nog steeds in Japan en Zweden.

Wat is er de afgelopen twintig jaar misgegaan?

In dit korte stukje kunnen we slechts het cruciale verschil tussen 1950-1970 en 1970-1990 beknopt beschrijven.

De sleutel tot herstel van volledige werkgelegenheid is dat men laagproductieve werknemers moet vrijstellen van belastingen en premies. Dit betekent een minimumloon ter hoogte van het bestaansminimum, met nauwelijks verschil tussen bruto en netto. Voor WAO-ers betekent dit het permanente behoud van een deel van de uitkering, als subsidie ter compensatie voor het verlies aan productiviteit.

Wat wij voorstellen bestond ook al in de jaren vijftig, maar nu niet meer. Er is iets heel vreemds in de boekhouding van Nederland. Je mag het ook Zwarte Pieten noemen, tussen het Ministerie van Financien, de Sociale Fondsen en het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW). Terwijl een toenemend deel van het nationaal inkomen via de Fondsen verdeeld wordt, heffen de Fondsen hun premies zonder zich blijkbaar zorgen te maken over werkloosheid. En het Ministerie van Financien past de belastingvrije voet jaarlijks aan voor alleen de inflatie. Een lage vrijstelling betekent dat je bruto meer moet verdienen om netto bij te blijven. SZW wil dat mensen netto ook nog de welvaartsstijging krijgen. SZW verhoogt 'dus' het wettelijk minimumloon. Geen wonder dat na veertig jaar dit minimumloon zo hoog is, d.w.z. zo zwaar met belastingen en premies belast is, dat velen werkloos zijn. (En om werkloosheid te vermijden, hebben we velen naar de WAO gesluisd.)

Een minimumloner kost zijn werkgever op dit moment ongeveer f 17,50 per uur, en houdt daar zelf netto slechts f 10,00 aan over. Welbeschouwd is de keuze tussen **ofwel** mensen werkloos houden zolang ze niet f 17,50 per uur kunnen inbrengen, **ofwel** de belastingen en premies op dat niveau dan maar te schrappen - en deze mensen dan maar voor die f 10,00 te laten werken zodat bruto en netto gelijk zijn.

Wij kiezen voor de laatste optie. Volgens economisch onderzoek zal dit 400 tot 600 duizend banen opleveren.

Het is onverstandig ervan uit te gaan dat laagproductieven meer kosten dan ze kunnen opbrengen. Tevens, indien minima vrijgesteld zijn van heffingen, en minima worden gekoppeld aan de algemene welvaartsontwikkeling, dan moet ook de heffingvrije voet gekoppeld worden aan de algemene welvaart.

Het overheidsbestuur faalt niet alleen in Nederland, maar in de gehele westerse wereld. De blinde vlek bij belastingdeskundigen is internationaal. Na veel discussie heeft men besloten dat

wanneer inkomens onderworpen zijn aan inflatie, dat dan de belastingen onderworpen moeten worden aan een inflatiecorrectie. Maar verder is de beleidsconsensus nog niet. (De arbeidsmarkt is natuurlijk een moeilijk onderwerp voor belastingdeskundigen; en andersom.)

In de loop van 40 jaar is het hele loongebouw uit het lood geslagen. Herstel vereist aanpassing niet alleen van CAO-schalen maar ook van bruto uitkeringen. Dit is een complex probleem, beladen met belangen. Bij het herstelproces kunnen de vakverbonden van werkgevers en werknemers dus niet gemist worden. Ons voorstel is een **sociaal contract** van de betrokken partijen. Met enige souplesse valt de overgang binnen vijf jaar te maken. Enig geduld en studie moet men wel opbrengen, want een scheefgroei van 40 jaar maakt men niet zomaar ongedaan.

Een overgangsmaatregel is het gebruik van loonkostensubsidies. Men kan bijv. de helft van een uitkering omzetten in een voucher. Zo'n subsidie is gerechtvaardigd vanuit het herstelproces. Een voucher vermijdt de bureaucratische rompslomp waar werkgevers terecht zo'n hekel aan hebben.

In de politiek is op dit moment echter helaas sprake van een conflict over deze thema's. De PvdA wil de koppelingen van lonen en uitkeringen herstellen, en dus ook een hoger minimumloon. Maar willen de koppelingen binnen het regeerakkoord vallen, dan zijn ze alleen betaalbaar bij toenemende werkgelegenheid. Dat vereist juist fors lagere (minimum-) loonkosten. Het CDA kiest tussenposities. Een forse verlaging van de minimumloonkosten lijkt het CDA te radicaal, en als een gematigde bestuurlijke oplossing is er een voorkeur voor bevrozing van het minimumloon. Dit heeft tot gevolg dat de netto-koppeling maar ten dele te handhaven zal zijn.

We hebben hier een oplossing aangeven die eigenlijk voor iedereen aanlokkelijk zou moeten zijn. Het zou jammer zijn wanneer de nuchtere analyse bedolven raakt onder politiek geweld. De doelstellingen van volledige werkgelegenheid en redelijke inkomensverhoudingen zijn hiervoor te waardevol.

1993. Sociaal liberale aanpak van de werkloosheid

Sociaal Liberaal Forum, geplaatst in Trouw 5/6/93, AD 25/6/93, Haagsche Courant 29/7/93

De werkloosheid stijgt weer [in mei 1993]. De economische barometers staan op slecht weer. Internationaal gaat het niet best, met name in Amerika en Duitsland. Voor Nederland speelt nog een bijzonder effect een rol. Nu het kabinet het beroep op ziektewet en WAO afgeremd heeft, zijn deze vluchtroutes beperkt. De slechte economische situatie vertaalt zich nu direct in een hogere werkloosheid.

Veel mensen denken dat er niets tegen werkloosheid te doen valt. Ze beschouwen het als een soort natuurramp waar je maar mee moet leren leven. Dit is een nogal ongelukkig misverstand. Werkloosheid speelt tussen mensen, en is afhankelijk van regels waar we zelf invloed op hebben. In feite kun je werkloosheid zien als een indicator van de kwaliteit van het landsbestuur. Wanneer er werkloosheid is, mankeert er blijkbaar iets aan het bestuur.

De minister van sociale zaken en werkgelegenheid, dr. Bert de Vries, is zich van het bestuursprobleem bewust. De Volkskrant van 3 april citeert hem:

“Ik troost mij met de gedachte dat er geen natuurwet is, die voorschrijft dat er maar x miljoen arbeidsplaatsen kunnen zijn. Als er niet meer dan x miljoen arbeidsplaatsen zijn,

komt dat omdat we met z'n allen niet in staat zijn, de samenleving zo te organiseren dat er meer reguliere arbeidsplaatsen zijn.”

Dat er een bestuursprobleem ligt, is al een belangrijke constatering. Maar dan ben je er nog niet. De samenleving is ingewikkeld, en je kunt lang zoeken voordat je een oplossing gevonden hebt. Bovendien, zoveel mensen zoveel zinnen, dus ‘de’ oplossing zal wel niet bestaan.

Toch willen wij een bepaalde aanpak verdedigen. Ons voorstel is de laagstbetaalden vrij te stellen van belastingen en premies. Zo’n situatie is zelfs in principe te verdedigen, zoals ook een brug eerst zijn eigen gewicht moet dragen voordat hij belast kan worden.

De werkloosheid is geconcentreerd bij mensen die blijkbaar niet eens het minimumloon kunnen verdienen. Op dat niveau kunnen de loonkosten verlaagd worden door het kwijtschelden van belastingen en premies. Dit gaat niet ten koste van het netto inkomen, en maakt het voor werkgevers aantrekkelijk werk aan te bieden. De loonkosten worden fors verlaagd, ongeveer van 34 naar 18 duizend gulden per persoon per jaar.

Hoeveel kost die maatregel? In principe niets. De maatregel heeft betrekking op full-timers in het loongebied van 18 duizend tot het minimumloon van 34 duizend. Door de wet op het minimumloon werkt niemand in dat loongebied. Het kwijtschelden van belastingen en premies voor full-timers in dat gebied kost dus niets. Doordat uitkeringen worden uitgespaard, levert de maatregel juist geld op. Dat laatste is voordelig voor de hogere inkomens, die daarmee koopkrachtige vraag uitoefenen.

Er zijn sterke argumenten om te verwachten dat een situatie van volledige werkgelegenheid zoals in de jaren vijftig weer kan terugkeren. Ook in die jaren gold dat de laagste inkomens vrijwel van belastingen waren vrijgesteld, en feitelijk van premies. Volgens ons beschikbare gegevens gold die situatie toen voor vrijwel de gehele westerse wereld. Internationaal zijn we het slachtoffer van het bestuursprobleem geworden. De belastingen worden jaarlijks alleen voor de inflatie aangepast, maar het bestaansminimum groeit met inflatie en welvaartsstijging. Hierdoor zijn de laagstbetaalden in veertig jaar tijd gestaag van de arbeidsmarkt verdrongen.

Alternatieve analyses zijn niet overtuigend. We lopen ze kort langs:

- Dat loonkostenmatiging nodig zou zijn, miskent de loonstructuur. De laagste kosten moeten lager. Gezien de zwakte van de binnenlandse markt kunnen de inkomens best hoger. Het Nederlandse overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans tekent de grote onevenwichtigheid.
- Dat de internationale conjunctuur en de wereldhandel werkloosheid veroorzaken, miskent het dominerende structurele probleem, en miskent de binnenlandse mogelijkheden.
- Dat technologische groei werkloosheid zou veroorzaken, overtuigt niet, omdat we in vergelijking met de middeleeuwen dan allemaal werkloos zouden moeten zijn. Er is wel een aanpassingsproces van neergaande en opkomende bedrijfstakken, dat zich echter laat beheersen.
- Dat arbeidsduurverkorting nodig is, overtuigt niet, omdat dit niets aan de loonstructuur doet.
- Dat een basisinkomen nodig is, overtuigt niet, omdat het zestig miljard gulden extra kost (voor huisvrouwen).
- Dat de migranten werkloosheid veroorzaken, overtuigt niet. Weliswaar staat juist de groep van laagstbetaalden op de arbeidsmarkt in concurrentie met migranten, maar beide groepen zijn het slachtoffer van het bestuursprobleem.

- Dat het de WAO het probleem zou zijn, miskent dat het juist de druk vanuit de werkloosheid was, die het misbruik van deze regeling uitlokte.
- Dat ook academici e.d. werkloos zijn, miskent de specifieke argumenten die hier van toepassing zijn.

Er spelen dus allerlei alternatieve factoren een rol, maar het is onjuist om een daarvan tot hoofdoorzaak te maken. In een evenwichtige afweging komt de loonkostenstructuur wel naar voren als het echte hoofdprobleem.

Nu een aanpak van de arbeidsmarkt is geschetst, verschuift de aandacht naar de politieke markt. Het bestuursprobleem is niet opgelost en werkloosheid blijft voortbestaan, wanneer de politiek niets doet. Van meer alledaagse politiek verwachten we weinig heil, o.a. gezien de ingewikkeldheid van de problematiek en de ermee gemoeide maatschappelijke belangen. Een parlementaire enquête lijkt ons minimaal nodig. Bovenal echter bepleiten wij een geheel nieuwe coalitie van de sociaal liberale partijen.

Sociaal Liberaal Forum. Thomas Cool, Fred Kromhout en Eric van Stappershoef

1996. We maken de armoede zelf !

Thomas Cool & Arie de Goederen, Het Parool 10/4/96 en Trouw 3/5/96.

Een merkwaardig feit, armoede in Nederland. Er zijn landlopers en bedelaars op straat, jongeren worden het drugsircuit ingeduwd. Wat gebeurt er toch ? Nederland is een van de rijkste landen ter wereld en heeft misschien wel de beste sociale voorzieningen. Hoe kan armoede dan tot zo'n probleem zijn uitgegroeid ?

Het antwoord op die vraag is verbijsterend: We maken de armoede zelf ! We maken wetten en regelingen die mensen tot armoede brengen - ook al vinden we bijna allemaal dat die armoede onbehoorlijk is. Nederland is rijp voor de diagnose van collectieve verstandsverbijstering.

Er is een recept voor het maken van armoede. Het recept is als volgt:

Begin met niet toe te staan dat wie slechts het bedrag van het netto minimumloon kan verdienen, dat bedrag gewoon mag houden. Wie werkt moet ook nog hoge premies betalen, ook over het minimumloon.

Vorig jaar was het netto minimumloon voor een alleenstaande 20.700 gulden, en voor een echtpaar 22.700 gulden. Maar iemand die het minimumloon verdient, kost zijn baas - door de bijkomende belastingen en sociale premies - gemiddeld 34.000 gulden. Voor ondernemers zijn deze kosten veel te hoog om lonende banen te kunnen scheppen voor de groep waar het hier om gaat.

Stap één van het recept voor armoede is dus: leg zodanige heffingen op het bestaansminimum dat er nauwelijks nog banen overblijven waarin dit bestaansminimum zelfstandig kan worden verdiend. Dwing mensen aldus tot afhankelijkheid van een uitkering.

Pas dan stap twee van het recept toe: verlaag de uitkeringen !

Het recept vergt dus dat de linkerhand niet weet wat de rechterhand doet. De ene hand dringt mensen van de arbeidsmarkt en dwingt ze dan om bij familie aan te kloppen of een uitkering aan te vragen. De andere hand verlaagt de uitkeringen net zolang tot er armoede ontstaat.

Met dit recept is er een bizarre situatie geschapen. Laaggeschoolde werklozen geven we een uitkering, en we maken het hen onmogelijk tenminste die uitkering te verdienen. Veel eenvoudig werk, dat werkgevers niet de vereiste hoge toegevoegde waarde oplevert, is intussen naar het buitenland verdwenen, geautomatiseerd of blijft eenvoudig liggen. Denk aan reparatiewerk, de verzorging van bejaarden, persoonlijke assistentie, kleine zelfstandigen die zich uit de naad werken omdat ze de hoge kosten van hulp niet kunnen betalen enzovoort.

Waarom leggen we toch die drempel: dat laaggeschoolde werklozen belastingen en hoge premies moeten gaan betalen wanneer zij gaan werken ? Logica ontbreekt hier. Deze mensen zijn immers niet-werkend óók al verzekerd. Zij zitten in het ziekenfonds, ontvangen bijstand. Het kost niemand geld wanneer zij deze verzekeringsrechten gratis houden wanneer zij voor het netto minimumloon gaan werken; eis van hen dan geen tol waardoor de bruto loonkosten zo hoog wordt dat er voor hen helemaal geen banen meer komen !

Minister Melkert van sociale zaken is het voor 40.000 banen met ons eens. We erkennen dat het politiek betekenis heeft dat de minister die stap zet. Maar laten we objectief blijven. De andere werklozen blijft hij dwingen thuis te zitten. Laten we er niet omheen draaien: de minister blijft het recept voor armoede nog voor 95% hanteren. Het beleid laat de foute, werkvijsdige hoofdstructuur van ons heffingsstelsel intact.

Het gaat niet om kleine aantallen inactieven. Minstens 750.000 laaggeschoolden die voor het minimumloon zouden kunnen werken zijn nu veroordeeld tot een uitkering of hulp van familie. In 1994 genoten bijna 500.000 huishoudens een uitkering op bijstandsniveau. Bovendien hadden 440.000 personen WW, en ruim 900.000 een WAO/AAW uitkering - van wie velen verkapt werkloos zijn. Waarom verhindert Nederland het ontstaan van banen voor al die inactieven, die welbeschouwd grotendeels toch voor zichzelf zouden kunnen zorgen ?

Laten we het recept voor armoede nog eens van een andere kant bekijken. De huidige absurde situatie is ontstaan doordat regering en parlement hebben verzuimd het sociaal minimum consequent vrij te houden van heffingen. Het van lasten vrijhouden van het sociaal minimum is de sleutel tot het werkloosheids- en armoedevraagstuk.

Deze sleutel werd reeds meer dan een eeuw geleden door de Nederlandse econoom Cohen Stuart aangereikt. Hij gebruikte het beeld dat 'een brug eerst zijn eigen gewicht moet ondersteunen voordat hij een last kan dragen'.

Rond 1950 hield de inkomstenbelasting hier nog rekening mee. Toen was er ook volledige werkgelegenheid. Maar de sindsdien sterk toegenomen sociale premies hadden merendeels geen vrije voet. En de wetgever heeft de belastingvrije voet niet laten meegroeien met de welvaartsstijging. De belastingtarieven werden gewoonlijk wel aangepast aan de inflatie, maar de lonen stegen sneller. Het gevolg was dat de lasten op minimumniveau voortdurend stegen, door verschillende oorzaken naar verhouding zelfs sterker dan de gemiddelde lasten.

Het is een sluipend proces dat maar moeilijk aandacht krijgt. Overigens laat economisch onderzoek zien dat zo'n proces zich in de hele Westerse wereld heeft afgespeeld, omdat landen in onderlinge verstandhouding hun belastingtarieven alleen voor de inflatie corrigeren. Niet 'globalisering' of 'automatisering' maar het eigen beleid veroorzaakt de grote werkloosheid.

Echter, niet alle onzin kwam als een dief in de nacht. In 1974 maakte het kabinet Den Uyl een onvoorstelbare fout. Het kabinet besloot "dat het sociaal minimum dermate was verhoogd dat het inmiddels geacht kon worden draagkracht te verschaffen voor het betalen van belasting". Dat was de nekslag voor 'volledige werkgelegenheid'. Het verband tussen werken en inkomen werd omgedraaid: inkomen werd vooropgesteld, werk kwam op de tweede plaats. Mensen met een inkomen op het bestaansminimum werden tot de bijstand veroordeeld. Werken voor een inkomen op minimumniveau werd en wordt hen praktisch onmogelijk gemaakt door de hoge lasten.

We zouden nu kunnen juichen, want analytisch is het armoedevraagstuk opgelost. Hoe het heffingssysteem precies gerepareerd moet worden is echter een nieuwe horde. Over de details

zullen de meningen verschillen. Het moet zonder aantasting van de netto inkomens en liefst ook zonder kostenverhogingen elders, dus zonder toenemende ‘herverdeling van inkomens’.

We zijn ervan overtuigd dat dit ook kan. In bepaalde opzichten is zo’n inkomensneutrale reparatie eenvoudig, in andere opzichten niet. Voorlopig is het belangrijkste dat meer mensen gaan inzien hoe het recept voor armoede werkt. En dat het ontgrendelen van de poort naar de arbeidsmarkt voor een grote, achtergestelde groep, alleen maar winnaars kan opleveren.

Literatuur:

Een uitgewerkt praktisch voorstel is: Arie de Goederen, “Loonkosten en netto lonen bij ‘laaglonend’ werk”, Boskoop, tel 0172-213627

Analytisch en verklarend is: Thomas Cool, “Trias Politica & Centraal Planbureau”, Samuel van Houten Genootschap 1994, ISBN 90-802263-1-9

1998. Onvoldoende aandacht Zalm en Vermeend voor rol belastingvrije voet

16 april 1998, gepubliceerd in een landelijke krant, vergeten welke

Een pleidooi voor meer onderzoek

Onlangs legden minister Zalm (VVD) en staatssecretaris Vermeend (PvdA) namens het kabinet hun ‘belastingplan voor de 21e eeuw’ voor aan het parlement. Hoewel dit plan meerdere opties kent, en wat de vormgeving betreft geen voorkeur uitspreekt, begint zich in het politieke debat zo’n voorkeur af te tekenen. Deze zou dan uitgaan naar de invoering van een ‘heffingskorting’ naar Amerikaans voorbeeld, waardoor de belastingvrije voet dus uit ons belastingstelsel zou verdwijnen. Wij achten dit een zorgelijke ontwikkeling.

Ondergetekenden zijn ervan overtuigd dat een hoge belastingvrije voet een belangrijk onderdeel kan zijn van een rechtvaardig belastingstelsel. Daarnaast is er het economisch principe dat wie door belastingen te duur wordt gemaakt, minder snel werk vindt. Een hoge belastingvrije voet is in economische zin dus een tweesnijdend zwaard. Dit is een belangrijk inzicht dat, wonderlijk genoeg, telkens weer in de vergetelheid raakt.

Een analogie die de Nederlandse econoom Cohen Stuart eind vorige eeuw gebruikte kan het voorgaande wellicht verhelderen. Cohen Stuart gebruikte het voorbeeld dat een brug pas belast kan worden wanneer die zijn eigen gewicht kan dragen. En zo is het ook met mensen aan de onderkant van het loongebouw die toch vooral eerst zichzelf moeten kunnen verzorgen voordat de fiscus op de deur klopt. In de jaren vijftig was deze situatie bij benadering bereikt en lag de belastingvrije voet ongeveer op het niveau van het bestaansminimum. Maar waar de belastingtarieven sindsdien werden aangepast voor de inflatie, heeft de voet de ontwikkeling van de welvaart niet bijgehouden. De overheid heeft verzuimd hier een consistent beleid te voeren.

Jan Pen en Jan Tinbergen schreven in 1977 over de voet: “In de eerste plaats is het volstrekt strijdig met de rechtvaardigheid, dat inkomens beneden de welstandsgrens worden belast. De Nederlandse IB (inkomstenbelasting) treedt reeds in werking bij iemand die een Bijstandsuitkering ontvangt (al wordt deze belasting in de praktijk doorgaans niet geïnd). Dit is natuurlijk een verkeerd beginsel en zelfs een heffing over het minimumlooninkomen lijkt ons onjuist. Dat wil zeggen, dat de zogenaamde belastingvrije som behoort te worden opgetrokken. Om de gedachten te bepalen: tot een bedrag dat het minimumloon met bijvoorbeeld 20%

overschrijdt, en dus voor 1976 in de buurt van de f 20.000,- ligt.” (“Naar een rechtvaardiger inkomensverdeling”, Elsevier 1977, pagina 188.)

Waar Pen en Tinbergen in 1977 meenden dat een hoge belastingvrije voet gepaard kon gaan met hoge kosten, wees een medewerker van het Centraal Planbureau, de econometrist Thomas Cool, er op dat er zich beneden het bruto minimumloon een belastingvacuüm bevindt, dat het mogelijk maakt om tegen geringe kosten belastingen kwijt te schelden, of de voet te verhogen, en zo een substantieel werkgelegenheidseffect te bereiken. Dit belastingvacuüm bestaat eruit dat beneden het bruto minimumloon weliswaar officieel belastingen worden geheven maar niet binnenkomen omdat men beneden het minimumloon niet mag werken. De journalisten Hans Hulst en Auke Hulst schreven deze gedachtengang neer in het begin dit jaar verschenen boek “Werkloosheid en armoede, de oplossing die werkt”, Thesis Publishers 1998.

Het ‘belastingplan van de 21e eeuw’ besteedt, in enkele bijlagen waaraan het CPB heeft meegewerkt, aandacht aan een aantal varianten ten aanzien van de belastingvrije voet. In deze varianten wordt de belastingvrije voet behandeld als een gewone aftrekpost, en dus niet als Cohen Stuart’s, op het draagkrachtsbeginsel gebaseerde, belastingdrempel. Een aantal relevante beleidsvarianten zijn aldus over het hoofd gezien, en er bestaat nu het gevaar dat met overhaaste besluitvorming het kind met het badwater wordt weggegooid.

Het voorgaande verduidelijkt dat meer onderzoek naar de fundamentele rol van de belastingvrije voet gewenst is. Voordat het Nederlandse belastingstelsel ingrijpend veranderd wordt, een proces dat tijdens de formatiebesprekingen reeds haar beslag kan krijgen, en voordat het draagkrachtbeginsel definitief verlaten wordt, zou men er verstandig aan doen om de hier genoemde argumenten en overwegingen nader te onderzoeken. Opdat te zijner tijd een zorgvuldige besluitvorming gegarandeerd is.

16 april 1998

drs. Th. Cool, econometrist

drs. A. J. Droppert, econoom

A.A. Hulst, schrijver

H.C. Hulst, journalist

dr. J.H.Th. de Jong, econoom

drs. F. Kromhout, politicoloog

prof. mr. R.V. De Mulder, hoogleraar informatica en recht

E.S.H. van Stappershoef, voorzitter Samuel van Houten Genootschap

dr. A. ter Veer, econoom

2008. Help de onderkant aan het werk

Thomas Colignatus, Hans Droppert en Tof Thissen, de Volkskrant 19 november 2008

De kredietcrisis begint zijn gevolgen voor de rest van de economie te tonen, met terugvallende vraag, voorzichtigheid bij overheden die hun begrotingen opstellen en reeds toenemende werkloosheid. Maar, zoals een mooi Chinees spreekwoord zegt, iedere crisis is ook een kans. Een crisis geeft ook energie voor nieuwe ideeën. Laten we een structuurfout in onze economie aanpakken, namelijk de hoge loonkosten bij het minimumloon. Laagproductieve arbeid is door die kosten van onze arbeidsmarkt verdwenen maar dit is ten nadele van mensen die daarvan afhankelijk zijn en die nu lage uitkeringen krijgen. Juist in deze tijd van crisis moeten we ervoor zorgen dat de werkgelegenheid toeneemt voor mensen die alleen maar laagproductieve arbeid kunnen verrichten. Nederland verkiest inkomensmatiging boven werkloosheid, voor iedereen, maar laten we juist nu ook letten op de onderkant van de arbeidsmarkt.

Tussen 1950 en 1970 bestond er in vrijwel de gehele westerse wereld volledige werkgelegenheid. Een groot verschil tussen deze eerste twintig jaar na de oorlog en de periode na 1970 is de hoogte van het minimumloon. Rond 1950 was er geen minimumloon, maar hoefde iemand die een inkomen verdiende rond het bestaansminimum geen belasting te betalen. Ook bestonden er in die tijd weinig premies. De werkgever had lage loonkosten, de werknemer had het inkomen dat minimaal benodigd is voor een fatsoenlijk bestaan.

Sindsdien is er een steeds hoger bruto minimumloon nodig om nog voldoende netto inkomen over te houden. Dat komt doordat het bestaansminimum is toegenomen met de algehele welvaart, terwijl de belastingvrijstelling alleen maar met de inflatie is gestegen. Door deze verschillende indexatie is het loongebouw uit zijn verband getrokken. Ook zijn er sinds 1950 allerlei premies ingevoerd die geen heffingvrije voet kennen. De groei van deze lasten is een sluipend proces geweest. De veel te hoge loonkosten op minimumloonniveau zijn een clusterbom op de arbeidsmarkt. En de kosten van de uitkeringen drijven, via steeds hogere premies, alle loonkosten omhoog.

Hoewel de arbeidsmarkt de afgelopen jaren is verbeterd blijven de problemen aan de onderkant van de arbeidsmarkt voortduren. Nog steeds zijn 465.000 mensen werkloos of zitten in de bijstand.

Bij het minimumloon van netto 14.182 euro wordt nu 7.395 euro aan lasten in rekening gebracht. Het kost de werkgever 21.577 euro om zo iemand in dienst te nemen. Tussen 14.182 en 21.577 euro zijn allerlei banen denkbaar, waarbij mensen zelfstandig in het eigen levensonderhoud zouden kunnen voorzien, maar helaas hebben zij niet de productiviteit om ook de bijkomende lasten te compenseren. Hierdoor worden zij werkloos en afhankelijk van een uitkering. Tegelijk geldt dat mensen die zodoende werkloos zijn, geen belastingen en premies betalen. Iemand in de bijstand betaalt zogenaamd belasting maar dit wordt direct weer ingehouden en per saldo betaalt men niets. Wie vanuit werkloosheid zou willen gaan werken, moet zogenaamd belastingen en premies gaan betalen, maar dit geld komt niet binnen, want hij komt niet aan het werk. Die zogenaamde belastingen en premies kunnen dus kosteloos afgeschaft worden. Dat kan binnen een jaar gebeuren. Daarmee kunnen veel mensen tegen veel lagere kosten aan de slag en zonder dat ze er netto op achteruitgaan.

Een grote groep mensen staat nu langs de kant omdat zij niet de productiviteit hebben om de loonkosten te dekken. Die kosten ontstaan niet in de markt, maar in de bureaucratie rond die markt. Laat de overheid zich inzetten op het verwijderen van zulke averechtse invloeden op de vraag naar arbeid. Voor de bestrijding van de komende recessie zullen enkele anticyclische middelen nodig zijn. Maar met dit gevoel van urgentie kunnen ook structuurfouten als deze aangepakt worden.

Thomas Colignatus is econometrist te Scheveningen; Hans Droppert is zelfstandig arbeidsmarktadviseur te Helmond; Tof Thissen is Eerste Kamerlid voor GroenLinks

Onderdeel D. Een bundel uit 2002 die toen de drukpers niet haalde

Voorwoord 2002

De verkiezingen van 2002 roepen bij me een associatie op met februari 1961 toen ik zes jaar was. Ons gezin vertrok uit Hollandia, Nieuw Guinea, eerst met het vliegtuig van Biak naar Sidney en vandaar voeren we met de *Fairsea*, een Engels passagiersschip vol Engelsen, naar Londen en dan Nederland, Vught. De reis duurde enkele maanden en er waren voorzieningen om de passagiers bezig te houden, je kon er bijv. badminton spelen en er was ook een klein zwembad. Op een zonovergoten dag ergens op de Stille Oceaan in de buurt van de evenaar bracht een van mijn omzwervingen mij bij dat zwembad en bleef ik een tijdje op de rand staan kijken, met enig verlangen, want ik kon niet zwemmen. Plots lag ik diep onder water en begon te verdrinken. Gelukkig zag ik de vage contouren van het trapje - ik kan ze nu nóg zien - kon ik dat bereiken en me daaraan omhoog trekken. Terwijl ik met druipende kleren uit het bad klom dacht ik nog: "Ik zal maar geen 'help' roepen, dat verstaan die Engelsen toch niet."

Achteraf amusant, dus. Typisch ook, dit dénken en niet meteen gaan róepen. Apart ook, want je zult maar verdrinken in zo'n kleine bak water midden op die onmetelijke oceaan. Echter, wat is de associatie, die bij me opkwam ? Het is dezelfde gedachte: Heeft het wel zin om iets te zeggen, verstaan ze het wel ?

Mijn website bevat al jaren de pagina "In plaats van FEEST een vertrouwenscrisis". Als econometrist en wetenschappelijk medewerker van het Centraal Planbureau vond ik in 1989/90 een verklaring en oplossing voor de huidige werkloosheid. Dit is een belangrijke ontwikkeling niet alleen voor de economische wetenschap maar ook voor het beleid in Nederland en Europa en juist Oost-Europa en Rusland na de val van de Berlijnse Muur. We zouden een groot feest kunnen houden ! Maar wat gebeurt er ? Op het CPB word ik door directeur Gerrit Zalm met machtsmisbruik op een kamertje apart gezet en na anderhalf jaar apartheid ontslagen, en PvdA-Kamerlid Ad Melkert die me kent als mede-bestuurslid van de PvdA afdeling Scheveningen stelt geen kamervragen. In alweer 12 jaar na 1990 hebben maar weinig mensen aandacht aan mijn analyse en de breidel daarvan besteed. Mijn conclusie is dat er een vertrouwenscrisis bestaat, een verwijdering van politiek en kiezers. Dan is het 2002 en komt Pim Fortuyn op, en wordt bloedig vermoord. Nu spreekt het hele land over 'een vertrouwenscrisis', tot in de officiële stukken bij de kabinetsformatie. Maar, spreken we nog wel dezelfde taal ?

Bij de verkiezingen kwam de LPF van 0 op 26, viel de PvdA terug van 45 naar 23 zetels, de VVD van 38 naar 24, D66 van 14 naar 7, terwijl Groenlinks een winst zag verdampen en op 11 bleef staan. Dat zijn flinke veranderingen. Toch zijn de 26 LPF-zetels maar 17% van de stemmen. Meer dan 80% van de kiezers stemde op de gevestigde partijen. De verandering valt dus wel mee. Wat voor velen een 'vertrouwenscrisis' heet te zijn, is dat eigenlijk nauwelijks. Dat betekent ook: De echte vertrouwenscrisis woekert voort onder de oppervlakte.

Probeer me goed te begrijpen. Ik ben een wetenschapper in de traditie van Jan Tinbergen, een traditie die naar het beste streeft zowel in wetenschappelijke kwaliteit als in maatschappelijke betrokkenheid. De wetenschappelijke houding en het streven naar correctheid staan hierin voorop. Deze instelling gaat echter gelijk op met een maatschappelijke betrokkenheid en verantwoordelijkheidsgevoel - want het één zonder het andere bevat het gevaar van eenzijdigheid en gebrek aan relevantie. Het is met deze houding dat ik het onderstaande heb geschreven. Mijn andere publicaties blijven van belang; vergeet hier de wetenschappelijke niet, juist die niet.¹⁵ Maar de verkiezingen van 2002 vragen om commentaar. Hopelijk laat de echte vertrouwenscrisis zich alsnog oplossen, en kunnen we eindelijk dat FEEST houden.

¹⁵ Voor het grote publiek schreven Hans Hulst en Auke Hulst m.m.v. ondergetekende: "Werkloosheid en armoede, de oplossing die werkt" (1998). Voor een gemengde doelgroep schreef ik: "Trias Politica & Centraal Planbureau" (1994). Voor wetenschappers: "Definition & Reality in the General Theory of Political Economy: Background papers 1989-1992" (1992), "Definition & Reality in the General Theory of Political Economy" (2000), "Voting Theory for Democracy" (2001). Zie <http://www.dataweb.nl/~cool>.

Voor het betere begrip van het navolgende is het nuttig dat ik nog deze opmerking maak over het begrip ‘dimensie’. Ruimte wordt bijvoorbeeld gemeten in drie dimensies: lengte, breedte en hoogte. Iets kan ‘rond’ lijken in de ene dimensie, maar ‘vierkant’ in een andere dimensie. Het heeft dan weinig zin om te zoeken naar ‘wat het dan is’, omdat het voldoende is om de verschillende dimensies te onderscheiden. Het begrip ‘dimensie’ laat zich ook toepassen voor andere begrippen zoals bijvoorbeeld ratio en emotie. Veel mensen zien ratio en emotie als tegengestelden, zodat iemand soms verstandelijk wordt genoemd wanneer hij of zij weinig gevoel toont. Echter, ratio en emotie zijn veeleer verschillende dimensies, zodat het mogelijk is dat er mensen zijn met lage niveaus van beide en dat er ook mensen zijn die juist veel van beide hebben. Nu dan, hieronder komen zaken aan de orde die sommige mensen ‘persoonlijk’ zouden kunnen vinden, en die zij dan verwerpen als relevant voor het algemeen belang, terwijl het mijns inziens zaken zijn die juist gepresenteerd worden in het licht van het algemeen belang en ten dienste van het algemeen belang. Het is derhalve nuttig het persoonlijke en het algemene niet te zien als tegengestelden, maar als verschillende dimensies. Bij het schrijven van het navolgende gaat het mij dus om het algemene en het gaat me niet om persoonlijke kwesties, dat is een misverstand dat ik hier graag wil voorkomen.

Inhoudsopgave

Inleiding	37
Deel I: Bij de val van de Berlijnse Muur 1989	43
In plaats van FEEST een vertrouwenscrisis (1998)	44
Brief aan de wetenschappelijke collega's binnen en buiten het Centraal Planbureau (2002)	45
Toelichting bij de brief aan de collega's (2002)	47
Omzien in verwondering, en ook angst (2001)	49
Samenvatting	49
Inleiding	49
Econometrie op het CPB	50
Zuiver en verstandig	59
Reacties van economen	60
Reacties van politici	61
Reacties van sociologen	63
Een groeiende angst	63
Opmerkingen n.a.v. de 10e Sociaal-Wetenschappelijke Studiedagen (2002)	65
Samenvatting	65
Inleiding	65
Voor de goede orde	66
Spelen er oneigenlijke zaken op het CPB ?	67
Oneigenlijke zaken in de politiek ?	70
Heeft de kwestie gewicht ?	70
Het economisch debat	71
Parallel met De Kwaadsteniet en het RIVM ?	73
Zelfkritiek	73
Conclusie	74
Gerrit Zalm en het gebod tegen laster (2001)	75
Ben ik een klokkeluiders ? (1999)	79
Er is een parlementaire enquête gewenst naar de voorbereiding van het economisch beleid (1997)	87
Taakverdeling burgers, beleid en wetenschap (1998)	88
Piet van Elswijk	88
A.C. de Goederen	88
A.C. de Goederen over Van Elswijk	89
A.C. de Goederen pleegt inbreuk op de wetenschap	89
Kees Tamboer	89
Van Elswijk, vervolg	91
Aldus: scheiden van functies	91
P.S.	91
De tragiek van Jan Pen (1998)	92
Deel II: De verkiezingen 2002 en Pim Fortuyn	97
De kosten (2002)	98

Na Paars een afspiegelingskabinet (2000)	99
Geestelijke bijstand (2000)	101
De democratie en de beleidsleugen (2001)	108
Verknoopte problemen: Ad Melkert, CPB, Gerrit Zalm, werkloosheid, WAO, Arbvo en ESF affaire, de verkiezingen 2002, en de verwording van de PvdA tot een PvAd (2001)	114
Ad Melkert en de Bermuda Driehoek	114
Ad Melkert en de ESF affaire	116
Ad Melkert en Gerrit Zalm en de verkiezingen 2002	119
Protest tegen breidel van de wetenschap (2001)	122
Brief aan wie na de moord op Pim Fortuyn nog op PvdA, VVD, D66 of Groenlinks stemde (2002)	124
Waaruit bestond de laster ?	124
De grote leugen	125
Zie het voorbeeld van de leugen door Bill Clinton	125
In het stemhokje moet je kiezen	125
Onvermogen of onwaarheid	126
Dubbele tong in het dubbel-interview	127
Metten met twee maten	128
Klimaatbeheersing	130
Politiek oordeel over Fortuyn	131
Zo werkt politiek	132
Conclusies	133
Na de dood gaat de demonisering door (2002)	134
Ad Melkert	134
Wouter Bos	135
Columnisten Van Rossem versus De Jong	136
Frits Abrahams	137
Samengevat	142
Pro memorie: Mijn visie op migratie (2002)	143
Deel III: De “Partij van de Arbeid”	146
Soms loopt het zo (1994)	147
Wiardi Beckman Stichting	147
Paul de Beer	148
Ad Melkert	150
Adri Duivesteijn	151
Arie van der Zwan	153
André van der Louw	153
Jan van Zijl	156
Rick van der Ploeg	156
Felix Rottenberg	157
En anderen	160
Aangestoken Mossel (1994)	162
De verwording van PvdA tot PvAd (2001)	166
Van Kemenade pleegde censuur (2002)	169
Deel IV: De toekomst	170
Het sociaal liberalisme (1994)	171

Wetenschappelijk vertrekpunt	172
Primair en sociaal liberalisme	173
Organisch	173
Pragmatisch	174
Sociaal liberale nuances	175
Actuele voorstellen	176
Wetenschap in de politiek	177
Anti-wetenschappelijke gevaren	178
Ter besluit	179
Appendix: Het sociale dier	180
Flexibiliteit als Fata Morgana (1996)	182
Understanding 9-11 and its aftermath	184
Keynes voor economen (2001)	186
Een Europees Economisch Hof (2001)	188
De morele imperatief (2001)	190
Nawoord: Perspectief vanuit 1989-2002	191
Literatuur	193

Inleiding

Voor wie me niet serieus neemt, vormt 1989-2002 misschien een normale periode. Voor wie me serieus neemt, is het een bizarre periode, en daarvan 2002 misschien nog wel het meest.

In 1989-1990 ontwikkel ik als econometrist en wetenschappelijk medewerker van het Centraal Planbureau (CPB) een analyse¹⁶ die door de directie, waaronder toenmalig directeur Gerrit Zalm, wordt tegengehouden van interne bespreking en verdere uitwerking tot publicatie op naam van de auteur. Dit is dus breidel van de wetenschap. Zalm zet me, met later door de rechter vastgesteld machtsmisbruik, uit werk en afdeling op een kamertje apart, en na anderhalf jaar word ik met leugens ontslagen - leugens die de rechter echter nooit zal onderzoeken. In het ambtenarenrecht gaat de rechter er klaarblijkelijk vanuit dat het 'bevoegde gezag' niet zal liegen, een curieuze aanname.

De gevolgen zijn meerledig:

- (1) De directie van het CPB breidelt de wetenschap en pleegt dus een doodzonde t.a.v. de wetenschappelijke ethiek.
- (2) Het regeringsbeleid is sindsdien niet meer gebaseerd op de actuele stand van kennis in de wetenschap.
- (3) Er zijn onnodige slachtoffers van verkeerd onderbouwd beleid.
- (4) Wanneer ik als wetenschapper mijn resultaten naar voren breng, dan gaan mensen zich afvragen waar ik het over heb - want er is geen publicatie, en men kent mijn werk niet.
- (5) Zou ik niets zeggen, dan kan me later verweten worden dat ik niets gezegd heb. Ik word in een positie gebracht waarin ik moet protesteren tegen zo'n breidel. Voor een wissel wasje doe ik niets niet, wel wanneer het erop aankomt. Maar dit heeft ook een keerzijde:
 - (a) Wie protesteert, krijgt snel de verdenking tegen zich niet meer objectief tegenover de zaak te staan, en een belang te verdedigen.
 - (b) Bij velen zal men zelfs het verwijt krijgen van rancune, en dat is een beschuldiging waar iemand zich nauwelijks tegen kan verdedigen.
 - (c) Waar mijn protest tegen de breidel door de omgeving (minister, rechter, Tweede Kamer, wetenschappers, journalisten) genegeerd wordt, wordt die omgeving indirect medeschuldig aan de breidel: want men vervult zijn functie van kritische controle niet.
 - (d) Waar mijn protest niet serieus genomen wordt, word ik als persoon ook niet meer serieus genomen.
 - (e) Zo kom ik in een isolement terecht waardoor de afstand tot een oplossing steeds groter wordt.

De kwestie is echter een protest waard. Het gaat om de wetenschappelijke onafhankelijkheid, de vrijheid van denken, de vrijheid van communiceren, de integriteit. Ik wil me ook in de spiegel kunnen blijven kijken.

¹⁶ Thomas Cool, "Neoklassieke knelpunten voor de Nederlandse economie voor de ontwikkeling op de langere termijn", CPB interne notitie 1989-III-20. Later op het kamertje apart: "After 20 years of mass unemployment: Why we might wish for a parliamentary inquiry", CPB interne notitie 1990-III-38

Een wetenschapper is als een verkenner die er door de maatschappij op uit wordt gestuurd om onbekende gebieden te verkennen. De verkenner kan de nodige aanwijzingen meekrijgen, maar soms is hij op het eigen inzicht aangewezen. Wanneer hij terugkomt dan lijkt het logisch dat de bevindingen serieus beoordeeld worden; zelfs wanneer de verkenner terugkomt met een onwelgevallig bericht, dan kunnen we weigeren te luisteren, maar dan hadden we hem net zo goed niet kunnen uitzenden.

Begrijp me goed: Ik ben een bescheiden wetenschapper, nuchter en zakelijk aangelegd. Dat ik vasthoud aan de wetenschappelijke integriteit komt voort uit mijn functie, die van wetenschappelijk medewerker.

Op mijn website zeg ik het zo:

In judging these events, please make a distinction between
(a) normal government officials,
(b) economists in service of the government, and
(c) economic scientists with a position with the government.

Categories (a) and (b) have rules on hierarchy, and here the phenomenon of “whistleblowing” may occur. Category (c), which concerns my contract with the government, has the scientific integrity to deal with. Note, here, that there is no conflict between science and democracy. Though politicians may sometimes be unhappy with scientific findings and the procedures of the scientific process, they are better off to regard these as natural phenomena beyond their control - for otherwise we would no longer have a democracy.

Another point to keep in mind is that a scientist who advises a policy maker who has to make a decision on short notice, is in another position than the academic scientist who writes for a journal.

It will also be useful here to recall one of the key aspects of being a scientist: namely the responsibility to make up one’s own mind. The scientist is in this respect as a judge. He or she has to balance all pro’s and contra’s, to review theories and facts, to replay all opinions of the colleagues, and then make a decision as to what he or she believes is the right thing to decide. To let one’s opinion to be swayed by the opinions of others is unscientific.

Begrijp me ook goed: Sommige wetenschappers menen dat ik mijn analyse altijd aan een wetenschappelijk tijdschrift kan aanbieden, en zij zijn geneigd mij of mijn analyse pas serieus te nemen wanneer ik dit doe. Dit lijkt me echter niet de juiste gang van zaken. Een probleem op het CPB moet opgelost worden op het CPB, en niet met allerlei zijwegen in stand gehouden. Ik moet mijn analyse voor de collega’s kunnen presenteren. Wie wil kan komen luisteren, er dan eventueel over nadenken, en dan eventueel de resultaten van dit denkwerk in de analyses en ramingen verwerken. Als medewerker van het CPB heb ik te maken met de directie die dit tegenhoudt. De tijdschriften kunnen in een later stadium aan de orde komen. Wanneer we gaan accepteren dat een directie de wetenschap breidelt, en wanneer we dit gaan sanctioneren door dan maar elders te publiceren, dan raken we verder van huis.

Merk op dat ik protesteer tegen de breidel. Dat deze breidel voortduurt kan mij dus niet verweten worden. Ondertussen doen de wetenschappers aan de universiteiten niets, en nemen de maatschappelijke problemen toe. De afzijdige opstelling van wetenschappers aan de universiteiten wordt steeds onverantwoordelijker. Maar ja, deze wetenschappers zullen zeggen dat hun taak eruit bestaat dat zij publiceren in wetenschappelijke tijdschriften. Wie brengt hen aan het verstand dat dit maar een deel van hun taak is ?

Begrijp me goed: Zoveel vraag ik ook niet van de omgeving. Bijvoorbeeld, het is de taak van de Koninklijke Academie der Wetenschappen (KNAW) om toe te zien op de kwaliteit van de wetenschap in het land. Ik verzoek de KNAW dat men de zaak onderzoekt, en stel voor dat men het bewijsmateriaal op objectieve wijze beschikbaar maakt. Ik maak dit materiaal natuurlijk al zo objectief mogelijk beschikbaar, maar als betrokkene kan ik natuurlijk minder gemakkelijk de mogelijke indruk van partijdigheid wegnemen. Maar nee, het officiële standpunt van de KNAW is dat men zich niet bemoeit met ‘arbeidsconflicten van andere instellingen’. Mijn punt is echter juist dat de directie van het CPB het arbeidsrecht misbruikt tegen de wetenschappelijke ethiek. Het standpunt van de KNAW is als dat van een politie die moordzaken moet onderzoeken, maar die moorden met vuurwapens negeert ‘want mensen mogen geen vuurwapens gebruiken en zullen dat dus ook niet doen’.

In zomer 1990 is er het zgn. “Albeda-congres”, een congres van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) ter gelegenheid van het afscheid van Wil Albeda.¹⁷ Mijn presentatie daar werk ik uit tot een CPB-notitie die Zalm vervolgens breidelt.¹⁸ Ik stuur dan een kopie aan de Tweede Kamer, en heb vervolgens mijn handen vrij t.a.v. mijn eigen partij van dat moment, de Partij van de Arbeid (PvdA).

PvdA-Kamerlid Ad Melkert ken ik als medebestuurder van de PvdA afdeling Scheveningen. Destijds was dit bestuur geen voorstander van zijn kandidatuur voor de Kamer, maar hij is met medewerking van het partijbestuur elders voorgedragen en zo Kamerlid geworden. Hij stelt nu echter geen Kamervragen over deze breidel van de wetenschap. Mogelijk heeft hij alle schijn van belangenverstrengeling willen vermijden. Maar het toelaten van machtmisbruik en breidel is ook geen oplossing, en er zijn allerlei methoden om een kwestie netjes aan te pakken. Van hem hoor ik niets, ook niet wanneer in 1991 de ‘WAO-crisis’ uitbreekt.

Er komt een parlementaire enquête van Flip Buurmeijer die kijkt naar de uitvoering van het WAO-beleid, maar niet naar het machtmisbruik en de breidel bij de voorbereiding daarvan. Het gebruik door de FNV van mazen in de wet wordt door Wim Kok verdedigd met de bewering dat dit ‘niet illegaal’ was. Wonderlijk, als FNV bestuurder had Kok juist de bedoeling van de wet moeten bewaken, niet de mazen misbruiken. De spraakmakende gemeente accepteert Kok’s uitleg echter.

In de jaren 1990-2002 heeft de Nederlandse economie ogenschijnlijk een goede tijd, ogenschijnlijk, want het probleem t.a.v. het Centraal Planbureau is niet aangepakt en Nederland leeft dus voortdurend in een situatie van desinformatie.

Ondertussen heb ikzelf een moeilijk bestaan, de ene tijdelijke baan na de andere, met korte en langere periodes van werkloosheid. De kwestie van de breidel en ontslag liggen ondertussen voor bij de rechter, en het is ontluisterend te zien welke fouten de rechtspraak blijkt te kunnen maken.

Politici, economen en journalisten blijven me negeren. Ik kan weinig doen, een wetenschapper heeft slechts zijn pen, en ik kan ondertussen slechts mijn analyse nader uitwerken.

¹⁷ W.J. Dercksen (ed), “The future of industrial relations in Europe”, WRR 1990, V71. Op dat congres sprak ook Pim Fortuyn - ik bewaar echter geen herinnering aan hem daar.

¹⁸ 1990-III-38, hierhoven.

Dan zijn er de verkiezingen van 2002. Ad Melkert is lijsttrekker voor de PvdA. Zalm zou wel eens premier kunnen worden, ook al is Dijkstal de lijsttrekker voor de VVD. Dan is er de opkomst van Pim Fortuyn, en de bloedige moord op hem op 6 mei. Op 15 mei is het verkiezingsdag, en de uitslagen zijn ongekend.

Het is nu augustus 2002, en ik heb me in de drie maanden sinds 6 en 15 mei afgevraagd of ik zou reageren, en hoe ik dan zou reageren.

Laat ik herhalen dat het uitermate belangrijk is dat er een parlementaire enquête komt naar de werkloosheid en de rol daarbij van de voorbereiding van het beleid en met name de rol van het CPB.

Heb ik echter ook iets nieuws te melden ?

De verkiezingen van 2002 lijken gedomineerd door de opkomst van Pim Fortuyn en de gruwelijke moord op hem. De LPF komt van niets op 26, de PvdA halveert van 45 naar 23 zetels, de VVD valt terug van 38 naar 24, ook D66 halveert van 14 naar 7, terwijl Groenlinks een verwachte winst ziet verdampen en op 11 blijft staan. Dat zijn flinke veranderingen.

Toch zijn 26 zetels maar 17% van de stemmen. Meer dan 80% van de kiezers stemde op de bestaande partijen. Dus de verandering valt ook wel weer mee. Wat voor velen een ‘vertrouwenscrisis’ heet te zijn, is dat eigenlijk nauwelijks.

Eigenlijk is dat zorgelijk, want:

- (1) Fortuyn werd door PvdA, VVD, D66 en Groenlinks voorgesteld als een racist en fascist, terwijl ieder kon nagaan dat hij dat niet was. Met name Ad Melkert, Gerrit Zalm, Thom de Graaf en Paul Rosenmöller *logen*. Zij verloren een fors aantal zetels, maar eigenlijk wekt het verbazing dat deze partijen niet helemaal weggevaagd werden. Veel kiezers vinden het misschien wel goed wanneer de leiders van het land openlijk gaan liegen.
- (2) Of deze kiezers begrijpen het nog niet. De kwestie is natuurlijk enigszins complex. De maatschappelijke verloedering, waartegen Fortuyn zo te hoop liep, heeft diepe wortels in de wijze waarop het land bestuurd wordt en hoe politiek en ambtenarij met elkaar verweven zijn. Het betreft hier de vertrouwenscrisis die ik in de gebreidelde CPB-notitie bespreek. Veel kiezers zullen in het duister grijpen, niet weten wat dit allemaal te betekenen heeft.
- (3) Men kan zich afvragen of Fortuyn wel goed zicht op deze kwestie had. Een stem op het LPF was mogelijk een goede reactie voor wie hem wilde steunen, maar had hij wel de goede analyse ?

Na ampel beraad, dan, geeft het onderstaande mijn reactie op de ontwikkelingen.

Deel I betreft de diepere vertrouwenscrisis tussen burger en politiek. In deze beschrijving treffen we Gerrit Zalm en Ad Melkert weer aan. Zij behoorden tot de machtigste personen van het land in de laatste tien jaar. Waar er sprake is van een verwevenheid van politiek en ambtenarij moge hun aanwezigheid bij de vertrouwenscrisis eigenlijk geen verbazing wekken. Gerrit Zalm heeft

als directeur van het Centraal Planbureau de wetenschap gebreideld, en Ad Melkert heeft als kamerlid daarover geen kamervragen gesteld. Ze faalden bij Betuwelijn, WAO, en dergelijke, en *last but not least* Srebrenica.

Wanneer het kader van de algemene vertrouwenscrisis gegeven is, volgen de gebeurtenissen rondom Fortuyn, en dit geeft Deel II. Aan de kiezers die op de leugenaars gestemd hebben vraag ik: Ga eens voor de spiegel staan, kijk jezelf eens in de ogen, en vraag je af waarom je leugenaars steunt.

De PvdA heeft een aparte rol, en dit geeft Deel III.

Ik ben wetenschapper maar ik ben ook zo'n 17 jaar lid van de PvdA geweest. Ik ben een verklaard 'fan' van maatschappelijk bewogen wetenschappers zoals Jan Tinbergen en Hans van den Doel. Ik zag me in 1991 echter gedwongen het lidmaatschap op te zeggen omdat die partij verloederd bleek. Merk op: Ook Willem Drees sr., Willem Drees jr., Gerrit Zalm en Pim Fortuyn verlieten de PvdA. Een wonderlijk gezelschap, een gedachte waard.

In het allerlaatste 'dubbel-interview' met Fortuyn en Melkert van 5 mei 2002 voor het Algemeen Dagblad, geeft Fortuyn aan dat hij zich geïnspireerd voelt door Joop den Uyl, en dat Den Uyl zich bij de gedachte aan Melkert in zijn graf zou omdraaien. Ook stelt hij:

"Ik ben vijftien jaar lid geweest van de PvdA. (...) Die (traditie en toekomst) hebben jullie gewoon weggegooid. Jullie zijn de partij van de verlaters. Ik heb veel van jullie aanhangers gesproken, die zich diep en diep teleurgesteld en in de steek gelaten voelen. (...) Heel veel van uw oorspronkelijke kiezers zijn die van mij van vandaag." (AD 2002:31) ¹⁹

Ik ben het niet vaak met Fortuyn eens, maar deze woorden kan ik van harte onderschrijven.

Nogmaals, ik ben wetenschapper. Voor mij weegt de wetenschap en dus de waarheidsliefde heel zwaar. Voor mij weegt dus ook heel zwaar hoe de PvdA met de waarheid omgaat. Let wel, 'de waarheid', je kunt je afvragen of die wel bestaat. Er was ooit een dagblad met die titel die de grootst mogelijke onzin verkocht. Juist een wetenschapper heeft er dus alle begrip voor dat 'de waarheid' behoedzaam tegemoet getreden moet worden. Maar toch. Wit is niet zwart, rond is niet vierkant, 5 euro is niet 1 euro, en, bijvoorbeeld, Fortuyn was geen racist of fascist terwijl de PvdA hem wel daarvoor uitschold. Niemand in de PvdA stond ook op om te zeggen dat Melkert wel erg ver ging. Deze partij is rot tot op het bot, en u collaboreert wanneer u erop stemt. Misschien is het geen waarheidsliefde, maar elementair fatsoen waar het hier om gaat. Ik kan dit over de PvdA zeggen aangezien ik er lid van ben geweest. T.a.v. VVD, D66 en Groenlinks kan ik er slechts naar raden, hoewel ik op grond van hun gedrag veel van hetzelfde vermoed.

In Deel IV sluit dan af met opmerkingen die voor de toekomst relevant lijken.

Aldus, voor wie me niet serieus neemt, vormt 1989-2002 misschien een normale periode, maar voor wie me serieus neemt, is het een bizarre periode. Nog steeds is het maar een beperkt aantal mensen dat het volgende erkent:

- (a) Een wetenschappelijk medewerker moet zijn werk kunnen presenteren.
- (b) Wanneer een directie de presentatie van een artikel van een wetenschappelijk medewerker tegenhoudt, dan moet er iets gebeuren zodanig dat dit artikel toch gepresenteerd kan worden.

¹⁹ Algemeen Dagblad, "Fortuyn. De opkomst, de moord, de nasleep", AD Tijdsdocument 2002

- (c) Het voorgaande geldt niet slechts theoretisch, maar ook heel praktisch: Wanneer de directie van het CPB Thomas als wetenschappelijk medewerker aanstelt, dan gelden (a) en (b) ook voor Thomas.

Ook al is het aantal mensen dat belangstelling toont nog beperkt, toch ontstaat er enige beweging aan het maatschappelijk front:

- Rond de jaarwisseling 2000 nodigden de Stichting Belastingwinkel en de organisatie van de Landelijke Aangifte Dag (gerelateerd met de fiscalisten van de Erasmus Universiteit) mij n.a.v. hun 25-jarig bestaan uit tot een bijdrage voor het congres en de publicatie “De stand van de Bijstand”. Dat werd het artikel “Geestelijke bijstand” hieronder. Helaas: toen ik dit artikel indiende, kreeg ik te horen dat mijn bijdrage niet langer welkom was. Wederom censuur dus, en dus moet ik ook tegen deze gang van zaken protesteren.
- De Utrechtse Rotary nodigde me uit voor een lezing op donderdag 18 Januari 2001, dat werd “De democratie en de beleidsleugen”. Ik dank de aanwezigen voor de goede discussie, en Anton Geesink in het bijzonder voor dat hij me niet in de houdgreep nam.
- Op 8 februari 2002 mocht ik een lezing houden in Felix Meritis voor het Forum voor Europese Cultuur, en ook hier was er een goede discussie. De titel was “Werkloosheid en armoede, de oplossing die werkt”, en verwijs naar het gelijknamige boek.²⁰
- Op de 10e Sociaal Wetenschappelijke Studiedagen, SISWO / VU, 30 en 31 mei 2002, mocht ik het artikel “Omzien in verwondering, en ook angst” presenteren. Ik dank de daar aanwezige wetenschappers voor hun belangstelling en kritische opmerkingen.
- Het artikel “Minimumloon, armoedeval en belastingvacuum”, mocht verschijnen in het Tijdschrift voor het Economisch Onderwijs, 2002, no 4, p248-254 (inclusief een goede recensie van het boek “Werkloosheid en armoede, de oplossing die werkt”). Dit artikel is te technisch om hier op te nemen.

²⁰ Hans Hulst en Auke Hulst m.m.v. Thomas Cool, “Werkloosheid en armoede, de oplossing die werkt”, Thesis publishers 1998

Deel I: Bij de val van de Berlijnse Muur 1989

In plaats van FEEST een vertrouwenscrisis (1998)

Update 1998

In 1989/90 presenteerde ik een analyse die het mogelijk maakt de werkloosheid op een nette manier aan te pakken. In plaats van dat Nederland een groot feest organiseerde, kreeg ik een hoop ellende op mijn nek.

De personen in de verantwoordelijke posities reageerden aldus verkeerd. Niet alleen hielpen ze de zaak niet verder, maar ook, door hun verkeerde reactie, ondergroeven ze het maatschappelijk vertrouwen.

Immers, wanneer u de politie zegt ergens iets verdachts te hebben gezien, dan verwacht u dat deze dit onderzoekt. Doet men dat niet, dan vermindert uw vertrouwen. De politie op zijn beurt kan allerlei redenen geven waarom men niets onderzoekt, en men kan zichzelf ervan overtuigen dat u onredelijke eisen stelt. De samenwerking zal stroever verlopen. Gebeuren dit soort zaken vaker, dan ontstaat een kloof, en is uiteindelijk het vertrouwen weg.

Sinds 1990 heb ik met velen over mijn analyse gesproken. Er is ook in kranten over gepubliceerd. Steeds ontbrak de adequate reactie: de reactie van vragen stellen, onderzoeken, het gesprek aangaan. Door het ontbreken van de adequate reactie kent Nederland nu een bestuurlijke top die stelselmatig heeft gefaald. En als gevolg hiervan is, hoe dramatisch dit ook klinkt, in de Nederlandse samenleving een vertrouwenscrisis ontstaan. Topbestuurders en hun adviseurs zullen geneigd zijn te beargumenteren en het doen voorkomen dat men niet inadequaat gehandeld heeft. Deze ontkenning plant zich voort naar de omgeving, en verdere regionen. Men is toch eerder loyaal aan degenen die men denkt te kunnen vertrouwen dan aan de waarheid die dat vertrouwen op losse schroeven zet. Als gevolg kan niemand meer in redelijke mate vertrouwen op wat anderen zeggen, en men moet steeds beducht zijn voor vertekening en belangenbehartiging.

Natuurlijk: ook voor 1990 bestonden belangen, en ook toen bestond de verleiding tot het geven van verkeerde voorstellingen van zaken wanneer het eigenbelang in het geding was. Toch heb ik de indruk dat de normen tegenwoordig zijn vervaagd. En de vertrouwenscrisis is m.i. daar.

De enige zekerheid die men heeft is:

- (1) Ikzelf houd mij aan wetenschappelijke normen. Dus mij kunt u wel vertrouwen. (Maar houd wel uw kritische zin, alstublieft.)
- (2) Laat eerst een parlementaire enquête gehouden worden naar de massale werkloosheid en de rol daarbij van de voorbereiding van het economisch beleid, en in het bijzonder naar de rol van het Centraal Planbureau. En oordeel pas daarna.

Tot die enquête in de steigers staat heeft praten en discussiëren weinig zin. Nederlanders kunnen elkaar toch niet meer voldoende vertrouwen. Eerst die enquête opstarten, daarna is er hoop op een kentering en een herstel van het onderling vertrouwen.

In deze pagina's illustreer ik de vertrouwenscrisis met enkele voorbeelden. Het zijn illustraties, en geen poging tot bewijs. Ik zou nog niet weten hoe ik e.e.a. zou moeten bewijzen. Ik beschik nog niet over wetenschappelijk bruikbare definities van 'vertrouwenscrisis', 'topbestuurder', 'vertrouwen' en dergelijke. Aldus vallen deze pagina's onder het concept van de 'Net Conscience Page': het uitspreken van het geweten.

(Zie ook de internet-pagina.)

Brief aan de wetenschappelijke collega's binnen en buiten het Centraal Planbureau (2002)

THOMAS COOL – [HTTP://WWW.DATAWEB.NL/~COOL](http://www.dataweb.nl/~cool) – 12 APRIL 2002

Op 21 februari 2002 heeft de Centrale Raad van Beroep (CRvB) voor een derde keer uitspraak gedaan in een kwestie die sinds december 1989 op het Centraal Planbureau (CPB) speelt. Wederom wordt een onheus directiebesluit vernietigd. De kwestie vergt de aandacht van de wetenschappelijke collega's, niet alleen binnen maar ook buiten het CPB. In deze kwestie is de integriteit van de wetenschap en de traditie van Jan Tinbergen in het geding. Wederom wordt bevestigd dat de directie zich niet houdt aan de normen van de wetenschapsbeoefening. Mijn verzoek is dat de collega's de uitspraak van de Raad zorgvuldig bestuderen en met me bespreken, opdat ieder mijn bevindingen kan bevestigen. Het principe is: wanneer je twijfelt moet je doorvragen, want er is een antwoord.

Waar al eerder besluiten vernietigd zijn, en waar reeds vanaf het begin en zonder hulp van de rechter al duidelijk was dat de besluiten onhoudbaar waren binnen de wetenschappelijke ethiek, zouden wetenschappers ervan mogen schrikken dat op het CPB en binnen de beroepsgang nimmer de mogelijkheid heeft bestaan om de kwestie in dat kader te bespreken. Het wordt tijd dat dit nu eens wel gebeurt, in het CPB en daarbuiten.

Voor het goede begrip: mijn norm is dat ik niets doe wat ik 'Jan Tinbergen en zijn geestverwanten' niet kan uitleggen. Toen Tinbergen nog leefde heb ik hem van het probleem verteld, en zijn reactie was dat zulke problemen konden bestaan, en dat zij, indien zij bestonden, in ieder geval opgelost moesten worden door jongere mensen dan hijzelf. Negeren leek hem in ieder geval niet de juiste reactie.

Wie de situatie wil begrijpen moet beginnen met de analyse van CPB collega's Marein van Schaaijk, "Loon-differentiatie en werkloosheid", ESB 21-09-1983, en Anton Bakhoven, "Een marktgerichte oplossing voor het werkloosheidsprobleem", ESB 13-01-1988. Deze analyse is ook onder economen nauwelijks bekend, en voor een goed begrip van de situatie is het gewenst dat men deze publicaties kent. Relevant zijn ook mijn boeken "Trias Politica & Centraal Planbureau" (TP&CPB) uit 1994, beschikbaar als PDF op mijn site, en "Definition & Reality in the General Theory of Political Economy" (DRGTPE) uit 2000, verkrijgbaar bij <http://www.gopher.nl>. Voor het grotere publiek is er het boekje van de journalisten Hans Hulst en Auke Hulst m.m.v. ondergetekende, "Werkloosheid en armoede, de oplossing die werkt", Thesis Publ. 1998.

In 1989 was ik betrokken bij de CPB lange termijn studie "Nederland in drievoud 1990-2015", en maakte daarvoor het eerste verkennende 'technisch pad'. Mijn bevindingen leidden tot een interne notitie van 23 november 1989, met de conclusie dat de grootste problemen niet speelden op de lange termijn maar juist de middellange termijn. Terwijl mijn chef eerder een dubbele periodiek had voorgesteld - zoals gebruikelijk voor medewerkers op het zogenaamde 'referentiepad' - kreeg ik in december slechts één periodiek, en mijn chef deelde me mee dat die notitie slecht gevallen was bij de directie, en dat ik hem beter niet had kunnen schrijven. Dit was vreemd: want moet een wetenschapper aan dit soort gevolgen gaan denken wanneer hij iets inbrengt ?

Doorvragen naar de betekenis van de situatie leidde er na enkele maanden toe dat ik naar een kamertje apart werd geplaatst, met de nieuwe opdracht 'lezen en schrijven'. Ik heb mijn analyse daar uitgewerkt tot een lezing voor het 'Albeda congres' van zomer 1990, en ik kon daarin verantwoord adviseren tot een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het economisch beleid. Deze lezing heb ik ook ingebracht als interne notitie, maar deze werd door directeur

Gerrit Zalm van interne bespreking en publicatiegang tegengehouden, en na een jaar werd ik in 1991 onheus ontslagen. Dit alles is een flagrante inbreuk op de wetenschappelijke ethiek.

CPB collega's weten nauwelijks waarover het gaat. Ik zat immers plots apart, bespreking van mijn analyse is tegengehouden, en ik heb de correcte en dus formele weg bewandeld en dus niet de wandelgangen. Ook zijn directie en chef mijn persoonlijk functioneren zwart gaan maken - en dus de man en niet de bal gaan spelen - en dat maakt de situatie voor anderen minder overzichtelijk. Begrip is dus nodig voor het onbegrip bij de CPB collega's. Echter, met mijn functioneren is niets aan de hand, en in een vreemde situatie heb ik juist netjes gehandeld. En met mijn economische analyse is ook niets mis. Er is iets heel anders aan de hand.

De juridische situatie is inmiddels bizar. Rechters hanteren geen wetenschappelijke normen, maar hebben het uitgangspunt dat het 'bevoegd gezag' wel gelijk zal hebben. Bezwaar leidt niet tot nader onderzoek. De directie blijkt hierdoor een enorme machtspositie te hebben die de wetenschapsbeoefening schade doet. Voor een goede beoordeling van de situatie moeten de gerechtelijke uitspraken dus kritisch gewogen worden.

De Raad vernietigt nu de formele beoordeling die is opgemaakt omtrent mijn functioneren in 1989. Over de gehele periode van 1982-1991 waarin ik bij het CPB gewerkt heb, bestaat er nu geen enkele formele beoordeling. Er bestaan nu dus alleen informele beschuldigingen - waartegen ik me niet kan verdedigen. Een ambtenaar kan alleen in beroep bij officiële besluiten. Tegelijk begaat de Raad de dwaling die beschuldigingen te geloven. De Raad heeft de getuigen en deskundigen die ik heb voorgesteld niet gehoord. Ik blijf zo ontslagen, en de directie kan nu zeggen dat men 'het recht aan de kant heeft'. Maar dit is slechts mogelijk omdat de machtspositie misbruikt wordt. //

Toelichting bij de brief aan de collega's (2002)

Augustus 2002

Bovengenoemde "Brief aan de wetenschappelijke collega's binnen en buiten het Centraal Planbureau" (2002) spreekt voor zich, maar enige toelichting is nuttig op wat ermee *gebeurde*.

De brief is als advertentietekst aangeboden om op 12 april 2002 in het economenblad Economisch-Statistische Berichten (ESB) te verschijnen, doch hij is vervolgens door de redactie geweigerd.

Hoofredacteur dr. Fieke van der Lecq schrijft:

"(...) dat er ergens een grens ligt in het acceptatiebeleid ten aanzien van advertenties. De door u aangeboden advertentie gaat naar mijn mening voorbij deze grens omdat de advertentie niet tot doel heeft iets economie-gerelateerds ter verkoop aan te bieden (bv. een boek of congresdeelname), noch om kandidaten voor een vacature te werven, maar om een standpunt in een arbeidsconflict te verwoorden. In die zin heeft de tekst het karakter van een open brief, waarin het CPB wordt aangeklaagd. [Zie bijvoorbeeld uw zin: 'Wederom wordt bevestigd dat de directie zich niet houdt aan de normen van de wetenschapsbeoefening.'] (...) Daarmee past de inhoud van de advertentie niet bij ESB als economisch vakblad. ESB leent zich er niet voor om conflicten via betaalde pagina's aan de orde te stellen."

Mijn reactie:

- (1) Ik heb niet het gevoel dat ik een conflict heb. Ik ben een wetenschapper die gaarne gebruik wil maken van de mogelijkheid om zijn wetenschappelijke bevindingen aan de collega's voor te leggen. En ik begrijp niet waarom het niet mag en waarom al het gedoe nodig is dat vervolgens ontstaat.
- (2) Volgens mij is het een kwestie van wetenschappelijke ethiek. Het verbaast me zeer dat advertenties daarover niet in ESB geplaatst kunnen worden. Mijn vermoeden is dat lezers van ESB toch zouden verwachten dat juist wel kan. Ik vermoed dat hen nu informatie onthouden wordt.
- (3) De tekst van mijn advertentie luidt dat de directie van het CPB (de directie, niet 'het CPB'!) het arbeidsrecht misbruikt, en dat ik protesteer tegen dat misbruik. De hoofredactie kiest hier partij voor deze directie, door te stellen dat het inderdaad een arbeidsconflict is. Maar het is geen arbeidsconflict: het is machtsmisbruik door de directie. Bovendien een feitelijk door de rechter vastgesteld machtsmisbruik.
- (4) De zin van me die geciteerd wordt, geeft een feit. Indien de hoofredacteur meent dat ik slechts een mening geef, dan neemt zij me niet serieus, en sluit ze de ogen voor de feiten. Dat is struisvogelgedrag. Ik kan me voorstellen dat iemand eerst denkt dat iets een mening is, maar wanneer een wetenschapper ermee komt, dan ga je er toch serieus mee om?
- (5) Overigens weet ik niet of het überhaupt relevant is om zo'n grens juist bij arbeidsconflicten te leggen. Ik kan me situaties voorstellen wanneer je dan juist wel advertenties accepteert. De afweging komt me niet zo logisch voor.

In een reactie hierop schrijft de hoofdredacteur:

“In de geweigerde advertentie lopen het arbeidsconflict en verschillen van inzicht over integere wetenschapsbeoefening door elkaar. U schrijft dat het u gaat om de integriteit van de wetenschap, maar in de advertentie komen beide onderwerpen aan bod. Hoewel ze in dit geval verband houden, worden ze niet onderscheiden.”

Wederom krijg ik de schuld: De directie van het CPB kan misschien wel iets gedaan hebben dat een protest verdient, maar de hoofdredacteur ligt daar niet wakker van, want Thomas kan het niet goed genoeg opschrijven naar de zin van de hoofdredacteur.

De visie van de hoofdredacteur slaat weer als een tang op een varken. Ik heb het al 12 of zelfs bijna 13 jaar alléén over de integriteit van de wetenschap, en wie dat niet wil snappen heeft een probleem met luisteren, en draagt een grote verantwoordelijkheid voor de gevolgen voor het beleid, de armoede, etcetera.

In de advertentie wordt alléén over de wetenschappelijke ethiek gesproken, en mijn persoon komt alleen ter sprake waarin het erom gaat dat deze ethiek geen abstractie is maar ook in concrete gevallen relevant is. Er zijn dus verschillende dimensies: de ethiek versus de persoonlijke leefwereld. Zoals ook emotie en ratio verschillende dimensies zijn, en geen tegengestelden. De zaak wordt gepresenteerd vanuit de ethiek, en daar gaat het om. Nader aanbrengen van het onderscheid tussen algemene ethiek en persoonlijke zaken is juist niet nodig, want puur persoonlijke kwesties zijn niet aan de orde. Deze redactie denkt klaarblijkelijk dat ik gek ben, dat ik geen onderscheid maak tussen publiekelijke en puur persoonlijke zaken. Mij zo bejegenen is dom, het is neerbuigend, het is beledigend. Hoe komen mensen erbij om me zo onbehoorlijk te behandelen ?

Voor de goede orde: De redactie ESB weigert al jaren een artikel van me waarin ik adviseer tot een parlementaire enquête naar meer dan twintig jaar werkloosheid en de rol van de beleidsvoorbereiding daarbij. Bijvoorbeeld het artikel “Belastingstructuur, inflatie en werkloosheid” was geaccepteerd, op een grafiek, formule en het advies tot een enquête na. Dat laatste bleek een struikelblok, en sindsdien is mijn neiging maar te wachten tot de redactie respect voor de wetenschap toont. Het artikel is gepresenteerd op de Nederlandse Arbeidsmarktdag 14 november 1995, en opgenomen in de congresbundel CBS/NAD (1996).

Op advies van derden heb ik ten aanzien van het vervolgstuk “Minimumloon, armoedeval en belastingvacuüm” maar weer een poging bij ESB gewaagd. Maar ook dit is weer geweigerd. Het is nu gepubliceerd door het Tijdschrift voor het Economisch Onderwijs (TEO), augustus 2002.

Voor de goede orde: Het artikel “Omzien in verwondering, en ook angst” (2001), hieronder, geeft een nadere context voor de brief. Dit artikel is gepresenteerd op de 10e Sociaal-Wetenschappelijke Studiedagen, mei 2002. Vervolgens evalueer ik de discussie aldaar.

In beide stukken komt een uitspraak van de Centrale Raad van Beroep aan de orde. De Raad vernietigt een beoordeling (de ‘Functionele Personeels-Beoordeling’ (FPB) van 1990), en de Raad stelt dat er ooit ergens een ‘primair besluit’ genomen is dat de Raad evenwel zo omschrijft dat ik moet concluderen dat dit mij nooit is meegedeeld. Derhalve heb ik de minister van EZ gevraagd niet alleen om alsnog die FPB op te maken maar ook om mij dit ‘primair besluit’ mee te delen zodat mij een mogelijkheid van beroep open staat. De minister heeft echter niet gereageerd, en inmiddels heb ik bij de rechter bezwaar aangetekend wegens kennelijke weigering te reageren.

Omzien in verwondering, en ook angst (2001)

Thomas Cool, econometrist te Scheveningen, december 2001

Paper / presentatie voor de 10e Sociaal Wetenschappelijke Studiedagen

SISWO / VU, 30 en 31 mei 2002

Samenvatting

In de dominante economische theorie en evenzeer vigerende politieke en maatschappelijke visie (d.w.z. het overheidsbeleid) worden werkloosheid en armoede verklaard door globalisering, door concurrentie met lage lonen landen, door technologische groei en uitstoot van laaggeschoolde arbeid, en door een weinig activerende sociale zekerheid. Sociologen lijken zich daarbij neer te leggen en zij bestuderen werkloosheid en armoede vaak alleen nog als gegeven verschijnsel. Onderzoeksvragen gaan vooral om de gevolgen, zoals bijvoorbeeld: "Hoe beleven armen hun armoede, en hoe kan die subjectieve beleving verbeterd worden?" Echter, in plaats van naar deze secundaire effecten te kijken, zouden werkloosheid en armoede ook als primair probleem verklaard mogen worden. Voor die verklaring kan gebruik gemaakt worden van het in onbruik geraakte sociologische paradigma van 'macht'. In het bijzonder kunnen werkloosheid en armoede verklaard worden door machtsmisbruik in de voorbereiding van het economisch beleid. Dat een bepaalde economische theorie dominant is, met al zijn doorwerkingen weer op politieke en maatschappelijke visies, komt niet door kracht van wetenschappelijke argumentatie, maar door het gebruik van macht - en in concreto zelfs misbruik van macht. Het paper beschrijft een concreet geval waarin dit aantoonbaar is. Vooralnog betreft het hier grotendeels een verslag van een persoonlijke ervaring en waarneming, maar er zijn hierbij ook waarnemingen van anderen, en te hopen valt dat de waarneming en analyse intersubjectief is te maken. Het concrete geval is dit: Als wetenschappelijk medewerker en econometrist van het Centraal Planbureau (in 1982-1991) werd ik in 1989-1991 geconfronteerd met machtsmisbruik door de directie en breidel van mijn analyse. Een rechter heeft dit machtsmisbruik vastgesteld, en een commissie van de NVMC heeft kritisch commentaar geleverd omtrent de kwaliteit van de interne discussie en de publicatiegang van een alternatieve economische analyse. Naar aanleiding van een rechtszitting bij de Centrale Raad van Beroep in januari 2002 kijk ik terug naar het gebeuren. Zie ook <http://www.dataweb.nl/~cool>. Een kernconclusie is dat een wetenschapper, die vast wil houden aan minimale normen van integriteit, daarbij onbeschermd kan zijn. Stagnatie in economische discussie kan volgen, met gevolgen voor de economische en sociale ontwikkeling. Verandering van machtsverhoudingen tussen beleidsmakers en wetenschappelijke adviseurs kan cruciaal zijn. Een wetenschapper moet kunnen publiceren.

Inleiding

Donderdag 17 januari 2002 dient de denkelijk laatste rechtszaak van de directie van het Centraal Planbureau (CPB) en de ministers van EZ en BZK tegen mijn persoon, bij de Centrale Raad van Beroep, Vrouwe Justitiaplein 1, Utrecht, 10 uur. De zaak loopt sinds december 1989, is nauw verbonden met de val van de Berlijnse Muur in november van dat jaar, en de twaalf verstreken jaren doen mij omzien in verwondering, en ook wel angst over hoe de Nederlandse maatschappij kan ontsporen.

In het navolgende zal ik de hoofdlijnen van de kwestie weergeven alsmede een beschrijving geven van de reacties van de omgeving, bestaande uit economen, politici en sociologen (NVMC). Wellicht worden mijn verwondering en angst begrijpelijk, en worden zij op den duur ook gedeeld.

Voor het grotere publiek hebben journalisten Hans en Auke Hulst in 1998 een boekje geschreven met een beschrijving van mijn analyse die door de directie van het CPB gebreideld wordt.²¹ Voor wetenschappers verwijs ik naar met name vier boeken uit 1992, 1994, 2000 en 2001.²² Het geeft me een prettig gevoel dat ik hiernaar kan verwijzen, want voor mij als wetenschapper staat de inhoud voorop.

Het probleem is eigenlijk absurd. De wetenschap wordt gebreideld, en collega-wetenschappers protesteren daar niet tegen.²³ Men kan blijkbaar niet geloven dat de vrijheid van wetenschappelijk denken in het Nederland van 1989-2001 nog steeds gebreideld kan worden. De vrijheid van denken is in de grondwet vastgelegd, het lijkt een hoeksteen van onze samenleving, en de wetenschap lijkt helemaal een vrijhaven. Iemand die protesteert tegen breidel wordt feitelijk niet serieus genomen. Er is dan wat anders aan de hand, lijkt de omgeving wel te denken. 'De man heeft een individueel probleem of zo.' Of 'Het zal wel een querulant zijn.'

Nederlanders lijken ook moeilijk te kunnen accepteren dat de werkelijkheid absurd kan zijn. Op de televisie draaien 'spannende' films om bizarre *plots*, en we worden doodgegooid met 'comedies' die een aaneenrijging van misverstanden zijn. De werkelijkheid, echter, komt blijkbaar geordender voor. Dat een autoriteit een misverstand zou kunnen hebben en misschien zelfs zijn macht misbruikt, wordt absurd gevonden, en kan dus niet voorkomen en behoort tot de fantasiewereld van de TV.

Met de onderstaande beschrijving hoop ik de reactie bij de lezer los te maken die Amanda Kluveld onlangs in de NRC had: "Vrijheid en het recht op vrije meningsuiting zijn belangrijke zaken die iemand niet zomaar kwijt mag raken. Als ze iemand zijn ontnomen, dan moeten ze terug worden gevorderd (...) Zo werkt dat, dacht ik ongeveer, anders is er iets goed mis. Door het lezen van de kop monddood schrok ik daarom hevig."²⁴ Het punt is dat de directie van het Centraal Planbureau mij op het CPB wetenschappelijk monddood maakte en maakt. Ik hoop dat u schrikt !

De CPB-directie in 1989 bestond uit directeur Gerrit Zalm (sinds 1994 minister van Financiën), en onderdirecteuren Hans den Hartog (met wie ik het meest maken had, inmiddels overleden) en Henk Don (opvolger van Zalm).

Waar nu de naam van Gerrit Zalm valt, kunt u hieronder ook de naam van Ad Melkert vinden. Dat hier sprake is van twee kandidaten voor het premierschap, is een wonderlijk gegeven - hoewel denkkelijk geen toeval omdat het hier natuurlijk gaat om beoefening van de economie die de kern van het beleid raakt.

Econometrie op het CPB

Ik beschouw mezelf als een econometrist in de traditie van Jan Tinbergen, en ook Hans van den Doel mag hier genoemd worden. Wetenschap is boeiend om zichzelf, en is een noodzakelijke

²¹ Hans Hulst en Auke Hulst m.m.v. Thomas Cool, "Werkloosheid en armoede, de oplossing die werkt", Thesis publishers 1998

²² Th. Cool, "DRGTPE, Background papers 1989-1992", Magnana Mu Publ. & Research 1992; "Trias Politica & Centraal Planbureau", Samuel van Houten Genootschap 1994; "Definition & Reality in the General Theory of Political Economy" (DRGTPE), Samuel van Houten Genootschap 2000; "Voting theory for democracy" (VTFD), 2001, zie www.dataweb.nl/~cool en www.gopher.nl.

²³ M.u.v. de paar personen genoemd op mijn website.

²⁴ A. Kluveld, "Monddood en watervrees", NRC 11 dec. 2001, n.a.v. zo'n uitspraak van M. Baud. Ik deel haar analyse dat Baud niet echt monddood is gemaakt. Maar ik gun Baud wel de ruimte om die beeldspraak te gebruiken. Bij mij is het geen beeldspraak.

voorwaarde waaraan voldaan moet worden, maar wetenschap doet men ook het best in de dienst van de samenleving en juist de zwakkeren. In 1973-1982 studeerde ik in Groningen, inderdaad lang maar ook met activiteiten daarnaast,²⁵ en het gemiddelde cijfer was toch een redelijke 7,7. In 1982-1991 werkte ik als wetenschappelijk medewerker bij het Centraal Planbureau.

In 1973-1989 werd werkloosheid onderkend als een groot maatschappelijk probleem waar eigenlijk geen oplossing voor leek te bestaan. De belangstellende leek kent wel de boekjes van Hans van den Doel en ook Flip de Kam & Frans Nypels, en hoewel ook zij ons flink op weg hielpen, ontbrak er in de economische wetenschap toch een voldoende overtuigende analyse. Het beleid in Nederland kiest sinds ‘het accord van Wassenaar’ uit 1982 voor algemene loonmatiging, maar is zwijgzaam over de nadelen die daar weer aan kleven.²⁶ Bij het ontstaan van het beleid van algemene loonmatiging speelde het CPB-model van Den Hartog & Tjan een grote rol, hoewel dat model later niet bleek te voldoen en geruisloos verdween. De loonmatiging in Nederland zorgde hier echter wel voor vermindering van de grootste zorgen, en omdat Nederland toch een minimaal sociaal vangnet heeft, leek werkloosheid in toenemende mate een enigszins luxe probleem geworden. Toch was de werkloosheid anno 1989 nog hoog te noemen, met ook een grote verborgen component in de WAO e.d.. Ook in 2001 is de werkloosheid nog hoog. Hierbij is onderscheid te maken tussen ‘economie’ en ‘statistiek’. Statistisch is veel werkloosheid weggedefinieerd, en de media nemen dat onkritisch over. Economisch wetenschappelijk echter is er anno 2001 nog steeds massale werkloosheid.

Op het CPB werkte ik mee aan het Athena model, en bijvoorbeeld aan het gebruik daarvan voor het ‘Europa 1992’ project. In 1989 maakte ik met Athena het eerste ‘technische pad’ voor de lange termijn studie 1990-2015 die later bekend is geworden als ‘Nederland in drievoud’ en ‘Scanning the Future’.²⁷ Bij de ‘technische projectie’ in 1989 voor 1990-2015 viel mij op dat werkloosheid en WAO hoog bleven. Tegelijk bestond de mogelijkheid dat publicatie van zo’n raming een reactie van de politiek zou kunnen oproepen om het tij te keren. Dit inzicht raakt ook de taakopvatting van het CPB. Het CPB raamt conditioneel, d.w.z. uitgaande van wat het beleid zegt te willen doen, in plaats van zo objectief mogelijk, uitgaande van wat zich laat verwachten. Maar het is niet redelijk om zomaar aan te nemen dat de huidige regering al weet wat toekomstige regeringen zullen doen, dus een zelfstandige wetenschappelijke raming ligt dan meer voor de hand. Het zou ook misleidend zijn indien het CPB de werkloosheid als een lange termijn probleem zou presenteren, want deze speelt vooral op de middellange termijn en voor de conjunctuur op de korte termijn. Vraagstukken t.a.v. de lange termijn gaan vooral over de aard van activiteiten, en hebben in principe geen betrekking op werkloosheid, omdat die daar niet zou horen te bestaan.

Er bestond in 1989 dus ook de mogelijkheid dat een beleid gevoerd zou worden waarin de werkloosheid maar geleidelijk werd afgebouwd, zodat een kabinet ieder jaar succes kon claimen, terwijl genegeerd werd dat het veel sneller kon gebeuren. Dit gaf aldus het probleem dat een misplaatste claim op succes zou ontstaan.

Er bestonden ook ideeën waar weinig mee gedaan werd, bijvoorbeeld van CPB-collega’s Marein van Schaaijk en Anton Bakhoven.²⁸ Die ideeën leken in strijd met de filosofie van de algemene loonmatiging, maar dat kon geen argument zijn voor economische juistheid.

²⁵ Twee activiteiten zijn relevant voor het navolgende relaas: (1) activiteiten in de PvdA en (2) het concipiëren van een boek over de logica dat nog in de kast ligt. Van dat laatste is het relevant te noemen: bij de waarheidsdefinitie van Tarski zijn ‘taalniveaus’ nodig om het probleem te vermijden van de leugenaarsparadox van ‘Deze zin is niet waar’. Mijn voorstel is een ‘logica van uitzonderingen’, waarbij natuurlijke taal geen niveaus nodig heeft, en waarbij definities redelijk vaag mogen blijven, maar waarbij een definitie niet kan worden toegepast wanneer het een contradictie veroorzaakt.

²⁶ Zoals het exporteren van werkloosheid naar andere landen, en het subsidiëren van multinationals voor het opkopen van buitenlandse ondernemingen.

²⁷ CPB, “Nederland in drievoud” en “Scanning the future”, beide SDU 1992

²⁸ M. van Schaaijk, “Loondifferentiatie en werkloosheid”, Economisch-Statistische Berichten (ESB), 21 September 1983; A. Bakhoven, “Een marktgerichte oplossing voor het werkloosheidsprobleem”, ESB, 13 Januari 1988

Aldus schreef ik een notitie waarin ik deze verschillende elementen bij elkaar bracht. Tijdens het schrijven daarvan, viel de Berlijnse Muur, en dit maakte de notitie extra belangrijk.

Door de val van de Muur veranderde het karakter van het probleem van de werkloosheid. Leek het eerst vooral een binnenlands probleem van een enigszins luxe karakter te worden, plots was het weer een van de kernproblemen van de wereld. De reden daarvoor is als volgt.

Met de nieuwe vrijheden in Oost Europa werden zwakke economieën blootgesteld aan de markt. Zouden zij een loonmatigingsbeleid voeren - Neêrlands succes kopiëren - dan zou het Westen zich kunnen verschuilen achter tariefmuren om zichzelf tegen werkloosheid te beschermen - met de noodzaak van nog lagere lonen aan beide kanten. De nieuwe marktlanden moeten juist exporteren om deviezen te verdienen om bij ons kapitaalgoederen te kopen. Het is zo een moreel dwingende zaak - een categorische imperatief - om de *eigen* werkloosheid in de EU op te lossen. Maar loonmatiging over de hele linie is dan niet de juiste strategie.

In de economische wetenschap is bekend hoe John Maynard Keynes na het einde van de Eerste Wereldoorlog waarschuwde voor de gevolgen van het vredesverdrag van Versailles. De herstelbetalingen die aan Duitsland werden opgelegd waren te hoog, met werkloosheid en armoede als gevolg, en zo ook een voedingsbodem voor ressentiment en voor politici met minder fraaie bedoelingen. Men luisterde niet naar Keynes, en inderdaad ontstond zo'n voedingsbodem, met uiteindelijk de Tweede Wereldoorlog. Op grond van deze ervaring (en de dreiging van het communisme) is deze fout na die WO II niet meer gemaakt, met het Marshall Plan als voorbeeld.

Met de val van de Berlijnse Muur ontstond een vergelijkbare situatie: een instabiel Oost Europa en USSR, met grote economische problemen, dreigende massale werkloosheid, en rondslingerende kernwapens of slecht onderhouden kerncentrales. Mijn analyse uit november 1989 was niet dat er problemen zouden komen, doch was wel dat het *risico* daarop bestond. Inderdaad zijn er nadien coups geweest in de USSR met een oorlog in Tsjetsjenië, is Joegoslavië uiteengevallen met Srebrenica en Kosovo, en was er bij het recente Afghanistan zorg omtrent gesmokkeld kernmateriaal. De werkloosheid in Oost-Duitsland is met zelfmoorden gepaard gegaan en geweld tegen vreemdelingen, Rusland kent een gewelddadige mafia en grote aantallen slachtoffers van drank- en drugsmisbruik, TBC en AIDS, en onlangs was er het dramatische rapport van de UNICEF 2001 'A decade of transition' over de kinderen in Oost Europa en de voormalige USSR. Een direct nadeel voor Nederland zijn natuurlijk de getraumatiseerde asielzoekers en de extra buitenlandse uitgaven.

Natuurlijk, indien de politiek er bewust voor kiest dat zo'n voedingsbodem ontstaat, dan kan de wetenschap slechts zwijgen. Maar indien bestaande informatie niet tot zijn recht komt, en zo'n besluit op misverstanden is gebaseerd, dan is die informatie te geven.²⁹

Mijn notitie verscheen 23 november 1989.³⁰ Ik schreef daarin niet expliciet over de val van de Muur, omdat die kwestie ondanks al zijn implicaties te recent en te omvangrijk was. Maar in het kader van de lange termijn studie waaraan ik werkte kon ik wel de notitie sneller afmaken en samenhangend een aantal onderzoeksvragen formuleren.

In plaats van een inhoudelijke bespreking daarvan, werd ik in december door de directie gekort op een eerder door de chef toegezegde 'extra' periodiek. De chef zei me dat 'de notitie slecht bij de directie gevallen was' en dat ik die 'beter niet had kunnen schrijven'. Van inhoudelijke bespreking is verder nooit sprake geweest. Ik weet ook niet of dit het officiële standpunt van de directie is of alleen een observatie van de chef.

Naarmate ik meer over dit gebeuren nadacht, was ik geschokter. Het kan toch niet zo zijn dat een inhoudelijke bijdrage onbesproken blijft en zonder argumenten op zo'n manier juist beboet

²⁹ De analyse omtrent de 'voedingsbodem' is natuurlijk ook actueel in 2001, na de aanslagen op Amerika. Een wereldwerkgelegenheidsplan ligt voor de hand.

³⁰ Th. Cool, "Neoklassieke knelpunten voor de Nederlandse economie voor de ontwikkeling op de langere termijn", CPB interne notitie 89-III-20, 23 november 1989

wordt met zo'n inbreuk op de rechtspositie. Zou ik dit accepteren, dan gaat het gepaard met het gevoel dat ik niet normaal iets te kan zeggen of schrijven zonder rekening te moeten gaan houden met dat soort beboetingen. Bijvoorbeeld, ook, zou later verwezen kunnen worden naar 'de vorige keer'. Dit geheel is een inbreuk op de vrijheid van denken en communiceren, en dus de vrijheid van wetenschap. Ik kan alleszins begrijpen dat wetenschaps-beoefening bij het CPB een wat ander karakter heeft dan aan de universiteit, maar het moet wel wetenschap blijven. Zie mijn functieomschrijving !

Ik vroeg de directie om vertrouwenwekkende maatregelen, maar het omgekeerde gebeurde. De hoofdafdelingschef (HAC) gaf een curieuze uitleg. Door het verschuiven van de periodiekdatum met een half jaar, zou de 'gewone' periodiek die ik wel kreeg eigenlijk 'dubbel' tellen. Deze constructie gaf me geen vertrouwen - en inderdaad, later voor de rechter werd de inhouding toch weer anders uitgelegd (en de HAC heeft zijn visie nooit op papier gezet). Ik vroeg een formele beoordeling aan, en kreeg in januari 1990 een mindere beoordeling: niet slecht, met nog steeds zicht op een promotie naar een hogere schaal, maar het was wel incorrect lager. De gewichtenverdeling is ook inconsistent met de eerdere korte beoordeling. Ik kreeg tevens een wat rare taakomschrijving, en toen ik reageerde dat dit niet als vertrouwenwekkend kon worden gezien, werd dit met een dienstbevel opgelegd. De directie suggereerde dat voor mij een dienstbevel nodig zou zijn ! Terwijl ik alleen had gezegd dat de door de directie gekozen aanpak niet dat vertrouwenwekkende was waarom ik gevraagd had. Waar ik mij aldus gedwongen zag tot een interne beroepsgang, werd de relatie met de chef klaarblijkelijk belast. In een gesprek over de merites van een bepaald probleem (dat volgens de chef in een half uur kon worden opgelost, maar waarvan de discussie al langer duurde), werd de chef plots boos en verliet het vertrek. Na overleg met de personeelschef heb ik in arre moede maar een functioneringsgesprek aangevraagd, dat een paar weken later gehouden is.³¹ Enige tijd later weer, april 1990, werd ik bij directeur Zalm geroepen, en hij plaatste me uit functie en afdeling naar een kamertje apart, met de opdracht te 'lezen en schrijven'. Niet zonder humor, want ik had inderdaad opgemerkt dat het vertrouwensprobleem er onder meer in zat dat ruimte voor 'lezen en schrijven' in de huidige situatie klaarblijkelijk voor me ontbrak. Humor, maar toch. De rechter heeft die verplaatsing drie jaar later in 1993 vernietigd als machtsmisbruik ('détournement de pouvoir'). De directie maakte misbruik van het neutrale artikel waarmee ambtenaren ook van Den Haag naar Groningen kunnen worden verplaatst, en waartegen geen beroep mogelijk is, terwijl later toch bleek dat men disciplinaire bedoelingen had. Aldus weet ik niet wat de aanklacht en formele reden voor verplaatsing is - en heb ik mij nooit kunnen verweren tegen wat het dan zou zijn. Vinden van een andere werkplek binnen het bureau was zo natuurlijk ook niet goed mogelijk, want ik kon niet vertellen waarom ik apart was gezet.

Dit is niet zonder gevolgen. In feite is de wetenschappelijke status van het CPB onbetrouwbaar gebleken. De lange termijn studie 'Nederland in drievoud' en 'Scanning the future' is tot stand gekomen nadat een medewerker met machtsmisbruik uit het project is verwijderd, en zij kan dus niet wetenschappelijk genoemd worden - terwijl zij wel zo gepresenteerd wordt, en terwijl er ook de Igor Ansoff prijs mee gewonnen is die nu trots in de ontvangsthal van het CPB hangt. Ik heb ook verzocht of ik op het internationale congres t.a.v. deze lange termijn studie mocht spreken om mijn protest tegen de gang van zaken te laten horen, maar dit werd mij niet toegestaan.

In 1998, dus na 5 jaar vertraging na de eerste vertraging van 3 jaar, besloot de minister van EZ om t.a.v. de door de rechter vernietigde verplaatsing géén nieuw besluit te nemen, en zodoende te accepteren dat ik weer in functie en afdeling zou werken - als ik inmiddels niet ontslagen was. Dit besluit is mijns inziens misleidend, want juister zou het zijn geweest eerst te onderzoeken hoe dit machtsmisbruik tot stand is kunnen komen. Een en ander is ook onlogisch, want de verplaatsing is gebruikt om mij per 1 oktober 1991 ontslag te geven: de logica geeft dan in dat ik dan ten onrechte ontslagen ben, maar de minister wil dit nog niet erkennen. Vandaar dat de

³¹ Van dit wat vreemde gesprek is nooit een verslag gemaakt, zoals toch de regel is.

Centrale Raad op 17 januari 2002 de vraag krijgt voorgelegd hoe deze Von Münchhausen constructie mogelijk is.

Inderdaad, ik heb anderhalf jaar, van april 1990 tot oktober 1991, op een kamertje apart ‘gelezen en geschreven’. Ik werkte daar mijn analyse uit tot een langere notitie omtrent werkloosheid en de relatie tot Oost Europa, en ik kwam in juli 1990 tot het advies tot een parlementaire enquête naar de werkloosheid en de rol van de beleidsvoorbereiding daarbij. Het parlement weet vanzelfsprekend zelf het beste wat het doet of moet doen, maar als wetenschappelijk medewerker en econometrist van het CPB (anno 1990) adviseer ik toch tot een enquête. Bij een presentatie op het ‘Albeda congres’ van de WRR, die zomer, kreeg ik t.a.v. mijn werkloosheidsanalyse een enthousiaste reactie van Meidner, een van de grondleggers van het Zweedse Model.³² Omdat ik inmiddels direct onder de directie was geplaatst, deed ik daar het verzoek tot publicatie: d.w.z. het verschijnen als interne notitie, gelegenheid tot interne discussie, de gelegenheid om e.e.a. aan te passen, en vervolgens publicatie in de CPB-serie ‘onder naam van de auteur’. Echter, eerst werd interne verspreiding geblokkeerd, maar in december mocht het toch verschijnen, maar toen werd interne discussie weer tegengehouden.³³

Ook een voorstel tot een lunchbijeenkomst, mede om presentatie voor NWO-ECOZOEK te oefenen, werd afgewezen. Overigens bevat mijn analyse ook een sub-analyse omtrent het Theorema van Arrow, dat ik heb afgesplitst tot een aparte notitie en presentatie.³⁴ Onderdirecteur Den Hartog schrijft: “(Deze afwijzing) berust op bezwaren van de CPB-directie tegen de inhoud van uw presentaties. Deze bezwaren zijn van dezelfde strekking als die ten grondslag liggen aan de weigering om artikelen van uw hand over dezelfde onderwerpen (...) in een CPB-publicatiereeks op te nemen. Meer concreet, in de ene presentatie is klaarblijkelijk de positie van het CPB in negatieve zin in het geding, terwijl de andere presentatie niet van zodanig gehalte is dat de CPB-directie die het ondersteunen waard vindt.”³⁵ Het is echter onjuist om een discussie tegen te houden wegens de inhoud. Voor de goede orde: ik ben lovend over het Centraal Planbureau, zie vooral een structuurfout, maar ik accepteer geen inbreuk door de directie op mijn functie als wetenschappelijk medewerker. Ik maak dus ook een scherp onderscheid tussen ‘directie’ en ‘het CPB’. Het argument t.a.v. het tweede is vaag, want Den Hartog kan ook bedoelen dat de kwaliteit te hoog is: in een gesprek zei hij namelijk dat mijn analyse omtrent het Theorema van Arrow de ‘intelligentie van het Bureau te boven gaat’. Op zich was dit weer een vreemde opmerking, want tenslotte werkte ik toch op het Bureau.³⁶

Een commissie van de NVMC onder leiding van professor André Köbben meent: “Hier blijkt een angstvalligheid voor interne kritiek, die men niet verwacht bij een instelling als het CPB, hetwelk zich op zijn wetenschappelijkheid laat voorstaan. Een dergelijke instelling hoort interne kritiek, mits op wetenschappelijk verantwoorde en heuse wijze gebracht, ruim baan te verschaffen. Zelfs indien het waar mocht zijn, dat één van de twee bedoelde ‘presentaties’ tekortschoot in kwaliteit, dan nog had de Directie zoiets onschuldigs als een lunch-bijeenkomst in haar gebouw, beter niet kunnen verbieden. Waarom in dat geval er niet op vertrouwd dat de collega’s van Drs. Cool hem op afdoende wijze van repliek zouden dienen?”. Ook: “Aangezien de Directie hier zelf partij was, had zij er beter aan gedaan Cool’s stukken te laten beoordelen

³² Sessievoorzitter Hans Andriaansens weet dit wellicht nog te herinneren, Meidner was namelijk erg enthousiast. De officiële publicatie is W.J. Dercksen (ed), “The future of industrial relations in Europe”, WRR 1990, V71. De bundel geeft alleen ‘gevestigde namen’ en niet de bijdragen van voetvolk zoals ik. Het advies tot een parlementaire enquête is er aldus niet in terug te vinden.

³³ Th. Cool, “After 20 years of mass unemployment: Why we might wish for a parliamentary inquiry”, CPB internal note 90-III-38, 18 december 1990

³⁴ Th. Cool, “Why a social welfare (meta-) function does exist: The Arrow Impossibility Theorem for Social Choice resolved, A better analysis suggested”, CPB III/90/26 herschreven III/90/37 Zie hier ook mijn recente boek VTFD, zie boven.

³⁵ H. den Hartog, onderdirecteur CPB, brief aan Th. Cool, d.d. 3 mei 1991, kenmerk D/1381

³⁶ Ik maak gebruik van formele logica - reden waarom ik eerder melding maakte van mijn concept logica-boek in de kast. Formele logica is geen normaal verschijnsel op het CPB.

door een externe deskundige. Nu maakt zij toch enigszins de indruk rechter in eigen zaak te zijn geweest.”³⁷

Een latere onderdirecteur van het CPB schrijft: “Overigens zie ik niet in hoe Cool’s pleidooi voor een parlementaire enquête kan gelden als conclusie van een (economisch-) wetenschappelijke analyse.”³⁸ De directie gebruikt aldus een eigen visie om de discussie tegen te houden, en dat is nu precies wat men breidel noemt. Wanneer eerst zo’n discussie gehouden was, en aangetoond was dat de logica niet klopte, dan was het wat anders geweest.

Onlangs hebben een drietal economen de Nobelprijs ontvangen voor hun werk omtrent de rol van ‘informatie’ in het economisch proces.³⁹ Zo’n Nobelprijs komt wat traag los, en het inzicht bestond reeds in 1989. Mijn notitie bespreekt de rol van informatie in het beleid. Indien de directie van het CPB de logica niet begrijpt en niet ziet wat het belang van informatie is, dan is dit te respecteren, maar zulk onbegrip is geen argument om de discussie tegen te houden: zij is juist reden om de discussie te bevorderen. Bij publicatie ontstaat een publiek debat: dat lijkt erg en is misschien eng en angstaanjagend, maar wetenschap is juist publiek. Via de band van het publieke debat kan allicht het interne inzicht bij de directie doorbreken. (Of wanneer ik ontdek dat ik iets over het hoofd zie, dan zal ik dit ook meteen melden.)

Een subtiliteit is nog dat de directie stelt dat het CPB gangbaar alleen publiceert over modellenwerk, en men meent dat hiervan in de notitie geen sprake is. Evenwel, op het kamertje apart was mijn nieuwe taak ‘lezen en schrijven’. Het lijkt me raar dat schrijven niet met publiceren afgerond mag worden. Bovendien heb ik expliciet verzocht het Athena model op het mainframe te mogen gebruiken, en mij werd deze toestemming niet verleend. Overigens refereer ik natuurlijk aan modellenwerk, ik ben (potjandorie) een CPB-econometrist !

De rechtszaak wordt nu gevoerd omtrent de analyse over werkloosheid en het advies tot een parlementaire enquête, en wanneer dit principe is afgehandeld, kan ook de notitie over het Theorema van Arrow worden behandeld, en de ongeveer tien andere notities die ik op het kamertje apart heb geschreven.

Voor de rechter werd eerst betoogd dat het verzoek tot publicatie niet ontvankelijk was. Na drie jaar werd dit door de rechter vernietigd omdat in een of andere regeling toch stond dat wetenschappelijke medewerkers van het CPB wel degelijk publicaties ‘op naam van de auteur’ kunnen doen. Daarop betoogde de directie dat publicatie werd afgewezen omdat de kwaliteit niet zou deugen. Weer waren een paar jaar procesgang nodig om deze visie te behandelen. Evenwel, mijn verzoek houdt toch in dat eerst een interne discussie mogelijk moet zijn, voor belangstellende collega’s, zodat een oordeel over de uiteindelijke tekst nog prematuur is. Ik ben ook gaarne bereid tot overleg met de afdeling Voorlichting van EZ, en een nawoord van de directie mag van mij ook. Maar tegenhouden van publicatie, nee.

Tevens ben ik uiteindelijk eervol ontslagen als ongeschikt om te functioneren in een team of hiërarchie. (De directie is hier wat tegenstrijdig, want een team is juist niet hiërarchisch.⁴⁰) Mijn inhoudelijke kwaliteit wordt dus erkend. Nu kan het best zo zijn dat ik in het algemeen kundig ben, maar dat deze analyse nu juist niets is. Tja. Ik denk dat dus niet. En de wetenschappelijke toets daarop is: publicatie, en laat de wetenschappelijke collega’s oordelen.

³⁷ Verslag van de NVMC-commissie inzake Th. Cool versus het CPB, van 15 december 1994.

³⁸ P.J.C.M. van den Berg, onderdirecteur CPB, brief aan de Nederlandse Vereniging voor Maatschappij- en Cultuurwetenschappen (NVMC), d.d. 10 november 1994, kenmerk 94/153. In die brief wordt ook gesteld dat er geen sprake van is dat mijn advies tot een parlementaire enquête ook ‘wetenschappelijk verantwoord en heus’ zou zijn. De directie heeft me later echter geschreven mijn integriteit ‘als zodanig’ te respecteren. Een beetje zuinig. Het zijn niet alleen mijn vrienden die me integer noemen, ik ben het ook.

³⁹ B.J. Heijdra, B.W. Lensink en E. Sterken, “Baanbrekende analyse marktimperfecties”, ESB 19-10-2001

⁴⁰ Spreken over ‘onverenigbaarheid van karakters’ is ook niet goed mogelijk, want ik ben een geduldig en bescheiden wetenschapper, en redelijkheid staat bij mij dus voorop. Als er een probleem is, niet bij mij.

Overigens is de positie van de directie dat ik het artikel gerust elders mag publiceren - aan mijn vrijheid als staatsburger komt men niet. Echter, ik acht het minder verantwoord om als CPB-er *slechts elders* over deze analyse te publiceren: het moet toch mogelijk zijn om in de CPB-reeks te publiceren. Zou ik elders publiceren, dan zou de buitenwacht kunnen denken dat ik de analyse niet bij het CPB *kan* publiceren. Volgens mij zou dat een misverstand zijn en onnodige afstand tussen mij en de collega's scheppen, of afstand tussen buitenwacht en CPB. Het is correct van de directie dat men mijn grondrecht respecteert, maar men maakt mij monddood, in die zin dat toegang tot de publicatiereeks 'op naam van de auteur' wordt onthouden (terwijl die regeling toch bestaat).

Het gaat hier ook om de kwestie van de *doelgroep*. Zou ik iets schrijven voor bijv. de *European Economic Review*, dan kom ik toch in een andere doelgroep terecht. Het tijdschriften-circuit kan ten dele ook gezien worden als een academisch reservaat, met eigen taalgebruik en los van het beleidsproces, waarin men bijvoorbeeld niet weet waar de afkorting SER voor staat. Als CPB-er heb ik echter een verantwoordelijkheid in het beleidsproces. Indien er misverstanden bestaan in dat proces, dan kan het mijn taak zijn om daar in dat proces aandacht voor te vragen. Indien SER-economen CPB-publicaties lezen, dan is het nuttig dat zij mijn analyse in die reeks kunnen lezen. Een ambtenaar kan zijn minister erop attent maken, en die kan het eventueel weer aan de Kamer sturen. Of, ik kan mijn CPB-collega's overtuigen, en wellicht wordt het een directie-standpunt.

Recentelijk heb ik de gebreidelde analyse uitgewerkt tot een groter boek.⁴¹ Aangezien de directie van het CPB meent dat de analyse geen kwaliteit heeft, kan de Nederlandse overheid daar in goed fatsoen geen gebruik van maken. Dat is zeer te betreuren, want zo'n visie impliceert wel het voortduren van werkloosheid en armoede. Jaarlijks kost de houding van de CPB-directie de overheid denkkelijk 15 miljard gulden, exclusief rente over voorgaande jaren, dus de teller staat nu op minstens 180 miljard.

Het moge inmiddels duidelijk zijn dat (ook) de rechtsgang een ramp is.

De interne bezwarencommissie van EZ liet de beslissingen van de directie toe. Op zich was dat geen ramp, want ik was op een neutraal wetsartikel verplaatst en ik had op het kamertje naar behoren gelezen en geschreven. Toch meende de directie de weg vrij te zien om mij zoals gezegd per 1 oktober 1991 te ontslaan. Hoe men die logica ziet, ontgaat mij. Het moet een soort primitieve logica zijn, van 'wij hebben gewonnen, dus alles wat we doen is goed'. Nadien heeft een hogere rechter wel weer zaken vernietigd die deze interne commissie toeliet, maar gevolgen voor het ontslag had het nog niet. Is er hoop dat 17 januari 2002 uitkomst brengt?

Het rampzalige schuilt er niet alleen in dat de directie de regels misbruikt. De vaak gehoorde stelling dat ambtenaren een goede rechtsbescherming hebben, is een mythe. Waar de regels al zwak zijn, laat de uitvoering bovendien veel te wensen over. Ingesteld beroep wordt door (lagere) beroepsinstanties verkeerd voorgesteld, bijvoorbeeld vernauwd tot maar een deel van het werkelijke beroep. Korte labels boven paragrafen gaan een eigen leven leiden. Juristen nemen niet de moeite feiten over en weer te checken. De landsadvocaat is ook eerder advocaat voor een zaak dan observerend statisticus. Iedere beroepslaag produceert zijn eigen versie in plaats van dat er cumulatief geconvergeerd wordt naar een samenhangend boekwerk met pro & contra. Men neemt een besluit over *X*, terwijl het punt *Y* dat aan *X* ten grondslag ligt nog uitgezocht moet worden bij een lagere rechter. Het oproepen van getuigen gaat moeizaam en is belast, want een getuige lijkt het odium te krijgen een 'getuige vóór iemand' te zijn in plaats van gewoon getuige te blijven. Men gaat niet zelfstandig op zoek, zoals een officier van justitie kan doen, wanneer zulk onderzoek toch de enige zinvolle aanpak is. De chef is bijvoorbeeld aantoonbaar gaan liegen, en rechters doen daar niets mee. Zoals gezegd is de directie mijn functioneren in twijfel gaan trekken, ik word in feite zwartgemaakt, en een goed onderzoek naar de situatie op de afdeling is derhalve broodnodig, maar wordt niet verricht. Inderdaad bestonden er op de afdeling (managements-) problemen. Een jaar na mijn vertrek van de afdeling zijn twee

⁴¹ Th. Cool, DRGTPE, zie boven.

naaste collega's nog uit elkaar geplaatst. Mogelijk verwacht de directie de integriteitskwestie met gewoon management, maar dan is het juist zaak die punten goed te scheiden. Gezien het odium van mogelijke getuigen, heb ik de rechtbank verzocht zelf getuigen op te roepen, maar dat weigert de rechter. E.e.a. nijpt te meer waar rechters betrekkelijk weinig te maken hebben met kwesties van wetenschappelijke beroepsethiek, zodat zij argumentaties snel plaatsen in de sfeer van de ambtelijke hiërarchische verhoudingen. Bij situaties van mismanagement, waar rechters wel vaker mee te maken hebben, is reeds reden te vermoeden dat het juridisch instrument niet scherp genoeg is. Juridische termijnen en tempo's zijn niet gericht op het behouden van de dienstbetrekking dan wel op snelle terugkeer. Iemand met een bezwaar is al vrijwel machteloos, en tegen de combinatie met de uitvoeringspraktijk denkelijk helemaal.

We kunnen aldus omzien op twaalf jaar rechtsgang, en hoewel met respect kan worden vastgesteld dat de overheid duchtig heeft geïnvesteerd in een poging tot recht, en hoewel inderdaad informatie naar boven is gekomen, zijn effectiviteit en efficiëntie van die rechtsgang bedroevend. Het werkt nadelig voor mij, want ik sta toch wel te kijk als iemand die tamelijk vruchteloos procedeert. En, de conclusie lijkt niet te vermijden dat het recht juist ook door het Rijk is misbruikt. Ik sta te kijk, terwijl het in feite het bevoegde gezag is dat misbruik maakt van regelingen, dat traag handelt en effectiviteit en efficiency eigenlijk negeert. Als goed ambtenaar heb ik in zekere zin ook de verplichting om van de beroepsmogelijkheid gebruik te maken - want anders geef je de machtsmisbruikers gelijk. Dit tragisch inzicht is ook een fuik. Waar ik niet verzekerd en aanvankelijk ook geen lid van een vakbond was, hebben de procedures me minstens 30,000 gulden gekost, en sindsdien ben ik financieel gedwongen het zonder advocaat te doen. Juister ware toch een regeling bijvoorbeeld dat wanneer een rechter machtsmisbruik constateert, de ambtenaar in kwestie ook een advocaat krijgt vergoed, en de zaak vanaf het begin opnieuw in ogenschouw wordt genomen.

De CPB-directie doet alsof de kwestie afgehandeld is, en straalt dit ook naar de buitenwacht uit, waardoor de kwestie van de wetenschappelijke integriteit niet behandeld wordt, en ook ik niet langer behandeld wordt als een wetenschapper die een probleem ziet.

De directie meent regelmatig door de rechter in het gelijk te zijn gesteld. Inderdaad. Maar men vergeet dan de diverse vernietigingen, het machtsmisbruik, en dat de rechter op grond van verkeerde informatie ook is gaan dwalen. Had ik gedurende de rechtsgang bijvoorbeeld op het CPB kunnen blijven werken, dan was de uitkomst beslist anders geweest.

Onderdirecteur Hans den Hartog is helaas overleden, directeur Gerrit Zalm is vertrokken naar de politiek, en Henk Don als oud-onderdirecteur en opvolger van Zalm is maar heel zijdelings bij het ontstaan van het probleem betrokken geweest. Hoewel Henk Don meent 'alles, dan wel voldoende' te weten, heb ik daar grote twijfels over. Het is jammer dat hij een gesprek heeft afgewezen toen hij directeur werd. Andere onderdirecteuren zijn gekomen en gegaan, en ondertussen voeren de juristen van EZ en BZK een autonome dans op. Het probleem is destijds ontstaan met een gebrek aan wetenschappelijke borging, en wanneer zo'n evident ongeschikt oud besluit vernietigd wordt, dan verzinnen de juristen van het Rijk wel een nieuwe reden om de zaak af te houden: volgens hen in de buurt van de oorspronkelijke instructie: maar is er nog toetsing op wetenschappelijke correctheid? Ik heb niet de indruk dat er nog kritische reflectie is over waar men nu mee bezig is geweest, en of het nog wel wetenschappelijk houdbaar is wat de juristen op 17 januari 2002 'in opdracht van het Rijk' zullen betogen. Onlangs is Casper van Ewijk, hoogleraar aan de UvA, tot onderdirecteur benoemd. Ik vermoed dat Van Ewijk de kwestie in het geheel niet bekeken heeft. Dit zou wel impliceren dat zijn reputatie van wetenschapper ook een autonoom proces afdekt dat de juristen hebben opgestart waarin de wetenschap verder gebreideld wordt. Helaas heeft Van Ewijk niet gereageerd op een brief van me toen hij benoemd werd.

De Nederlandse samenleving heeft terecht een CPB ingesteld om zich door zo'n tachtig econometristen te laten adviseren bij het voorbereiden van het economisch beleid. Maar heeft men zich ook afgevraagd wat er kan gebeuren wanneer een directie dwaalt? Het zijn slimme mensen, maar ook slim genoeg wanneer er zoiets gebeurt?

Sinds kort is er een Commissie Integriteit Rijksoverheid (CIR) ingesteld.⁴² De CPB-directie wil er niet aan meewerken dat de CIR de kwestie in behandeling neemt. De CPB-directie zegt dat de kwestie lang genoeg heeft geduurd - maar het zijn de CPB-directie en EZ en BZK *zelf* geweest die traag hebben gereageerd en die de zaak op de lange baan hebben geschoven. In arre moede heb ik de CIR maar zelf een verzoek gedaan, maar dit heeft de CIR teruggezonden, met het argument dat ik geen ambtenaar in de zin van het ARAR meer ben. Echter, ik heb mijn verzoek aan de CIR expliciet gedaan in het kader van die procedure die komende 17 januari 2002 voor de ambtenarenrechter voorkomt, en in die procedure wordt ik *wél* als ARAR ambtenaar behandeld. Dat de directie inmiddels machtsmisbruik heeft gepleegd om mij te ontslaan, weegt voor de CIR zwaarder.

Van belang is hier het onderscheid tussen een individuele procesgang en kwesties van algemeen belang. In 1990 bestond alleen een procedure voor individueel bezwaar. Voor de goede orde heb ik *wél* de plv. secretaris-generaal mr J.W. Weck aangeschreven dat er een overstijgend belang was. Deze heeft mij echter teruggeschreven deze melding ook te zien als vallend onder de bezwarenprocedure.⁴³ Destijds stond ik daartegen machteloos. Nu echter is er de CIR expliciet ten behoeve van het algemene belang. Ik beschouw de instelling van de CIR dan ook als een generieke erkenning van het Rijk dat de eerdere 'methode Weck' niet goed werkte. Waar dit een wijziging is t.a.v. het standpunt van het Rijk in de brief van Weck, lijkt behandeling van de kwestie door de CIR mij logisch. Maar nee, niet voor de CIR.⁴⁴

Voor de goede orde: de CIR staat in verband met de discussie omtrent klokkenluiders. Een klokkenluider is een persoon die van zijn werkgever in principe een zwijgplicht heeft, maar die juist dat patroon doorbreekt door te spreken. De klokkenluider hoeft daarbij de wet niet te overtreden, omdat, met enige beeldspraak, de klok op het dorpsplein juist is opgehangen om door iedereen in geval van nood gebruikt te worden. Bij nood is er de plicht tot gebruik, en zulks is dan ook volstrekt legitiem. Waar het ophangen van een klok bij de dorpspomp nog relatief gemakkelijk was, is de maatschappij inmiddels dusdanig complex geworden dat de regeling van rechten en plichten omtrent het luiden van de papieren klok eveneens complex is geworden. Na de verschillende affaires zoals rond Paul van Buitenen, het Europees Sociaal Fonds (ESF) en de bouwfraude wordt langzamerhand voor de grotere gemeente duidelijk dat de feitelijke rechtspositie van de klokkenluider inderdaad nog niet goed geregeld zou kunnen zijn, en dat er nog weinig vooruitgang is geboekt sinds de verschijning van het uitstekende proefschrift van Mark Bovens uit 1990.⁴⁵

De positie van de klokkenluider die normaliter zwijgt staat in contrast tot de positie van de wetenschapper die juist geacht wordt te spreken. Indien de wetenschapper het zwijgen wordt opgelegd dan is er sprake van breidel, en een wetenschapper die daartegen weer publiekelijk protesteert is mogelijk te zien als een klokkenluider maar deze is dan scherper te beschrijven als 'een wetenschapper in staat van protest tegen breidel'. Er is een lange ervaring opgebouwd met verkeerde reacties vanuit een omgeving die niet graag wilde horen wat wetenschappers te

⁴² Staatscourant van 14 december 2000 pag 7-11

⁴³ Brief van Th. Cool aan plv. s.g. J.W. Weck, 31 juli 1990; antwoord 30 augustus 1990, kenmerk BSG 90085470; brief Th. Cool aan directie CPB, 12 november 1999; antwoord 4 februari 2000, kenmerk D/9901103; brief Th. Cool aan CIR, 8 december 2001; antwoord 12 december 2001, kenmerk CIR/01.00015

⁴⁴ Overigens: In Nederland 'kent iedereen iedereen'. Zalm en Weck kennen elkaar natuurlijk uit de AEP tijd bij EZ. Weck is later bekend geworden bij de Bijlmerenquête en de gefaalde telefonie-veiling. Dit alles laat natuurlijk onverlet dat Weck bekwaam en onpartijdig zou kunnen zijn. Ikzelf ben daaraan gaan twijfelen, vergeef me. Wat ik ook curieus vind: Rond 1995 zag een interne notitie van EZ van de directeur Algemene Economische Politiek (AEP) uit 1988 Gerrit Zalm, die het ESB artikel van CPB-er Bakhoven op verkeerde gronden afwijst. Zie Hulst cs. p65. E.e.a. kan Zalm's afwijzen van mijn soortgelijke ideeën verklaren, maar kan natuurlijk niet het gebrek aan discussie met mij goedpraten.

⁴⁵ M.A.P. Bovens, "Verantwoordelijkheid en organisatie. Beschouwingen over aansprakelijkheid, institutioneel burgerschap en ambtelijke ongehoorzaamheid", Tjeenk Willink 1990. Overigens behandelt hij nog niet de wetenschap.

zeggen hadden, met Socrates en Galileo Galileï als klassieke voorbeelden. Zoals de staat zich in het Westen evenwel heeft ontworsteld aan de kerk, zo heeft de wetenschap de macht van de staat proberen te overwinnen, in een gelijke samengang met de overige burgerlijke vrijheden, zodanig dat de staat juist de vrijheid van wetenschap beschermt in plaats van deze te beperken. Dat deze bevrijding gedurig onderhoud vraagt, blijkt uit de recente affaire van De Kwaadsteniet, statisticus bij het RIVM, en de diverse voorbeelden gegeven door Köbben en Tromp.⁴⁶

Er is hierbij een verschil tussen de universitaire wetenschappers die alle tijd van de wereld hebben en die altijd vrij zijn te zeggen dat zij het nog niet weten, en de toegepaste wetenschappers die ter plekke een advies moeten formuleren dat voor het beleid bruikbaar is.⁴⁷ Wat met name spanning blijkt te geven is de relatie tussen de individuele wetenschapper en de directie van een instituut met wetenschappelijke aspiraties. De spanning lijkt intern-wetenschappelijk, maar krijgt externe kanten doordat wetenschapper en instituut ook maatschappelijke posities hebben.

Voor de rijksoverheid vallen klokkenluider en gebreideld wetenschapper beiden onder de nieuwe regeling van de Commissie Integriteit Rijksoverheid. Voor de discussie is het inderdaad nuttig om beide categorieën onder deze gezamenlijke noemer te nemen, omdat veel problemen vergelijkbaar zijn. Maar onder deze paraplu zijn er zijn ook subtiele verschillen die de aandacht vragen. Want de wetenschapper doet ook publiek protest tegen breidel.

Hoe dan ook: Anno 2001-2002 is er dus een vrije en democratische Nederlandse rijksoverheid die zegt respect te hebben voor wetenschap, en die met de ene tong zegt dat er een CIR is voor kwesties van algemeen belang, en die tegelijkertijd met de andere tong voor de ambtenarenrechter door blijft gaan met breidel van wetenschap in een kwestie van algemeen belang.

Zuiver en verstandig

Mijn vermoeden is dat menig een mijn positie niet goed begrijpt. Mijn positie is zuiver en verstandig. We leven in een democratische rechtsstaat, en er gelden wetenschappelijke normen. Ik hoed ervoor mensen met vreemde betogen lastig te vallen, en ik bewandel de aangewezen routes. Ik moet in staat gesteld worden om de analyse te bespreken met de collega's op het CPB, die mede ter zake kundig zijn en die beter begrijpen waarover ik spreek. Alles wat ik tegen niet-CPB-ers zeg, loopt het gevaar niet begrepen te worden, omdat men minder begrijpt van het model, plaats en context. Bijvoorbeeld geeft mijn analyse over de werkloosheid een amendement op huidige modelleringen, en het betekent niet dat allerlei andere inzichten en ervaringen daardoor waardeloos worden. Een discussie daarover vergt de nodige subtiliteit die voor de buitenwacht misschien gauw verloren gaat. Bijvoorbeeld ook bestaat er voor het CPB-personeel een conventie dat meegedacht wordt over 'taak en plaats van het CPB', zoals dat intern heet, en mijn nieuwe analyse laat zich in die context beter begrijpen. Mijn bespreking van de rol van het CPB is dan niet meer 'zomaar een bedenksel' of 'een medewerker die buiten zijn competentie treedt'.⁴⁸

Het CPB is daarbij geen echt wetenschappelijk instituut. De wet van 21 april 1947 waarbij het is opgericht bevat geen clausule die wetenschappelijkheid garandeert. Het Protocol voor de rijksplanbureau's bevat algemeenheden over wetenschappelijkheid en verwijst voor details naar onderliggende stukken, die voor het CPB evenwel niet bestaan.⁴⁹ De CPB-directie claimt wel sinds een publicatie van 1989, en in zekere zin dus eigenlijk sinds Gerrit Zalm de overstap van

⁴⁶ A. Köbben en H. Tromp, "De onwelkome boodschap. Of hoe de vrijheid van wetenschap bedreigd wordt", Mets 1999

⁴⁷ J. van Sinderen, "Afscheid van de beleidseconomie", ESB 28-9-2001

⁴⁸ J. Passenier, "Van planning naar scanning. Een halve eeuw Planbureau in Nederland", Wolters-Noordhoff 1994. Zie in deze geschiedschrijving met name de passages over het 'strategisch beraad'. Passenier behandelt helaas niet de breidel, en is daardoor historisch onvolledig.

⁴⁹ Directeurenoverleg, "Protocol voor de planbureauafunctie van CPB, RIVM, RPD en SCP. Uitgangspunten voor het uitoefenen van de planbureauafunctie", 18 september 1996

puur ambtelijk EZ naar het CPB maakte, dat het CPB wetenschappelijk zou zijn, maar dit is abuis. Ik daarentegen had wel de officiële functie van ‘wetenschappelijk medewerker’. Dit alles is juridische spaghetti, en op zichzelf reeds onderzoek waard.

Ik heb er ook geen zicht op wat mijn collega’s op het CPB verder motiveert. Ik heb hierover eigenlijk nauwelijks gesprekken met ze gevoerd, want gaarne houd ik mijn positie zuiver. Ik heb voor de dienstcommissie beargumenteerd dat de kwestie van algemeen belang is en het CPB in de kern raakt, maar de collega’s zien dat nog niet in. Mogelijk speelt een rol dat de directie nog geen inhoudelijke bespreking van mijn analyse heeft toegestaan.⁵⁰

Van belang is dat men beseft dat mijn uitlatingen voor de buitenwacht zoals mijn artikelen over de werkloosheid slechts *illustraties* zijn, of grove aanduidingen van de richting waarop gedacht kan worden. Zij zijn altijd te zien in het licht van het protest tegen de breidel. Deze breidel is eerst ongedaan te maken, en dan pas kan ik normaal aan de discussie deelnemen. Men stelle zich voor dat ik nog op dat CPB-kamertje apart zit of ontslagen thuis, en dat ik een woord van protest laat horen. Ik kan niet bij CPB-collega’s binnenlopen, want dat kan opgevat worden alsof ik hen bij hun werk stoort. Of, wanneer een lezer of redactie zo’n *illustratie* beoordeelt als zelfstandige bijdrage aan de discussie dan zou dat een misvatting zijn, want iemand met plakband op de mond en een loden kogel aan het been kan niet vrij spreken en bewegen. Aan de andere kant: Ik ben wel gedwongen *iets* te zeggen over de inhoud van mijn analyse want anders bestaat het gevaar dat de buitenwacht niet gemotiveerd is om de breidel ongedaan te maken. Het liefst zou ik zien dat men als Amanda Kluveland spontaan schrikt van het woord ‘monddood’, maar de moderne calculerende burger wil denkkelijk horen dat het ergens om gaat (bijvoorbeeld 15 miljard per jaar).

Voor mij zijn de werkloosheid (incl. WAO etc.) in een bepaald opzicht ook maar een voorbeeld van een gevolg van een verkeerde structuur van beleidsvoorbereiding, en het is wetenschappelijk dubieus om me te dwingen om dat als hoofdonderwerp te presenteren (zoals redacties van economische publicaties in de praktijk geneigd blijken te doen): want dat betekent dat men mij zou dwingen om verkeerde (want onvolledige) informatie te geven. De juiste informatie die ik wil en ook moet geven, bijvoorbeeld aan de lezers van de CPB-reeks van publicaties ‘op naam van de auteur’, is dat het zinvol is om een parlementaire enquête te overwegen naar de decennia voortdurende massale werkloosheid (incl. WAO etc.) en de rol daarbij van de voorbereiding van het economisch beleid. Dit is één geheel, en het is onverantwoord dit te splitsen.

Reacties van economen

In het licht van deze situatie lijkt het van belang dat mij de gelegenheid wordt geboden om voor het forum der wetenschap protest aan te tekenen tegen de breidel door de directie van het Centraal Planbureau. In de praktijk blijkt deze ruimte om te protesteren echter miniscuul te zijn. Melding van het probleem bij NWO-ECOZOEK bevorderde het ontslag zelfs ! (Zie mijn website.) De KNAW houdt betrokkenheid af; de behandeling van mijn verzoek tot onderzoek van de kwestie is neerbuigend en eigenlijk beledigend. Mijn presentatie voor de Nederlandse Arbeidsmarktdag 1995 die in de congresbundel daarvan werd opgenomen, mocht niet in het

⁵⁰ Natuurlijk is rekening te houden met meer mogelijkheden. Mogelijk speelt een rol dat mijn notitie geen modelberekeningen bevat, maar de vraag is of de collega’s weten dat ik die computer niet mocht gebruiken. Mogelijk speelt een rol dat het CPB een interne omroep-installatie heeft, zodat in 1989/1990 mijn naam meermalen is omgeroepen samen met die van de chef, HAC, (onder-) directeur en met name de personeelschef, zodat de collega’s mogelijk zijn gaan denken dat er iets aan de hand zou kunnen zijn met mijn functioneren (in plaats van dat van de directie). In feite heb ik ook op drie kamertjes apart gezeten, want ik heb nog een paar keer moeten verhuizen met mijn spullen in een boodschappenwagentje, hetgeen ten opzichte van de CPB-collega’s natuurlijk wat vernederend is. Over het laatste decennium heb ik nog wel een paar brieven ‘aan de collega’s’ gezonden, maar helaas is er nog geen reactie. Toegegeven, zo’n brief van een collega ‘in staat van ontslag’ is natuurlijk ook wel wat raar - maar ja, het is toch de directie die me zo’n sticker opplakt.

economen-blad ESB verschijnen; de redactie was er niet mee eens dat geadviseerd werd tot een parlementaire enquête.⁵¹

Van de WBS, het ‘wetenschappelijk bureau’ van de PvdA, mocht ik niet deelnemen aan een economische discussiegroep. Ik heb Paul de Beer in 1990-1991 het gebreidelde artikel toegezonden en hem een paar keer aan de telefoon gesproken, maar hij scheen genoeg te weten om mij deelname te weigeren.⁵²

Economen houden de boot af, of behandelen me als een paria. Pen, Siebrand, Kolnaar, Fase, Van der Ploeg, Bomhoff, Den Butter, Keuzenkamp, Teulings, de lijst is lang. De algemene houding is dat men mij negeert of gaat toespreken alsof ik niet begrijp wat economie is en hoe werkloosheid kan ontstaan. Bijzonder is de positie van Van Wijnbergen, die als secretaris-generaal van EZ wegging na spanning met de minister en die door velen om zijn kritische en onafhankelijke instelling gewaardeerd wordt. Maar Van Wijnbergen pleegde zelf breidel t.a.v. mij bij het CPB: want hij was verantwoordelijk voor de EZ advocaten, en hij wees een gesprek met me af. Alleen econometrist Guido den Broeder ziet enige waarde in mijn analyse, en heeft die in 1992 uitgegeven.⁵³

In mijn CPB-jaren vóór de val van de Muur heb ik niet zelfstandig gepubliceerd, dus ik heb geen ‘reputatie’. Sindsdien zit ik met protest ‘op een kamertje apart’. Zodoende zijn er dus geen publicaties die kunnen doordringen tot de Economen Top-40. Door de omstandigheden ben ik nog niet gepromoveerd - hoewel DRGTPE nu voorligt als beoogd proefschrift. Dus enig begrip voor de afhoudende opstelling van economen is niet meer dan redelijk. Maar welbeschouwd is de houding van de collega-economen niet redelijk. Er is een probleem rond het CPB, men doet er soms lacherig over. Het is op zijn minst flauw om mij te behandelen als óók iemand waarover lacherig gedaan kan worden. Bovendien maken deze lacherige collega’s fouten ten aanzien van de juiste analyse omtrent de werkloosheid. Zelfs mijn *illustraties* zouden al tot andere inzichten moeten leiden, maar ook die worden genegeerd: en het is niet wetenschappelijk om bestaande publicaties te negeren. Anderzijds zijn er weer economen die juist groot respect voor ‘het CPB’ hebben, maar ja, bedoelen ze dan ook de directie die breidelt? En hoe verhoudt dat zich tot de economen die lacherig doen? En hoe verhoudt dit respect zich dan tot de schrijver dezes, de wetenschappelijk medewerker en econometrist van het CPB die protesteert tegen breidel?

Economen aan de universiteiten richten zich vooral op de tijdschriften, met een neiging tot een terugkeer tot de ivoren toren. Een opsteker is dat Jarig van Sinderen, sinds het najaar van 2001 secretaris-directeur van de WRR, ook zorgen heeft over de beleidsrelevantie van veel economisch onderzoek.⁵⁴ Een herstel van die relevantie hangt echter van voorwaarden af.

Natuurlijk, wanneer ik een collega-econoom spreek over de werkloosheid, en dan begin over de breidel en details geef van de rechtszaak en hoe de directie van het CPB machtsmisbruik pleegt enzo, dan maak ik het die collega niet gemakkelijk, maar ja, zijn de Nederlandse economen dan *verwend*? Wanneer men allergisch is voor rechtspraak dan geeft men CPB-directie of rijksoverheid wel erg veel macht (en men schaadt het vakgebied).

Reacties van politici

Recentelijk stelde politicus Ad Melkert: “Neem de besluitvorming rond de WAO in 1991. Het aantal arbeidsongeschikten steeg schrikbarend. Er moest iets gebeuren, maar ik vind dat de manier waarop het ging, anders had gemoeten. Het gebeurde op stel en sprong en ik ben ervan

⁵¹ Th. Cool, “Belastingstructuur, inflatie en werkloosheid”, in CBS/NAD, “De Nederlandse Arbeidsmarkt Dag 1995”, CBS 1996; er is een uitgebreide briefwisseling met de redactie van ESB.

⁵² WBS, P. de Beer, brief aan Th. Cool, 3 juni 1992. Een invalshoek is dat ik, Henk Don en Paul de Beer alledrie econometristen zijn en geboren in 1954. Er is hier invloed van. Henk en ik gingen vroeger wel eens uit eten, en ik waardeer hem eigenlijk zeer. Maar waar gaat het fout? Er rol speelt dat ik ook pas later officieel ben gaan werken.

⁵³ Th. Cool, DRGTPE Background papers 1989-1992, zie boven

⁵⁴ J. van Sinderen, zie boven.

overtuigd dat de ramingen door ambtenaren zijn gepolitiseerd om ministers te dwingen kleur te bekennen. Er werd een atmosfeer van een dwingende noodzaak geschapen door ambtenaren uit de Bermuda-driehoek van Financien, Economische Zaken en het Centraal Planbureau.”⁵⁵

CPB-directeur in die periode, die ook mij onheus ontsloeg, was dus de huidige minister van Financiën Gerrit Zalm, en het is bekend dat hij actieve bemoeienis had met het WAO-dossier. Melkert's interview heeft aandacht gekregen in de politiek en de media door zijn 'kritiek op Kok' (die daags daarop een statement gaf) en door de 'persoonlijke spanning' tussen Melkert en Zalm, met name ten aanzien van de 'gesel van Financiën', maar dit punt uit 1991 heeft eigenlijk geen aandacht gekregen. Dit gebrek aan aandacht wekt verbazing, want in wezen meent Melkert dat de Kamer verkeerd is ingelicht - en het is vreemd dat hij dit als Kamerlid niet nader onderzocht heeft. Misschien heeft Melkert 'gewoon niet gedacht' aan onderzoek en controle. Anderzijds, door zo'n statement pleit Melkert zichzelf ook wel vrij van een verantwoordelijkheid voor de ingreep in de WAO, want hij is toch misleid. Het is de vraag of hij dat zo kan doen. Toen Zalm mijn presentatie voor het 'Albeda congres' medio 1990 breidelde, welke presentatie zou uitgroeien tot de genoemde notitie 1990-III-38, toen heb ik in arre moede ook maar een versie aan de Kamer gezonden. Dit alles was aldus een jaar vóór de WAO-crisis, en Melkert was in wezen dus wel degelijk tijdig geïnformeerd over de problemen bij de sociaal-economische ontwikkeling en de problemen bij de besluitvorming daarover. Onderzoek en controle door de Kamer lijken daarom ook gevaarlijk voor Melkert omdat zijn eigen performance dan ook onder de loep komt.

Van belang is ook dat ik wéét dat Ad Melkert mijn notitie gezien heeft. We hebben elkaar gezien tijdens een openbare PvdA bijeenkomst. Ad en ik kennen elkaar uit het bestuur van de PvdA afdeling Scheveningen. Omdat ik de gebreidelde notitie aan de Kamer gezonden had, had ik politiek mijn handen vrij, en kon ik ook contacten in de PvdA benaderen. Vandaar ook, dat ik contact kon hebben met de WBS, bovengenoemd. Het was erg jammer dat Melkert klaarblijkelijk geen inhoudelijke belangstelling toonde en het politiek opportuun achtte niet te reageren. Overigens was hij niet de enige die niet reageerde, maar hij was wel een bekend contact voor me, en in 1991 brak tenslotte toch de WAO-crisis uit. Eind 1991 heb ik aldus mijn lidmaatschap van de "Partij van de Arbeid" beëindigd. De PvdA is mijns inziens verworpen tot een PvdA - en vloekt met zijn historie met Jan Tinbergen. Ook, later is een parlementaire enquête gehouden naar de uitvoering van de WAO, maar het had beter naar de voorbereiding van het beleid kunnen zijn.⁵⁶

Door het frappante voorbeeld van het 'Volkskrant interview', en temeer zo doordat zowel Melkert als ook Zalm nu kandidaat voor het premierschap zijn, dreigt in deze bespreking nu een vermenging van wetenschap en politiek te ontstaan. Het is echter Zalm die hier zijn rol heeft verwisseld. Wat voor CPB-directeur Zalm eerst misschien een wetenschappelijke vooroordeel was, is voor minister Zalm nu misschien slechts een politieke visie die verder voor de wetenschap niet aan de orde is. Veel is 'misschien', want we weten het niet. Bij het Belastingplan van Zalm en Vermeend laat zich ook een misleiding van het publiek constateren die samenhangt met de eerdere breidel, maar een politieke misleiding is een issue voor de Kamer, en slechts de eerdere breidel van mijn analyse is een onderwerp voor de wetenschap. Zuiver onderscheid tussen wetenschap en politiek is aldus mogelijk. Om in termen van de 'Bermuda driehoek' van Melkert te blijven: met mijn protest tegen de breidel doet 'de wetenschap' in die zin niet aan de verwarring mee. Vanuit wetenschappelijke optiek kan nog wel deze zorg worden uitgesproken: Waar vele burgers nog onvoldoende geïnformeerd zijn over de breidel van de wetenschap door Zalm, alsmede de uiteindelijke medeverantwoordelijk van Melkert door het achterwege laten van onderzoek van de kwestie en controle, lijkt het gezien het premierschap dan toch ook van belang *dat die informatie breed beschikbaar komt*. De

⁵⁵ Interview met Ad Melkert, Volkskrant Magazine van 5 mei 2001

⁵⁶ T.a.v. Melkert is nog relevant dat mijn notitie waarschuwde omtrent de instelling van het Centraal Bureau voor de Arbeidsvoorziening (CBA). Later krijgt Melkert als minister met het CBA te maken, zie de ESF affaire.

informatie is ook nuttig voor het parlement, dat geneigd lijkt hier de kop in het zand te steken. Dus toch maar weer een advies tot een parlementaire enquête, maar nu met meer redenen.

Want gezegd moet worden dat politici verder nog niet gereageerd hebben. Ook niet het voormalige kamerlid Rick van der Ploeg die door velen zo kritisch wordt geacht. Overigens maakte Van der Ploeg onlangs de opmerking dat hij een dik economisch leerboek aan het publiceren was, en bestudering van de relevante passages op het internet maakt dan duidelijk dat hij de oorzaak van de huidige werkloosheid nog niet begrijpt. Wellicht hangt dit onbegrip samen met het afhouden van de boot t.a.v. mijn persoon en mijn analyse. Maar, men zou wensen dat de verdediging van de integriteit van de wetenschap belangrijk is, niet de vraag of je het met elkaar eens bent. Van der Ploeg ziet nog niet in dat hij eerst moet zorgen dat ik weer een onbezorgde positie heb voordat mijn bijdrage tot zijn recht kan komen.

Reacties van sociologen

De NVMC heeft goed werk verricht, maar is helaas niet doorgegaan met het onderzoek. Mijn publicatie in Facta 1996 heeft geen reacties opgeleverd.⁵⁷ Köbben en Tromp hebben een boek over ‘een onwelkome boodschap’ geschreven, met een aantal voorbeelden, maar de breidel door de directie CPB wordt niet genoemd.⁵⁸ Mijn communicatie met Köbben is niet soepel, bijvoorbeeld waar hij vraagtekens plaatst bij mijn wijze van formuleren of waar hij mij verwijst naar economen bij de KNAW terwijl het zo langzamerhand toch duidelijk moge zijn dat de economenwereld onderdeel van het probleem is. Mijn vrees is dat mijn zuivere en verstandige positie niet begrepen wordt, zodat ik over kan komen als iemand die misschien wel terecht ontslagen is, en ik vrees dat zelfs Köbben dit is gaan denken. Op dit soort verkeerde impressies en reacties heb ik natuurlijk geen grip. Ik zit ‘op het kamertje apart’, en protesteer tegen de breidel. De minister moet echt ingrijpen, en tot die tijd zit ik gevangen. Begrijp dat nou !

Ondertussen merk ik dat de 10e Sociaal Wetenschappelijke Studiedagen (SWS) van 2002 zich richten op ‘armoede en rijkdom’. Volgens het in november 2001 gepubliceerde programma lijken de sessies vooral te gaan over de *gevolgen* en niet de *oorzaken* van bovengenoemde misstand in de voorbereiding van het economisch beleid. Een beetje zoals Indianen vooral nuttig geacht worden voor de werkverschaffing van Amerikaanse antropologen. Sociologen zouden toch juist belangstelling voor causale verbanden mogen hebben en voor bronnen van machtsmisbruik. Zo heb ik op de 7e SWS een presentatie gegeven die via de sociale psychologie zo’n link naar de sociologie legt.⁵⁹ Het wachten is dus nog op een paar wakkere sociologen.

Een groeiende angst

We kunnen terugkijken op een decennium waarin veel goeds is bewerkstelligd. De economie groeide, klaarblijkelijk waren mensen wat meer tevreden, enzovoorts. Hoewel tevredenheid door gewenning ook verdampt, zie het werk van Van Praag en Veenhoven, is het proces te waarderen.

Echter, wat in het geheel van deze beschrijving angstaanjagend is, is de vernietigende invloed van menselijke vooroordelen. Natuurlijk, dat wisten we al. Zie mijn zojuist aangehaalde presentatie voor de 7e SWS. De scepticus vraagt zich ook af wat waarheid is, en of niet alles eigenlijk een soort vooroordeel is. En wat is nu een beroep op wetenschappelijke integriteit, indien wetenschap altijd mensenwerk blijft ? Maar abstracte inzichten kunnen toch aangrijpend zijn wanneer ze daadwerkelijk beleefd worden.

Het blijft angstaanjagend hoe breidel van de wetenschap, het wetenschappelijk monddood maken van een wetenschapper, en het aantasten van de reputatie van een wetenschapper, toch

⁵⁷ Th. Cool, Facta, februari 1996 p38-39

⁵⁸ A. Köbben en H. Tromp, zie boven.

⁵⁹ Th. Cool, “An institutional explanation of structural unemployment of low income labour”, presentatie voor de 7e SWS, Amsterdam, April 11 & 12 1996, ewp-oth/9605001

kunnen gebeuren in het vrije en democratische Nederland in de periode 1989-2001. Terwijl tegelijkertijd een CIR wordt ingesteld. Terwijl bijvoorbeeld ook de KNAW procedures ontwerpt t.a.v. de integriteit van de wetenschap. En de angst groeit, wanneer we zien dat juist ook wetenschappers deel gaan uitmaken van het probleem, met ook een terugtocht naar de ivoeren toren.

Zoals gezegd houd ik vast aan bepaalde procedures. Het kan zijn dat dit niet begrepen wordt. Ik heb er *begrip* voor dat het niet onmiddellijk begrepen wordt. Maar, ja, wanneer we dan zo vrij en democratisch zijn, dan willen jullie toch dat ik me aan de procedures hou ? Ooit van Weber gehoord ? Als die periodiek wordt ingehouden met zo'n *rare* opmerking van mijn chef, dan is het toch logisch dat ik vraag dat dit uitgezocht wordt ? En wanneer ... enzovoorts.

Inmiddels is er een Byzantijns bouwwerk gebouwd rondom de ongeschikte besluiten en uiteindelijk ook leugens van de directie van het CPB en de landsadvocaten. Evident dat dit nadert tot de hel op aarde. We kunnen het bouwwerk ook aanschouwen met Zalmiaanse humor. Dat maakt het intellectueel inderdaad draaglijker. Punt is wel, en ik hoop dat dit eens gezien wordt, dat dit bouwwerk bestaat, en dat ingegrepen moet worden om het te verwijderen, want het belemmert de wetenschappelijke discussie.

Gaarne wil ik op deze plaats Richard Gill complimenteren, hoogleraar wiskundige statistiek aan de UU en lid van de KNAW (zie ook zijn website). Hij heeft belangstelling voor de kwestie opgevat, en mij de gelegenheid gegeven om mijn verhaal te houden. Richard Gill is geen econoom, maar is wel tot het oordeel gekomen dat de kwestie onderzoek verdient, bijvoorbeeld door de CIR of KNAW. Voortreffelijk !

Sociologen begrijpen denkelijk beter de betekenis van een 'positie'. Een persoon kan een functie bekleden, en, of de zon schijnt of dat het stormt, of dat er vrede heerst of dat er rellen zijn, de persoon kan de functie blijven bekleden. Op dezelfde wijze zie ik geen aanleiding om mijn positie van wetenschappelijk medewerker en econometrist van het Centraal Planbureau op te geven. Het is zinvol dat ik de gelegenheid krijg om mijn analyse te publiceren in de reeks 'op naam van de auteur'. Het is zinvol dat ik als CPB-er antwoord geef op vragen die dan eventueel komen. Mocht het model gedraaid gaan worden om praktische varianten te bekijken, dan is het zinvol dat ik als CPB-er kan beoordelen of de varianten sporen met de analyse. Econometrie is moeilijk en kost tijd, en al te gemakkelijk kan iemand het weer niet begrijpen, en voor je het weet roept de directie weer dat de analyse niet deugt. Vanzelfsprekend dient zo'n uitwerking volledig open en gedocumenteerd te zijn, maar mijn positie moet wel die van CPB-er zijn, want anders is de integriteit van de wetenschap aangetast.

Ook de breidelaars hebben posities. Zie het essay op mijn site: 'In plaats van feest een vertrouwenscrisis'. Mijn analyse rond de val van de Muur leidde helaas niet tot groot feest in Europa maar tot raar gedoe en de vraag wie er nog te vertrouwen is. De breidelaars hebben inmiddels gezichten te verliezen, en kunnen eventueel met mijn analyse aan de haal gaan in vermomde of mishandelde vorm. Evenwicht is dan een ander argument voor een parlementaire enquête.

Langzamerhand zie ik weinig oplossingen. Misschien moeten wetenschappers maar hun pennen neerleggen, of zo. Of zal ik dan toch moeten emigreren, zoals een collega bij het CPB me ooit suggereerde, iemand die ook met een intimidatie te maken had gehad ?

24 december 2001

Opmerkingen n.a.v. de 10e Sociaal-Wetenschappelijke Studiedagen (2002)

Juni & augustus 2002

Samenvatting

Wetenschappers kunnen op neutrale wijze adviseren tot een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het economisch beleid. De enquête is een instrument van het parlement tot het verzamelen van informatie ten behoeve van wetgeving, en is zodoende op zich een neutraal instrument. Het is een misverstand dat de enquête alleen verbonden is met oneigenlijke zaken, kwade opzet of fraude. Zo'n odium is te vermijden, want zoiets gaat ten nadele van een nuttig middel voor aanpak van in aanleg neutrale problematieken, zoals bijvoorbeeld geldt voor de voorbereiding van het economisch beleid.

Inleiding

Op de 10e Sociaal-Wetenschappelijke Studiedagen (SWS) heb ik het opstel "Omzien in verwondering, en ook angst"⁶⁰ gepresenteerd.⁶¹ Daarin adviseer ik tot een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het economisch beleid en protesteer ik tegen de breidel van de economische wetenschap door de directie van het Centraal Planbureau.

In de discussie gingen de sessie-deelnemers vooral in op de maatvoering tussen doel en middel, de vraag of het advies tot een parlementaire enquête wel in verhouding stond tot het geconstateerde probleem. De verwondering van de deelnemers over dit advies was groter dan mijn eigen verwondering - en ook angst - omtrent de problemen bij de voorbereiding van het economisch beleid, en de breidel van de wetenschap die daarin plaats blijkt te kunnen vinden.

Met name gaven de deelnemers ervan blijk het middel van de enquête te associëren met het odium van oneigenlijke zaken, kwade opzet of fraude, en het werd 'suggestief' gevonden dat ik tot een enquête adviseer - terwijl ik niet spreek over fraude.

In de discussie heb ik gepoogd meer helderheid over deze kwesties te verschaffen, en het kan geen kwaad dit ook op papier te doen.

Onderscheid is te maken tussen (a) mijn notitie, en (b) hoe op die notitie gereageerd werd. Het advies tot een parlementaire enquête wordt gedaan in de notitie, en dit argument is op zijn eigen merites te beoordelen, en dit kan gebeuren wanneer deze notitie besproken kan worden en al dan niet met wijzigingen gepubliceerd. Het is dus niet zo dat ik tot een enquête adviseer omdat die notitie is tegengehouden. Maar dat die notitie is tegengehouden sterkt mij wel in de gedachte dat dit advies in de notitie zinvol is. Aldus, waar ik hierboven schrijf "Daarin adviseer ik tot een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het economisch beleid en protesteer ik tegen

⁶⁰ Zie mijn website, <http://www.dataweb.nl/~cool>

⁶¹ Mijn presentatie was officieel ingedeeld in sessie 1d, waar er tien minuten voor was. Gelukkig was sessie 3d zo vriendelijk om er een half uur voor uit te trekken, en ik duid deze dan aan als *de* sessie. In beide gevallen is mijn mening dat men er veel meer tijd voor moet uittrekken om de kwestie goed te beoordelen. Kamerleden zullen bijvoorbeeld een enquête nodig hebben.

de breidel van de economische wetenschap door de directie van het Centraal Planbureau.” dan is het verbindende “en” slechts een taalkundige conjunctie en niet een oorzakelijk verband.

Vervolgens bestaat er klaarblijkelijk een vooroordeel ten aanzien van het instrument van de parlementaire enquête. Mijn boodschap komt niet over wanneer men in dit vooroordeel gevangen zit. Mogelijk speelt dit vooroordeel in bredere kring, en bijgevolg is het nuttig dit punt nader te behandelen. Indien men aan dit odium vasthoudt, dan kan een wetenschapper niet meer neutraal tot een parlementaire enquête adviseren. Mogelijk heeft ook de CPB-directie de notitie tegengehouden omdat ook zij onder de indruk was van het odium dat aan de parlementaire enquête kleefte. Een reden te meer om ons best te doen dit odium weg te halen.

Beter is het, de parlementaire enquête te zien als wat het is, een instrument van het parlement tot het verzamelen van informatie ten behoeve van wetgeving.

Voor de goede orde

Voor de goede orde zij gesteld dat ik econometrist ben, en dat mijn aanstelling van 1982-1991 bij het Centraal Planbureau (CPB) een wetenschappelijke is.

De *bottom line* van ieder betoog dat ik over deze kwestie houd is dat mijn CPB-notitie uit 1990 nog steeds ligt te wachten op de mogelijkheid tot discussie met de collega's, totdat de directie het verbod op bespreking opheft.⁶² Er bestaat fundamenteel geen wetenschappelijk gesprek zolang zo'n bespreking niet kan. Men kan hoog of laag springen, men kan de maan groen verven, een karavaan kan doortrekken terwijl de honden blaffen, maar een notitie moet besproken kunnen worden, anders is er geen wetenschap. Ik protesteer dan ook tegen de breidel van de economische wetenschap door de directie van het CPB.

Maak weer het onderscheid tussen notitie en breidel:

T.a.v. de notitie: Deze kijkt naar 20 jaar massale werkloosheid, en brengt die in verband met de structuur van de beleidsvoorbereiding. In de notitie speelt de notie van 'informatie' een grote rol. Zo kijk ik ook tegen de parlementaire enquête aan. Het instrument van de parlementaire enquête is ingesteld als middel voor het parlement voor het verzamelen van informatie voor wetgeving. Het is in zijn aard een neutraal middel. Het bijzondere van de enquête is dat mensen onder ede kunnen worden gehoord. Mijn advies richt zich juist hierop: (a) het oogmerk van wetgeving, (b) het winnen van informatie, (c) een zo goed mogelijke waarborg voor de kwaliteit van de informatie. De notitie wordt hieronder kort besproken.

T.a.v. de breidel: Ik voel me hierdoor in een moeilijke, zo niet onmogelijke, positie geplaatst, en wanneer mij aanvullend de vraag wordt gesteld of er sprake is van oneigenlijkheden, kwade opzet of fraude, dan wordt mijn moeilijke positie nog weer complexer. Ik kan geen gedachten lezen, en dus niet nagaan wat de 'werkelijke motieven' van de directie om te breidelen zijn. Ik vraag me ook af wat we met zo'n vraag opschieten. Is het niet voldoende, te constateren dat het wetenschappelijk onjuist is de bespreking van een notitie tegen te houden, met welke reden dan ook?

Laat ik vervolgens benadrukken dat mijn positie genuanceerd en subtiel is. Mijn ervaring is dat heel gauw misverstanden ontstaan, en ik verzoek de lezer dan ook niet te snel te zijn met het trekken van conclusies. Mijn indruk is eigenlijk, ook, dat pas een parlementaire enquête zal laten zien hoe genuanceerd en subtiel mijn overwegingen zijn.

Tevens, ook, mijn norm is dat ik niets doe wat ik 'Jan Tinbergen en zijn geestverwanten' niet kan uitleggen. Toen Tinbergen nog leefde heb ik hem van het probleem verteld, en zijn reactie

⁶² Th. Cool, "After 20 years of mass unemployment: Why we might wish for a parliamentary inquiry", CPB interne notitie 90-III-38.

was dat zulke problemen konden bestaan, en dat zij, indien zij bestonden, in ieder geval opgelost moesten worden door jongere mensen dan hijzelf. Negeren leek hem in ieder geval niet de juiste reactie.

Sinds 1990 heb ik soms tijd gehad tot een nadere uitwerking, zie “Trias Politica & Centraal Planbureau” (TP&CPB) uit 1994, beschikbaar als PDF op mijn site, en “Definition & Reality in the General Theory of Political Economy” (DRGTPE) uit 2000, verkrijgbaar bij <http://www.gopher.nl>. Voor het grotere publiek is er het boekje van de journalisten Hans Hulst en Auke Hulst m.m.v. ondergetekende, “Werkloosheid en armoede, de oplossing die werkt”, Thesis Publishers 1998.

Sociale wetenschappers zullen moeite hebben om resultaten van de econometrie te beoordelen. Er zijn echter drie marginale toetsen:

(1) Ikzelf heb me ingespannen om resultaten te vertalen naar andere vakgebieden en de politiek, zodanig dat hoofdlijnen ook voor anderen te volgen zijn. Cruciaal is steeds: *anderen moeten het kunnen volgen*, de econometrie kan zich niet op een eiland opstellen.

(2) T.a.v. de werkloosheid aan de onderkant van de arbeidsmarkt heb ik een eenvoudig wiskundig model gegeven dat menigeen kan begrijpen. Vanzelfsprekend kan veel meer gezegd worden over de arbeidsmarkt, maar deze eenvoudige samenvatting staat als een huis. Er is hier een ‘herleide vorm’ model dat altijd geldt. Er is dus niet alleen een existentiebewijs maar het is ook intersubjectief controleerbaar: er bestaat een gratis mogelijkheid om de werkloosheid aan de onderkant van de arbeidsmarkt aan te pakken. En het beleid doet er al jaren niets mee.

(3) Sociale wetenschappers kunnen controleren dat het economisch debat niet goed gevoerd wordt. Dit is eventueel met interviews en netwerk-analyse te objectiveren cq. intersubjectief te maken. Mijn vermoeden is dat zoiets ook input kan zijn voor de geadviseerde parlementaire enquête.

Ook deze drie punten zijn genuanceerd en subtiel, zoals in de bespreking hieronder ook weer moge blijken.

Spelen er oneigenlijke zaken op het CPB ?

De deelnemers aan de sessie vroegen zich met name af of er in de voorbereiding van het economisch beleid oneigenlijke zaken speelden. Zij associeerden het instrument van de parlementaire enquête vooral met oneigenlijkheden, kwade opzet of fraude.

Ik vond dat een hele sterke reactie. Wanneer zo gereageerd wordt, dan komt mijn boodschap niet over.

In deze discussie liepen zoals gezegd denkelijk twee zaken door elkaar: mijn notitie en hoe op die notitie gereageerd werd. De breidel van de notitie komt mogelijk het dichtst in de buurt van mogelijke verdenkingen van oneigenlijkheden, kwade opzet of fraude, en mogelijk voedt dit de gedachte bij anderen dat ik alleen tot een enquête adviseer wegens de breidel. Dan ontstaat terecht de vraag naar de maatvoering, en zou het advies tot een parlementaire enquête inderdaad een overreactie (kunnen) zijn. Zo is mijn redenering echter niet geweest.

Zie hieronder voor een korte bespreking van de notitie, waarin mijn advies tot een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het economisch beleid tot stand komt.

Voor de goede orde is hier nog wel op te merken:

(i) Natuurlijk weet ik dat de parlementaire enquête na de oorlog een ander odium heeft gekregen, maar voor mij als wetenschapper is ‘beeldvorming’ niet doorslaggevend. Natuurlijk, ‘informatie’ zonder ‘smaak’ bestaat niet. Het is iets om rekening mee te houden, en ik ben ook bereid om bijvoorbeeld met de Economische Voorlichtingsdienst (EVD) in overleg te gaan voor een zo goed mogelijke communicatie over de betekenis van mijn advies, wanneer de notitie zou gaan verschijnen als CPB-publicatie ‘op naam van de auteur’. Maar het zou onjuist zijn om het instrument weg te gooien slechts wegens zo’n odium.

(ii) Het onder ede horen van getuigen is mijns inziens cruciaal. De economische theorie kent de analyse van de Public Choice, waarin het gedrag van functionarissen wordt beschreven uitgaande van de hypothese van eigenbelang in plaats van algemeen belang. Te vaak is gebleken dat deze hypothese maar al te goed werkt. Ter vermindering van risico, lijkt dit dan de nul-hypothese.

In de sessie werd mij de vraag gesteld of ik oneigenlijkheden te melden heb, of vermoedens van fraude of kwade opzet. Mijn positie is echter steeds geweest dat onderzoek moet plaatsvinden, en dat vervolgens geoordeeld kan worden op grond van het verzamelde bewijsmateriaal. Dit gold de materie in de notitie, en geldt *a fortiori* voor de breidel. Ik vind het lastig om zelf een oordeel te vellen, aangezien dit bij anderen de indruk kan wekken dat ik op de zaken vooruit loop, en dat ik vooringenomen ben. Beter is het dat anderen eerst de feiten verzamelen (en bekijken wat ik verzameld heb).

N.a.v. de breidel heb ik wél bij de minister van Economische Zaken in 1990, en later in 2001 bij de Commissie Integriteit Rijksoverheid (CIR), een vermoeden van een misstand gemeld, maar 'een vermoeden van een misstand' is neutraler dan oneigenlijkheid of fraude.⁶³ Het gemelde vermoeden is dat de economische wetenschap op het CPB in de knel komt, in mijn geval aantoonbaar gebreideld wordt. Ik constateer een zekere mate van verblinding, maar ik kan natuurlijk niet zeggen of er slechts verblinding is, of dat er bedenkelijker motieven in het spel zijn als kwade opzet of fraude. Ik kan geen gedachten lezen. Eigenlijk is mijn houding dat ik gewoon van goede trouw uitga, want anders wordt het gesprek ook onmogelijk. Maar ik heb de minister van EZ ook verzocht om de directie te schorsen, gezien de belemmering van de wetenschap. Ook hier is de vraag van de maatvoering relevant. Voor mij is schorsing echter slechts schorsing. Dit geeft ruimte voor onderzoek, en voor beoordeling naar bevind van zaken.

Men moet ook begrijpen dat deze discussie zagezegd 'in de boezem van 'Tinbergen'' plaatsvindt. Het onderwerp is van Tinbergen, het instituut staat in zijn traditie, zijn normen lijken me voorbeeldig. Uitgangspunt is dat de wetenschappelijke discours mogelijk moet blijven.

Ter toelichting moge ook opgemerkt worden dat er onlangs een CPB-reunie was en dat ik daar met enig plezier aan heb deelgenomen. Van de kant van de directie kan dit een teken zijn van een grote mate van tolerantie - iemand te blijven uitnodigen die adviseert tot een parlementaire enquête wanneer dit zo'n odium zou hebben - en als zodanig waardeer ik die tolerantie. Ik op mijn beurt ervaar ook een grote natuurlijke tolerantie voor onbegrip, en zou de eerste zijn die vindt dat ook de directie zijn standpunt moet kunnen toelichten.

Maar, nogmaals, spelen er oneigenlijke zaken op het CPB ?

Oneigenlijk zou kunnen zijn: een collega op het CPB heeft me ooit gezegd zich geïntimideerd te hebben gevoeld. Dit gold een belangrijk onderwerp. In hoeverre, echter, is intimidatie slechts een gevoel voor bange mensen ? Er zijn mensen bij het CPB vertrokken maar ja, klaarblijkelijk zonder protest - en is dat dan ook het bewijs dat er geen reden is tot protest ? Of, heeft het geen zin te protesteren, wanneer toch niemand reageert ? Voor mij zijn dit hopeloze vragen, die alleen maar wegvoeren van de eerder aangegeven *bottom line*.

Wat heeft dit soort vragen voor een zin, indien er in de vorm mijn persoon al iemand is die protest aantekent ?

Wat ik namelijk wel helder kan doen, is protesteren tegen hoe mijn analyse behandeld is.

⁶³ Overigens doen beiden niets met deze melding. De minister vatte mijn melding op als een persoonlijke kwestie vallend onder 'het arbeidsgeschil' (maar het functioneren van het CPB lijkt me geen persoonlijke issue) en de CIR neemt als uitgangspunt dat ik op het moment van melding (in 2001, nadat de CIR werd ingesteld) inmiddels geen ambtenaar meer ben.

Een volgende vraag is dan natuurlijk of alles zo een ‘persoonlijke’ kwestie wordt - en tijdens de sessie werd opgemerkt dat het persoonlijke en het algemene zijn te scheiden, en dat juridische aspecten buiten de orde zouden zijn.

Benaderingen als deze kunnen echter ook vooroordelen zijn. Hoe kun je nu een statistiek opbouwen zonder individuele registraties te doen? En mogen directies misbruik maken van het arbeidsrecht, geef je daarvoor niet een vrijbrief wanneer je de ogen voor juridische aspecten sluit?

Ik maak m.i. een scherp onderscheid tussen persoonlijke en algemene aspecten, en noem alleen zaken die relevant zijn voor de discussie voor het algemeen belang. Misschien mag ik hierbij op enig vertrouwen rekenen. Ik breng een aantal belangrijke zaken naar voren, heb daar langer over nagedacht dan de meesten, en denk een wijze selectie te maken. De enige goede manier om dit alles te controleren blijft overigens genoemde enquête, dus het is ook betrekkelijk zinloos om er lang over door te praten.

Ten behoeve van de ‘Statistiek van het Overheidsfalen’ (SOF) lijken de volgende meldingen van mogelijke oneigenlijkheden denkelijk op hun plaats.

Bij mij is in december 1989 een periodiek ingehouden waarbij de chef eerst verwees naar een interne notitie die ik zojuist had geschreven en die ik zijns inziens beter niet had geschreven. Ik vond dat oneigenlijk. Navraag leverde een verwarrend beeld op. Ik heb toen een officiële beoordeling aangevraagd, maar die werd zo raar opgemaakt, dat hij al drie keer door de rechter vernietigd is, onlangs weer in februari 2002. Ik bespeur een soort weerzin om mij netjes te behandelen. De juristen van EZ geven steeds argumenten die bij een oppervlakkige toets weliswaar redelijk lijken, maar bij enig nadenken niet meer; dus misschien is men wel redelijk maar slechts oppervlakkig.

Ik ben verplaatst uit de afdeling met door de rechter geconstateerd machtsmisbruik. Dus, ja, er is oneigenlijk handelen geweest. Maar de rechter zag tegelijk geen reden om het ontslag tegen te houden. De directie heeft me voor de rechter helemaal zwart gemaakt. En de rechtbank onderzoekt dit niet, hoort geen getuigen, gaat er klaarblijkelijk vanuit dat het bevoegde gezag gelijk heeft.

Gebleken is bijvoorbeeld dat de chef gelogen heeft - een collega heeft een ontlastende verklaring opgesteld - maar rechter noch directie onderzoeken dit. Is de chef te vervolgen voor meened en valsheid in geschrifte? Kan zoiets in een arbeidsgeschil? Of is het juist de verklaring van de collega die vragen oproept?

Wie naar mijn ‘individuele’ rechtszaak kijkt, komt denkelijk snel tot de conclusie dat dit niet de manier is waarop men zelf behandeld zou willen worden. Ikzelf vind dat de directie misbruik maakt van het arbeidsrecht. Aan de rechter heb ik geschreven dat de juristen van EZ niet te vertrouwen zijn, zich niet inspannen voor een goede juridische inbedding van het wetenschappelijk gesprek, maar aantoonbaar liegen en kwade wil vertonen. Dat is mijn oordeel, op basis van de feiten zoals ik ze ken. Toch kan ik niet beoordelen in hoeverre volgens anderen sprake is van ‘oneigenlijk’ gebruik. De term heeft mogelijk geen scherpe criteria, en zo’n vraag heeft dan weinig inhoud. Misschien is aan het Europees Hof van de Rechten van de Mens voor te leggen dat de Centrale Raad van Beroep geen getuigen heeft gehoord, terwijl ik daar wel om heb gevraagd. Hoewel er dus veel onzekerheid is, voel ik me door de falende rechtsgang wel gesterkt in mijn advies tot een parlementaire enquête. Misschien dragen deze punten bij tot een intersubjectief besef van ‘oneigenlijkheid’ (als dat al belangrijk zou zijn).

Besef ook: De toenmalige directie bestaande uit Gerrit Zalm, Hans den Hartog en Henk Don was er stellig van overtuigd dat mijn analyse onvoldoende kwaliteit had. Me dunkt dat men heel veel waarde mag hechten aan de mening van de directie van het CPB. Maar zelfs dan is de juiste wetenschappelijke aanpak: de standpunten publiceren en bespreken, en dan zal het forum der wetenschappers wel oordelen. Hoe dan ook: Stel dat men vasthoudt aan de gedachte dat een parlementaire enquête alléén kan indien er sprake is van een vermoeden van kwade opzet of fraude. Dat betekent dan dat bovengenoemde mening van de CPB-directie alleen toetsbaar zou

worden voor zo'n enquête indien men daar kwade wil kan veronderstellen. Mijns inziens toont dit toch wel de beperktheid van genoemde visie aan. Beter is het de lat te leggen bij de mogelijkheid van een 'group think', en het instrument van de enquête ook daarvoor mogelijk te houden. En de enquête geldt dan natuurlijk niet slechts het tegenhouden van een notitie (want dat aspect zou ik er nu wel in betrekken), maar vooral de materie welke *in* de notitie besproken wordt.

Oneigenlijke zaken in de politiek ?

Mijn advies geldt een enquête naar 'de voorbereiding van het economisch beleid' en dat betreft niet alleen het CPB maar ook vele andere actoren, en ook de rol van de politiek. Ten aanzien van het vraagstuk van 'kwade opzet' heb ik juist eerder een vrees ten aanzien van de politiek.

Recentelijk stelde politicus Ad Melkert:

"Neem de besluitvorming rond de WAO in 1991. Het aantal arbeidsongeschikten steeg schrikbarend. Er moest iets gebeuren, maar ik vind dat de manier waarop het ging, anders had moeten. Het gebeurde op stel en sprong en ik ben ervan overtuigd dat de ramingen door ambtenaren zijn gepolitiseerd om ministers te dwingen kleur te bekennen. Er werd een atmosfeer van een dwingende noodzaak geschapen door ambtenaren uit de Bermuda-driehoek van Financien, Economische Zaken en het Centraal Planbureau." ⁶⁴

Van CPB-directeur in die periode, Gerrit Zalm, is bekend dat hij actieve bemoeienis had met het WAO-dossier. Dit interview met Melkert heeft aandacht gekregen in de politiek en de media door zijn 'kritiek op Kok' en door de 'persoonlijke spanning' tussen Melkert en Zalm, met name ten aanzien van de 'gesel van Financiën', maar dit punt van de WAO 1991 heeft eigenlijk geen aandacht gekregen. Dit gebrek aan aandacht wekt verbazing, want in wezen meent Melkert dat de Kamer verkeerd is ingelicht. Het is ook vreemd dat hij dit als Kamerlid niet nader onderzocht heeft. Misschien heeft Melkert 'gewoon niet gedacht' aan onderzoek en controle. Anderzijds, door zo'n statement pleit Melkert zichzelf ook wel vrij van een verantwoordelijkheid voor de ingreep in de WAO, want hij is toch misleid. Het is de vraag of hij dat zo kan doen. Toen Zalm mijn presentatie voor het 'Albeda congres' medio 1990 breidelde, welke presentatie zou uitgroeien tot de genoemde notitie 1990-III-38, toen heb ik in arre moede ook maar een versie aan de Kamer gezonden. Ik weet dat Melkert deze versie gezien heeft. Dit alles gebeurde aldus een jaar vóór de WAO-crisis, en Melkert was in wezen dus wel degelijk tijdig geïnformeerd over de problemen bij de sociaal-economische ontwikkeling en de problemen bij de besluitvorming daarover. Onderzoek en controle door de Kamer lijken daarom ook gevaarlijk voor Melkert omdat zijn eigen performance dan ook onder de loep komt.

Aldus, niet alleen de breidel van de notitie, maar ook de gebeurtenissen daarna, sterken mij in de gedachte dat ik zinvol tot een parlementaire enquête kan adviseren. Het onder ede horen van getuigen is zinvolle bescherming tegen het risico van vage of onjuiste informatie, juist bij beroepsgroepen anders dan wetenschappers. Inmiddels is ook Zalm bekend van de politiek, en ook voor mijzelf bestaat zo'n accent (het Sociaal Liberaal Forum), dus de politieke invalshoek is relevant.

Heeft de kwestie gewicht ?

Het voorgaande gaat vooral over de breidel van de notitie, maar de notitie zelf is niet te vergeten. De vraag naar de maatvoering lijkt me met name hiermee te maken. Welke is die kwestie, die van voldoende gewicht is om te adviseren tot een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het economisch beleid ?

⁶⁴ Interview met Ad Melkert, Volkskrant Magazine van 5 mei 2001

Merk op: Binnen het CPB bestaat er een traditie dat ook medewerkers meedenken over de ‘taak en plaats’ van het CPB.⁶⁵ Het onderwerp van mijn gebreidelde notitie is heel erg ‘planbureau’. Maar het is ook fundamenteel economisch, en het grijpt diep in op de maatschappij.

Ik mag herhalen dat de notitie niet in het bureau besproken is, terwijl ik graag de mogelijkheid had gehad opmerkingen van collega’s in overweging te nemen en te verwerken alvorens ik ermee naar buiten kom. Maar goed, wetenschap is niet voor bange mensen.

Tevens lijkt DRGTPE uit 2002 een beter startpunt, omdat daarin meer is uitgewerkt. Dat neemt echter niet weg dat bespreking van de CPB-notitie gewenst blijft.

DRGTPE bespreekt hoe de ‘*political economy*’ (staathuishoudkunde) gebruik maakt van allerlei andere vakgebieden om ‘het huishouden van de staat’ te verklaren. De economische wetenschap kent überhaupt het verschijnsel van ‘imperialisme’ dat economen steeds meer onderwerpen naar zich toetrekken. Voor mijzelf is zulk ‘imperialisme’ vooral ook een kwestie van bescheidenheid. De fijne punten van een ander vakgebied zullen me ongetwijfeld ontgaan, maar als econoom kan ik enig grip op aspecten krijgen. Neem het voorbeeld van het leerstuk van de Trias Politica, met zijn traditie in de rechtsgeleerdheid. Ik vermoed dat ik nooit de fijne juridische aspecten daarvan kan proeven, maar toch is het leerstuk van de Trias Politica van belang voor de discussie over de ‘taak en plaats’ van het CPB.

Wegens de beschikbare pagina’s moet ik nu grote stappen nemen. Het centrale punt is dat massale werkloosheid in tijd en ruimte voorkomt, zowel in Europa en de VS, in de jaren dertig en in onze tijd, en dat een oorzaak gevonden kan worden in de gemeenschappelijke structuur van de Trias Politica. Werkloosheid grijpt diep in op de bestaanszekerheid van de burgers. Echter, de economische wetenschap heeft laten zien hoe werkloosheid vermeden kan worden, en dit is empirisch ook gebleken in de jaren vijftig en zestig. In de jaren dertig werd er niet naar Tinbergen en Keynes geluisterd, momenteel niet naar andere economen. Klaarblijkelijk is er iets in de structuur van de beleidsvoorbereiding zodanig dat fundamentele belangen van burgers geschaad kunnen worden. Te adviseren is dan een grondwettelijke uitbreiding van de Trias Politica met een vierde macht, een Economisch Hof, met als taak het waarborgen van de kwaliteit van de informatie die voor het economisch beleid wordt gebruikt. Vanzelfsprekend houden parlement en regering hun beslissingsbevoegdheden, maar het gaat om de kwaliteit van de informatie. DRGTPE bevat een voorbeeld van zo’n amendement, dat laat zien dat zoiets genuanceerd en subtiel kan, en in feite een verbetering van de democratie betekent. Het gaat om een borging van de wetenschappelijke onafhankelijkheid en inbedding in het open wetenschappelijk debat, zodanig dat geconstateerde fouten tegengegaan worden.

De kwestie lijkt me van voldoende gewicht om tot zo’n parlementaire enquête te adviseren. Vooralsnog is dit een individueel oordeel, maar mijn opzet is juist ook anderen uit te nodigen mijn werk te bestuderen, zodat dit een gedeeld oordeel kan worden.

Het economisch debat

Men kan zich afvragen: ‘Er zijn natuurlijk honderden economische visies, is het geen illusie te denken dat één Economisch Hof kan volstaan?’ Het antwoord is hier, dat voor het Economisch Hof een structuur is te kiezen die met de verscheidenheid rekening houdt. Zie het voorstel tot amendement in DRGTPE.

Ondertussen hebben we zo’n structuur nog niet, en zitten we dus met een gemankeerde economisch debat ten behoeve van het overheidsbeleid. De enquête zou er ook goed aan doen te kijken naar de bijvoorbeeld de rol van de universitaire economen.

Voorbeelden van een kwalitatief ondermaats economisch debat zijn op de Sociaal-Wetenschappelijke Studiedagen zelf al aan het licht gekomen. Met verwijzing naar de punten (1), (2) en (3) hierboven:

⁶⁵ Zie bijv. J. Passenier, “Van planning naar scanning. Een halve eeuw Planbureau in Nederland”, Wolters Noordhoff 1994

(3a) In de forumdiscussie op vrijdagochtend zaten economen Hans Visser en Robert Went, en zij verwezen niet naar (2), terwijl het voor die discussie wel een relevant inzicht was. Economen negeren mijn werk stelselmatig - en niet omdat mijn werk gebrek aan kwaliteit zou hebben.

(3b) In een andere sessie over toekomstverkenningen werd door een deelnemer opgemerkt dat binnen de rijksoverheid jarenlang de resultaten van de CPB-studies “Scanning the future” en “Nederland in drievoud” dominant waren. Echter, deze studies zijn tot stand gekomen nadat ik met - door de rechter vastgesteld - machtsmisbruik uit de onderzoeksgroep ben geplaatst. T.a.v. de conferentie destijds waar “Scanning the future” en “Nederland in drievoud” werden gepresenteerd: ik mocht daar niet komen om mijn protest tegen de gang van zaken te laten horen.

(3c) Economen zijn gefocussed geraakt op publicaties in de tijdschriften, en verwaarlozen de onderlinge consistentie en de controle van de overheid. Gangbaar wordt mijn analyse genegeerd, terwijl die consistentie aanbrengt en controle op de overheid benadrukt. De Nederlandse economiebeoefening is inmiddels nogal ‘ziek’ (bij gebrek aan een betere term).

(3d) In de SWS-sessie bestond belangstelling voor de rol van het economenblad Economisch-Statistische Berichten (ESB). Mijn presentatie voor de Nederlandse Arbeidsmarktdag 1995, die in de congresbundel daarvan werd opgenomen, ⁶⁶ mocht van de redactie niet in ESB verschijnen. Aanvankelijk was het artikel geaccepteerd, met nog iets te verhelderen aan een formule en grafiek, maar de redactie vond ook dat het advies tot een parlementaire enquête eruit moest, met het argument dat dit advies niet ‘onderbouwd’ was. Persoonlijk vind ik echter dat het artikel het advies tot een parlementaire enquête voldoende onderbouwt. Er zijn voetnoten en verwijzingen naar onderliggende stukken. Wie nog vragen heeft, kan die altijd stellen. Ook, het advies is het belangrijkste punt van het artikel. Weglaten van het advies tot de parlementaire enquête vernietigt de eigenlijke analyse, en maakt het artikel tot symptoombestrijding. Een goede vraag voor de redactie was: indien het advies nog meer onderbouwd zou worden, zou men dan ook meer ruimte ter beschikking stellen? Navraag bij de redactie bracht echter aan het licht dat er eigenlijk geen belangstelling voor meer onderbouwing bestond, en dat het advies hoe dan ook geschrapt moest worden. In de loop van de tijd zijn er inmiddels drie hoofdredacteurs van ESB geweest, Leo van der Geest, Hugo Keuzenkamp en Fieke van der Lecq, die hierin over de jaren consistent zijn gebleken. Wetenschappelijk, echter, kan niet van mij verlangd worden dat ik iets anders publiceer dan wat ik te publiceren heb. Een redactie moet niet op de stoel van de auteur gaan zitten. De kwestie is dus blijven liggen, en ik heb jarenlang maar niets aan ESB aangeboden. Op de SWS-sessie kreeg ik de kritiek dat ik had moeten schrappen en ‘aanvullende argumenten’ eventueel later als afzonderlijk artikel had kunnen aanbieden, eventueel ook aan een ander tijdschrift. Ik acht die kritiek relevant, ook vanuit wetenschappelijk ethisch perspectief, dat ik de vakgenoten geen informatie mag onthouden. Echter, ik heb mijn overwegingen hierboven iets ruimer uitgewerkt dan ik op de SWS-sessie heb gedaan, en misschien begrijpt men deze nu beter. Mijn analyse betreft de structuur van de beleidsvoorbereiding, en de werkloosheid is weliswaar een kernprobleem maar toch ook maar een voorbeeld. Het is onverantwoord om hierin te gaan knippen. Wellicht heeft een redactie slechts oog voor het voorbeeld, maar daarin kan de auteur dan niet meegaan, want dat is niet het eigenlijke onderwerp. Voor de goede orde, wat niet op de sessie is genoemd: In het najaar 2001 heb ik in overweging genomen dat ik met bovengenoemde boeken en met name DRGTPE een voldoende basis had geschapen om in een mogelijk ESB-artikel géén melding van het advies te maken. Ik zou met een verwijzing kunnen volstaan, en dit zou voldoende gewicht hebben. Ik heb aldus een update ingediend, met het advies tot de enquête maar ook met de opmerking aan de redactie dat ik dit in het uiterste geval zou kunnen schrappen indien het een struikelblok bleek. Nu kwam de nieuwe redactie met allerlei nieuwe ‘bezwaren’, zoals betreffende het belang van het minimumloon of de vermeende ‘armoedeval’. Wonderlijk hoe dit loopt. Dit

⁶⁶ Th. Cool, “Belastingstructuur, inflatie en werkloosheid”, in CBS/NAD, “De Nederlandse ArbeidsmarktDag 1995”, CBS 1996

artikel is nu in TEO verschenen.⁶⁷ De nieuwe ontwikkeling is dat de ESB-redactie een advertentie van me geweigerd heeft - tekst en brief van de redactie zijn op de sessie uitgedeeld. Het is 'omzien in verwondering - en ook ANGST' met grote letters. Momenteel is het maar afwachten wat de toekomst aan verdere verblinding brengen zal.

Parallel met De Kwaadsteniet en het RIVM ?

Sinds ik in 1990 naar buiten trad met mijn advies tot een parlementaire enquête en enkele maanden later met mijn protest tegen de breidel daarvan, en geen respons kreeg, zijn er wel andere kwesties in de publieke aandacht gekomen, zoals Van Buitenen met de Europese Commissie en De Kwaadsteniet met het RIVM.

In de ochtendsessie werd me gevraagd of mijn zaak leek op de kwestie van De Kwaadsteniet. Omdat die vraag blijkbaar leefde, heb ik de presentatie in de middagsessie daarmee geopend. Hoewel ik eigenlijk niets van de zaak weet, moet ik zeggen dat ik niet ontkom aan de indruk dat er parallellen zijn. Merk op dat een 'klokkeluid' iemand is die geacht wordt te zwijgen maar die gaat spreken, terwijl een wetenschapper altijd geacht kan worden te spreken. Ten aanzien van de kwestie De Kwaadsteniet vind ik het volgende dan opvallend:

- (a) dat hij in een landelijk dagblad (Trouw) schreef,
- (b) dat hij nu ontslagen zou zijn,
- (c) dat we niets meer over de kwestie horen.

Op de sessie werd deze opmerking van me 'suggestief' genoemd. Nu weet ik niet wat daar nu weer mee bedoeld wordt. Het enige wat ik met deze trits (a) t/m (c) wil aangeven is dat dit mijn stand van kennis omtrent deze kwestie is, en dat ik op grond daarvan punten kan opwerpen die ook in mijn geval relevant zijn.

Een wetenschapper moet in een dagblad kritiek kunnen uiten, zonder dat dit ontslag tot gevolg heeft. Indien er toch ontslag in verband met zo'n publicatie plaatsvindt, dan moeten andere wetenschappers in het geweer komen, en moet ook de wetenschapper zelf daar publiekelijk tegen kunnen protesteren. Dit lijken me relevante aspecten, en hopelijk komt er een rapportage van de KNAW waarin de kwestie van De Kwaadsteniet en het RIVM genoegzaam uitgediept wordt, en waarin ook deze aspecten aan de orde komen.

Nogmaals, ik zag de kwestie van het CPB graag op zijn eigen merites beoordeeld. Ik zag daar ook graag publieke ondersteuning van wetenschappers voor, en een bespreking in Trouw mag van mij ook.

Aldus, wanneer men mij vraagt naar parallellen met de kwestie van het RIVM dan is dit mijn reactie.

Zelfkritiek

In de sessie werd ook gesproken over het 'verharden van standpunten' en het 'niet meer zelfkritisch zijn'. Dit is een uitermate belangrijk aspect, want het raakt de kern van de wetenschap, en het geeft de enige basis op grond waarvan een wetenschapper enige overtuigingskracht kan hebben. Slechts wie genuanceerd en subtiel blijft, kritisch blijft over zijn bevindingen, daarnaar blijft streven, kan hopen anderen op andere gedachten te brengen, tenminste, zolang we over kennis spreken en niet over reclame.

Evident, zoals een CPB-directie ten prooi kan vallen aan 'groupthink', zo kan een individu ook ontsporen, op wellicht nog kleurrijker wijze. Het lijkt me verstandig dat men niet alleen bedacht blijft op machtsmisbruikende directies, maar ook op problematische kanten van de betrokken

⁶⁷ Th. Cool, "Minimumloon, armoedeval en belastingvacuum", Tijdschrift voor het Economisch Onderwijs, 2002, no 4, p248-254

individuen. (Hetgeen natuurlijk op gespannen voet staat met het eerdere argument dat individuele aspecten niet aan de orde zijn.)

In de eigen beleving ben ik nog steeds een bescheiden en hulpvaardig mens, met nog steeds een goed ontwikkeld zelfkritisch vermogen. Hopelijk mag ik benadrukken dat de buitenwacht niet te snel moet oordelen. Bijvoorbeeld, zodra een persoon protesteert tegen zijn ontslag, dan zal licht de indruk ontstaan dat hij niet te handhaven was en wel terecht ontslagen zal zijn. Niet voor niets luidt het spreekwoord dat wie geschoren wordt, stil moet zitten. In mijn geval heb ik echter nog niet iemand gevonden die de zaak voldoende begrijpt en die de zaak met voldoende gewicht en energie aan de orde wil stellen. Dan ben ik toch gedwongen het zelf te doen ? Waarom is er in de wetenschap niet de figuur van een zaakwaarnemer, die zo iets kan doen ? Waarom zijn er geen toezichthoudende instellingen die de zaak onderzoeken ? Waarom behandelt de KNAW mij op zo'n neerbuigende wijze als zij doet ? De KNAW zegt zich niet te willen mengen in 'arbeidsconflicten' - maar het punt is juist dat de directie het arbeidsrecht misbruikt. Zolang wetenschappers me niet helpen kan ik in de tussentijd weinig anders doen dan mijn protest toelichten en blijven toelichten. Hoewel ik me hierbij aan wetenschappelijke normen houd, kan het natuurlijk zijn dat dit niet zo overkomt - en is van de kant van de luisteraars enig geduld nodig. Ik kan slechts hopen dat dit geduld bestaat of ontstaat.

Kernpunt van het wetenschappelijk beroep is dat de individuele wetenschapper, met grondige zelfkritiek, voor zichzelf nagaat wat hij of zij nu voor waar houdt. Als een rechter in een rechtszaak, moet hij of zij een eigen oordeel vellen. Dit gedaan hebbend, is mijn oordeel dat ik ben gekomen tot een nieuwe synthese voor de economische theorie, en past het me te adviseren tot een parlementaire enquête naar het economisch beleid. Ik zou dit resultaat willen voorleggen aan de collega's op het CPB, ben bereid vragen te beantwoorden, en ik zou na overweging en verwerking van hun kritische commentaar willen publiceren in de CPB-reeks 'op naam van de auteur'. Ik ben van de waarheid en zinvolheid van mijn bevinding overtuigd, en heb nog geen argument gehoord, behalve het machtsargument, dat het niet zinvol zou zijn wat ik te melden heb.

Misschien is de kwestie inmiddels zo beladen met het machtsmisbruik van de directie en de manipulaties van de juristen van EZ, dat gewoon publicatie van de ongewijzigde notitie zinvol is, met een begeleidende publicatie omtrent de te houden discussie. Dat kan overwogen worden.

Conclusie

De kritische opmerkingen gemaakt tijdens de sessie geven goede handvatten om mijn advies tot een parlementaire enquête en mijn protest tegen de breidel in het juiste licht te zien.

Gaarne vraag ik wetenschappers in den lande zich ervoor in te spannen dat ik mijn notitie met de collega's op het CPB kan bespreken. Dit volgt alleen al uit de wetenschappelijke ethiek. In mijn analyse kom ik tot het advies tot een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het economisch beleid. Mijn advies ontmoet nog onbegrip, maar wellicht was de hier gegeven toelichting toereikend, en is het ook anderen duidelijk geworden dat het ook om inhoudelijke redenen zinvol is dat de interne discussie op het CPB voortgang kan vinden.

Gerrit Zalm en het gebod tegen laster (2001)

September 2001

Arjan Visser, freelance journalist / programmamaker, heeft een boekje gepubliceerd “De Tien Geboden”, Rainbow Pocketboeken 2001. Dit verzamelt interviews die sinds 1998 in Trouw zijn verschenen. Een interview uit het boek is met Gerrit Zalm, de huidige minister van Financiën, die in 1991 ook de directeur van het Centraal Planbureau (CPB) was die mij met leugens, machtsmisbruik en breidel van de wetenschap ontsloeg.

Zalm reageert ook op het gebod “Gij zult geen valse getuigenis spreken tegen uw naaste”. Overigens is dit een betere vertaling dan “Gij zult niet liegen” - want indien Duitsers u vragen of u onderduikers verbergt dan moogt u gerust hun leven redden (want het zijn tenslotte gasten). De juiste vertaling lijkt te zijn “Gij zult niet lasteren” - kwaad spreken over anderen.

De integrale tekst van dit onderdeel in het interview is:

“Onwaarheid spreken probeer ik tot het uiterste te vermijden. Dat mag alleen als het staatsbelang op het spel staat. In het kabinet kan ik zeggen wat ik wil, maar als een besluit eenmaal is gevallen, moet ik het ook verdedigen. Het overkomt mij weleens dat ik een besluit lees en denk: nou, nou, nou. Maar ik zal nooit zeggen dat het een topbesluit is, terwijl ik vind dat het een rommeltje is. Dan onthoud ik mij liever van commentaar. Nou goed dan, misschien verspreek ik mij een enkele keer. Ze vroegen mij of de vader van Máxima op de bruiloft aanwezig mocht zijn en ik zei ja. de volgende vraag was: “Maar er mankeert toch van alles aan die man?” en ik antwoordde: “Inderdaad, hij deugt niet.” Zo heb ik mijzelf bij alle Nederlanders populair gemaakt, want mensen onthouden alleen datgene wat hen bevalt. Ik had het er laatst nog met Annemarie Jorritsma over. Toen die verlovings van Willem-Alexander en Máxima op komst was, gonsde het van de geruchten, maar wij mochten natuurlijk niets zeggen. Dus Annemarie ontkende glashard dat ze ervan op de hoogte was. Een dag later maakte ze de Franse president uit voor “engerd”. Ik zei: “Annemarie, dat heb je niet goed aangepakt. Eerst zit je te liegen. Dat is niet goed. En daarna spreek je de waarheid en dat is óók niet goed!” “Ja,” zegt ze, “maar jij hebt je ook vergaloppeerd met met die vader van Máxima.” “Da’s waar,” gaf ik toe, “maar dat is regeringsbeleid geworden en jouw mening over die engerd niet.” (p 294)

Tevens, bij het onderdeel “Gij zult niet stelen” is er nog de alinea:

“Ik ben als minister van Financiën, in die zin, ook een beetje de minister van eerlijkheid. Daarom gaat het al zo lang, zo goed. Er is vertrouwen. Als ik zeg: “Het komt wel in orde, laat mij maar even,” dan geloven ze me op mijn woord. Door één keer iemand te bedriegen zou ik al mijn zorgvuldig opgebouwde goodwill verliezen.” (p 293)

Tja. Het boekje van Arjan Visser laat de sprekers aan het woord, en het is niet bedoeld als evaluatie van hun performance. Toch vragen deze uitspraken om een weerwoord.

Ik was van 1982-1991 econometrist en wetenschappelijk medewerker bij het CPB. Zalm verplaatste mij in april 1990 uit mijn werk en afdeling. Hij gebruikte daarvoor artikel 58 van het ARAR - gebaseerd op de overweging dat het bijvoorbeeld mogelijk moet zijn ambtenaren van Den Haag naar Groningen te verplaatsen indien dat in het belang van de dienst is. Dit artikel is neutraal, en spreekt zich niet uit over het functioneren van iemand. Door gebruik te maken van dit artikel werd mij de mogelijkheid van beroep onthouden, en ik weet nog steeds niet waarom ik zo nodig verplaatst moest worden. Later in de rechtszaak kwamen wel stukken boven water

met de onheuse aantijging dat ik niet zou functioneren - maar die stukken waren geen 'besluiten', en dan is er geen mogelijkheid van beroep. Door mij op deze manier te verplaatsen en anderhalf jaar op een kamertje apart te zetten, maakte directeur Zalm het mogelijk om mij daarna in 1991 te ontslaan.

Een interne bezwarencommissie meende:

“8.1. Ten aanzien van de verplaatsing van betrokkene naar een andere kamer - gelegen buiten de afdeling-, overweegt de Commissie dat de Dienstleiding van het CPB, nu het blijkbaar een maatregel met een enigszins disciplinair karakter betreft, meer zorgvuldigheid had moeten en kunnen betrachten. De Commissie heeft met name toch de indruk gekregen, dat e.e.a. nogal rauwelijks heeft plaatsgevonden, terwijl toch als algemeen rechtsbeginsel aanvaard is dat (ook) een (deels) disciplinaire maatregel niet genomen kan worden dan nadat op behoorlijke wijze hoor en wederhoor aan betrokkene is geboden.”

Deze interne bezwarencommissie interpreteerde mijn bezwaar overigens verkeerd en dacht dat het alleen om de fysieke werkruimte ging en niet het werk en de afdeling, en liet deze verplaatsing doorgaan. Hier krijgt de nietsvermoedende werknemer te maken met het op de keper beschouwd toch tamelijk autistische systeem van de rechtspraak, waarbij de rechter het oordeel niet vooraf in concept ter inzage geeft, zodat fouten alleen hersteld kunnen worden in een zeer traag proces van hoger beroep. Op deze wijze verwierp deze interne bezwarencommissie het merendeel van mijn bezwaren. Dat leidde tot een patstelling. Dat deze bezwaren waren verworpen, betekende verder niets, want mijn functioneren was niet ter discussie gesteld, en ik deed gewoon het nieuw opgedragen werk op het kamertje apart. Gerrit Zalm evenwel besloot mij dan maar te ontslaan.

Toen ik ontslagen was en de zaak bij de rechter voorkwam, oordeelde de rechtbank op 15 december 1993:

“Tussen partijen is met name in geschil welk karakter aan het genomen besluit moet worden toegekend. Gemachtigde van verweerder heeft ter zitting uitdrukkelijk aangegeven dat op grond van artikel 58, eerste lid, van het ARAR door de directeur van het CPB besloten is klager ander werk op te dragen én hem te verplaatsen. Klager werd aldus in de gelegenheid gesteld te gaan “lezen en schrijven”. De verplaatsing moet, zo stelt verweerder, gezien worden als een ordemaatregel. Ter motivering daarvan is door gemachtigde van verweerder gesteld dat de voortgang van de werkzaamheden op de afdeling van klager onaanvaardbare vertraging ondervond, waarbij in het midden wordt gelaten of klager deze situatie met opzet heeft laten ontstaan. Bestreden wordt dat aan de verplaatsing een disciplinair karakter heeft gezeten. Naar het oordeel van de rechtbank is hier echter geen sprake van een situatie als bedoeld in artikel 58 ARAR. Dit artikel is veeleer geschreven voor situaties waarin een ambtenaar verplicht kan worden tijdelijk andere werkzaamheden te verrichten, indien een werkgever het in het belang van de organisatie noodzakelijk acht dat die werkzaamheden verricht worden. In klagers geval is gesteld, noch gebleken dat de door hem na de verplaatsing te verrichten werkzaamheden - voorzover zij al anders waren, afgezien van de uitbreiding naar “lezen en schrijven” -, van een dergelijk karakter waren. Daarbij komt dat de rechtbank zich niet aan de indruk kan onttrekken dat de verplaatsing toch een enigszins disciplinair karakter had. Klager heeft immers onweersproken gesteld dat hij op zijn nieuwe werkplek geen toestemming had voor toegang tot het mainframe, hetgeen een belemmering vormt voor de uitoefening van zijn werkzaamheden. Voorts komt het de rechtbank voor dat de verplaatsing meer is bedoeld als een definitieve oplossing voor de ontstane problemen op de afdeling, zodat niet onaannemelijk is dat verweerder klager permanent van diens afdeling verwijderd heeft willen houden. Het vorenstaande heeft tot gevolg dat naar het oordeel van de rechtbank verweerder een hem

toekomstige bevoegdheid heeft gebruikt voor een ander doel dan waarvoor zij gegeven is en hij aldus in strijd heeft gehandeld met het verbod van détournement de pouvoir. Het onderhavige besluit komt dan ook voor nietigverklaring in aanmerking.”

In 1998 besloot de minister van Economische Zaken (EZ) om geen nieuw besluit te nemen. Letterlijk zei de advocaat van het Rijk:

“U zou weer op uw plek zitten, indien u niet inmiddels ontslagen was.”

Aldus is mij andermaal de mogelijkheid tot verweer tegen de verplaatsing onthouden, terwijl die verplaatsing wel is gebruikt om mij te doen ontslaan.

Ik geeft dit voorbeeld van de verplaatsing omdat het zo helder is. Er zijn wel meer voorbeelden van leugens, machtsmisbruik en breidel in mijn casus, maar die zijn complexer. In feite is de hele zaak complex. Uiteindelijk laat de rechter mijn ontslag toch doorgaan, en menigeen zou dan kunnen denken dat Zalm *au fond* toch gelijk had. Er is echter sprake van een dwaling van het recht en tevens is mijn ervaring dat het arbeidsrecht in wezen toch vrij zwak is. Heden, 25 september 2001, ligt de vraag nog steeds voor bij de ambtenarenrechter. De rechter heeft voortijdig over het ontslag geoordeeld, zonder te wachten op duidelijkheid omtrent de kwestie van de verplaatsing. Daarom heb ik om heropening van de kwestie van het ontslag verzocht wegens het nieuwe feit van het besluit uit 1998 van EZ om geen nieuw besluit te nemen.

Ik vraag ook de buitenwacht om een onderzoek: want het is een misverstand te denken dat het alleen een rechtszaak is. In feite maakt de directie van het CPB misbruik van het zwakke arbeidsrecht om de wetenschap te breidelen - en dat is een zaak die zich denklijk toch alleen buiten de rechtszaal laat vaststellen.

Gerrit Zalm blijkt wel vaker te liegen.

Mijn analyse die gebreideld wordt is deels gebaseerd op het werk van CPB-collega X, en er blijkt een EZ-nota te bestaan die X's analyse verkeerd voorstelt, welke nota is ondertekend door de toenmalige directeur Algemene Economische Politiek (AEP), inderdaad, Gerrit Zalm, die in 1989 directeur van het CPB werd. Toen Zalm directeur werd, is X ook bij het CPB vertrokken. Ik heb deze nota medio jaren '90 gekregen van publicist Arie de Goederen, met commentaar van hem erbij, alsook diens vraag bij de hem destijds onbekende handtekening van Zalm: “Wie is deze bedrieger?” Voor de goede orde herhaal ik dat de EZ-nota mij onbekend was in mijn CPB-tijd. Voor lezers van Trouw kan ik nog opmerken dat ik met De Goederen een stukje had in Trouw van 3 mei 1996 “We maken de armoede zelf” - waarop een positieve reactie kwam van Willem Breedveld op 15 mei 1996. Over de kwestie is er inmiddels het handzame boekje van journalisten Hans Hulst en Auke Hulst, m.m.v. ondergetekende, “Werkloosheid en armoede, de oplossing die werkt”, Thesis Publishers 1998.

Als minister heeft Gerrit Zalm ook gelogen ten aanzien van het belastingplan. Zie de pagina daarvoor op mijn internet site.

Of zie mijn voordracht voor de Utrechtse Rotary, van 18 januari 2001, “De democratie en de beleidsleugen”.

Begrijp mij goed dat ik mij hier niet uitspreek over Gerrit Zalm als mens, directeur of politicus. Zo'n totaal-oordeel is niet aan mij en is niet aan de orde. Het enige wat ik wil opmerken, wanneer Arjan Visser dan toch zo'n interview houdt en zo'n boekje publiceert, is dat Gerrit Zalm wel degelijk op grove wijze zondigt tegen het gebod “Gij zult niet lasteren”. Ook verzoek ik om een onderzoek tegen deze laster om mijn naam te zuiveren, zodat ik gewoon weer op het CPB aan de slag kan.

Gerrit Zalm is later wellicht de eerste die roept “Hoe heb ik zo blind kunnen zijn!?” Ten aanzien van het kamerlid Van Baalen heeft hij destijds ruimhartig verklaard dat wie eenmaal van blaam is gezuiverd, ook weer normaal moet kunnen functioneren. Voorlopig echter is mijn indruk dat hij op zijn minst heel erg verblind is - en laster blijft laster. Misschien is hem uiteindelijk te

vergeven dat hij zijn zonde niet zo snel zag, maar dit is een minder urgente vraag dan het punt dat de kwestie onderzocht moet worden.

Na Srebrenica en de terreuraanslagen op het Pentagon en het WTC, groeit het besef dat werkloosheid en armoede voedingsbodems zijn voor dit soort geweld. Locale machthebbers als Milosevic en Bin Laden kunnen dan misbruik maken van frustraties van misdeelden om hun eigen doelen na te streven. Er bestaat echter een analyse hoe werkloosheid en armoede in de wereld op nette wijze aangepakt kunnen worden. Deze analyse wordt sinds (minstens) 1989 gebreedeld door de directie van het CPB. En mijn persoon wordt belast. Wederom wordt scherp uitgelicht dat elementair fatsoen cruciaal is voor het algemeen welzijn.

Ben ik een klokkeluiders ? (1999)

1 oktober 1999

(Links sindsdien toegevoegd, werken natuurlijk niet op papier.)

1. Minister Peper gaat een regeling ontwerpen ter betere bescherming van ambtenaren die misstanden aan de orde stellen. Een ambtenaar die een misstand meent te zien kan immers te maken krijgen met onbegrip uit de omgeving, bijvoorbeeld van een chef en hogere dienstleiding die de kwestie liever binnenskamers houden. De ene misstand kan dan leiden tot de andere misstand: dat de brenger van de ongewenste boodschap zelf slachtoffer wordt, en dan ter bescherming van zichzelf gedwongen kan zijn om naar de media te gaan. Met een betere regeling van dit soort processen kan de rijksoverheid veel overbodige problemen en discussie voorkomen.
2. Zou ik met terugwerkende kracht een beroep op die regeling kunnen doen ? Er ligt nog een beroep voor bij de Centrale Raad van Beroep, dus voor het recht word ik nog als ambtenaar behandeld. Zou minister Peper hiermee accoord gaan ? ([Support](#).)
3. Merk overigens op dat de overheid al regelingen voor bezwaar had, en dat het al eerder de bedoeling was dat die dit soort kwesties zouden kunnen behandelen. Ik ben blij dat minister Peper nu erkent dat dit niet gelukt is. De nieuwe ‘super-regeling’ moet dan ook met zorg worden opgesteld. Het beste is dat de minister een aantal gevallen bespreekt en laat zien waar de huidige regelingen fout zijn gegaan, en hoe hij die fouten dan repareert. Mag ik de minister verzoeken om hierbij ook mijn casus als voorbeeld te gebruiken ? Waar de minister erkent dat zaken verkeerd behandeld zijn, stel ik ook voor dat we mijn casus wederom in behandeling nemen, bijv. te beginnen met oktober 1989. Een van mijn grote wensen is dat alle stukken betreffende mijn casus als PDF en HTML op CD-ROM en internet beschikbaar komen. Ook al is dat een dure zaak.
4. Van 1982-1991 was ik wetenschappelijk medewerker en econometrist bij het Centraal Planbureau, en werkte daar aanvankelijk aan onderzoek van de papier- en grafische industrie en de uitgeverijen en later aan het Athena-model, de “Europa 1992”- studie en de studie “Nederland in drievoud”, het Nederlandse deel van de studie “Scanning the future”, een verkenning voor de periode 1990-2015. ([CV](#), [Functieomschrijving](#).)
5. In 1989 bracht mijn voorstudie ten behoeve van “Nederland in drievoud” aan het licht dat de belangrijkste problemen van de Nederlandse economie veeleer een middellang dan een lange termijn karakter hadden. De problemen van de hoge inactiviteit, de werkloosheid, WAO en bijstand, en het beroep op de sociale zekerheid, speelden eerder op een termijn van 5 jaar en niet op een termijn van 25 jaar. Indien het CPB een studie zou publiceren waarbij de indruk zou kunnen worden gevestigd dat 25 jaar nodig zou zijn om de werkloosheid aan te pakken, dan zou dat incorrect zijn. Ik legde mijn bevinding in een notitie vast en deed

voorstellen voor het gescheiden onderzoeken en presenteren van de (gescheiden) problemen. ([Knelpuntennotitie](#).)

6. Mijn chef, die in oktober 1989 had voorgesteld dat ik de normale dubbele periodiek zou krijgen die bij mijn “carrièrepad” hoorde, deelde mij in december 1989 mee dat de directie (waaronder de tegenwoordige minister van Financiën Gerrit Zalm) had besloten dat ik slechts één periodiek kreeg. Mijn chef zei dat mijn notitie bij de directie slecht gevallen was en dat ik hem beter niet had kunnen schrijven.
7. Ik heb een aantal dagen moeten nadenken voordat mij helder werd: Als je zo moet nadenken, dan deugt er iets niet.
8. Ik ben gaan navragen. En in april 1990 werd ik uit mijn werk en afdeling geplaatst.
9. Voor deze verplaatsing gebruikte de directie artikel 58, eerste lid, van het ARAR. Dit artikel is geschreven voor situaties waarin een ambtenaar verplicht kan worden tijdelijk andere werkzaamheden te verrichten, indien een werkgever dat in het belang van de organisatie noodzakelijk acht. Tegen zo’n besluit is geen beroep mogelijk. Ik weet derhalve niet waarom ik verplaatst ben, en ik heb me er ook niet tegen kunnen verdedigen.
10. In 1993 vernietigde de bestuursrechter (ambtenarenrechter) deze verplaatsing. De rechter schrijft: “In klagers geval is gesteld, noch gebleken dat de door hem na de verplaatsing te verrichten werkzaamheden - voorzover zij al anders waren, afgezien van de uitbreiding naar “lezen en schrijven” -, van een dergelijk karakter (belang voor de organisatie/TC) waren. Daarbij komt dat de rechtbank zich niet aan de indruk kan onttrekken dat de verplaatsing toch een enigszins disciplinair karakter had.”
11. De minister van EZ is herhaaldelijk verzocht om een nieuw besluit ten aanzien van de verplaatsing. Indien er redenen tot “disciplineren” zouden zijn, zou ik daar graag kennis van nemen en de gelegenheid hebben om mij daartegen te verdedigen. Pas in 1998 gaf de minister van EZ een nieuw besluit, en dat besluit luidde dat er geen nieuw besluit werd genomen. De jurist van het Ministerie stelde dat ik weer op het CPB zou werken, indien ik inmiddels niet ontslagen was. ([Juridische stand van zaken](#).)
12. Want dat is de Kafkaïaans Catch-22: Terwijl je op een kamer apart zit wordt toch een dossier opgebouwd dat je niet bij de gewone werkzaamheden betrokken bent. En er zijn beroepsinstanties die het zich klaarblijkelijk permitteren uitspraken te doen zonder zaken goed uit te zoeken. De beroepscommissie van EZ accepteerde de verplaatsing die de rechter later vernietigde. En de rechter veroorlooft zich een uitspraak over het ontslag terwijl ik me nog niet heb kunnen verdedigen tegen de verplaatsing. Vervolgens, doordat de beroepscommissie deze fout beging, achtte de CPB-directie zich mogelijk gesterkt om mij

in 1991 te ontslaan. Door zo'n besluit gaan beroepsinstanties de situatie denkkelijk door een andere bril bekijken. De juristen van EZ hebben hun grote duim gebruikt, en ik ben door hen helemaal zwart geschilderd. Collega's zijn nimmer als getuigen gehoord, maar de afdelingen PZ en juridische zaken van EZ hebben het gebrek aan informatie opgelost met pagina's verzonnen misstanden. Inmiddels is de behandeling van mijn persoon en casus door de directie van het CPB en de bestaande beroepsinstanties één vloek tegen de logica.

13. Mijn stelling is dan ook dat de directie van het CPB misbruik heeft gemaakt van het arbeidsrecht, klaarblijkelijk om de wetenschappelijke discussie te breidelen. [Discussie](#).
14. Voorziet de regeling van minister Peper ook in dit soort kwesties ? Ik zie de juristen van het Rijk plots tegenover me staan, in plaats van naast me. Ik was niet verzekerd voor rechtsbijstand, en moet plotseling betalen voor mijn verdediging terwijl het Rijk de misdadiger is. In hoeverre is dit een zaak die door de Commissie Integriteit Rijksoverheid van minister Peper onderzocht kan worden ? Of zal de minister zeggen dat arbeidsrecht iets voor de bestuursrechter is ? Zodat dit soort misbruik nog steeds mogelijk is ?
15. De juristen van het Rijk hebben niet de opdracht waarheidsgetrouw te zijn, maar zij moeten een zaak winnen. Bijvoorbeeld werd de dubbele periodiek eerst geweigerd omdat ik toch al boven het bestaande carrièrepad beloond werd. Later werd daar toch een disciplinair karakter aan gegeven. Nog weer later wordt ik helemaal zwartgemaakt - maar wordt 'vergeten' dat ik toch ieder jaar zo beloond was dat ik boven het pad uitgekomen was...
16. Een vloek tegen de logica is bijvoorbeeld ook het volgende. In december 1989 vroeg ik de dienstleiding voor betere waarborgen; immers, omdat ik beroep instelde ten aanzien van de periodiek zou dit tot spanning en ongewenste misverstanden kunnen leiden. De dienstleiding vulde dit verzoek in met een nauwere taakomschrijving die afbreuk deed aan het wetenschappelijke karakter van mijn functie. Mij werd gevraagd die taakomschrijving positief te onderschrijven. Dit gebeurde in een drietal zittingen van het vijftal bestaande uit mij, de chef, de hoofdafdelingschef, de betrokken onderdirecteur en de personeelschef. Ik heb duidelijk gezegd dat ik een verkeerd antwoord niet positief kan onderschrijven. En ik heb helder gezegd dat je daaruit niet kan concluderen dat ik mijn werk niet doe. Toen kreeg ik die taakomschrijving als dienstbevel. Dit is zachtgezegd een inadequate reactie, en het is schadelijk voor mijn staat van dienst dat ik een dienstbevel krijg. Toch heeft de Centrale Raad van Beroep deze bizarre gang van zaken geaccepteerd - en men heeft verder niet onderzocht dat de taakomschrijving afbreuk deed aan mijn functieomschrijving.
17. Bijvoorbeeld werd mij wachtgeld onthouden omdat ik geen gebruik had gemaakt van de door de directie geboden mogelijkheid om vrijwillig te vertrekken. Een gotspe, die echter ook door de Centrale Raad van Beroep is overgenomen !

18. We moeten een duidelijk onderscheid aanbrengen tussen *klokkeluid* en *gebreideld wetenschapper*. Een wetenschapper heeft de plicht tot publiceren, een gewone ambtenaar laat de beslissing daarover aan de dienstleiding over.
19. Overigens is de term ‘klokkeluid’ een ongelukkige. Alleen de eigenaar van de klok heeft het recht om hem te luiden, dus wanneer iemand anders daarmee bezig gaat, verkeren we al in een oneigenlijke situatie. Beter is de term *noodremgebruiker*. Voor een noodrem is bewust de gelegenheid geschapen dat eenieder van zijn verantwoordelijkheid gebruik maakt. Ook autofabrieken gebruiken dergelijke noodrems, om werknemers in de gelegenheid te stellen een hele productiestraat stil te leggen wanneer zij een groot probleem tegenkomen. Een goede alarminstallatie kan veel kosten besparen. En het zou juist strafbaar moeten zijn indien men hulp bij ongeval achterwege laat.
20. Als voorbeeld van het verschil tussen noodremgebruiker en gebreideld wetenschapper diene ook het geval van secretaris-generaal Van Wijnbergen van EZ, die dezer dagen in conflict met zijn minister is gekomen. Van Wijnbergen heeft in principe minder vrijheid van spreken dan ik, de wetenschapper. Van belang: Van Wijnbergen heeft mij een aantal jaren terug geschreven dat hij zich niet met mijn geval wil inlaten. Hij treedt dus niet op als beschermer van het wetenschappelijke vrije woord. Terwijl ik in theorie meer vrijheid zou moeten hebben dan hij zichzelf ten aanzien van zijn minister gegund heeft.
21. Voor de goede orde: Het antwoord op de in de titel gestelde vraag luidt dus: Neen, ik ben geen klokkeluid, ik ben een gebreideld wetenschapper. Maar de regeling die minister Peper gaat ontwerpen heeft betrekking op *al* zijn ambtenaren, en ik zou gaarne een beroep op zo’n regeling willen doen. (De term ‘klokkeluid’ is geen juridische.)
22. In zekere zin is het mij best: wanneer Nederland geen respect voor de wetenschap kan opbrengen, dan moet de aanpak van werkloosheid en armoede misschien maar 25 jaar duren. Vergeef me dat ik me hier strak opstel. Ik voel me ook niet geroepen om een artikel in een wetenschappelijk tijdschrift te plaatsen wanneer ik al een aanstelling bij het CPB had en er daar een publicatielijns bestaat dat daarvoor in mijn ogen beter geschikt is. Wanneer Nederland zich niet aan de spelregels van de wetenschap houdt moet het maar op de blaren zitten. U begrijpt ook, van een wetenschapper die u zo behandelt, moet u geen gratis uitleg over het ontstaan van de huidige werkloosheid verwachten. Begrijp me goed: Ik hanteer deze redenering niet omdat ik halsstarrig of onverschillig zou zijn, maar alleen om het punt logisch helder te houden: Het zit fout ten aanzien van het CPB, en zolang dat niet aangepakt wordt, blijft het probleem doorzien. [Discussie](#).
23. Van directeur Zalm kreeg ik in april 1990 bij mijn overplaatsing de opdracht: “Lezen en schrijven”. Dit resulteerde in mijn notitie die adviseerde tot een parlementaire enquête naar de al 20 jaar voortdurende massale werkloosheid en de voorbereiding van het economisch beleid, en in het bijzonder de rol van het CPB. Als wetenschapper kan ik zo’n advies verantwoord geven. Als wetenschapper kan ik dit advies (doen) publiceren. En wanneer anderen dit advies naast zich neerleggen, dan zijn zij als rokers die weliswaar weten dat

roken de kans op kanker vergroot, maar die de vrijheid hebben om te blijven roken. [Discussie](#). ([Interne notitie 90-III-38](#))

24. Mijn redenering in 1990 was kortweg deze: Met de val van de Berlijnse Muur in 1989 wordt de betekenis van de werkloosheid anders. Waar een stabiele ontwikkeling van Rusland en Oost Europa het nodig maakt dat zij hun economie kunnen ontwikkelen, is het ook nodig dat zij naar de Europese Unie kunnen exporteren. Echter bestaat er een neiging in Europa om de grenzen dicht te houden ter bescherming van de eigen werkgelegenheid. Beperken wij die exportmogelijkheden, dan kunnen Rusland en Oost Europa tot instabiliteit vervallen, met risico's ten aanzien van de rondslingerende kernwapens. Let wel: ik spreek hier over risico. De kans is klein, maar de gevolgen kunnen heel groot zijn, en het product van deze twee is voldoende groot om er een wetenschappelijk advies tot een parlementaire enquête aan te verbinden. Dit is overigens niet het enige argument in de notitie. [Discussie](#). ([Risicodefinitie](#), [Rusland en Oost Europa](#).)
25. Ik heb de directie verzocht om deze notitie laten publiceren. Daarbij heb ik duidelijk aangegeven dat er verschillende stappen zijn: eerst verspreiding als interne notitie, dan de mogelijkheid tot interne discussie (collega's die het nuttig achten kunnen aan de discussie deelnemen), dan de mogelijkheid tot herschrijven, dan beoordeling door een onafhankelijke redactie. Dit betreft vervolgens ook de publicatiereeks "op naam van de auteur". De directie heeft dit alles geboycot. Pas na tussenkomst van een beroepscommissie kon de interne notitie verschijnen. Vervolgens vond de directie dat bespreking teveel beslag op ruimte en tijd zou leggen, terwijl iedere CPB-er weet dat de vergaderruimte vaak leeg staat, en terwijl ik heb aangegeven dat ook de lunchpauze benut mocht worden, voor alleen collega's die zich voor het onderwerp interesseerden. Ik wacht nog steeds op de mogelijkheid van een zo'n discussie. [Discussie](#). ([Rapport NVMC](#).)
26. Het is schrijnend te zien hoe de Nederlandse rechtsspraak met zo'n situatie omgaat. Terwijl ik en de notitie wachten op de mogelijkheid van interne discussie alvorens de definitieve versie geschreven wordt, doet de rechter alsof die definitieve versie al bestaat, en gunt vervolgens de directie van het CPB het recht om publicatie daarvan te weigeren. Het punt van een onafhankelijke redactie doet voor de rechter niet ter zake, want de directie bestaat volgens de rechter uit hoogleraren Zalm, Den Hartog en Don, en dat zijn volgens de rechter toch hooggeleerde heren. Echter, als men goed kijkt, heeft de aanstelling als hoogleraar betrekking op externe universiteiten, en het tegenhouden van de publicatie wordt gedaan in de functie van directeur (welke voor zover ik weet geen wetenschappelijke functie is). De gang van zaken is dan dat directeur Zalm om advies vraagt aan externe wetenschapper Zalm. De Nederlandse rechter vindt dat uitstekend geregeld.
27. In zomer 1990 heb ik de plaatsvervangend secretaris-generaal mr. J.W. Weck van het ministerie van EZ geschreven dat mijn bezwaar ten aanzien van de besluiten van de directie van het CPB door deze openlijke breidel, het tegenhouden van de publicatiegang van een artikel, een meer dan normale kwestie was. Ik heb verzocht om een speciale behandeling van de kwestie en om schorsing van de directie ter bewaring van het 'level playing field' tussen wetenschap en uitvoerende macht. Mr. Weck legde dit verzoek naast zich neer, en leidde mijn bezwaar door naar de normale beroepscommissie. Mr. Weck is in 1999 landelijk bekend geworden door de Bijlmerramp, en ik moet opmerken - maar wie ben ik - dat hij

daar naar mijn indruk is doorgegaan de verkeerde keuzes te maken. Ook is de relatie Zalm - Weck in dit verband het noemen waard. ([Brief aan Weck.](#))

28. Het is verbluffend hoe wetenschap, vakbeweging, pers en politiek reageren. Een punt daarbij is dat wanneer de omgeving verkeerd reageert, er ook steeds meer afstand ontstaat. Het is nu niet slechts de directie van het CPB die het probleem geschapen heeft, het is ook wetenschapper X die niet geholpen heeft of journalist Y die de zaak niet onderzocht heeft, of Johan S. die maar wat lacht, of politicus Z die geen kamervragen heeft gesteld. Voor vele letters van het alfabet. Inderdaad, het falen is door zovelen dat er een vertrouwenscrisis ontstaat: want waar ieder wat te verbergen heeft is niemand meer goed te vertrouwen. Overigens blijft gelden: mij kunt u wel vertrouwen (maar minister Jorritsma en haar Van Wijnbergen maken mij zwart, en wie gelooft u eerder ?). ([De vertrouwenscrisis.](#))
29. Inmiddels heb ik meermalen mijn gelijk bevestigd gezien. In 1991 had Nederland zijn WAO-crisis, inderdaad 2 jaar na 1989 en niet 25 jaar later volgens het keurslijf van de CPB lange termijn studie. De politiek koos voor vluchtgedrag: een parlementaire enquête naar de uitvoering van het beleid in plaats van naar de voorbereiding. Tevens is sindsdien de economische, sociale en politieke ontwikkeling in Rusland en Oost Europa dramatisch geweest, met coup pogingen, bestorming van de Duma, het uiteenvallen van Joegoslavië, momenteel de bommen in Moskou etcetera. In de NRC van 24 september 1999 wordt de verklaring van onderminister van Buitenlandse Zaken Lawrence Summers van de VS voor het Congres geciteerd: "Economische instabiliteit in Rusland leidt tot grote zorg over onze nationale veiligheid." Ik kan slechts mijn advies tot een parlementaire enquête herhalen. Misschien moeten de VS Nederland maar boycotten totdat de vrijheid van wetenschap hersteld is. Hubert Smeets in de NRC van 23 september 1999 beschrijft hoe chaos en geweld in Rusland leiden tot een opkomend nationalisme: "In het grootste land ter wereld is een voedingsbodem geschapen voor een modern *Rossizm*." Waarheen dit leidt, inderdaad, dat weten wij niet, maar ik herhaal, de *risico's* zijn groot, juist omdat er al zoveel chaos en geweld is. Ten aanzien van Srebrenica en Kosovo concludeer ik al dat het kabinet en de directie van het CPB bloed aan hun handen hebben, maar het kan altijd nog erger worden. ([Discussie.](#) ([Kosovo.](#)))
30. Ik haal ook mijn gelijk met het huidige Belastingplan van Zalm en Vermeend. Het kabinet liegt en bedriegt ten aanzien van elementaire wiskunde, en terwijl de rijksoverheid toch bedoeld is om de burgers goed voor te lichten, wordt het apparaat nu ingezet om burgers wat voor te spiegelen, alles ter meerdere glorie van politici die falen ten opzichte van hun beloftes. Ik geef toe: ik ben misschien geradicaliseerd, en dat doet mijn protest tegen het machtsmisbruik uit 1989/91 misschien niet goed. Maar ik heb ook de indruk dat onze maatschappij sindsdien weliswaar rijker maar niet beter of eerlijker is geworden. Ook zijn politieke partijen niet meer democratisch, en dat is in de hele maatschappelijke cultuur te merken. En het Belastingplan is een leugen, ik kan het bewijzen, dus waarom zou ik het niet mogen zeggen ? Het is toch ook niet meer dan logisch dat wanneer er iets scheef zit in de voorbereiding van het economisch beleid, bijv. ten aanzien van het CPB, dat er meer dingen fout gaan, niet alleen de werkloosheid maar nu bijvoorbeeld ook het belastingplan ? ([Belastingplan.](#))

31. De alinea's hier kunnen u wellicht aan het denken zetten. Lees toch vooral meer voordat u zich een oordeel aanmeet, want we praten hier over een beerput van enige omgang. Lees vooral het boek van Hans Hulst en Auke Hulst, "Werkloosheid en armoede, de oplossing die werkt", Thesis publishers 1998, dat met mijn medewerking tot stand is gekomen en dat tot nu toe door de landelijke dagbladen genegeerd wordt, maar dat van "*DISK*krant Leestafel Armoede" een goede recensie kreeg. Mijn internet site bevat informatie, op <http://www.dataweb.nl/~cool>. Zorg ervoor dat die parlementaire enquête er komt, en laat alle getuigenissen aan u voorbij gaan. Oordeel dan. ([Boek](#).)
32. Ik ben een bescheiden en hulpvaardig wetenschapper. Een groot bewonderaar van Jan Tinbergen en diens nalatenschap, en ik zou niet iets willen doen wat daar niet in zou passen. Ik raad u aan ook deze tekst in dit licht te lezen. Want anders bestaat het risico dat de brenger van de boodschap als de zondebok onthoofd wordt, of dat de boodschap zelf helemaal niet gehoord wordt. ([Tinbergen](#).)
33. Nog één belangrijk punt. Ik maak een helder onderscheid tussen de directie van het CPB (die het beste onmiddellijk geschorst kan worden) en het instituut en de medewerkers van het CPB. Het instituut heeft een redelijke staat van dienst, wanneer men compenseert voor de gebrekkige regelingen ten aanzien van de wetenschappelijke status. De collega's zouden ook de eersten kunnen zijn die mijn analyse gaan begrijpen, indien deze intern besproken mag worden. Ik zie naar die discussie uit, en ik zou het waarderen indien ik spoedig mijn werkkamer weer mag betreden en op de CPB-computer mag inloggen. [Discussie](#).

Postscriptum Augustus 2002

Ik heb de directie van het CPB verzocht eraan mee te werken dat de kwestie bij de Commissie Integriteit Rijksoverheid (CIR) behandeld wordt. Men weigert een antwoord op dit verzoek te geven. Waarom krijgt de integriteit van de wetenschap niet het voordeel van de twijfel?

Ik heb de kwestie vervolgens zelf aan de CIR voorgelegd. Dan ontstaat wederom een staaltje van bureaucratie in de meest negatieve betekenis van dat woord:

De secretaris van de CIR stuurt mijn brief onbehandeld terug omdat ik 'niet langer ambtenaar in de zin van het ARAR ben'. Terwijl ik een kwestie voorleg uit de periode dat ik ambtenaar was, en ik voor de Centrale Raad nog steeds als ambtenaar behandeld wordt. Maar nee, de CIR, die nota bene bedoeld is voor de integriteit bij de rijksoverheid, constateert doodleuk dat ik inmiddels ontslagen ben en dan ook geen ambtenaar meer ben. Men gaat volstrekt voorbij aan het gegeven dat ik plv. SG Weck geschreven heb, en dat die de kwestie verkeerd heeft aangepakt.

Ik heb deze brief van de CIR nog door de rechtbank laten toetsen, en deze oordeelt dat zij niet tot oordelen bevoegd zou zijn omdat de brief van de CIR niet op 'rechtsgevolg' gericht zou zijn. De rechtbank erkent dat op deze wijze geen onderzoek van de grond komt, maar dat zou niet betekenen dat 'het bestaan van zekere rechten, verplichtingen of bevoegdheden of status verbindend wordt vastgesteld'. Een curieus standpunt: mijns inziens stelt het CIR vast dat ik geen recht heb op behandeling, en überhaupt is het negeren van een kwestie soms een effectieve manier om te zorgen dat rechten niet geëffectueerd worden.

Een bureaucratie in de zin van Weber zorgt voor een zo zuiver mogelijke toepassing van de regels. Wanneer de regels niet deugen, dan kan dat tot misstanden leiden, maar dat moet dan maar, omdat misstanden een prikkel zijn om te zorgen voor verbetering van de regels. Echter, de regels moeten wel worden toegepast met in acht neming van de bedoeling van die regels. Een wetgever kan nooit alle omstandigheden voorzien, en woorden kunnen altijd tekortschieten. Daarvoor zijn er juist rechters en commissies: om toe te zien op adequate toepassing van de regels. Wanneer deze rechters en commissies zich gaan misdragen, zich gaan verschuilen achter woorden, dan verliest het hele proces zijn legitimiteit.

Ja, in december 2000 toen ik de CIR schreef kreeg ik geen salaris van het Rijk. Ja, je kunt een boom opzetten of kwesties bij de CIR betekenis hebben in de zin van 'rechtsgevolg'. Ja, je kunt dure salarissen betalen aan dit soort rechters en commissies die voorbijgaan aan de bedoeling van de regelgeving - en aan elementair gezond verstand. Tel uit je winst. Mijn redenering lijkt me toch logischer.

Er is een parlementaire enquête gewenst naar de voorbereiding van het economisch beleid (1997)

17 februari 1997

70 Nederlandse economen schreven een gezamenlijk manifest met de duidelijke titel: “Met deze EMU kiest Europa (de) verkeerde weg” (de Volkskrant 13/2/97). Deze groep van 70 sloot zich aan bij de waarschuwing van internationaal vermaarde economen als Krugman, Summers, Vickrey en Modigliani. Het manifest paste bij de fundamentele aarzelingen van Engeland en de meer praktische problemen van diverse Europese landen om aan de criteria van de EMU te voldoen. Het leek er aldus op dat de wetenschap de maatschappij weer positief van dienst was.

Wat aanvankelijk veelbelovend leek, bleek bij lezing van het manifest echter problematisch. Het manifest bevatte forse fouten. Gelukkig traden enkele veiligheidskleppen in werking, en werden veel van deze fouten snel opgepikt. Het commentaar van politici (de Volkskrant 13/2/97), Kalshoven (de Volkskrant 15/2/97) en Heij (de Volkskrant 17/2/97) was niet mals, en de vragen van Zijlstra (de Volkskrant 17/2/97) waren pijnlijk.

Het betoog van de “groep van 70” is aldus afgeserveerd. Het is goed om dat te constateren. Maar, dat gezegd zijnde, laat zich nog wel vragen: zijn we er nu ? Kunnen we tot de orde van de dag overgaan ? Mijn antwoord is dat men veel van dit incident kan leren wanneer men de tijd neemt om de goede vragen te stellen. Enkele van die vragen zijn: Kan dit zomaar ? Hoe heeft dit kunnen gebeuren ? Gebeurt het vaker ? Treden de veiligheidskleppen altijd in werking ? Bestaat zo’n proces ook binnen de politieke partijen ? Hoe nu met opmerkingen omtrent de EMU t.a.v. de versterking van het werkgelegenheidsbeleid die wel valide zijn ?

Na het overdenken van dit soort vragen zou ikzelf twee lessen willen voorstellen - twee lessen waarover het maatschappelijk debat wel zinvol kan gaan. De eerste les is dat economie een veel moeilijker vak is dan sommigen beseffen. Iedereen gaat weliswaar dagelijks met geld om en velen raken dan blijkbaar verleid te denken dat men veel van economie weet, maar bescheidenheid zou beter zijn. Ook economen van de ene specialisatie zouden terughoudend moeten zijn ten aanzien van de andere specialisaties. Iedere econoom weet wel iets van economie, zoals iedere dokter wel iets van medicijnen weet; maar niet iedere dokter is bekwaam op de vele terreinen van de medische wetenschap, en zo ook voor economen. Dat betekent niet dat we niet met elkaar kunnen praten. Wat iedereen wel kan doen is goed nadenken over de criteria op grond waarvan men zijn economisch adviseur kiest. Deze criteria kunnen breed toetsbaar zijn - zoals openheid en controleerbaarheid - en hierover kan iedereen wel meepraten. Dus, wanneer je als groep van 70 wilt optreden, dan ofwel als relatief homogene groep van macro-economen, ofwel als heterogene groep maar dan alleen kritiek geven op procedurele punten zoals over de mate van openheid en dergelijke.

De tweede les is dat het advies tot een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het economisch beleid almaar zinvoller wordt. Sinds 1989/90 adviseer ik daartoe. De directie van het Centraal Planbureau misbruikt arbeidsrechtelijke middelen om de inhoud van het debat te beïnvloeden, en pleegt daarmee breidel van de wetenschap. De modellen waarmee het beleid wordt doorgerekend bevatten een belangrijke fout, en over deze fout mag niet worden gesproken. Een paper is tegengehouden, de auteur - ondergetekende - is met machtsmisbruik uit zijn functie geplaatst, en uiteindelijk ontslagen. Men merke hierbij de problematische opstelling van de “groep van 70”. Er zitten economen bij die van de kwestie hebben gehoord maar die niet reageren. Ten eerste is men macro-economisch onvoldoende geschoold om te begrijpen waar het inhoudelijk om gaat. Ten tweede heeft men weinig interesse voor procedures, bijvoorbeeld omdat die ‘niet relevant zijn voor het eigen vakgebied’.

We zijn alleen geholpen met integriteit en respect voor de wetenschap. Mijn voorbeeld is hier Tinbergen, en ik wacht op begrip van de collega’s.

Taakverdeling burgers, beleid en wetenschap (1998)

7 februari 1998

Nederland borrelt en bruist van de werkgelegenheidsvoorstellen. De onevenwichtigheid van enerzijds hoge belastingen en anderzijds hoge werkloosheid geeft zoveel spanning, is misschien zo gekmakend, dat menigeen zich geroepen voelt om oplossingen te gaan bedenken. Ons huidige systeem zit vervolgens inderdaad ook zo vreemd in elkaar dat die oplossingen vaak een kern van waarheid hebben. Ongetwijfeld zal menigeen zich dan ook psychologisch gesterkt voelen bij de gedachte *de* oplossing te hebben gevonden. Er zijn horden burgers die denken *de* oplossing te hebben. En onze beleidsmakers, de politici, hebben zich verzameld in politieke partijen die alle met hun eigen oplossingen de markt opgaan.

Toch, het kost me enige moeite om me voor te stellen hoe niet-econometristen kunnen denken dat zij het echt beter weten dan econometristen. Beseffen mensen werkelijk niet dat burgers zich vooral moeten concentreren op het controleren van het democratisch proces, en dat econometrie iets is voor econometristen ?

Is er, bijvoorbeeld, geen onderscheid tussen leken en chirurgen, en mag iedereen het mes hanteren (dat soms een bijl blijkt) ?

Ik geef een voorbeeld van de lastige discussie die ontstaat wanneer de taakverdeling niet goed bewaakt wordt. Merk op dat ik niet voorstel de democratie af te schaffen. Ik stel juist voor deze te versterken !

Piet van Elswijk

Piet van Elswijk ontmoette ik in 1994 op een discussiemiddag in Nieuwspoort georganiseerd door het Samuel van Houten Genootschap - besproken door Ed Lof, "Zo komen we er niet", *Intermediair* 30/9/94 - en later een tweede keer op een discussiebijeenkomst van De Groenen. Ik vond en vind zijn redenering treffend, want deze vertoont grote gelijkenis met enkele gedachten van mijzelf, zie "After 20 years of mass unemployment: Why we would wish for a parliamentary inquiry", CPB, interne notitie III/1990/38, Ecozoek'91. Er was echter ook een belangrijk verschil, en ik hoopte dat Piet aandacht aan mijn stukken zou schenken.

A.C. de Goederen

In 1996 kwam ik in contact met A.C. de Goederen (spelling zoals hij publiceert). Het weekblad Elsevier berichtte namelijk over een plan van De Goederen om de belastingvrije voet fors te verhogen. Gelukkig plaatste men ook diens telefoonnummer, en ik kon hem direct bellen om hem te feliciteren met de juiste intuïtie. Spoedig werden stukken heen en weer gestuurd.

We besloten samen een krantenartikel te schrijven, en dat werd [*We maken de armoede zelf !*](#), gepubliceerd in Het Parool 10/4/96 en Trouw 3/5/96.

We kregen o.a. een onbegrijpelijke reactie van Jolanda Hennekam van De Arme Kant van Nederland, hierop weer [*mijn reactie*](#).

A.C. de Goederen over Van Elswijk

Kort daarop schreef Piet van Elswijk ook in Trouw. A.C. de Goederen reageerde hierop met een sterk afwijzend betoog. Ik was het met beide oneens, hetgeen leidde tot [*Badwater bedreigt Van Elswijk*](#). Helaas werd dit niet door Trouw geplaatst.

Deze episode verheldert gelukkig wel dat de gedachten van De Goederen tot de zomer van 1996 nog uitgingen naar een heel duur voorstel. Hijzelf kwam op schattingen van minstens 10 miljard. Ik noem het intermezzo met Van Elswijk deels omdat het verheldert dat De Goederen een goede intuïtie had t.a.v. de voet, maar dat hij nog niet het hele verhaal had. Als een auto die een staaltje van moderne techniek is, maar dan zonder benzine.

A.C. de Goederen pleegt inbreuk op de wetenschap

Door onze gesprekken doorzag De Goederen na een tijdje echter mijn redenering. Hij was om: het zou nauwelijks iets hoeven kosten om de werkloosheid aan te pakken. Dat het in zijn ogen nog wel een beetje zou kosten, kwam omdat hij vasthield aan de gedachte van een “arbeidssubsidie”.

In die periode was de redactie van Economisch Statistische Berichten bezig een paper van me te beoordelen voor publicatie in dat blad. Dat was [*Belastingstructuur, inflatie en werkloosheid*](#), d.w.z. mijn bijdrage voor de Nederlandse Arbeidsmarktdag 14 november 1995, dat later ook werd opgenomen in CBS/NAD, “De Nederlandse ArbeidsmarktDag 1995”, CBS 1996. Aannemend dat dit paper wel door ESB gepubliceerd zou worden, hielp ik De Goederen met een artikel over diens eigen variant.

Tot mijn verrassing wilde ESB niet mijn artikel plaatsen, maar wel dat van De Goederen.

Ik heb beide partijen uitgelegd dat dit een inbreuk op de wetenschap zou betekenen. De Goederen gebruikt allerlei ideeën van me zonder correcte referentie, geeft belangrijke argumenten verkeerd weer, en kan eigenlijk ook niet instaan voor of goed verdedigen wat hij zo stelt. Mijn protest heeft niet mogen helpen: De Goederen werd geplaatst, mijn paper niet. Ook mijn welbeargumenteerde reactie [*Een inbreuk op de integriteit van de wetenschap*](#) heeft ESB niet willen plaatsen, zelfs geen tien regels kreeg ik !

Kees Tamboer

Deze Parool-journalist schrijft een heel raar stukje (23/7/97). Dit artikel “Een verkiezingscadeautje voor Melkert” is als volgt opgebouwd:

1. de welbekende kritiek op Melkert’s aanpak: “(...) het lijkt een aardig resultaat, maar het is volstrekt onvoldoende (...)”
2. De Goederen komt met een reddingsplan ...
3. dat plan was eind ‘95 een duur plan, van 10 tot 11 miljard gulden. Het werd op SZW besproken maar afgewezen.
4. de alinea:

“De Goederen gaf niet op. Hij kwam in contact met een geniale lastpak, Thomas Cool, ooit met bonje vertrokken bij het Centraal Planbureau. Die verschaftte hem het inzicht dat de overheid de bron van alle kwaad is. De Staat voert een beleid van belasting- en premieheffing dat haaks staat op het door de 19e eeuwse wiskundige/econoom Cohen Stuart geformuleerde draagkrachtbeginsel (...) Bizar, asociaal en inefficiënt. De Goederen herschreef zijn plan en heropende de discussie met Sociale Zaken.”

5. Het plan zou nu 1,8 miljard kosten, voor het eerste jaar.
6. “Begin deze maand kreeg De Goederen een hartelijk bedankbriefje van Melkert, waarin de minister zijn ‘blijvende waardering’ voor de eenzame volhouder in Boskoop uitsprak. ‘Weest u ervan overtuigd dat wij ook uw nieuwe voorstel grondig zullen analyseren’, beloofde hij (...) want je krijgt als politicus niet elke dag zo’n verkiezingscadeautje in de schoot geworpen.”

Laten we dit stukje eens analyseren:

- Aldus, Ad Melkert wist van niets, terwijl Ad en ik medio jaren ‘80 in het PvdA bestuur van de afdeling Scheveningen zaten, en, toen hij in de Tweede Kamer zat, kon hij kennis nemen van mijn advies tot een parlementaire enquête ...
- De Goederen gaf niet op en ‘kwam in contact’, ... in plaats van dat Thomas Cool niet opgaf en met hem contact zocht (terwijl De Goederen aan mijn krantenartikelen en bijdragen voor Ecozoek was voorbijgegaan)
- Thomas Cool is geniaal, maar zag niet dat het goedkoper dan 10 miljard kon. Dat zag alleen De Goederen ...
- Thomas Cool is geniaal, maar heeft alleen iets t.a.v. Cohen Stuart gezien, en verder geen eigen voorstellen. Hij hoeft ook niet t.b.v. het artikel gebeld te worden ...
- De Goederen hoefde niet bescheidener te worden, dat hij het niet gezien had, en doet er wijs aan met de gedachten van een ander te pronken...
- Thomas Cool is lastig en hij maakt bonje. Dat mag de journalist zomaar beweren over iemand, zonder onderzoek en zonder hoor en wederhoor... Of je onderzoek kun je beperken tot wat de directie van het CPB stelt en waar de rechter, zonder het horen van getuigen, voor valt....
- Er is geen enkele aanleiding tot een parlementaire enquête waarin de directie van het CPB de analyse van de geniale medewerker breidelt. Want, mensen die het stempel ‘lastig’ krijgen mag je onder de grond schoffelen...
- Ikzelf constateer dat al met het artikel van CPB-collega Van Schaaijk uit 1983 een belangrijke verbetering van de werkgelegenheidssituatie mogelijk was geweest. Zo ook CPB collega Bakhoven in ESB 1988. Publiceren over de juiste aanpak blijkt echter niet te helpen. Klaarblijkelijk is er een verstarring in de beleidsvoorbereiding, en vandaar dat ik de moeilijke weg van het protest heb gevolgd toen mij zo’n voorbeeld van machtsmisbruik bleek. Ik heb dit aan De Goederen uitgelegd, en verzocht of hij mij wilde helpen in dit protest. Kees Tamboer suggereert dan: het is heel wijs van De Goederen dat hij hiervoor blind is, dat hij blijft voortploegen op de doodgelopen weg, en dat hij de mishandelde wetenschapper laat verzuipen...
- Lezers van Het Parool: pas op voor die Cool, geloof niets van hem, want hij is lastig, *lastig* !
- Ad Melkert daarentegen is een aardig man. Terwijl die de werkloosheid in stand houdt, schrijft hij tenminste hartelijke bedankbriefjes (Merk op: nergens in de brief staat ‘dit is een hartelijk briefje’: dat is het oordeel van de ‘kritische’ journalist. Waarom is het niet: de politicus doet zich weer eens hartelijk voor)
- Het is volstrekt logisch dat SZW wel een burger uit Boskoop uitnodigt, maar niet een geniaal econometrist....

De lezer moet overigens wel weten dat ik Tamboer ooit gevraagd had een eerdere verkeerde voorstelling van hem van het ‘Plan Bakhoven’ te corrigeren. Dat heeft hij niet gedaan.

Ook plaatste de opiniepagina van Het Parool een kritiek van me op enkele beweringen van [Jan Pen](#), en Tamboer deed mij blijken dit een soort heiligschennis te vinden.

Ik neem aan dat Kees Tamboer aldus niet geheel objectief meer is. (Ik wel. Waarbij ik graag opmerk dat ik discussies over mijn eventuele, of spreken over een vermeende, genialiteit minder relevant vind dan de inhoud van mijn analyses.)

Van Elswijk, vervolg

Voorjaar 1997 was er weer een bijeenkomst van De Groenen. Na vier jaar contact met deze club werd ik een keer uitgenodigd om mijn gedachten voor een grotere groep te presenteren. Uitgenodigd was ook Van Elswijk. Ik hoopte op een nuttig gesprek, maar helaas ging Piet bij een cruciale vraag een antwoord uit de weg. Wat daarop gebeurde was minder prettig: De Groenen waren bereid om een politiek besluit te nemen op grond van deze onvolledige discussie. Het (concept-) verkiezingsprogramma heeft zowel het plan van Van Elswijk als mijn analyse omarmd, hetgeen mij enigszins tegenstrijdig voorkomt. Ik heb nog protest aangetekend dat het onjuist is om kritische vragen onbeantwoord te laten en je verkiezingsprogramma te baseren op rozige en tegenstrijdige aannames. Ik heb ook gemeld dat in het ledenblad GRAS een verkeerde voorstelling van zaken is gegeven. Maar dit protest werd niet serieus genomen, van mei 1997 tot januari 1998 hebben De Groenen er niets mee gedaan. Ik ben dus ook geen adviseur voor De Groenen meer. (Ik ben nooit lid geweest, en het betekent toch wat, wanneer je als wetenschapper besluit dat je een bepaalde groep niet meer wilt adviseren.)

Wel heb ik een wat uitvoeriger reactie op het Plan van Van Elswijk geschreven: [De goede argumenten tegen het Plan van Van Elswijk](#).

Aldus: scheiden van functies

Waarom doe ik zoveel moeite om al deze mensen, al deze argumenten, en al deze files zo op te dissen ? Mijn punt is dat bijv. ook Ad Melkert, onze minister, *ook zo'n leek is* (een 'alfa', erkent hij zelf).

(Ik heb overigens subtiele kritiek op Ad, zie mijn bespreking [Soms loopt het zo](#).)

In het algemeen: een minister heeft zich via een politiek proces opgewerkt tot een belangrijke positie. Hij heeft dan (enige) macht om te zeggen hoe dingen moeten gaan. Velen denken dan dat hij ook weet hoe het moet gaan. Maar dat zijn verschillende dingen. Er is een groot verschil tussen kennis en kunde, en de macht te zeggen welke doelen zijn na te streven.

Als gewone burgers als De Goederen en Van Elswijk al zwichten voor de verleiding 'het te weten', hoe moet het dan wel niet gaan met een machtig politicus die (om andere oorzaken) voortdurend door mensen serieus wordt genomen ?

Dan heb je vermoedelijk krachtige institutionele mechanismen nodig om verkeerde vermenging te verminderen.

P.S.

Het pijnlijkste van al dit gedoe is dat ik veel te vaak in een positie wordt gedrongen waarbij ik kritiek moet uiten op de keuzes die anderen maken. Waarom luisteren mensen zo slecht ?

Denkelijk, overigens, is kritiek op het aanmatigende gedrag van burgers wat minder relevant dan de kritiek op het intern-wetenschappelijk proces. Indien de wetenschap meer aandacht had gehad voor de breidel, en bijvoorbeeld ESB open had gestaan voor publicatie van mijn analyse van de werkloosheid, en, belangrijk, voor mijn advies tot een parlementaire enquête naar de beleidsvoorbereiding, dan zou e.e.a. anders gelopen zijn.

De tragiek van Jan Pen (1998)

17 september 1998

Aangeboden aan het Hollands Maandblad en zonder opgaaf van redenen geweigerd

Het Hollands Maandblad 1998 - 8/9 biedt de lezer twee artikelen op politiek-economisch vlak: Jan Pen's *Post-electorale wroeging* en Dirk Horrynga's *Polderkolder*. Er is een enorme kloof tussen deze beide auteurs. Terwijl Pen aangeeft dat hij niet meer vertrouwt op de uitlatingen van Wim Kok over de inkomensverdeling, slechts, stelt Horrynga dat de burger stelselmatig belogen wordt en dat het land eigenlijk failliet is.

Wanneer we beide posities tot ons laten doordringen, dan wordt de kloof alleen nog maar groter. Wie moeten we geloven? Als Horrynga gelijk heeft, waarom komt Pen dan niet met die kritiek?

Vervolgens zullen velen als volgt denken: Horrynga roept dit al jaren, heeft nog nimmer gehoor gevonden, en, waar Pen de eigenlijke econoom is, moet Horrynga wel de querulant zijn. Mooie teksten schrijft Horrynga, spannende verhalen over list en bedrog, maar nee, op de keper beschouwd moet dit overtrokken zijn.

De kloof wordt aldus gedicht. Pen wordt door velen als een autoriteit gezien, en dat beslecht het debat. Natuurlijk, Pen is na zijn emeritaat de eerste geweest die zichzelf is gaan beschrijven als journalist, en schilder. Iemand met grote belangstelling voor economie, maar geen professionele wetenschapper meer. Hij blijft schrijven, want dat zit in het bloed, maar het zijn columns, ook politieke opstellen, en het is niet gebaseerd op de jongste inzichten. Hij doet zijn best natuurlijk, en de collega's houden hem op de hoogte, maar de pretentie is slechts journalistiek. En toch, toch kan de lezer niet nalaten hem als een autoriteit te zien. Want Pen heeft natuurlijk een grote reputatie opgebouwd, hij schrijft toegankelijk en overtuigend, en dat hij zich nu journalist noemt siert hem eerder dan dat we zijn stukken kritischer gaan lezen.

Tragiek is: het eigen gruwelijk lot zien aankomen, en er niets aan kunnen doen, sterker nog, het eigenlijk moeten bevorderen. Er is tragiek bij Pen. Hij moet de dag vrezen dat hij door de mand valt. En hij blijft schrijven, waardoor die dag steeds dichterbij komt. Want die dag komt naderbij. Want het is een schande, dat Horrynga meer gelijk heeft dan menig een denkt en dat Pen zwijgt.

Kent u het verhaal van de Rabbi? Op een dag komt een jong paar bij hem op bezoek, en zegt bewonderend dat hij zulke mooie preken houdt. Zijn adviezen zijn steeds verstandig geweest. De Rabbi neemt het paar naar een raam, en wijst naar een houten schutting aan de overkant. Het paar kijkt, en ziet allerlei schietschijven op de schutting. Er heeft een vakman geoefend: in elke schijf is de roos geraakt. Ze hebben geluk, en zien iemand in actie. Het moet wel de vakman zijn. Ze zien hem schieten, ... en dan naar de muur lopen om rond het schot de schietschijf schilderen. "Precies als bij mijn preken," zegt de Rabbi.

Zoals bij Pen's reputatie. Waar hij zwijgt ten aanzien van Horrynga's bevindingen is Pen als de goochelaar die onze aandacht afleidt van de werkelijke gebeurtenissen, en die ons verleidt tot applaus voor zijn schijnwereld. Het is mooi geschreven, en ja, door iemand van wie we veel geleerd hebben, maar, waar gaat het nu helemaal over? De overheid vertelt de burgers leugens over de economie, leugens over de Betuwelijn, leugens over de Bijlmerramp, leugens over de moorden in Srebrenica, en terwijl de inkomensverdeling al jaren verslechtert, heeft Jan Pen slechts een beetje het vertrouwen in papa verloren?

Denkelijk is het nuttig om aan te geven dat Pen als econoom de nodige steekjes heeft laten vallen. Laat ik ook aangeven dat ik veel van hem geleerd heb, dus mijn oordeel is een evenwichtige. Maar enkele kritiepunten lijken niet breed bekend.

- Beurskrach 1987: Jan Pen in “Wie heeft er gelijk?”, Academic Service 1989, p 212, meldt van zijn ‘Keynesiaanse geloof’ afgefallen te zijn - voor hem “de diepgewortelde gedachte, dat markten gemakkelijk ontregeld raken” - omdat de beurscrisis van 1987 niet tot een grote recessie leidde. Evenwel, Alan Greenspan van de Amerikaanse centrale bank voorkwam zo’n recessie met Keynesiaanse middelen (door namelijk de rente te verlagen) !
- Belastingen 1969: Destijds adviseerde Pen met Tinbergen tot een redelijk bestaansminimum, maar Pen adviseerde tegen automatische indexatie in de belastingen, hetgeen toch tegenstrijdig is (zie “Dat stomme economenvolk met zijn heilige koeien”, 1976, p76-81, het artikel “Inflatiecorrectie: liever niet doen”, oorspronkelijk: Hollands Maandblad van juni/juli 1969). Hij onderkent hier niet het verband met werkloosheid en armoede, en ziet niet dat een automatische correctie voor de welvaartsstijging economisch zinvol is.
- Belastingplan voor de 21 eeuw anno 1998: Dit plan van minister Zalm en staatssecretaris Vermeend is een grote leugen. Men doet het voorkomen alsof een heffingskorting nodig is om bepaalde ongelijke werkingen van de belastingvrije voet ongedaan te maken. Dit is absoluut onwaar. In *Post-electorale wroeging* verklaart Pen zich geen tegenstander van de heffingskorting. Correct zou echter zijn: (a) de leugen van Zalm en Vermeend ontmaskeren, (b) afstand nemen van de heffingskorting omdat dit de inkomensposities alleen maar ondoorzichtiger maakt.

Begrijp me goed, Pen heeft hele goede kanten. Ik heb ooit zeer veel respect voor Jan Pen gehad, dus ik kan me goed voorstellen dat wie dit leest toch even achter de oren krabt. Toch, mijn advies is: niet op Pen vertrouwen.

Ik zeg dit als econometrist van 44 jaar, vermoedelijk zo’n beetje in de kracht van mijn professionele bestaan. Bijvoorbeeld heeft The Economic Journal, een van de toptijdschriften, een positief concluderend review van mijn economische software gepubliceerd in Juli 1998, v 108 n 449, pag 1229-1234, door Ron Shone.

U wordt door de Nederlandse overheid belazerd op economisch terrein. Wist u dat er een wetenschappelijk medewerker van het Centraal Planbureau is die adviseert tot een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het economisch beleid en in het bijzonder de rol van het Centraal Planbureau ?

U wist dat niet ?

Dank Jan Pen dan voor uw onwetendheid. Wat hij over de kwestie weet heeft hij niet aan u doorverteld.

Wist u dat er in januari 1998 bij Thesis Publishers een boekje is verschenen: *Werkloosheid en armoede, de oplossing die werkt*, door Hans Hulst & Auke Hulst m.m.v. Thomas Cool ? De recensent van “De Arme Krant van Nederland” schrijft:

“Het plan verdient serieuze bestudering (...)”. De recensent van *DISKkrant* schrijft: “(...) een interessant, goed leesbaar boek, dat voor vuurwerk zorgt en degelijke argumentatie aandraagt. Nuttig voor eigen studie. Bruikbaar in groepswork. Ondersteunend voor de armoedebeweging in het politiek debat. Wij raden het gaarne aan.”

Meer informatie op: <http://www.dataweb.net/~cool/SvHG/SvHG.html>.

Lees dit boekje, besef dat dit boekje *voor* de verkiezingen van 1998 verschenen is, en lees dan nog eens Jan Pen's *Post-electorale wroeging*. Uw economisch journalist Jan Pen heeft u vergast op zijn innerlijke woelingen maar u niet goed voorgelicht.

U kunt zeggen: “Hoho, Pen is inmiddels over de 75 jaar. U moet dimmen, meneer Cool.” Mijn antwoord is dan: Mijn kritiek bestaat al een paar jaar, het is misschien dat u er nu van hoort. Wanneer de oud-premier van Italië Andreotti inmiddels een oude man is, wil dat niet zeggen dat er geen rechtszaak meer gehouden kan worden over vermeende fouten uit het verleden. Leeftijd is een hoedanigheid die onze zorgvuldigheid richting geeft, maar is geen absolutie.

Laat ik u uitleggen dat Pen in 1989-1990, bijna 10 jaar geleden, als wetenschapper faalde. Als lid van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW).

Om te beginnen moet u weten dat het economisch debat in Nederland eigenlijk is dichtgetimmerd. Economen aan de universiteiten concentreren zich vooral op de theoretische details in de vaktijdschriften, en profileren zich eigenlijk liever niet in publieksmedia. Economen bij bedrijven en overheid hebben hun broodheren, en kunnen niet uit de toon vallen. Zoals de secretaris-generaal van EZ, Sweder van Wijnbergen, onlangs tot de orde werd geroepen. Er zijn de spaarzame oprispingen, zoals van Eduard Bomhoff, maar deze maken vooral duidelijk dat men maar beter niet uit de toon kan vallen.

Voor de Nederlandse economen besta ik denkelijk niet. Ik kan een baanbrekende analyse ontwikkelen, maar wanneer iemand niet bestaat dan kan wat hij zegt ook gewoon genegeerd worden. In 1982-1991 toen ik wetenschappelijk medewerker bij het Centraal Planbureau was en in 1998/90 toen ik dus die persoon werd die tot dat advies tot die parlementaire enquête kwam, was ik nietser dan niets.

In zo'n geval is de steun van externe onafhankelijke en integere wetenschappers cruciaal. En wanneer mensen als Pen zich zo profileren, en dan als het er op aankomt niet-thuis geven, dan is dat pijnlijk - en mag men zeggen dat zij falen. Zoals Pen faalde toen in ik 1989/91 bij hem om steun aanklopte. Niet als de jood in de oorlog die een onderduikadres zoekt, want dat zou een geforceerde analogie zijn, maar heel zuiver als de ene wetenschapper die de andere aanspreekt op de integriteit van de wetenschap.

In 1983 legde Pen (“De verrassingen van de economie”, Spectrum 1984, p146/7) de schuld van misleiding bij de politiek en niet zozeer bij het CPB dat hij in bescherming nam:

“Mijn kritiek op de informatieverstrekking door de regering kan ook zo worden geformuleerd dat zij beleidsalternatieven probeert weg te drukken. (...) De tijd van Tinbergen ligt ver achter ons, dat het CPB op eigen kracht beleidsalternatieven publiceerde. (...) De regering (...) mag geen *Haagse subcultuur* scheppen waarin woorden taboe zijn, algemeen geaccepteerde theorieën niet meer besproken worden, de werkelijkheid wordt versluierd, irrationele angsten worden aangewakkerd en het Centraal Planbureau wordt gefrustreerd in zijn openhartigheid. De regering mag en moet propaganda maken voor haar politieke keuze. Maar als zij de informatie manipuleert zal zij de wetenschap tegenover zich vinden.”

Ik ben het niet geheel eens met Pen's toenmalige analyse. In mijn observatie was en is het CPB noch naar wet noch naar (interne) praktijk en sfeer een wetenschappelijk instituut. Derhalve is het CPB deel van het probleem. Blijft staan dat toen ik Pen in 1989/91 op zijn woorden aansprak, ik nul op rekest kreeg.

Op zich haalde Pen in het Parool, 5 juni 1992, nog aan dat ik ontslagen was. De passage is:

“Het verbaast mij, dat dit alternatief van de verhoging van de belastingvrije voet zo weinig in discussie wordt gebracht. Alleen D66 komt er mee, en verder een aantal verspreide economen: Hugo Keuzenkamp (van de Katholieke Universiteit Brabant) in Intermediair, Thomas Cool (econometrist bij het CPB, maar daar ontslagen) in de Volkskrant. Waarom publiceert het CPB niet eens een snelle studie over de voordelen van dit alternatieve plan? Is het waar wat sommigen zeggen, dat een dergelijke publikatie door het CPB niet naar buiten komt omdat de regering zoiets tegenhoudt?”

Maar daar hield het mee op. In het Hollands Maandblad meldde Pen later nog eens dat ik hem zoveel stukken stuurde, met stellingen over de misstanden op het CPB. Omdat hij niet aangaf dat hij er iets mee deed, was dit eerder een teken voor de lezer dat de kwestie geen aandacht zou verdienen. Ik vond deze gang van zaken ook wat onheus, want eerder hadden we wel gecorrespondeerd, met duidelijke interesse wederzijds, en hij heeft me niet gemeld niet langer geïnteresseerd te zijn.

Voor de goede orde: Ik zou het nog steeds heel erg op prijs stellen wanneer Pen zich uitspreekt voor een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het economisch beleid. En ik zou het uitermate fijn vinden wanneer Pen mijn economische analyse eindelijk eens begrijpt - zodat hij het ook in zijn mooie Nederlands kan uitleggen. Ik zou het waarderen dat hij eindelijk inzag dat ik een hele zuivere integriteit heb en dat mijn voorbeeld Jan Tinbergen is - zodat je mij beter kunt vertrouwen dan de directie van het CPB. Maar hij is wel mede-verantwoordelijk voor de vertraging sinds 1990 en de non-reactie van de economenwereld tot nu toe.

Inmiddels begin ik een beetje verlost te raken van het gezien en behandeld worden als een ‘non-entity’. Het goede werk dat ik op het CPB gedaan heb komt meer in een kader te staan. Er is mijn boek *Trias Politica & Centraal Planbureau*, Samuel van Houten Genootschap 1994. Er is mijn bijdrage aan de CBS-bundel voor *De Nederlandse ArbeidsmarktDag 1995*, CBS/NAD 1996. Ik heb meer werkgevers gehad met positieve oordelen over mijn kwaliteiten. Het ministerie van EZ heeft begin 1998 erkend dat er inderdaad machtsmisbruik heeft plaatsgevonden toen ik in april 1990 uit mijn werkzaamheden werd geplaatst. Er is bovenstaand boekje met Hans en Auke Hulst. Mijn economische software vindt zijn weg over de wereld. Er is een aantal artikelen van hoge kwaliteit over verschillende onderwerpen. Het kan erg leuk worden wanneer mijn analyse ten aanzien van de werkloosheid internationaal doorbreekt.

Ik ben benieuwd hoelang het zal duren voordat de Nederlandse economenwereld gaat erkennen dat er toch een probleem t.a.v. de directie van het CPB bestaat, en wanneer bijvoorbeeld Bomhoff's steun voor mijn zaak verder gaat dan het aanbod me te helpen emigreren. Duidelijk is echter dat er nog veel moet gebeuren. Arjo Klamer noemt me niet zijn “Telgen van Tinbergen” (maar hij noemt ook Hans van den Doel niet). Frank Kalshoven van de Volkskrant behandelt me als een paria. Coen Teulings, zowel hoogleraar als verbonden aan SZW als vooraanstaand Groen-Linkser, met dus een geheide positie in het circuit, meent dat het wettelijk minimumloon geen werkloosheid veroorzaakt, en negeert dus mijn analyse en kan deze alleen accepteren met een vorm van gezichtsverlies. Het zijn ‘Chinese toestanden’ hier.

Overigens denk ik dat Dirk Horryng overdriift wanneer hij concludeert dat Nederland failliet is. Zijn bespreking van de ontwikkelingen in Zweden gaat ook aan enkele cruciale punten voorbij. Voor een eerste reactie, zie *Werkloosheid en armoede, de oplossing die werkt*. Maar dat de overheid leugens verkoopt, daarin heeft hij gelijk. Hopelijk is hij het eens met mijn advies tot een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het economisch beleid.

Zoals gezegd: Pen heeft prachtige dingen gedaan. Bijvoorbeeld het boek met Tinbergen over de inkomensverdeling: zonder Pen was dit boek er denkkelijk niet geweest - en het moet een last van Tinbergen's schouders hebben gehaald. Bijvoorbeeld de heldere besprekingen in tientalle publiksartikelen, die ervoor hebben gezorgd dat velen meer van economie begrijpen dan anders het geval zou zijn geweest.

Dit stukje gaat eigenlijk ook maar een beetje over Jan Pen. Het gaat vooral over het machtsmisbruik dat de Nederlandse overheid pleegt, en dat door het parlement onderzocht zou mogen worden. Het gaat ook over de wetenschappelijke incompetentie van de economische vakbroeders die de leugens en het machtsmisbruik maar accepteren. Pen is hier slechts deel van de kudde, en misschien nog de betere, omdat hij af en toe toch iets zegt.

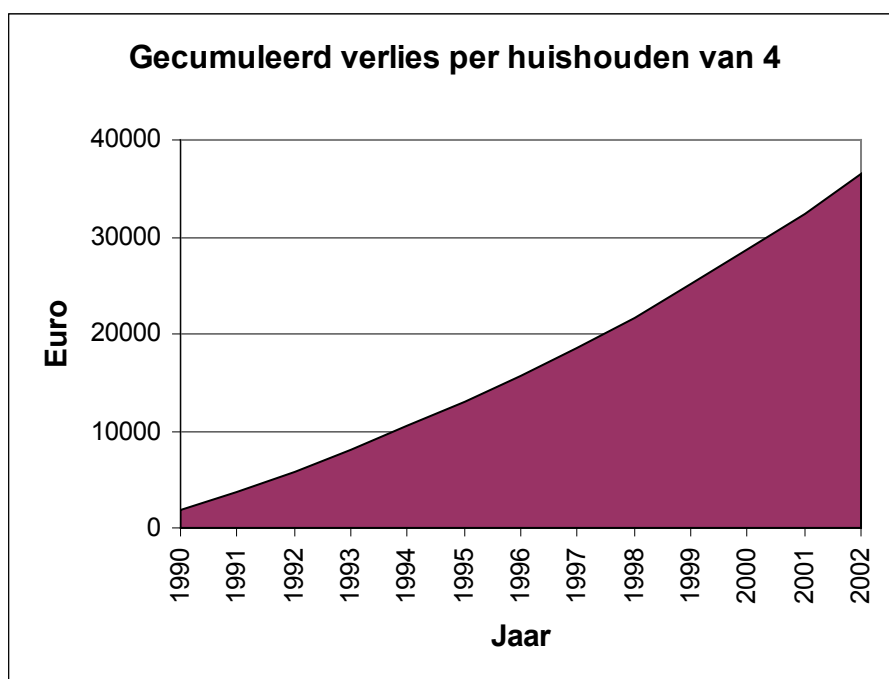
Maar de spanning tussen Horryng's betoog en dat van Pen is te groot. Die spanning illustreert precies de vertrouwenscrisis in onze maatschappij. Je kunt de overheid niet meer vertrouwen, je kunt Pen niet meer vertrouwen. Wie nog wel ?

Deel II: De verkiezingen 2002 en Pim Fortuyn

De kosten (2002)

Passage uit een internetpagina van 1998, nu voor 2002 in Euro's.

Waar de huidige werkloosheid analytisch is opgelost, gaan de breidel en het negeren daarvan al jarenlang ten nadele van de welvaart en het welzijn van velen. Het volgende rekenvoorbeeld geeft een conservatieve minimumschatting van het verlies. Laat in Nederland een miljoen mensen nodeloos werkloos zijn, met ieder een uitkering van zo'n € 6800 per jaar (f 15000 per jaar). De kosten zijn dan € 6,8 miljard (f 15 miljard). Per Nederlander is dat ongeveer € 450 per jaar (f 1000 per jaar). Voor een gezin met twee kinderen is dat € 1800 per jaar (f 4000 per jaar). In principe hadden deze middelen vrij kunnen komen vanaf 1990. De onderstaande grafiek geeft het gecumuleerde bedrag voor dat huishouden van vier personen, voor de periode 1990 tot 2002, tegen 7% rente per jaar. In totaal heeft het gezin zo'n € 36500 verloren (f 80500).

Je kunt dit ook vertalen naar reële kosten per jaar: minder service aan het loket, minder verzorging in het tehuis, geen kinderopvang, of misschien zelfs geen kind omdat er geen kinderopvang is te regelen, minder conciërges in de school, minder onderhoud aan woningen, er dergelijke.

Na Paars een afspiegelingskabinet (2000)

15 oktober 2000

De coalitie van PvdA, VVD en D66 - oftewel 'Paars' - is nu zes jaar aan het bewind. Na een periode van zo'n zestig jaar waarin de confessionele partijen de lakens uitdeelden, is Paars deze zes jaar een verademing gebleken. Het politieke proces dat eerst verkalkt aandeed is frisser geworden, de politieke tegenstellingen zijn genormaliseerd, en het maatschappelijke middenveld is pluriformer geworden.

Maar ook valt na deze zes jaar te constateren dat een nieuwe verkalking dreigt. Politieke tegenstellingen worden in toenemende mate gesust om de coalitie maar in stand te houden. Een open debat komt steeds minder vaak voor, want men vreest het gezichtsverlies. Er is in toenemende mate sprake van gevestigde posities, en de geschiedenis van de confessionele verstarring lijkt zich te gaan herhalen.

Het zou gevaarlijk zijn indien na de confessionele partijen nu plotseling Paars de constante factor in de Nederlandse politiek zou worden. Dan dreigt wederom een verstarring van de discussie en een clientisme naar een bepaald middenveld, en zijn we, met slechts het uitwisselen van de partijnamen, feitelijk weinig opgeschoten.

Een oplossing voor deze dreigende verstarring is het loslaten van de gedachte van een meerderheidscoalitie, en het accepteren van de gedachte van een afspiegelingskabinet. Bij een afspiegeling wordt iedere partij - bijvoorbeeld met minimaal 5 of 10 zetels - in het kabinet vertegenwoordigd - voorzover minimale condities dat althans toelaten. Het beleid kan bepaald worden via wisselende meerderheden in de kamer, doch in principe strevend naar de grootst mogelijke meerderheid per beleidsonderwerp. De kamer heeft dan een belangrijker rol te vervullen als controleur van de regering, want een regeerakkoord heeft een veel minder zware betekenis. Van een minister of staatssecretaris gaat veel meer de kwaliteit als bestuurder een rol spelen en minder de politieke positie in de coalitiepartij.

De huidige gewoonte van meerderheidscoalities doet nogal ondemocratisch aan. Vertegenwoordigers van belangrijke delen van de bevolking worden systematisch uitgesloten van deelname in de regeringsverantwoordelijkheid. Paars sluit CDA, GroenLinks, SP en bijvoorbeeld de kleine confessionelen van invloed en verantwoordelijkheid uit. Uitsluiting van de partijen betekent vaak dat capabele leden verdwijnen en dat juist de vergadertijgers overblijven. Bij een wisseling van de wacht verdwijnt kennis, die bij een aantreden weer geleerd moet worden. De keuze voor een meerderheidscoalitie is denkbaar aanvaardbaar wanneer er tegenstellingen bestaan die niet anders te overbruggen zijn, maar het is ook duidelijk dat partijen in het verleden niet altijd hun uiterste best hebben gedaan om toch een modus vivendi te vinden.

Het model van een afspiegelingskabinet stelt eisen aan de democratische houding van onze politici. Bij de lokale overheden, waar het model wel vaker is gebruikt, ontspoort het wel eens, doordat partijen niet goed overweg kunnen met het bestaan van verschillen in mening. Men maakt elkaar dan verwijten over en weer slechts indien andere inzichten bestaan. Op landelijk niveau, waarin men toch enige grotere kwaliteit mag verwachten, zou toch ook verlangd mogen worden dat dorpse toestanden vermeden worden.

In dit tijdsgewricht, waarin menigeen vindt dat de politieke tegenstellingen niet meer zo groot zijn, zou het zinvol zijn het idee van een afspiegelingskabinet serieus in discussie te nemen. Jaren geleden, toen de politieke tegenstellingen groot waren, maar de maatschappelijke problemen even groot, heeft Hans Wiegel reeds de gedachte van een 'nationaal kabinet' geopperd. De redenen om nu aan een afspiegelingskabinet te denken zijn anders. Dat is dat we

hierdoor überhaupt democratischer worden, dat we daardoor een nieuwe verstarring voorkomen, en vooral, dat het parlement een betere positie ten opzichte van het kabinet kan innemen.

Tegelijk is het natuurlijk nuttig om in herinnering te roepen dat de maatschappelijke problemen nog steeds groot zijn. Het gaat nu 'beter' dan destijds, maar we zijn er nog niet.

Zo zijn er de kwesties als gezondheidszorg, onderwijs en Betuwelijn, waarvan niet de partijpolitieke scheidslijnen in het oog springen, maar vooral de bekwaamheid van besturen. Zo is de WAO al decennia een storingsfactor in de Nederlandse samenleving, en bestaat niet de indruk dat Paars nu de oplossing heeft gevonden, ook al doet men natuurlijk van wel. Zo is er het milieu, het ondergeschoven kindje van de laatste miljoenennota. Er is het multiculturele drama, het groeiend tekort aan betaalbare woningen, er is de scheefgroei in de inkomensverhoudingen. Er is de kwestie van de vergrijzing en de rol van de staatsschuld. Er zijn, met andere woorden, grote problemen genoeg, en de tegenstellingen zijn veel minder die tussen partijen onderling maar veel meer die tussen bestuur (regering) en kwaliteitscontroleur (parlement).

Bekijk als voorbeeld de kwestie van de werkloosheid. Het kabinet zegt dat de 'armoedeval' van belang is - d.w.z. het verschijnsel dat mensen met een uitkering niet geprikkeld worden tot het accepteren van een baan omdat ze dan allerlei voorzieningen verliezen en er netto nauwelijks op vooruit gaan. Nu ja, economisch onderzoek laat zien dat de armoedeval niet bestaat. Immers, wie werk weigert, kan gekort worden op de uitkering, en dan is de prikkel tot werken groot genoeg. Het eigenlijke probleem is derhalve het tekort aan banen op dat niveau. Maar dat wordt weer veroorzaakt door het belasting- en premiebeleid van de overheid. Het minimumloon wordt opgedreven met allerlei belastingen en premies, en wordt daardoor zo hoog dat mensen werkloos worden en die belastingen en premies niet meer kunnen betalen. Dit is een soort Baron von Münchhausen beleastingbeleid dat velen nodeloos werkloos maakt. De Paarse coalitie heeft hier dramatisch gefaald, en juist een nieuw belastingplan tot wet verheven dat de zaak nog ondoorzichtiger maakt.

Zo'n beleidsverstarring als bij de werkloosheid lijkt ook bij andere beleidsvelden te bestaan. Het is derhalve aan te bevelen dat het parlement enkele parlementaire enquêtes opstart. Vorige enquêtes hebben zich met name gericht op de uitvoering van het beleid, deze nieuwe te adviseren enquêtes zouden zich het beste kunnen richten op de voorbereiding van het beleid. Van de zware beleidsproblemen van Nederland kan nagegaan worden hoe het toch is kunnen gebeuren dat zij zo lang zijn blijven voortstlepen. Na te gaan is wat de belangrijkste beslispunten zijn, en waar de vleespotten zijn die een adequate beslissing hebben voorkomen. Hoe verstrengelingen zijn ontstaan tussen politieke partijen, ambtelijke organisaties en belangengroepen. Met deze gewonnen informatie en opgedane inzichten zal het veel gemakkelijker zijn om te besluiten of de aanpak van een afspiegelingskabinet aanbeveling verdient.

Inderdaad, zulke enquêtes zouden ook betekenen dat Nederland wat langer stilstaat van de rol van Wim Kok tot het WAO-probleem, van de FNV-tijd tot nu. Dat zou voor de PvdA een pijnlijke situatie kunnen zijn, zoals de enquête van Buurmeijer al heeft laten zien (Kok: 'Het was niet illegaal.') Aan de andere kant zouden ook de andere partijen hun pijnlijke momenten hebben. Maar wanneer onze politieke partijen werkelijk het beste met het land voor hebben, dan zullen ze niet echt tegen het idee van deze enquêtes en het verkennen van deze mogelijkheid van een afspiegelingskabinet zijn.

Geestelijke bijstand (2000)

Thomas Cool, 3 januari 2000

N.a.v. het 25-jarig bestaan van de Stichting Belastingwinkel en de Landelijke Aangifte Dag is me gevraagd iets te schrijven over de 'stand van de Bijstand'. Terwijl ik dit schrijf wisselt de kalender van 1999 naar 2000, en het blad Time heeft zojuist de 'persoon van de 20e eeuw gekozen' met (1) Einstein, (2) FDR en (3) Gandhi. Dit drietal geeft een bruikbaar perspectief, want ik kan de stand van de Bijstand belichten vanuit de wetenschap, de politiek, en de burgerlijke ongehoorzaamheid. Met dat laatste doel ik niet op het 'brood stelen' van bisschop Muskens, maar een verzet tegen de geest van de tijd. Het lijkt me namelijk dat het geestelijk klimaat rondom de Bijstand van veel groter belang is dan een aantal technische kwesties en het 'procentje meer of minder'.

Zo'n twintig jaar geleden, ik moet zo'n 25 jaar zijn geweest, zat ik eens in de trein in een stilte-coupé met de bedoeling daar ook te studeren. Schuin tegenover mij zaten twee vrouwen van middelbare leeftijd in druk gesprek over hun kennelijk uitgebreide kennissenkring. Na enig aarzelen besloot ik er iets van te zeggen, en vroeg hen, al wijzend naar het bordje, of zij er rekening mee wilden houden dat dit een stilte-coupé was. De grootste van het tweetal, een pronte dame, reageerde: "Nou, wanneer je nu nog moet leren, dan zal het wel niets worden." Verontwaardigd zwegen zij verder, en zochten bij het volgende station een ander coupé op.

Ik heb die dag nog lang van die reactie genoten. Prachtig, hoe ze de eigen fout in deze coupé te gaan zitten ontkende, en meteen de boodschapper zwart maakte ! De domheid om te denken dat studeren ophoudt wanneer men op jonge leeftijd een diploma heeft gehaald ! Wat een testimonium paupertatis ! Wat een mooi voorbeeld van bij een aanval jezelf in de voet schieten ! Maar ook: er zat een bepaalde trefzekerheid in haar woorden. Ze zal dit niet beseft hebben, het ging haar er enkel om een jongmens op zijn plaats te zetten. Maar toch: haar woorden, op henzelf beschouwd, verwoordden de terechte intellectuele twijfel: Wordt het ooit wat, weet je eindelijk genoeg ? Wat een mooi contrast: hoe vanuit botte domheid toch een waar woord kan worden gesproken - ook al beseft men niet waarom.

Met het verstrijken der jaren, echter, is deze reactie van deze dame mij toch zorgwekkender geworden. Het lijkt alsof er steeds meer van dit soort dames verschijnen. Ik ben dit voorval gaan beschouwen als de beschrijving bij uitstek van de maatschappelijke houding tegenover kennis en wetenschap. Wanneer ik in de trein stap, kan ik geen stilte-coupé meer vinden. En zou dit bestaan, dan is de kans groot dat men blijft zitten doorkletsen, in plaats van te verhuizen.

Stelling: Er nauwelijks respect meer voor de wetenschap. Wetenschappelijke bevindingen over de sociale zekerheid waaronder de Bijstand worden genegeerd, en de uitkeringsgerechtigden zijn het slachtoffer.

Jawel, Einstein is door Time uitgeroepen tot de 'persoon van de 20e eeuw'. Maar het antwoord is dan: Time moet ook verkopen, en Einstein heeft een marktwaarde zoals nauwelijks een andere wetenschapper. Een marktwaarde in *entertainment* wel te verstaan, het is niet zo dat eenieder nu op natuurkunde gaat studeren. (En Einstein zou hebben gezegd dat de eeuw nog niet om is.)

Jawel, ik weet het, 5% van de Nederlanders heeft een wetenschappelijke opleiding en 12% HBO (d.w.z. van de 10,3 miljoen mensen in 1992 in de leeftijd van 15 - 64 jaar) en dit is vergeleken met het verleden een gigantische vooruitgang. Toch verzucht Bastiaan Bommeljé: "(...) dat onze samenleving onderweg iets schijnt te hebben verloren. Ik bedoel misschien het besef dat

ten grondslag lag aan de invoering der leerplicht (...) dat thans ongeveer honderd keer zoveel studenten de universiteit bezoeken als een eeuw geleden. Ik bedoel wellicht de hoop dat daarmee ons land ook honderd keer zo intelligent, honderd keer zo creatief, honderd keer zo erudiet zou worden.” (NRC 23 december 1999 p 31)

Maatschappij-criticus Zygmunt Bauman lijkt zich daarbij aan te sluiten: “Ik ben bang dat de intellectuelen zich terugtrekken uit hun traditionele betrokkenheid bij de problemen van hun land. Ik vrees dat zij het geestelijk leiderschap van hun natie loslaten.” (de Volkskrant van 24 december 1999). Bauman is hier nog netjes, want hij doet alsof de intellectuelen zelf de keuze maken, in plaats van dat zij gewoon geen gehoor meer vinden. Bauman suggereert zelfs dat er inderdaad nog intellectuelen zijn, terwijl Bommeljé meent dat alleen nog de vorm over is. Bommeljé: “Op de drempel van het millennium is een intellectueel niet meer iemand die vorsend tracht te begrijpen, maar iemand die zich modelleert naar het idioom van de massa-bohémien der televisie-reclame. (...) Intellectualiteit is niet langer een instrument van verandering maar van conservering. (...) Hier ligt de achtergrond van de ritualisering van de cultuur, van de subsidiëring van het bestaande, van het fatalisme aan de universiteiten, van het gebrek aan nieuwe gezichten en nieuwe gezichtspunten.”

In de NRC van 31 december 1999 sluit Henk Hofland zich aan bij het koor der critici: “Aan het einde van de eeuw verkeren essentiële instituten, de universiteiten voorop, ernstig in verval.” Het heeft mij bijvoorbeeld inderdaad verbaasd dat de officieel aangestelde ‘wetenschappers’ aan de universiteiten toestaan dat de aio’s en oio’s met een zo geringe toelage moeten rondkomen.

Nu weet iedereen dat het doemdenken niet overtrokken moet worden. De wetenschap doet nog steeds mooie en verrassende dingen, iedere dag. Kranten hebben hun wetenschapsbijlagen, en ook al ligt de nadruk op vermaak, er is ook lering. In ieder van ons schuilt toch ook de nieuwsgierige aap die meer wil weten. Het kost een maatschappij tenslotte ook moeite, zich aan de nieuw verworven rijkdom aan te passen. Hoewel ik aldus bij tijd en wijle graag meedoe aan het koor der critici, ben ik over het algemeen positief gestemd.

Maar toch, we moeten ook weer niet té positief zijn. André Köbben en Henk Tromp schreven een boekje “De onwelkome boodschap, of hoe de vrijheid van wetenschap bedreigd wordt.” Zij constateren dat er veel mis is.

Van groot belang is wat één van hun gesprekspartners zegt: “Uw onderzoek gaat eigenlijk over de onafhankelijkheid van onderzoekers. Daarover heb ik juist vorige maand een vraag gesteld in de adviesraad van een ministerie. Het ging over de toekomstvoorspellingen van het Centraal Planbureau en ik vroeg of de onderzoekers die daaraan werken, wel echt onafhankelijk zijn van de daarbij betrokken ministeries. De aanwezigen, een gezelschap van ambtenaren en onderzoekers, barstten toen spontaan in lachen uit !” (p18)

Men moet weten dat de directie van het CPB, blijkbaar met instemming van de Nederlandse regering, stelt dat het bureau wel degelijk een onafhankelijk wetenschappelijk instituut is. Terwijl het dit dus niet is - zoals ik dit als medewerker en econometrist van het CPB zelf heb moeten constateren. Het is echter verbazingwekkend dat een dergelijke misstand slechts (cynisch) gelach veroorzaakt en niet een storm van protest.

En kunnen we nu werkelijk een goed debat voeren over maatregelen ten aanzien van de Bijstand, wanneer we het CPB niet meer kunnen vertrouwen ?

Het is denkkelijk goed, ter vermijding van een misverstand, om nog kort helderheid te verschaffen ten aanzien van het punt van de intellectuele twijfel.

Het is correct dat met de groei van de kennis ook steeds duidelijker wordt dat we juist zo weinig weten. Wetenschappers benadrukken vaak die onzekerheid, en terecht. Maar het zou onjuist zijn je daarop blind te staren. Want ondertussen weten we wel degelijk iets meer, en is de kennis wel degelijk gegroeid.

Vergelijken we mens A die weinig weet, en die derhalve in een heelal van zekerheden leeft, en mens B die studerend steeds weer ontdekt hoe weinig hij eigenlijk weet, dan zal B denkkelijk toch meer weten dan A, ook al zal B onderstrepen hoe onzeker alles is. B's verhaal communiceert misschien moeilijker, maar het is wel waar. Dit heeft direct betrekking op het gebrek aan respect: want gangbaar wordt juist B belachelijk gemaakt die eerlijk en helder aangeeft hoe onzeker zaken zijn, terwijl het eigenlijk A is die we moeten stimuleren om zich bescheidener op te stellen.

Als voorbeeld diene het debat over de 'maakbaarheid van de samenleving'. Het is al eeuwen bekend dat wetten kunnen falen, onbedoelde effecten kunnen hebben, en calculerend gedrag kunnen uitlokken. Armen werd vorige eeuw bijv. bijstand onthouden, want ze zouden er maar afhankelijk van worden, of mensen zouden zich arm voordoen die dat niet werkelijk waren. De twijfel die de laatste decennia ten aanzien van de 'maakbaarheid' is gegroeid, is weinig anders dan het herontdekken van een oude waarheid. Evenwel, het is een misverstand te denken dat dit de belangrijkste les is. Want we kunnen wel degelijk iets bereiken. Bijvoorbeeld bij bankbiljetten zien we een voortdurende inspanning om met vernieuwingen de valsmunters vóór te blijven. We zijn nog lang niet zover om het bankbiljet dan maar af te schaffen. Op soortgelijke wijze zijn de mogelijkheden tot regeling van de sociale zekerheid nog lang niet uitgeput. Wanneer de wetenschap maar gerespecteerd wordt.

Ik denk dat FDR als 'persoon van de 20e eeuw' veel belangrijker is dan Einstein en Gandhi tesamen. Wie Kennedy (1999) en Highfield & Carter (1993) leest, ziet deze conclusie van de pagina's spatten. FDR is belangrijk wegens het pogen een menselijke samenleving te scheppen, en omdat het hem ook grotendeels gelukt is - in weerwil van de jongste critici van de 'maakbaarheid'.

Van de Bijstand is al decennia bekend, minstens zolang de Stichting Belastingwinkel bestaat, wat de problemen en reële oplossingsmogelijkheden zijn. Echter, politici en 'intellectuelen' verkiezen een schimmendans boven een serieuze aanpak. Er zijn ca. 400,000 mensen in de ABW+RWW, ongeveer 350,000 mensen in de WW en ongeveer 850,000 mensen in de WAO+AAW, dit betreft aldus in totaal 1,6 miljoen mensen (cijfers 1998). Liever houdt men deze mensen gevangen in afhankelijkheid, armoede en stigma, dan dat een serieuze discussie tot verbetering wordt gevoerd.

We kunnen deze stand van zaken pas begrijpen wanneer we het *belang* van onze politici en de hun dienende 'intellectuelen' onderkennen: want die serieuze discussie zal eenieder doen beseffen dat de politieke leiders met hun politieke partijen al jarenlang dramatisch falen. De koning weet dat hij in zijn blootje staat, maar weet ook dat hij niet moet laten merken dat hij het weet.

Want het is onjuist te denken dat de wetenschap, die wel de geheimen van het atoom kan ontraadselen, niet de kennis zou bezitten om tot een menswaardiger samenleving te komen.

Stelling: Nederland wordt in gijzeling gehouden door een fundamentele *vertrouwenscrisis*. Een beetje zoals Clinton met Lewinsky, en Kohl met het geheime geld, op ook zo'n wijze, maar dan veel serieuzer. en fundamenteel ernstiger, eerder in de orde van de Italiaanse *tangentopoli*, hebben Kok & Melkert, Dijkstal & Zalm en Van Mierlo en anderen dusdanig gefaald ten aanzien van de sociale zekerheid, dat ze niet meer te vertrouwen zijn. Onze politici ontlopen en ontkennen de problemen, voeren een imago-politiek, en zijn bereid tot welke smoes dan ook om de dans te ontspringen.

Men kan zich onze politici het beste voorstellen als de Zware Jongens uit het jeugd-tijdschrift Donald Duck. Gemeen maar dom (of 'boeren-slim'), dat zijn de mensen die ons regeren. En tegelijk zien we nauwelijks een alternatief om op te stemmen. Dat is de crisis, de gijzeling.

Het proces dat deze politieke situatie in stand houdt is hetzelfde proces dat twee millennia katholieke kerk mogelijk heeft gemaakt. Een Pontifex Maximus die zich onfeilbaar noemt, en

die 400 jaar na dato 'sorry' zegt tegen Hus en Galileo - zonder dat de gelovigen massaal gaan lachen. We hebben ook nauwelijks middelen om aan deze situatie te ontsnappen. Wie denkt dat bijvoorbeeld de PvdA intern zo democratisch is, legde zijn oren maar te luisteren bij Bart Tromp of het voormalige 'Niet Nix'. Dit zijn niet mensen die in het algemeen te vertrouwen zijn - er is tenslotte de vertrouwenscrisis - maar hun getuigenis over het gebrek aan interne democratie lijkt me, ook uit eigen ervaring, correct. Van de andere partijen als VVD of CDA horen we zelfs niets, misschien ook omdat daar überhaupt geen discussie plaatsvindt.

Het bekende voorbeeld is de WAO. Wim Kok heeft als voorzitter van de FNV eraan meegewerkt dat mensen in de WAO kwamen die eigenlijk in de WW - en uiteindelijk mogelijk de Bijstand - thuishoorden. Bij de parlementaire enquête van Buurmeijer, over de uitvoering van de sociale zekerheid, verdedigde hij zich met de woorden: 'Maar het was niet illegaal.'

Onlangs schreef het oud-kamerlid Piet de Visser: "Die wet was door de zeer linkse Kok als voorzitter van de FNV en door de werkgevers op grote schaal misbruikt (...) Ook toen was er dus al sprake van een 'gemene zaak'." (NRC 27-12-99).

Deze man is dus premier van Nederland kunnen worden ! Voor de goede orde: Het is maar de vraag of het niet illegaal was. Dokters en cliënten aanzetten tot valsheid in geschrifte klinkt toch tamelijk illegaal. Kok bedoelt misschien eerder: Justitie zal me moeilijk kunnen vangen, want mijn bestuurlijke beslissing staat bureaucratisch ver van degenen die het vuile werk opknappen. Hoe dan ook: als bestuurder behoort je een maas in de wet, als je dat althans denkt te zien, te rapporteren en repareren, in plaats van er gebruik van te maken. Als bestuurder behoort je te zien aankomen welke problemen je voor de toekomst veroorzaakt.

Merk op: De parlementaire enquête is gehouden naar de *uitvoering* van de sociale zekerheid. De politici hebben daarmee keurig vermeden dat de enquête gehouden is naar de *voorbereiding* van het beleid. Het falen was al veel langer bekend, was zien aankomen, en zo'n enquête zou pas echt pijnlijke conclusies hebben opgeleverd, want zou zich richten op de bestuurders in plaats van de uitvoerders.

Sindsdien heeft Kok gefaald ten aanzien van 'Srebrenica' en 'Kosovo', en zijn er dus echte dooien gevallen - maar nauwelijks iemand die het wat kan schelen en die ziet dat die dingen samenhangen.

De huidige minister Klaas de Vries van SZW is ook zo'n Zware Jongen. Niet gehinderd door kennis en inzicht stelde hij bij de jongste Miljoenennota dat zijn beleid veel last ondervindt van de 'armoedeval' ofwel de 'geringe prikkel tot werken'.

Ten eerste is het onzin. Indien er voldoende werk zou worden aangeboden, dan zouden de uitkeringsinstanties eerder de strafkorting van 30% kunnen toepassen, of de uitkering zelfs kunnen stopzetten, en dan is er dus prikkel genoeg. Het eigenlijke probleem is dus niet de prikkel, maar het gebrek aan aanbod van werk door de werkgevers. En wanneer er voldoende werk is, dan zal het gros van de mensen geen strafkorting nodig hebben.

Ten tweede veroorzaakt het kabinet dergelijke problemen zelf. De Vries klaagt dat het huis tocht terwijl hijzelf het raam heeft opengezet.

Deze analyse heb ik beschreven in krantenartikelen sinds 1991, hij staat in wetenschappelijke boeken, is sinds 1994/95 op het internet, en staat in een publieksboekje uit 1998 door Hans Hulst en Auke Hulst m.m.v. ondergetekende. Ik ga deze analyse hier niet herhalen. Hoe dan ook: de minister van SZW snapt dus niet, en prevelt zijn bezweringsformules mee in het koor van de nitwits en ja-knikkers die hij om zich heen heeft verzameld.

Boeven zijn ook Willem Vermeend en Gerrit Zalm met hun ‘belastingplan’, zie mijn artikel “Het kabinet liegt en bedriegt ten aanzien van de belastingen” op het internet. Indien u twijfelt, vraag dan uw wiskunde-leraar de analyse te controleren.

Trouwens, ook Sijbren Cnossen stelt in de NRC van 2 oktober 1999 dat het kabinet appels met peren vergelijkt, en schrijft vervolgens: “(...) de voorgestelde heffing met draagkracht associëren is een vorm van begripsvervuiling die de helderheid van het debat niet ten goede komt.” Cnossen is ‘hoogleraar’ aan de EUR, en ik moet dit wel tussen aanhalingstekens zetten zolang hij mijn werk niet bestudeert en zolang hij dergelijk verhullend taalgebruik blijft hanteren in plaats van gewoon te zeggen dat het kabinet liegt en bedriegt.

De verspreiding van mijn analyse is inmiddels zo groot dat een serieuze student er wel van gehoord moet hebben. Wel moet ik erkennen dat mijn analyse vrij vaak geboycot wordt, zodat de verspreiding van de analyse na zo’n tien jaar niet zo groot is als men zou hopen. De pronte dame in de coupé met haar vermakelijke reactie is een Zware Jongen geworden die me een koevoet op de mond zet of me een hengst geeft waardoor het praten moeilijk wordt en het ook moeilijk wordt om gehoord te worden.

Mijn positie is hier, met Gandhi, dat de machthebber alleen echte macht heeft wanneer hij daarin meewerking ondervindt van het slachtoffer. Nee-zeggen, en niet-meewerken aan bedrog en misleiding, is het enige middel dat ik als wetenschapper heb.

Bijvoorbeeld heb ik in 1990 als wetenschapper van het CPB een artikel geconcipeerd waarin ik tot het wetenschappelijk verantwoorde advies kom dat een parlementaire enquête naar de werkloosheid en juist ook de rol van het CPB, of het equivalent daarvan, logisch noodzakelijk is. (Zie ook Köbben en Tromp hierboven.) Helaas heeft dit artikel niet de publicatiegang mogen maken, en ben ik in 1991 onheus en met machtsmisbruik door de directie van het CPB ontslagen. De toenmalige directeur was Gerrit Zalm, de huidige minister van Financiën.

Bijvoorbeeld wilde Paul de Beer mijn analyse in 1990 niet bespreken op de WBS, het ‘wetenschappelijk’ bureau van de PvdA. En ik kreeg geen reactie van hem toen in 1991 de ‘WAO-crisis’ uitbrak en de PvdA een derde van zijn leden verloor - wat bij ander gedrag van hem niet geheel onwaarschijnlijk voorkomen had kunnen worden. De Beer neemt nu een prominente plaats in in het onderzoek naar armoede door het SCP.

Bijvoorbeeld kreeg de politieke partij De Groenen (met senator Bierman) enkele jaren terug belangstelling voor mijn analyse, en zijn we zelfs bij mijn oud-collega’s van het CPB op bezoek geweest om enkele bouwstenen door te laten rekenen. Het bleek dat het nieuwe model nog niet af was, en echt gerekend is er helaas niet. Maar ondertussen presteerden enkele Groenen het om de discussie te manipuleren, en heb ik moeten besluiten voorlopig geen advies meer te geven.

Enkele van deze malafide Groenen waren zeer geporteerd van de gedachte aan een basisinkomen. Zalm en De Beer zijn ook voorstander van een basisinkomen. Zoiets lijkt mensen minder netjes te maken. Bijvoorbeeld is Loek Groot onlangs cum laude gepromoveerd op het basisinkomen, en krijgt een lofwaardige bespreking in Facta (‘sociaal-wetenschappelijk magazine’) 7 en 8 van 1999. Maar terwijl hij van enkele van mijn ideeën gebruik maakt, en ik hem een paar jaar terug daarop gewezen heb, verwijst hij niet naar mijn werk. Zijn proefschrift bevat ook een raar hoofdstuk over het ‘verdelen van een gegeven hoeveelheid werk’ - terwijl het on-economisch is om aan te nemen dat de hoeveelheid werk in een maatschappij gegeven is.

Maar, het blijkt niet nodig te zijn om een basisinkomen te willen om toch onfatsoenlijk te zijn. Bijvoorbeeld wilde de redactie van Economisch Statistische Berichten (ESB) een artikel van me niet publiceren. Men gebruikte rare argumenten, gewoon censuur, zie het internet. Het betreffende artikel is uiteindelijk gepubliceerd in een CBS/NAD congresbundel als Cool (1995). Sindsdien heb ik er maar vanaf gezien om artikelen nog naar ESB te sturen. En ESB doet op het internet alsof ze een fantastische discussie-site hebben...

Triest is het, te constateren dat de betreffende hoofdredacteur, Hugo Keuzenkamp, en de nieuwe 'hoogleraar-directeur' van SEO, ook lid is van een belangrijke commissie voor de 'Stuurgroep Sociale Conferentie'. Het ESB-nummer "Oorzaken van armoede" voor die conferentie, van 30 september 1999, gaat volstrekt aan mijn analyse voorbij. Daarin herhaalt 'professor' Wim Derksen ook de fout van minister Klaas de Vries: "de feitelijke afstand tussen uitkering en loon is te gering".

Op een econometrisch congres (NAKE) kwam ik 'prof. dr.' Coen Teulings tegen, lid en adviseur van Groen Links, en ook adviseur voor SZW. Dat kwam goed uit ! Teulings, Vogels en Van Dieten (1998) beweren namelijk dat er nauwelijks literatuur is over de invloed van belastingen op de minimumloon-werkloosheid, en dat is natuurlijk onzin, gezien het bestaan van mijn analyse. De belangrijkste conclusie van Teulings cs. lijkt te zijn dat het minimumloon te laag is, zie ook Van Soest (1999). Echter, in mijn analyse, en met name door het bestaan van het belastingvacuüm, is dat hoogst onverantwoord. Ik heb Teuling netjes en beleefd op de hoogte gesteld van deze misstand, en gevraagd of hij de tijd wilde vrijmaken om mijn analyse te bestuderen. Helaas werd ik uitermate arrogant en beschoft bejegend. Geschokt heb ik de directie van NAKE een email gestuurd dat deze gang van zaken toch ongepast is, en ik heb verzocht om dit recht te zetten. Het beste is dat Teulings mijn analyse bestudeert, en mogelijk is hij dan een van de eersten die concludeert dat het minimumloon fors lager moet en kan. NAKE noch Teulings hebben verder gereageerd.

In deze beschrijving heb ik de invalshoeken van Einstein, FDR en Gandhi gebruikt om de 'stand van de Bijstand' op te maken. De mentale infrastructuur rondom de Bijstand blijkt belabberd, en dit is de fundamentele oorzaak voor de misère op dit terrein. Het wegdek is gescheurd, het metaal verwrongen, de leidingen gesprongen, de dijken lek, en politieke roverbendes maken het land onveilig. Sommigen zijn de dupe. Ze zijn opgesloten in een concentratiekamp van afhankelijkheid, Kafkaeske bureaucratie, armoede en stigma. Technuten gooien hen brokstukken toe, feesten op hun ellende, en dansen op hun lijken.

Er is slechts één licht in dit geheel: het internet.

Literatuur

<http://www.cbs.nl> (statline)

<http://www.dataweb.nl/~cool>

Cool (1995), "Belastingstructuur, inflatie en werkloosheid", in NAD/CBS (1996) "Nederlandse Arbeidsmarktdag 1995, congres rapport", pp 173-188

Hans Hulst en Auke Hulst m.m.v. Thomas Cool, "Werkloosheid en armoede, de oplossing die werkt", Thesis Publishers 1998

Loek Groot, "Basic income and unemployment", Thela Thesis 1999

Roger Highfield & Paul Carter, "Het verborgen leven van Albert Einstein", Aramith 1993

Paul Kennedy, "Freedom from fear", Oxford 1999

André Köbben en Henk Tromp, "De onwelkome boodschap, of hoe de vrijheid van wetenschap bedreigd wordt", Mets 1999

Coen Teulings, Els Vogels & L. van Dieten, "Minimumloon, arbeidsmarkt en inkomensverdeling", Sdu 1998

Arthur van Soest, "Het minimumloon is te laag", ESB 27-8-99, p604-606

Biografische noot

Thomas Cool is econometrist, parttime consultant en parttime docent aan de internationale afdeling ISER van de HES Rotterdam. Hij heeft gewerkt bij het Centraal Planbureau, de ministeries van V&W en

VROM, en was consultant voor de Europese Commissie. Op het CPB heeft hij meegewerkt aan het Athena-model, en aan publicaties aangaande Europa'92 en de lange termijn verkenning 'Nederland in drieluik'. Zijn 'Economics Pack' software heeft gebruikers over de hele wereld. Hij is geboren in 1954 in Jakarta, als derde in een katholiek gezin van uiteindelijk zeven kinderen. Hij deed gymnasium beta in 1972 en een aanvullend jaar als uitwisselingsstudent in Burbank, California. Hij was lid van de PvdA van 1974-1991, verliet deze partij met groot protest, en riep op tot de vorming van een nieuwe partij, het 'Sociaal Liberaal Forum'. Hij heeft inmiddels 3 boeken geschreven, meegewerkt aan enkele andere. Zijn hoofdonderwerpen zijn werkloosheid en armoede, en hij hoopt begin 2000 een hoofdwerk daarover af te ronden. Hij onderhoudt een uitgebreide internet site, zie <http://www.dataweb.nl/~cool>.

Nawoord 2000:

Jawel, en toen was er CENSUUR. Ik werd uitgenodigd. Ik heb gezegd dat het een pittig stuk zou worden, en toen antwoordden ze dat ze niet zouden censureren. En ze doen het TOCH.

R.S. Smak Gregoor schrijft me:

“Tot onze spijt moeten wij u echter meedelen dat het stuk niet past binnen het onderwerp van het congres en de opzet van de congresbundel zoals wij deze op het oog hebben. Na zorgvuldig overleg hebben wij daarom besloten het stuk niet in de bundel te kunnen plaatsen, en u niet uit te nodigen voor het congres. Wij vragen hiervoor om uw begrip.”

Zie de oorspronkelijke uitnodiging, en merk op dat ik me aan het onderwerp heb gehouden.

Sterker nog: in dit stuk van december / januari schreef ik over onderwerpen die in maart actueel zijn geworden: (1) Het falen van het belastingstelsel t.a.v. armoede (Frank Kalshoven). (2) de armoedeval (die dus niet bestaat). (3) het sanctiebeleid (CPB-nota). (4) Minister Zalm stelt de fractievoorzitters ook als Zware Jongens voor ! (Kaderbrief, NRC-Handelsblad 1 maart 2000, p3.) Vanzelfsprekend moet ik de vrijheid hebben om de beeldspraak van de Zware Jongens serieus te gebruiken. Zalm's "grap" is - inderdaad - het dansen op de lijken van de slachtoffers.

De democratie en de beleidsleugen (2001)

Voordracht voor de Utrechtse Rotary, donderdag 18 Januari 2001

Het officiële werkloosheidscijfer voor Nederland ligt rond 3%. Evenwel verbergt Nederland vele werklozen in de WAO, VUT en bijstand, zodat het on-officiële percentage minstens 20% is. Tegelijkertijd blijkt 10% van alle huishoudens, zo'n 650 duizend gezinnen, op of onder het sociaal minimum te verkeren. Werkloosheid en armoede zijn hier innig met elkaar verbonden.

Er is ook een duidelijk verband met de portefeuille van de rijkere burger. Die betaalt namelijk de uitkeringen. Neem een conservatief aantal van een miljoen gedwongen inactieven met een uitkering van zo'n 15 duizend gulden per jaar. Dat is 15 miljard gulden aan uitkeringen. Met 15 miljoen Nederlanders is dat zo'n 1000 gulden per Nederlander. Dat is dus 4000 gulden voor het gezin met twee kinderen, *per jaar*. Deze miljoen mensen *kosten* dit nu, terwijl zij dit zouden *opleveren* wanneer zij zouden werken. Dan zwijgen we nog over de beheerskosten, criminaliteit, ongemotiveerde leerlingen, en dergelijke.

Nederland krijgt dit jaar een belastingverlichting. Evenwel, mensen met een hoog inkomen hebben denkkelijk liever dat ze iemand kunnen vinden om het huis te schilderen, op de kinderen te passen of voor hun ouders in het bejaardenhuis te zorgen, dan dat ze iets minder belasting betalen terwijl arbeid onbetaalbaar blijft. Het echte probleem in Nederland is niet het gebrek aan geld.

Er is ook een heldere oplossing voor het probleem van de werkloosheid aan de onderkant van de arbeidsmarkt. In 1889 gaf de hoogleraar economie Cohen Stuart de analogie dat een brug eerst zijn eigen gewicht moet dragen voordat hij verder belast kan worden. Op soortgelijke wijze moet een mens eerst het eigen bestaansminimum kunnen verdienen, voordat hij voor belasting in aanmerking komt. Deze wijze raad wordt in het Nederland niet opgevolgd.

Het is goed de cijfers te noemen, want zij blijven verrassen. Het wettelijk minimumloon vanaf Januari 2001 is bruto 33 duizend gulden per jaar, en door de werkgeverspremies stijgen de loonkosten naar 37 duizend gulden. Van dit bedrag houdt een alleenstaande netto 26 duizend over. Van dit "netto" bedrag gaat vervolgens een deel naar BTW, accijns, en andere heffingen. Iemand die 26 duizend zou kunnen verdienen en daarmee in het eigen onderhoud voorzien, en die daarmee een brug is die zijn eigen lasten draagt, krijgt zo een overbelasting van bijna 100% - want hij of zij moet eerst 37 duizend kunnen verdienen om te mogen werken. Vervolgens zijn minimumschalen in CAO's gangbaar hoger. Iedere overbelasting, ook vanaf 1%, maakt in principe al werkloos. De grote en hardnekkige werkloosheid aan de onderkant van de arbeidsmarkt mag dan niet verbazen.

In 1889 had Cohen Stuart zijn omgeving niet mee. Armoede was normaal zoals nu in Afrika. Juist omdat het overal bestond, werd het niet gezien. De verpaupering behoorde tot ieders geestelijke bagage, en liet zich moeilijk wegedenken of wegdenken. De analogie van de brug was didactisch minder effectief. Een mens kan heel wat lasten dragen voordat hij echt instort. En instorten betekent niets wanneer een mensenleven niets waard is. De levensduur van arbeiders in 1889 was kort, maar de toehoorders van Cohen Stuart waren dat van arbeiders gewend, en wanneer de ene werkman het begaf, dan was er weer een andere, dus wat was het probleem eigenlijk ?

In 2001 is Nederland een welvaartsstaat. Voor de toehoorders is verpaupering niet meer vanzelfsprekend. Cohen Stuart's grootste didactische probleem lijkt zo overwonnen. Zijn analogie wint aan overtuigingskracht. In de welvaartsstaat betekent overbelasting immers dat

een werknemer werkloos wordt en een uitkering krijgt. Overbelasting is nu *inefficiënt*. Een overbelaste brug wordt door de staat ondersteund, en is daarmee duurder dan een onbelaste brug. De analogie van Cohen Stuart kan velen tot de verbeelding gaan spreken. Moderne toehoorders worden rechtstreeks geraakt, mogelijk niet in het hart maar wel in de portefeuille. Hierdoor is de kans groter dat men inziet dat de situatie nogal dom is.

We zien een uitermate domme spagaat tussen het Ministerie van Financiën en het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Financiën stelt belastingtarieven vast en doet alsof het geld dan binnenkomt. Sociale Zaken stelt op grond van die tarieven een minimumloon vast, en zorgt dat het belastinggeld niet binnenkomt. Wie denkt dat dit probleem nu kan worden opgelost door minister Vermeend, die de stap van Financiën naar Sociale Zaken heeft gemaakt, die moet ik misschien voor al te grote hoop waarschuwen: want ik leg dit probleem al tien jaar aan Vermeend uit, en hij heeft tot nog toe niet geluisterd. Het jongste Belastingplan maakt de zaak alleen maar nog ondoorzichtiger.

Merk ook op dat de kwestie gratis opgelost kan worden. Doordat mensen niet beneden het minimumloon van 37 duizend gulden mogen werken, in voltijds banen althans, komen daar geen belastinggelden binnen, en kost afschaffing van belastingen daar dus niets. Er zijn verschillende modellen beschikbaar hoe zoiets op te lossen is. Kwijtschelden van “papieren lasten” levert juist geld op. Het verhogen van de belastingvrije voet levert werk op, bespaart uitkeringen, en komt tegemoet aan breed gewenste maatschappelijke doelstellingen van economische vrijheid en bestaanszekerheid.

Voor het goede begrip: er zijn allerlei vormen van werkloosheid. Werkloosheid door het minimumloon verschilt bijvoorbeeld van werkloosheid van kunsthistorici, en verschilt van de WAO. De WAO is een ander schoolvoorbeeld van bestuurlijke incompetentie en leugenachtig bestuur. In Februari zal de commissie Donner haar rapport over de WAO rapporteren. Die discussie komt beslist terug. Momenteel is er echter reden de minimumloonproblematiek centraal te stellen. Vandaaruit blijkt het generieke probleem van de welvaartsstaat het best te belichten. Is de werkloosheid door het minimumloon voorzien, dan zijn de andere kwesties hanteerbaarder.

Merk op dat deze minimumloon-werkloosheid een internationaal karakter heeft. In het OESO gebied bestaat de conventie dat landen hun belastingen voor inflatie corrigeren. Tegelijkertijd is het een sociale conventie dat het bestaansminimum wordt aangepast voor inflatie én de algemene welvaartsgroei. Derhalve ontstaat een hefboomwerking, waardoor netto en bruto uit elkaar groeien. In de jaren '50 kon een minimumloner nog aan de slag voor netto = bruto, inmiddels moeten de brutoloonkosten 40% hoger zijn om alle belastingen en premies te kunnen opbrengen.

Internationaal bestaat ook het beleid om de marginale belastingtarieven te verlagen, met als doel de prikkel tot werken te verhogen. Uit economisch onderzoek blijkt evenwel dat dit beleid ook op verkeerde premissen is gebaseerd.

Met dit proces is m.i. ook verklaard hoe het is kunnen gebeuren dat we in de jaren '50 en '60 nog volledige werkgelegenheid hadden - terwijl het sindsdien niet gelukt is. De huidige politici zijn gevangen van verkeerde economische concepten, en de maatschappij wordt door hen in gijzeling genomen.

De belangrijkste oorzaak voor armoede is werkloosheid. Werkloosheid en armoede vormen samen belangrijke factoren voor maatschappelijke onzekerheid en onrust. Werk draagt bij tot een sociale positie en tot zingeving. Werkloosheid leidt tot afhankelijkheid en gevoelens van zinloosheid en onverschilligheid. Dreiging van werkloosheid leidt tot onrust en soms politiek geweld. Andere factoren, zoals religieuze onverdraagzaamheid en nationalisme, zijn hier ook van belang. Ik spreek hier evenwel als econoom, en zal derhalve niet ingaan op die andere factoren - doch merk op dat werkloosheid de negatieve aspecten daarvan kan versterken.

In de jaren '30 kende de hele Westerse wereld een grote depressie, die een decennium lang aanhield, en die een factor is geweest voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Sinds de jaren '70 kent de wereld wederom een grote werkloosheid. In het laatste decennium is deze werkloosheid in de VS gedaald van 8% naar 4%, maar dit is gepaard gegaan met het ontstaan van de 'working poor'. Indien in de VS een nieuwe recessie ontstaat, zal het probleem van de armoede zich verscherpt aftekenen. In Duitsland en Frankrijk is de werkloosheid nog steeds 10%. De Nederlandse werkloosheid is o.a. zo laag doordat wij, met onze lage-lonen beleid, in feite onze zorgen op die landen afwentelen. Tegelijkertijd is de werkloosheid voor de voormalige oostblok-landen dramatisch: want daar ontbreekt het sociale vangnet vrijwel geheel. De positie van Rusland mag ons daarbij extra zorgen baren, want de levensverwachting is afgenomen, ziektes als AIDS en resistente vormen van TBC zijn in opmars. Met name de situatie rondom AIDS schijnt explosief te zijn: de Volkskrant van 3 januari 2001 bericht dat het Russische ministerie van volksgezondheid verwacht dat in 2005 10 miljoen Russen AIDS kunnen hebben, één op de vijftien Russen - een ongelooflijk bericht. Ondertussen is het probleem van de rondslingerende kernwapens nog niet opgelost.

Willen wij deze werkloosheid in de hele wereld begrijpen, dan moeten we mijns inziens kijken naar een gezamenlijke factor in ruimte en tijd. Niet alleen nu, maar ook de jaren dertig. Niet alleen hier, maar ook in de andere democratieën.

Ik merk dan op dat er in de jaren '30 reeds economen waren die aangaven hoe de werkloosheid kon worden aangepakt. Dat waren niet de geringste economen: mensen als Jan Tinbergen en John Maynard Keynes. Evenzo zijn er voldoende economen sinds 1970 geweest die hebben aangegeven hoe je de huidige werkloosheid kunt aanpakken. Het is dus niet zo dat er geen nette en verstandige economische oplossingen zijn. Het enige is dat er door 'de politiek' niet naar die oplossingen geluisterd wordt.

De conclusie luidt dat in ons democratisch bestel, hoe democratisch ook, stelselmatig voorbij wordt gegaan aan de fundamentele belangen van de burger, aan zijn vrijheid en bestaanszekerheid. Voor een meerderheid van de burgers bestaat er wel aandacht voor een aantal belangen, maar blijkbaar toch niet alle, en voor een minderheid worden deze belangen met de voeten getreden.

Er is een tak van de economische wetenschap, de Public Choice, die het gedrag van politici en bureaucraten bestudeert onder de veronderstelling dat zij hun eigen belang nastreven en niet het algemeen belang. Ik gebruik de term 'beleidsleugen' wanneer de overheid beweert te zorgen voor bepaalde belangen, maar dit niet werkelijk doet - en eigenlijk ook zelf wel weet of kan weten dat dit eigenlijk niet gedaan wordt. Er is sprake van een beleidsleugen wanneer gedaan wordt dat het om het algemeen belang zou gaan, terwijl dat belang juist in de knel komt door de andere, meer verborgen, private belangen.

Nemen we even afstand van de werkloosheid, en kijken we naar de 'beleidsleugen' meer in het algemeen. Ik kies enkele voorbeelden. In de BSE affaire blijkt dat niet de volksgezondheid voorop heeft gestaan, maar het economische belang van een sector. De import in Nederland uit Engeland vóór 1996, toen BSE nog vrij spel had, bedroeg 10% van de Engelse export. De Nederlandse ministeries deden alsof het een Engels probleem was. Er is voor Nederland een aantal Creutzfeldt-Jacob patiënten genoemd van 5000. Het heeft me verbaasd dat de Nederlandse regering het zwakke Britse rapport over de BSE kwestie slechts voor kennisgeving heeft aangenomen. De Betuwelijn zal 10 miljard gulden kosten, terwijl inmiddels al jaren duidelijk is dat hiermee slechts enkele bedrijven gediend zijn, en dat het vervoer over water vele

malen gunstiger is. Bij de ontwikkelingshulp, 6 miljard per jaar, heeft minister Pronk jarenlang zijn gang kunnen gaan, wat pas bij het aantreden van Herfkens is gecorrigeerd, en dan nóg mag men zich afvragen waar we mee bezig zijn - want tegelijkertijd maakt het Europese Landbouwbeleid met zijn exportsubsidies weer veel ongedaan. De CO2 uitstoot, die achteruit zou moeten gaan, is de laatste jaren alleen maar gestegen. Bij de veiling van de mobiele telefonie verliest men 15 miljard, bij de tankstations laat men de grote oliemaatschappijen aan de veiling meedoen met als verwacht resultaat dat die op deze wijze een legaal monopolie verwerven. Volendam en Enschede waren duidelijk gevallen van laksheid bij de overheid. Onderwijsdeskundigen spreken over een crisis in het onderwijs, en een 'allochtone tijdbom'. Wie van ons denkt dat de 'vergrijzing' nu goed geregeld is - terwijl we het nu moeten regelen en niet wanneer het te laat is ?

Het is duidelijk dat al deze kwesties sterke politieke kanten hebben, en dat in alle gevallen sprake zal moeten zijn van een politiek compromis. Het is dan misschien te gemakkelijk om kritiek te hebben. Evenwel, in deze kwesties moeten we scherp onderscheid maken tussen enerzijds het politieke oordeel en anderzijds de inhoudelijke kant en de zakelijke deskundigheid. Maken we dit onderscheid niet, dan ontstaat te snel een vermenging van politieke discussie en inhoudelijke aspecten, en wordt alles tot een brei.

Ik heb hier een aantal beleidsleugens genoemd die ook de bemiddelde burger raken. Ik hoop hiermee een breder draagvlak te hebben geschapen voor het begrip t.a.v. de kwesties rondom werkloosheid en armoede. Hier speelt hetzelfde probleem: de vermenging van politiek en inhoud. Eerder werd opgemerkt dat goede oplossingen werden aangedragen door economen, maar dat dit niet leidde tot uitvoering van deze plannen. De oorzaak is hier hetzelfde. Politici hebben andere belangen dan het algemene belang, en in het algemeen menen zij het beter te weten.

Het model van onze huidige democratie kent de scheiding der machten die aan Montesquieu is ontleend: de scheiding van de wetgevende macht, de uitvoerende macht en de gerechtelijke macht. Dit zijn de Trias Politica. Het parlement controleert de regering. De rechter oordeelt over de toepassing van de wet. Deze machten zijn gescheiden om te voorkomen dat de politieke machthebber ook rechter in eigen zaak wordt.

Maar wanneer dit model, deze scheiding van machten, ertoe leidt dat onvoldoende aandacht wordt geschonken aan goed economisch advies, en dat daarmee inbreuk wordt gedaan op de bestaanszekerheid van de burger, dan mankeert er iets aan dit model.

Een kernvraag voor politici, publiek en media is hoe te bepalen wat wetenschappelijk verantwoord is. Niet iedere econoom heeft de kwaliteiten van Tinbergen (voorzover al naar hem geluisterd werd). Sommige belastingwetenschappers hebben de belastingvrije voet verwaarloosd, anderen geven af op de hoge marginale tarieven, weer anderen hadden onjuiste kritiek op het belangwekkende het "plan-Bakhoven", velen waren er überhaupt mee onbekend en kwamen met de eigen analyses. Gelauff in zijn proefschrift rekent verhoging van de voet heel anders door dan hier wordt voorgesteld. Men wordt aldus overstelpt met een kakofonie. De voorgaand samengevatte analyse is ook maar ontstaan na jaren econometrische arbeid, en niet iedereen kan dat herhalen of van anderen beoordelen.

Als antwoord op de kakofonie zou doof-zijn een overlevingsstrategie zijn, maar dit past helaas niet in het ideaalbeeld van onze cultuur en democratie. Om die reden zijn er diverse instellingen die de informatiestroom reguleren. Hier zijn we weer op het terrein van het organisatievermogen van onze democratie.

Een belangrijke speler in de Nederlandse economische beleidsvoorbereiding is het CPB. Het blijkt dat het CPB helaas geen wetenschappelijk instituut is, en, mede daardoor, onvoldoende beveiligd tegen de werking van interne of externe taboes. Extern wordt een potentieel nuttige rol van het CPB gemangeld door een verkeerde scheiding van machten binnen de Trias Politica. Het voorbeeld is hier de al 25 jaar voortdurende massale werkloosheid. Intern is er een gerelateerd voorbeeld van meer recente datum. De huidige directie van het CPB misbruikt aantoonbaar arbeidsrechtelijke middelen om de inhoud van de discussie van zijn wetenschappers te sturen. Deze directie heeft onder meer in 1990 publicatie van een artikel over het onderhavige onderwerp, de werkloosheid en het maatschappelijk organisatievermogen, tegengehouden. Deze censuur is in 1993 door de rechter vernietigd. Inmiddels is een nieuwe grond gegeven om de publicatie tegen te houden, en ook die grond deugt van geen kant. Voorbeelden als dit staan niet op zichzelf. Bizar is dat in 1989 nadat een top-ambtenaar van EZ tot directeur van het CPB was benoemd, de nieuwe directie verklaarde dat het CPB een “onafhankelijk wetenschappelijk onderzoeksinstituut” zou zijn - in strijd met de wet, de praktijk, de opinies van wetenschappelijke economen, en het eigen gedrag.

Mijn analyse en advies was in 1990 en blijft in 2001 dat als het parlement consistent wil blijven, het een enquête moet houden naar de zo’n 25 jaar voortdurende massale werkloosheid en de voorbereiding van het economisch beleid, en daarbinnen in het bijzonder naar de rol van het CPB.

De enquête zou de aanpak van de werkloosheid versnellen. In 1989/90 was mijn raming dat het zonder enquête zo’n tien jaar zou duren. Een en ander is voorstelbaar zonder zo’n enquête en zonder aanpassing van het CPB. Op grond van de informatie van dit opstel kunnen politici altijd aan de gang gaan en mogelijk wat nuttigs verzinnen. Evenwel zijn de misverstanden en belangen rondom de werkloosheid uitermate groot, en de voordelen van een enquête zijn evident.

Overigens kan ook de Eerste Kamer een enquête instellen. Waar juist ook de rol van de Tweede Kamer binnen het geheel relevant is, is het belangrijk deze mogelijkheid te zien.

Het advies tot een enquête is verantwoord, in zichzelf, maar ook in het licht van de demografische en ecologische uitdaging van de 21e eeuw en de ontwikkelingen in Oost Europa. We moeten leren van de grote fouten van het verleden, juist omdat de toekomst het risico bevat dat herhaling daarvan nog strenger afgestraft zal worden.

Ons systeem van beleidsvoorbereiding bevat endemische fouten die funest zijn geweest voor de welstand, bestaanszekerheid en levensvreugde van miljoenen burgers. Dit is een conclusie die niet alleen internationaal geldt, maar ook in de tijd gezien, want eenzelfde falen gold in het interbellum. Er was een oorlog voor nodig voordat naar Keynes en Tinbergen werd geluisterd. Het voert hier te ver om in te gaan op de huidige tendenzen richting 21e eeuw. De gemeenschappelijke noemer in tijd en ruimte is de Trias Politica, het fundament van de westerse democratie, de scheiding tussen wetgevende, uitvoerende en gerechtelijke macht. De bestaande toedeling van taken en *checks & balances* in de organen van onze democratie leidt tot een politiek proces, waarin de economische vrijheid en bestaanszekerheid van de burgers blijkbaar niet de aandacht en prioriteit krijgen die, zal men toegeven, gewenst zijn.

Het advies tot de enquête naar het CPB betreft juist dit. Na de tweede wereldoorlog hebben diverse landen economische adviesinstellingen opgericht. Bijv. in de USA de CEA (Council of Economic Advisers), in Nederland het CPB. Welbeschouwd was dit een voorzichtige institutionalisering van het ‘luisteren naar Keynes en Tinbergen’. Het heeft bijgedragen tot een grotere mate van rationaliteit en bescherming van de bestaanszekerheid van de burgers. Een herhaling van de Grote Depressie is voorkomen, we hebben slechts de Grote Stagflatie gehad.

Met deze constatering is echter wel de positie van dergelijke instituten - voor Nederland het CPB - te heroverwegen. Een grotere scheiding van machten dan de Trias Politica is gewenst. De grondwettelijke uitbreiding met een wetenschappelijk gefundeerd en dus onafhankelijk Economisch Hof is gewenst. Dit is geen perfectionisme maar een kleine doch democratisch cruciale stap. Ook in de rechtsspraak, met de Hoge Raad, zal niet alles perfect geregeld zijn, maar dat heeft onze voorouders er niet van weerhouden om een en ander toch maar zo te regelen. Hoe voorzichtig ook we zelf ten aanzien van nieuwe regelingen zijn geworden, het economisch bestuur van het land blijkt evenzeer bepaalde waarborgen te vereisen.

Literatuur:

Thomas Cool (2000), "Definition & Reality in the General Theory of Political Economy", Samuel van Houten Genootschap, ISBN 90-802263-2-7 - sinds kort ook te bestellen bij Gopher publishers, <http://www.gopher.nl>

Hans Hulst en Auke Hulst m.m.v. Thomas Cool (1998), "Werkloosheid en armoede, de oplossing die werkt", Thesis Publishers, ISBN 90-5170-447-X

Verknootte problemen: Ad Melkert, CPB, Gerrit Zalm, werkloosheid, WAO, Arbvo en ESF affaire, de verkiezingen 2002, en de verwording van de PvdA tot een PvAd (2001)

8 augustus 2001

In het bekende interview met Ad Melkert in het Volkskrant magazine ("Opvolger", 5 mei 2001, p12-17) oefent hij kritiek op het Centraal Planbureau tijdens de WAO affaire, in de periode dat Gerrit Zalm daar directeur was. In die periode schreef ik als wetenschappelijk medewerker en econometrist op het CPB een notitie waarin ik het werkgelegenheidsbeleid evalueerde, en waarin ik ook kritische keek naar zaken als WAO en het Centraal Bureau voor de Arbeidsvoorziening (CBA / Arbvo). Ik kwam tot het advies tot een parlementaire enquête. Deze notitie mocht van Zalm niet worden besproken en werd van publicatie afgehouden. Ad Melkert heeft toen geen kamervragen gesteld over deze breidel. In 1993 werkte ik als consultant voor UCLAF, het fraudebestrijdingsbureau van de EU. Bij het CBA / Arbvo zijn inmiddels onregelmatigheden bij ESF subsidies vastgesteld, welke leiden tot een terugvordering van vooralsnog 447 miljoen gulden. Ad Melkert wordt hierop aangekeken als verantwoordelijk minister die te weinig toezicht op correcte besteding zou hebben gehouden. Al deze problemen lijken mij met elkaar verknoot. De gehele gang van zaken versterkt het argument voor een parlementaire enquête naar de werkloosheid en rol daarbij van de voorbereiding van het economisch beleid.

Ad Melkert en de Bermuda Driehoek

In het bekende interview met Ad Melkert in het Volkskrant magazine ("Opvolger", 5 mei 2001, p12-17) stelt hij:

"Neem de besluitvorming rond de WAO in 1991. Het aantal arbeidsongeschikten steeg schrikbarend. Er moest iets gebeuren, maar ik vind dat de manier waarop dat ging, anders had gemoeten. Het gebeurde op stel en sprong en ik ben ervan overtuigd dat de ramingen door ambtenaren zijn gepolitiseerd om ministers te dwingen kleur te bekennen. Er werd een atmosfeer van een dwingende noodzaak geschapen door ambtenaren uit de Bermuda-driehoek van Financiën, Economische Zaken en het Centraal Planbureau. De politiek heeft zich door hen op sleeptouw laten nemen in het tempo en de wijze waarop het is gebeurd. We hadden best kunnen zeggen, luister eens, we nemen een half jaar de tijd voor een aantal opties en daarmee voor het vinden van maatschappelijk draagvlak, ook bij de vakbeweging." (p15 rechterkolom).

Daarnaast stelt hij ook: "Die jarenlange gesel van Financiën dreigt de rijksoverheid in de gevarenzone te brengen."

Deze laatste uitspraak over de gesel heeft in de pers de aandacht getrokken. Hierbij is opgemerkt dat een behoedzaam financieel beleid toch voordelen heeft, en dat Ad Melkert zelf één van de eerste politici is geweest die deze ‘gesel’ heeft gehanteerd en zelfs als basis voor zijn politieke carrière heeft gebruikt. Opgemerkt is dat niets hem belet of heeft belet om zelf met creatieve voorstellen te komen. In de pers is het beeld blijven hangen van iemand die de anderen de schuld geeft om zelf beter over het voetlicht te komen.

De opmerking over de Bermuda driehoek heeft in de pers geen aandacht gekregen. Hierbij zijn de volgende punten van belang:

- a. De directeur van het CPB was destijds professor Gerrit Zalm, en hij hield zich intensief met het WAO dossier bezig. Inmiddels is Gerrit Zalm bekend als minister van Financiën.
- b. Het is maar de vraag of Ad Melkert de kaart zo aan de ambtenaren kan toespelen - waar hun handelen toch is gedekt door de politieke verantwoordelijkheid van de diverse ministers, en waarbij de ministers van het CDA wel degelijk een urgentie uitstraalden, zoals premier Ruud Lubbers die een grens van een miljoen stelde. Het WAO-dossier rommelde al langer, en men kan niet doen alsof men er door overvallen is. De politicus Melkert poogt hier de verantwoordelijkheid af te schuiven, zoals hij dat ook doet met de uitspraak over de gesel.
- c. Wanneer Ad Melkert toch van ‘politisering’ overtuigd is, waarom doet hij dan niets met die kennis ? Waarom komt er geen onderzoek naar deze misstand - die nogal wat gevolgen heeft gehad. Er is een parlementaire enquête gehouden naar de uitvoering van het beleid, maar nog niet naar de voorbereiding van het beleid. Wellicht valt de Kamer niet van zo’n onderzoek te overtuigen, maar de PvdA zou het zelf kunnen onderzoeken.
- d. Mijn CPB notitie in 1990 die door CPB directeur Zalm gebreideld is (CPB interne notitie 90-III-38), behandelt het falen van het beleid ten aanzien van de werkloosheid - inclusief WAO - en adviseert tot een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het beleid. Op grond van mijn deelname aan de lange termijn studie was mijn verwachting dat het beleid niet houdbaar was, en dat er beleidswijzigingen te verwachten waren. De WAO crisis van 1991 bevestigde mijn gelijk. Het verbaast mij dat dit geen vragen oproept naar de gang van zaken. Überhaupt zou een ‘Bermuda-driehoek’ om onderzoek vragen.
- e. Ad Melkert heeft zichzelf klaarblijkelijk ook laten opjutten - en destijds niet krachtig gereageerd richting de geconstateerde ‘politisering’. Hij heeft naar mijn herinnering juist ook meegedaan aan de poging om het aanvankelijke kabinetsakkoord ten aanzien van de WAO te verdedigen bij de PvdA achterban. Hij is politicoloog en maar beperkt thuis op het terrein van economie en financiën. Middels zijn woordkeus in het interview slaagt hij er wel in zijn zwakke performance anders voor te stellen: namelijk overmacht door ‘politisering’ vanuit een ‘Bermuda-driehoek’.
- f. Toen mijn CPB notitie gebreideld werd, heb ik een exemplaar gezonden naar de Kamer, waarna mijn handen vrij waren richting alle politieke partijen. Ad Melkert, die mij kende als collega-bestuurslid van de PvdA afd. Scheveningen, heeft verder geen vragen gesteld.
- g. Er ligt natuurlijk een structureel probleem ten aanzien van de beleidsvoorbereiding. In die zin heeft Ad Melkert gelijk, en zijn gevleugelde term ‘Bermuda driehoek’ kan een goede uitdrukking zijn van oprechte zorg. Beter is het dan, om ook de rol van de politiek en het politieke proces zelf erbij te betrekken. Zie verder mijn analyse ten aanzien van de herziening van de Trias Politica middels een grondwetsherziening omtrent een Economisch Hof. Zie mijn boeken TP & CPB (1994) en DRGTPE (2000) voor recente uitwerkingen van de CPB notitie.

Ad Melkert en de ESF affaire

Mijn CPB notitie die door CPB directeur Zalm gebreedeld is (CPB interne notitie 90-III-38), besteedt ook anderhalve pagina (p16-17) aan het indertijd nieuw opgezette Centraal Bureau voor de Arbeidsvoorziening (CBA). (Zoek op CBA. De afkorting Arbvo wordt gehanteerd voor de Arbeidsvoorzieningsorganisatie.) Een en ander is relevant voor het werkgelegenheidsbeleid, en het is niet ontovallig dat ook Ad Melkert daarmee als minister SZW mee te maken kreeg.

Het toeval wil dat ik in 1993 als consultant een project heb gedaan bij UCLAF, het fraudebestrijdingsbureau van de EU, en zo enige ervaring heb met het fraude-onderwerp - terwijl medio 2001 sprake blijkt te zijn van zo'n affaire bij het CBA / Arbvo met ESF subsidiegelden waarbij ook Ad Melkert betrokken is. Het is natuurlijk minder toevallig dat ik er nu over schrijf - want zonder mijn ervaring met het onderwerp zou ik mij minder uitgedaagd voelen om juist hierover te schrijven.

Hierover dan het volgende.

(1)

In de ESF affaire wil de Europese Commissie 447 miljoen gulden van Nederland terugvorderen voor ten onrechte verleende gelden in de periode 1994-1996. Hierbij kan een deel nog vallen onder de verantwoordelijkheid van minister Bert de Vries, valt een deel in ieder geval onder de verantwoordelijkheid van Ad Melkert, en laten zich ook nog terugvorderingen verwachten voor de latere periode onder Klaas de Vries en mogelijk ook Willem Vermeend.

Wat opvalt is dat er geen rekening is gehouden met de wettelijke rente. Wordt dat wel gedaan, dan stijgt het bedrag met circa 193 miljoen tot 640 miljoen gulden (van midden 1995 tot midden 2001). Het gaat hierbij als met het volgende voorbeeld dat ik vaker gebruik in de context van de Europese fraudebestrijding. Stel dat je in Nederland olijven gaat telen in een plantenbakje op je achterbalkon. Je vraagt subsidie aan voor 100 hectare, en krijgt bijvoorbeeld een miljoen gulden. Na een jaar kom je tot de ontdekking dat het niet gelukt is, en je meldt dit netjes aan Brussel en stort het geld terug. Er is geen fraude, want je hebt het geld netjes teruggegeven. Ondertussen heb je wel de rente genoten, bijvoorbeeld bij 6% voor een bedrag van 60 duizend gulden. De maatstaf van de wettelijke rente is overigens willekeurig gekozen, want je zou het geld ook kunnen gebruiken voor speculaties op de beurs en misschien nog grotere winsten kunnen boeken. Terugvordering is dus niet onmiddellijk een eenvoudig probleem, maar gebruik van de wettelijke rente is denkkelijk wel een minimale eis. Brussel gaat daar vaak aan voorbij, zoals nu klaarblijkelijk weer bij deze ESF affaire.

Überhaupt roept de wijze waarop de EU het terug te vorderen bedrag vaststelt vragen op. Er wordt gesproken over een willekeurige steekproef van 45 projecten (uit een totaal van circa 4500), met een totaalbedrag van 12,2 miljoen gulden, op grond waarvan een terug te vorderen percentage van 41% wordt vastgesteld, leidend tot de 447 miljoen. Van deze 45 projecten was voor slechts 7 (16%) geen projectadministratie meer aanwezig. Deze steekproef lijkt dan niet representatief, omdat dit ontbrekingspercentage voor het gehele bestand veel groter lijkt te zijn, aangezien de accountant ook vaststelt: "Uitbreiding van ons onderzoek tot een aantal projecten op basis waarvan wel een statistisch verantwoorde schatting kan worden gemaakt van het subsidiebedrag dat niet rechtmatig is, vergt een onevenredig grote investering van tijd, met name vanwege het veelal niet meer aanwezig zijn van (delen van) projectadministraties en van personen die inhoudelijk bemoeienis met de projecten hebben gehad." Te verwachten is dus dat er veel meer is terug te vorderen dan de fl 640 miljoen. De wijze van vaststellen en terugvorderen geeft dus aanleiding te denken dat Brussel Den Haag op een zeer hoffelijke wijze behandelt.

(2)

Goed te onderscheiden zijn de vragen van enerzijds doelmatigheid en anderzijds die van beleid, uitvoering en controle. Er is een legalistische visie die zich ten eerste niet bekommert om de doelmatigheid zolang maar de regels zijn toegepast, en die ten tweede Melkert lijkt vrij te pleiten indien het akkoord juridisch correct is maar door het CBA / Arbvo verkeerd uitgevoerd. Deze twee aspecten zijn apart te bespreken.

(3)

In Haagse kringen lijkt de belangrijke politieke vraag te zijn of er hier sprake is van fraude of slechts onregelmatigheden. Van fraude is pas sprake indien de rechter daartoe een oordeel heeft geveld na een zorgvuldig proces met hoor en wederhoor. Bij een onregelmatigheid zou men zich aan de regels houden indien de onterecht verleende subsidie maar wordt teruggestort.

Vooralsnog spreken betrokkenen over onregelmatigheden en niet over fraude. Het rapport van de accountant van het ministerie van SZW richt zich op de rechtmatigheid en laat zich niet uit over de noodzaak tot aangifte van fraude. Het spreekt slechts over bijvoorbeeld ‘onjuiste berekeningen’ en ‘onvoldoende onderbouwing’ en ‘geen projectadministratie meer aanwezig’. Wanneer Nederland nu het geld voor deze onregelmatigheden terugstort, zal, via de redenering die in de Haagse politiek opgeld doet, de positie van de verantwoordelijke ministers niet wezenlijk geschaad zijn. Nederland heeft zich dan aan de Europese regels gehouden, en de ministers hebben zelfs minstens 193 miljoen verdiend.

De redenering in de Haagse politiek is legalistisch, en neemt geheel willekeurig de bestaande zwakke wetgeving als uitgangspunt. Regelgeving is vaak ook bewust zwak, met wetten die nauwelijks zijn uit te voeren en die onregelmatigheden uitlokken. Juister lijkt mij het bestuurlijk-economische uitgangspunt dat kijkt naar de doelen en middelen. Naast de rechtmatigheid staat de doelmatigheid - maar waar de discussie nu vooral gaat over de rechtmatigheid dan komt de doelmatigheid in oppositie.

Het is het bestuurlijk-economische uitgangspunt dat veroorzaakt dat we verbaasd zijn dat Brussel niet aan de rente denkt. Het is dit uitgangspunt dat het ons mogelijk maakt om te constateren dat wetten zwak zijn geformuleerd, zoals klaarblijkelijk ook ten aanzien van de ESF. Uitgaande van dit betere uitgangspunt kan het gedrag van de betrokken ministers nog steeds bekritiseerd worden.

Of, zoals ook mijn CPB-notitie uit 1990 stelde: “One should not expect the CBA to succeed under present conditions (...)”.

Het verschil tussen het legalistische en het bestuurlijk-economische uitgangspunt heeft nog een ander helder voorbeeld. Bij de parlementaire enquête naar de uitvoering van de WAO verdedigde Wim Kok de rol van de vakbeweging met het argument dat het gebruik daarvan niet in strijd was met de wet. Dit zei hij, terwijl de feitelijke ontwikkeling toch was dat veel werklozen van die regeling gebruik maakten en terwijl de huidige component van verborgen werkloosheid in de WAO nog steeds hoog is. Het parlement heeft deze legalistische verdediging geaccepteerd, terwijl het bestuurlijk-economische uitgangspunt hem zou verworpen.

De betere redenering is dat ministers worden aangesproken op de bestuurlijk-economische effectiviteit van hun optreden. De wet is hier dienend aan dit optreden, en is een instrument dat gehanteerd wordt om dit optreden te schragen. De wet kan dan ook niet als uitvlucht worden gebruikt indien het optreden in strijd is met de gewenste bestuurlijk-economische effectiviteit.

Dit leidt tot twee aanbevelingen. Ten eerste kan de accountant van het ministerie van SZW ook gevraagd worden om niet alleen naar de rechtmatigheid van de uitgaven maar ook naar hun doelmatigheid te kijken. Ten tweede zou de vraag in de publieke discussie toch vooral mogen zijn of het land op deze wijze bestuurd moet worden.

(4)

Maar goed, vergeten we even de doelmatigheid en volgen we de rechtmatigheid. Dan is er het vraagstuk van scheiding tussen beleid, uitvoering en controle. Een ander aspect van de legalistische benadering is dat politici het beleid vaststellen en dat problemen alleen te wijten

zijn aan de uitvoerders wanneer die zich niet aan de regels houden. Deze benadering verdient de qualificatie ‘legalistisch’ omdat het manco gaat wanneer ‘de kat op het spek wordt gebonden’ en onbedoeld gebruikt te verwachten is. Dan is controle vereist, en het moet onderdeel van het beleid zijn dat er voldoende controle is.

Het onderscheid tussen fraude en onregelmatigheid is daardoor minder scherp dan de gangbare redenering wil doen geloven. Wanneer de wettelijke kaders falen dan heet het slechts geen fraude omdat de wet zwak is. En soms scheppen politici bewust zwakke wetten om meer manoeuvreerruimte te hebben. Dit kunnen dan wetten en regels zijn die nauwelijks zijn uit te voeren en die onregelmatigheden uitlokken.

Minister Ad Melkert heeft aan CBA / Arbvo en aan de Kamer gemeld dat de gebruikte ESF gelden geconditioneerd waren. Een mogelijke visie is dan, dat de minister hier zijn werk gedaan heeft, en dat het vervolgens aan de uitvoerder CBA / Arbvo is om bij de uitvoering ook de regels toe te passen. Sommigen kijken naar de tekst van het akkoord, en menen dat minister Melkert zich aan de regels heeft gehouden. De Rekenkamer stelt: “Op macroniveau is onrechtmatig gebruik niet aangetoond.” (De Volkskrant, 4 augustus 2001. Merk op dat de Rekenkamer hier voorbij gaat aan de vraag van de doelmatigheid). FNV voorzitter De Waal stelt: “Kwade opzet kan Melkert niet worden verweten.” (NRC, 4 augustus 2001).

Terpstra (CNV) vindt de reactie van De Waal “voorbarig en naief”, en stelt: “Net als De Waal was ik er zelf niet bij. Maar uit de verhalen van degenen die er wél bij waren, maak ik op dat we allemaal het boetekleed moeten aantrekken.” (De Volkskrant 3 augustus.)

Inderdaad meldt de NRC van 4 augustus ook: “FNV-beleidsmedewerker Simon van der Pol verklaarde dat sinds het akkoord met Melkert binnen Arbvo de term ‘ESF eigen organisatie’ is ontstaan. Zo zei hij tegen deze krant: “Het ESF-geld werd in het akkoord geboekt als ‘inkomsten’ wat strikt genomen niet kan: het geld moest weer uitgegeven worden. Ik herinner me zeer levendig dat Hazenbosch (CNV-beleidsmedewerker, red) en ik tegen elkaar zeiden: dit leidt tot gedoe, dit loopt verkeerd af, hier haal je een kankergezwell mee naar binnen.””

Er zijn twee mogelijkheden: of Melkert heeft geweten dat de kat op het spek werd gebonden, of hij heeft het niet geweten. In beide gevallen zit hij fout. Wie de situatie rond het CBA / Arbvo een beetje kent en ook een beetje weet hoe mensen in elkaar zitten en hoe de politiek werkt, voelt aan zijn water dat Melkert geweten heeft *dat* de kat hier op het spek gebonden werd. Ad Melkert stond als minister ook onder druk om tot een akkoord te komen en zodoende zelf als succesvol minister tevoorschijn te komen. Ook al is er dan geen sprake van corruptie in de zin van een directe overdracht van geld in een zwart koffertje, toch mogen wij onze ogen niet sluiten voor de andere vorm van beloning. Het kan heel goed dat hij ertoe verleid is geraakt om een juridisch correct akkoord te sluiten, terwijl hij wist dat dit door de andere partij anders geïnterpreteerd zou worden. Dat is dan misschien politiek handig op de korte termijn, maar bestuurlijk zwak. In het andere geval heeft hij het niet geweten, maar dan is het parlement te adviseren dat men ministers kiest die tenminste zo competent zijn dat zij weten wanneer er een fraudegevoelig akkoord wordt gesloten.

In alle gevallen blijft de zwakte van de controle opvallend. Niet alleen is het geld ondoelmatig besteed, en niet alleen wordt nu 41% teruggevorderd omdat het niet binnen de regelgeving valt, maar inderdaad heeft SZW in een aantal gevallen ook aangifte van fraude moeten doen.

(5)

Vooralsnog heb ik mij het meest verbaasd over de reactie van Ronald Plasterk. De laatste zin van zijn column luidt: “Misschien was het achteraf niet slim om het geld zo te besteden, en dan nog is het de vraag wie daarvoor verantwoordelijk was. Maar met fraude heeft dit niets te maken.” (De Volkskrant 3 augustus 2001).

- a. Ik heb boven het onderscheid tussen fraude en onregelmatigheden uitgelegd. Strikt genomen heeft de affaire wel met fraude te maken aangezien SZW in een aantal gevallen aangifte heeft gedaan. Melkert is politiek en bestuurlijk verantwoordelijk voor een situatie welke deze fraude heeft mogelijk gemaakt. In ruimer opzicht heeft de

kwestie ook met fraude te maken omdat het onderscheid tussen onregelmatigheden en fraude misbruikt kan worden door zwakke regelgeving.

- b. In zijn column gebruikt Ronald Plasterk een voorbeeld uit eigen ervaring, waarin langdurig met Brusselse ambtenaren gesteggeld werd over de interpretatie van de regelgeving: “Officieel bleef de regel onveranderd dat er geld naar concrete projecten kon en niet naar infrastructuur, maar die begrippen konden door de Brusselse ambtenaren opeens wat ruimer geïnterpreteerd worden”. Hij schetst hier evenwel een cruciaal andere situatie: de gelden zijn pas toegekend *nadat* overeenstemming is bereikt over de besteding. Bij de ESF affaire is men niet met Brussel in onderhandeling gegaan, heeft men gelden aangevraagd op grond van de regels en is men vervolgens zelf aan het invullen geslagen. Dit heet slechts geen fraude omdat Brussel de mogelijkheid van terugvordering hanteert.
- c. Niemand heeft beweerd dat de ministers zelf corrupt zijn of gefraudeerd hebben. Ook ik vermoed slechts dat Ad Melkert onder druk heeft gestaan en de verleiding niet heeft kunnen weerstaan. De teksten in de media zijn hier steeds correct geweest, en dat is verstandig van ze gezien de juridische problemen bij laster. Plasterk neemt echter aanstoot aan het woord ‘fraude’ op zich. Zo stelt hij: “Volgens een commentaar in de NRC staat ons land te kijk als ‘fraudeur’.” Gezien wat er gebeurd is, verbaast het mij niet dat het buitenland zo tegen Nederland aankijkt. Het is onduidelijk waarom Ronald Plasterk meer in die tekst leest dan wat er staat.
- d. Heeft het Plasterk’s instemming dat Ad Melkert de verantwoordelijkheid zou afwijzen, en verwijst naar de Arbeidsvoorziening die een juridisch correct akkoord verkeerd heeft uitgevoerd ? Plasterk werpt nu nog slechts de vraag op: maar het gaat om zijn antwoord.
- e. De nadruk in deze affaire ligt mijns inziens bij het bestuurlijk-economische mismanagement. Het werkgelegenheidsbeleid *op zich* is rijp voor een parlementaire enquête. Het is onduidelijk waarom Ronald Plasterk dit punt niet benadrukt.

(5)

Het zou me verbazen wanneer oud-Rekenkamer-voorzitter Henk Koning, die de affaire voor minister Willem Vermeend onderzoekt, al deze aspecten zou meenemen.

Ad Melkert en Gerrit Zalm en de verkiezingen 2002

In mijn hoedanigheid van wetenschappelijk medewerker en econometrist van het CPB adviseer ik tot genoemde parlementaire enquête. Daarnaast ben ik ook burger met een politieke analyse - en inmiddels werk ik ook niet meer bij het CPB, zodat deze scheiding nog helderder is. Gezien de rol van Ad Melkert als Kamerlid bij het niet-houden van genoemde enquête en gezien de rol van Gerrit Zalm als oud-CPB directeur die de analyse en het advies breidelde, kan het informatief zijn indien ik ook mijn politieke indruk op schrift stel.

Momenteel is Ad Melkert in het nieuws wegens de ESF affaire. Evenwel, ondanks al het voorgaande, en schrijvend in augustus, lijkt het zeer onwaarschijnlijk dat hij daardoor als politicus wezenlijk beschadigd zou raken. Hij heeft teveel politiek gewicht, en de stoomwals heeft teveel snelheid.

Veel belangrijker daarentegen is de inhoud van de verkiezingsprogramma's die momenteel geconcipieerd worden. Met Kyoto en de G8 in Genua in het achterhoofd zou men juist daarvoor aandacht willen vragen.

Het is natuurlijk koffiedik kijken waar de verkiezingen in 2002 over zullen gaan en wie de belangrijkste kandidaten zullen zijn, maar er kan een redelijke verwachting worden

beargumenteerd. Voor de PvdA laat zich een affiche verwachten met Wim Kok en Ad Melkert op één foto, en voor de VVD een affiche met Hans Dijkstal en Gerrit Zalm. In beide gevallen zou de eerste kandidaat met name voor de Kamer optreden en de tweede kandidaat voor het Premierschap. In de algemene beleving waarin het Premierschap belangrijker wordt gevonden zullen de verkiezingen in 2002 dan vooral gaan tussen Melkert en Zalm.

Het is vrijwel zeker dat Kok niet langer als Premier beschikbaar is. Het risico van ‘afbladderen’ in een derde termijn is groot, terwijl het ook schadelijk voor de PvdA zou zijn indien Melkert als minder geschikt zou worden neergezet. Het aardige is dat Kok wel aan de verkiezingen kan deelnemen - samen met Melkert op één foto, zoals Kok zelf destijds op één foto stond met Joop den Uyl. Nederlandse verkiezingen gaan immers om de Kamer en niet om het Kabinet. De PvdA hoeft de ‘Premierbonus’ bij de verkiezingen dus niet te verliezen, en Kok kan dus gerust aan de verkiezingen meedoen terwijl hij tegelijk meldt niet langer Premier te willen zijn en slechts voor een deel van de periode in de Kamer zitting te willen nemen en daarna beschikbaar te zijn voor andere functies in de wereld.

Waar Hans Dijkstal de lijsttrekker voor de VVD zal zijn, is het de vraag of hij de meest geschikte kandidaat van de VVD voor het Premierschap is. Zalm is de internationaal bekende en gerespecteerde minister van Financiën, bijvoorbeeld de Nederlandse vertegenwoordiger bij het IMF, of in Italië bekend als ‘il duro’. Het Premierschap is bovendien hard werk, en dat schijnt Zalm beter te bevallen dan Dijkstal. Van Agt heeft het Premierschap nog op ontspannen wijze uitgeoefend, maar in die periode zijn ook de staatsfinanciën ontspoord. Indien de VVD naar het bedrijfsleven luistert, zal men voor Zalm als Premier kiezen.

De keuze van deze lijsttrekkers zal een tamelijk autonoom proces zijn waarin nog weinig kan veranderen. Genoemde personen hebben hun sporen verdiend en in hun partijen de nodige aanhang verworven. Indien iemand in de PvdA kritiek op Melkert zou uiten, of in de VVD op Zalm, dan kan deze criticus het verwijt verwachten dat hij de partij zelf verzwakt. Critici zullen zich dus tweemaal bedenken voordat zij tot oppositie besluiten.

Ik zie mijn verwachting in grote lijnen bevestigd door het VN interview met Hans Dijkstal (4 augustus 2001). Hij stelt: “Er zijn twee koppen waar ik bang voor ben. De eerste is: Dijkstal wil geen premier worden. De tweede is: Dijkstal is dé kandidaat van de VVD om premier te worden. Zouden jullie die dus willen vermijden?” Inderdaad kiest VN voor de kop: “Kies *niet* de minister-president!” Dijkstal kiest bewust en geheel terecht voor het huidige staatsrecht waarin het parlement wordt gekozen, en waarin het premierschap wordt bepaald in de daarop volgende coalitie-onderhandelingen. Dit lijkt me ook vanuit de sociale keuze theorie het optimale model, aangezien kiezers alleen op hoofdlijnen (partijkleuren) kunnen kiezen omdat zij gangbaar veel minder kennis van problemen en personen hebben. (Zie mijn boek “Voting Theory for Democracy”.) Wel is het zo dat Dijkstal vooralsnog expliciet de taakverdeling tussen hem en Zalm afwijst, en zelfs aangeeft dat ieder op de eerste vijf plaatsen nog wel premier kan worden. Wellicht kiest de VVD dan voor een affiche met deze kopgroep van vijf. In ieder geval zou het me bevreemden indien de VVD de vraag in het geheel uit de weg gaat. Toen Bolkestein meedeed, heeft hij inderdaad een tijdlang geprobeerd niet op de vraag in te gaan, maar uiteindelijk heeft hij zich toch als premierkandidaat opgeworpen, doch ook op zo’n laat moment dat de electorale impact heel gering was. Het is de vraag wat de VVD denkt te winnen door ook plaats 3, 4 en 5 als premierkandidaten te profileren, want het vergroot het aantal personen aan wie de misschien pijnlijke vraag gesteld kan worden waarom men het niet geworden is.

Veel belangrijker dan de personen zouden de achterliggende politieke keuzes moeten zijn. Dat is althans de theorie. Kijken we naar die keuzes, dan vinden we echter niet zoveel verschil tussen Melkert en Zalm. De verkiezingen 2002 vinden plaats tegen de achtergrond van een wereld die momenteel 6 miljard mensen telt, terwijl het er 8 miljard zullen zijn in 2020. In de komende vijf kabinetsperiodes komen er 2 miljard mensen bij. Waar menig een kabinetsperiode al te kort vindt om werkelijk beleid te kunnen maken, is deze ontwikkeling razendsnel. De bevolkingstoename zal niet in Europa plaatsvinden, maar zal wel zijn invloed op Europa uitoefenen, met bijvoorbeeld migratie, milieudruk, ziektes en geweld. Waar staan

Melkert en Zalm bij deze uitdaging ? Vooralsnog blijken zij dan te kiezen voor een slechts gradueel verschillende liberale globalisering. De strijd tussen Melkert en Zalm is aldus tragisch voor de inhoud en de politieke keuze. In theorie zijn personen alleen relevant waar zij de politieke keuzes representeren en waar de burger al dan niet het vertrouwen heeft dat zij deze keuzes waar zullen maken. Kijken we daarnaar, dan is het verschil echter verwaarloosbaar.

Hoogleraar Jan Breman critiseerde de PvdA:

“(…) ik zie ook in die partij de verworping, het verraad van het sociaal-democratische erfgoed, van de solidariteitsgedachte. De snelheid waarmee ook onze eigen politici de Derde Weg hebben omarmd, is tekenend. Dat gaat alleen maar over onze eigen samenleving. Ik zeg altijd: op de Derde Weg is de Derde Wereld weg. De sociaal-democratie is verworpen tot een keuze voor een politiek leider en de vraag hoe die het doet in de campagne, en gaat niet meer over de principes van de partij en gaat ook niet meer over de inrichting van de samenleving, anders dan die te vervolmaken. Die blijde boodschap moet uitgestraald worden. In zowel materieel als immaterieel opzicht bevindt deze samenleving zich op de rand van haar geloofwaardigheid.” (de Volkskrant 9/6/2001)

Waar Wim Kok jarenlang het politieke gezicht van de PvdA was, en Ad Melkert aldus in de luwte de ruimte had om te werken aan vernieuwing, maar dat heeft nagelaten, is de PvdA aldus verworpen tot een PvdA.

Voor de verkiezingen 2002 kunnen we dus veel mannetjesmakerij verwachten, en weinig debat op inhoud. Deze verwachting spreek ik vanzelfsprekend vooral uit in de hoop dat de voorspelling zichzelf ongedaan maakt, en dat de commissies die momenteel de verkiezingsprogramma's opstellen bijvoorbeeld door Kyoto en Genua geïnspireerd raken tot wezenlijke keuzes.

PS. Augustus 2002: Deze verwachting is dus uitgekomen, terwijl ik in dit stukje nog geen aanleiding zag ook Fortuyn te noemen. In het drie uur durende radio interview eind augustus stelt Melkert: “werd de verkiezingscampagne niet beheerst door feiten en daardoor zijn veel mensen op het verkeerde been gezet.” (NRC, 30 augustus 2002). Een vos die de passie preekt, want Melkert deed daar zelf net zo hard aan mee.

Protest tegen breidel van de wetenschap (2001)

8 november 2001

Ik protesteer tegen de breidel van de wetenschap door de directie van het Centraal Planbureau (CPB). Dit vond in eerste instantie plaats in 1989-1994 onder verantwoordelijkheid van de toenmalige CPB-directeur Gerrit Zalm, de huidige minister van Financiën. Ik heb de Tweede Kamer in 1990 op de hoogte gesteld, en geen reactie ontvangen. Recentelijk, in het geruchtmakende ‘Coquilles St. Jacques’ interview in Volkskrant Magazine van 5 mei 2001, stelt Ad Melkert:

“Neem de besluitvorming rond de WAO in 1991. Het aantal arbeidsongeschikten steeg schrikbarend. Er moest iets gebeuren, maar ik vind dat de manier waarop het ging, anders had moeten. Het gebeurde op stel en sprong en ik ben ervan overtuigd dat de ramingen door ambtenaren zijn gepolitiseerd om ministers te dwingen kleur te bekennen. Er werd een atmosfeer van een dwingende noodzaak geschapen door ambtenaren uit de Bermuda-driehoek van Financiën, Economische Zaken en het Centraal Planbureau.”

Bij die WAO-affaire was Zalm dus directeur van dat CPB, en men weet dat hij actieve bemoeienis had met het dossier. Melkert's interview heeft aandacht gekregen door zijn ‘kritiek op Kok’ en door de ‘persoonlijke spanning’ tussen Melkert en Zalm, met name door de ‘gesel van Financiën’, maar dit punt uit 1991 heeft eigenlijk geen aandacht gekregen. Dit gebrek aan aandacht wekt verbazing, want in wezen meent Melkert dat de Kamer verkeerd is ingelicht - en het is vreemd dat hij dit als Kamerlid niet nader onderzocht heeft. Misschien heeft Melkert ‘gewoon niet gedacht’ aan onderzoek en controle. Anderzijds had ik de Kamer medio 1990 - aldus een jaar vóór de WAO-crisis - een kopie gezonden van het artikel dat Zalm op het CPB breidelde, en was Melkert in wezen dus wel degelijk tijdig geïnformeerd over de problemen bij de sociaal-economische ontwikkeling en de problemen bij de besluitvorming daarover. Onderzoek en controle zijn gevaarlijk voor Melkert omdat zijn eigen performance dan ook onder de loep komt.

Momenteel zijn zowel Zalm als Melkert kandidaten voor het premierschap. Velen achten hen inderdaad geschikt voor dat hoogste openbare ambt. Als econometrist heb ik bijvoorbeeld zelf ook waardering voor Zalms beleid ten aanzien van met name uitgavenkader, Euro en begrotingsmethodiek. Doch er zijn ook fouten en duidelijke leugens bij het Belastingplan, welke samenhangen met de eerdere breidel. Wat eerst een wetenschappelijk vooroordeel was, is nu echter slechts een politieke visie - afgezien van de leugens dan. Een dergelijke afweging van pro's en contra's omtrent een bewindspersoon voert echter te ver zolang alle informatie nog niet boven water is. Uiteindelijk zal de beslissing over het premierschap een democratische zijn en als zodanig te respecteren, maar die beslissing wordt ook dubieus wanneer velen nog onvoldoende geïnformeerd zijn over de breidel van de wetenschap door Zalm, en de uiteindelijke medeverantwoordelijk van Melkert door het achterwege laten van onderzoek en controle.

Het premierschap is een belangrijke post, en het lijkt dan toch ook van belang dat die informatie beschikbaar komt. Bedacht moet worden dat de materie ook complex is. Een commissie van wetenschappers heeft reeds één aspect onderzocht, en is inderdaad tot kritiek op de directie van het CPB gekomen - maar dit rapport vergt al een krantenpagina en is nog maar het topje van de ijsberg. Gezien de complexiteit van de materie kan ik krantenredacties slechts adviseren er onderzoeksteams op te zetten zoals destijds met Watergate of de eigen Nederlandse parlementaire enquêtes.

Er zijn drie redenen voor zo'n complexiteit. Ten eerste hoe de breidel precies is verlopen. Dat deze op complexere wijze heeft plaatsgevonden, maakt het voor anderen moeilijker om te reageren. Ten tweede is er de reactie van de omgeving. Melkert heeft niet gereageerd, en dat is op zich een belangrijke constatering. Maar ook anderen hebben niet gereageerd. De situatie geeft aanleiding tot een vertrouwenscrisis, waarin kiezers niet meer kunnen vertrouwen op uitspraken van politici of anderen in het publieke domein. Bijvoorbeeld zet ook de huidige directie van het CPB de breidel gewoon voort, op de automatische piloot en zonder kritische reflectie, en men wordt daardoor medeplichtig en onbetrouwbaar. Ten derde is er het gevolg van de breidel en het gebrek aan onderzoek en controle. Dat gevolg bestaat uit het langer voortduren van de problemen rond werkloosheid (en WAO etc. met zijn verborgen werkloosheid). Deze werkloosheid komt namelijk niet door technologie of concurrentie van lage lonen landen, maar slechts door verkeerd bestuur. Een uitleg voor het grotere publiek is door Hans Hulst en Auke Hulst m.m.v. ondergetekende, "Werkloosheid en armoede, de oplossing die werkt", Thesis Publishers 1998. Wetenschappers verwijst ik naar mijn website <http://www.dataweb.nl/~cool>.

In 1990 kwam ik als wetenschappelijk medewerker en econometrist van het Centraal Planbureau tot de conclusie dat een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het economisch beleid aan te bevelen was om het probleem van de werkloosheid (en WAO etc.) op te lossen. Helaas mocht mijn artikel niet besproken worden, en deze breidel werd een extra argument om tot zo'n parlementaire enquête te adviseren. Inmiddels in 2001 aangeland, kan ik eraan toevoegen dat zo'n enquête ook is aan te bevelen ten behoeve van het herstel van maatschappelijk vertrouwen. Voor de democratie geldt: hoe eerder hoe beter. En er valt vervolgens niet goed in te zien dat Zalm en Melkert dan nog in de politiek actief zouden kunnen blijven. Maar misschien is het realistischer dat is te wachten tot de nieuwe premier is benoemd, voordat een nieuwe oppositie tot het besef komt dat zo'n enquête nuttig is. In dat geval zal het maatschappelijk vertrouwen wel weer eerst een dieptepunt bereiken, en dat zou toch jammer zijn.

Brief aan wie na de moord op Pim Fortuyn nog op PvdA, VVD, D66 of Groenlinks stemde (2002)

Augustus 2002

Deze brief is gericht aan wie na de moord op Pim Fortuyn op 6 mei bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer van 15 mei toch op de PvdA, VVD, D66 of Groenlinks stemde.

Wanneer u op 15 mei uw stem aan uw partij gaf, ondanks het misdragen door uw partij, dan is deze brief in zijn opzet geslaagd wanneer u zich na lezing diep begint te schamen.

Kernpunt is dat uw partij, uw partijleider voorop, Fortuyn voorstelde als een racist en fascist terwijl hij dat niet was. Dit is liegen. Liegen en laster van het ergste soort. En u heeft de leugenaars en lasteraars uw stem gegeven.

De leugenaars van uw partij hebben een klimaat tegen Fortuyn gecreëerd. Hij is niet zomaar vermoord, hij is vermoord in zo'n klimaat. Moord is verschrikkelijk. Het valt niet te bewijzen dat dit klimaat *niet* heeft bijgedragen tot de moord. De laster *kan* dit gruwelijke gevolg hebben gehad. De laster had gewoon niet mogen plaatsvinden. U had pas op de plaats moeten maken, en moeten gaan nadenken. Misschien heeft u dat inderdaad gedaan. Maar dan is het goed dat u nog eens nadenkt. Zeker, wanneer u toegeeft, dat u eigenlijk nog niet goed over de zaak heeft nagedacht.

Waaruit bestond de laster ?

Laster is een meer neutrale term. 'Demonisering' is de term die Fortuyn zelf gebruikte. Wie zich in zijn positie verplaatst, kan deze term begrijpen. De belastering van Fortuyn bestond uit:

- (a) verkeerd citeren en slecht luisteren,
- (b) uit roddel en achterklap,
- (c) uit suggestie en beschuldiging,
- (d) uit woord en gebaar,
- (e) uit demonstraties en taarten in zijn gezicht.

We hoeven niet de hele happening te bespreken. Het is voldoende om deze uitspraken naast elkaar te zetten: ⁶⁸

Paul Rosenmöller (GL) noemt hem "niet gewoon rechts, maar extreem rechts".

Thom de Graaf (D66) verwijst naar het Anne Frank huis.

Ad Melkert (PvdA) roept uit: "Hij gaat een grens over die je niet mag passeren. Nederland, word wakker !"

Gerrit Zalm (VVD) noemt hem "een gevaarlijk man".

VVD-voorzitter Eenhoorn noemt hem "het leiderstype-Mussolini".

⁶⁸ AD Tijdsdocument (2002), "Fortuyn. De opkomst, de moord, de nasleep", Het Spectrum. Zie ook de Volkskrant, "Het fenomeen Fortuyn", 2002

Marcel van Dam (PvdA) noemt hem een “buitengewoon minderwaardig mens”.

Wim Kok (PvdA) verweet hem “haat en tweedracht te zaaien”.

Melkert voegt daar later aan toe: “Je wordt wakker, en je ziet Le Pen. Je wordt wakker en je ziet Fortuyn.”

Mede n.a.v. deze uitspraken concludeert politicoloog Cas Mudde:

“(…) kan worden gedocumenteerd dat Fortuyn door politici als Melkert, Rosenmöller en Zalm werd gedemoniseerd.”⁶⁹

De grote leugen

Bij de verkiezingen van 2002 hebben de PvdA, VVD, D66 en Groenlinks zich aldus ernstig misdragen. Zij stelden Pim Fortuyn voor als racist en extreem rechts - dus als een fascist - terwijl hij dit evident niet was.

Deze inbreuk op de waarheid gebeurde in Nederland dat zich erop voorstaat modern en beschaafd te zijn, en het gebeurde door politieke partijen die zulke mooie idealen zeggen na te streven. Terecht werden deze partijen bij de verkiezingen gehalveerd - en mensen die toch nog op die partijen gestemd hebben moeten zich diep schamen.

Zie het voorbeeld van de leugen door Bill Clinton

In de Verenigde Staten is er een vergelijkbaar geval geweest.

President Clinton keek ‘eerlijk’ in de camera en beweerde:

“I did not have sex with ..., that woman.”

Het privé-leven van een persoon is een eigen zaak, maar voor een bewindspersoon zijn er vragen omtrent (a) staatsveiligheid en chantageerbaarheid en (b) machtsmisbruik ten aanzien van een employee. Zelfs in een gewoon bedrijf is het eigenlijk al onverstandig om een affaire met iemand op de zaak te hebben. Dat er in de Verenigde Staten zorg over de situatie bestond, is dus begrijpelijk.

Dat vice-president Al Gore uiteindelijk de verkiezingen verloor ligt - naast andere oorzaken zoals de tegenvallende economische ontwikkeling (belangrijk) en de stembiljetten in Florida (sensationeel) - ook aan het feit dat hij niet onmiddellijk afstand van de leugenaar heeft genomen.⁷⁰

In het stembokje moet je kiezen

Kwesties als deze zijn moeilijk omdat er zoveel facetten aan zijn, maar ze zijn ook op een bepaalde manier weer helder omdat je *moet* kiezen, of je wilt of niet.

⁶⁹ AD 2002:82

⁷⁰ Clinton heeft Al Gore nog in een persoonlijk gesprek verzekerd dat er niets was voorgevallen. Toen Gore bleek dat Clinton gelogen had, had hij onmiddellijk afstand moeten nemen.

Vaak kun je een keuze uit de weg gaan, maar in het stemhokje dus niet. Of je accepteert het, of je neemt er afstand van.

Een keuze hoeft ook niet zo moeilijk te zijn. Een leugenaar die al een keer betrapt is kan het weer doen. Natuurlijk, zo iets is zorgvuldig te beoordelen. Wanneer Jantje van vijf uit de snoepkot pakt, dan vergeven we hem, want hij moet 't nog leren. Wanneer Trees van twintig een truitje uit de winkel steelt omdat ze van slag is en ze ongelukkigerwijs op dat ene moment de verleiding niet kan weerstaan, dan is levenslange verbanning naar een strafkamp in Siberië toch wel een overreactie. Het bepalen van de juiste middenmaat is een moeilijke kwestie. Maar, dat is het punt, aan onze politici kunnen we best hoge eisen stellen, dat is zelfs verstandig. Het is tamelijk logisch om ze in ieder geval niet meer de stem te geven. Er zijn genoeg anderen die hen kunnen vervangen.

Toch hebben miljoenen mensen nog op PvdA, VVD, D66 en Groenlinks gestemd !

Dit is zeer verontrustend, want klaarblijkelijk zien deze miljoenen kiezers niet wat er gebeurd is. Of zouden deze miljoenen kiezers het wel OK vinden dat de leiders van het land liegen en bedriegen ?

De situatie vraagt een nadere uitleg. Hopelijk gaan velen goed nadenken. Bij de volgende verkiezingen kan dan blijken in wat voor een land we leven.

Voor de goede orde: Ik weet weinig van VVD, D66 of Groenlinks, concentreer me daarom op de PvdA. Laat ik vooraf ook helder zeggen dat ik geen fan van Fortuyn ben. Hij lijkt me eerder deel van het probleem dan van de oplossing. Ook dat komt hieronder aan de orde.

Onvermogen of onwaarheid

Wanneer iemand een verkeerde voorstelling van zaken geeft dan kan dit twee oorzaken hebben:

- (1) men kan verblind zijn geweest, en de feiten niet gezien hebben,
- (2) of men kan bewust zijn gaan liegen, terwijl men beter weet.

In beide gevallen gaan politici in de fout.

Wat is de situatie t.a.v. Pim Fortuyn ?

Uit Pim Fortuyn's uitspraken blijkt dat hij een libertijn is, iemand die de menselijke vrijheid voorop stelt. Iemand die anderen liever de vrijheid van het woord gunt, het recht om te zeggen dat 'homoseksuelen zijn erger dan varkens', dan dat hij dit soort uitlatingen wil verbieden met wetten en regels. Daar valt iets voor te zeggen. Wanneer discriminatie met wetten en regels wordt tegengegaan dan kan dit ondergronds gaan. Anti-discriminatie werkt misschien wel beter door mensen te laten zeggen wat ze denken en vervolgens daarover in discussie te gaan.

Mogelijk zijn PvdA, VVD, D66 en Groenlinks zo verblind geweest dat zij niet hebben gezien dat Fortuyn zo'n libertijn was. Maar partijen die zo verblind zijn dat zij geen oog meer hebben voor de werkelijkheid, geven daarmee tegelijk een brevet van onvermogen af.

Tegelijk: het is moeilijk te geloven dat deze partijen zo verblind waren. Men kan genoemde partijen niet dom noemen. Ze *moeten* het wel gezien hebben.

Dat Fortuyn ondanks zijn libertijnse opstelling als fascist en racist is weggezet, moet zo een bewuste keuze zijn geweest. Het is een bewust onderdeel van de verkiezingscampagne geweest.

Er is ook niet op teruggekomen, er zijn geen excuses aangeboden.

Misschien is er nog een tussenmogelijkheid. Een psychologische. Dat is, men heeft het wel gezien maar ook niet willen erkennen. Dit is een soort gespletenheid waarin het ene hersenonderdeel het wel zag zodat men Fortuyn ook een hand kon geven, maar waarin het

andere hersenonderdeel het ontkende zodat men een soort gespleten oprechtheid kon voelen bij de waarschuwing voor de 'racist'. Een collectieve gespletenheid ook, want ze hadden er allemaal last van. Maar zo'n conclusie is ook niet gunstig voor deze politici. Want niet alleen heeft men dan een probleem met de eigen hersenen, maar de conclusie blijft dan overeind dat er gelogen is. Dat een leugen voortkomt uit het feit dat je hersens niet op orde zijn, is geen excuus om te zeggen dat het geen leugen zou zijn.

Er valt niet aan de conclusie te ontkomen dat deze politici een opponent met leugens zwart hebben proberen te maken.

Let wel: we hebben geen document of *email* waarop PvdA, VVD, D66 en Groenlinks letterlijk verklaren dat ze Fortuyn zo zullen behandelen. We kunnen de politici ook niet in hun ziel kijken, wat ze werkelijk beoogden. Het is wel een logische, een verdedigbare en ook de verstandigste conclusie, als de beste hypothese die de feiten verklaart. Sterker nog: Ik heb al eerder waargenomen en beschreven dat Melkert en Zalm niet te vertrouwen waren, en dat wordt door deze gebeurtenissen alleen maar bevestigd.

Dubbele tong in het dubbel-interview

In het laatste 'dubbel-interview' van Melkert en Fortuyn in het Algemeen Dagblad, vraagt Fortuyn aan Melkert:

"Heb ik ooit een racistische opmerking gemaakt, vreemdelingenhaat verspreid?"

Melkert antwoordt:

"O, absoluut."

Het voorbeeld dat Melkert dan geeft is wat wonderlijk, een enkele opmerking van Fortuyn over islamieten op de verkiezingslijst bij het CDA, klaarblijkelijk in "CDA-magazine" september 2001 - en daarvan zegt Fortuyn nog dat Melkert hem verkeerd weergeeft.⁷¹ Van een verantwoordelijk politicus, wat Melkert stelt te zijn, verwacht men toch een betere onderbouwing.

In ditzelfde interview zegt Melkert:

"Door de manier waarop Fortuyn hier zijn punten maakt, begin ik steeds scherper te zien waar het allemaal naar terugvoert: de hang, het verlangen naar de sterke man, de sterke man die orde op zaken stelt." (AD 2002:35)

Gelukkig vraagt Fortuyn door, legt hij Melkert de implicatie van deze woorden voor, en krabbelt Melkert terug. NB. We mogen blij zijn dat we een democratie hebben, waarin de autoriteit verantwoording voor zijn uitspraken gevraagd kan worden.

Fortuyn: "(...) als u in Nederland met die Holocaustgeschiedenis over de sterke man spreekt, dan weet u héél goed wat u doet. Geef het nou eens toe."

Melkert: "Dat is een schandelijke verwijzing."

Fortuyn: "Dus u ontkent het. Dus u bedoelt met de sterke man geen Mussolini, geen meneer Hitler en nog wat van die fraaie mensen die we hebben gehad."

Melkert: "Ik heb het alleen maar over Berlusconi, want dat is uw fascinatie."

Wie dit leest vraagt zich af waarom Melkert dan niet direct over Berlusconi spreekt, en hij eerst deze suggestieve termen gebruikt. En waarom vindt Melkert het "schandelijk" wanneer Fortuyn hem erop wijst hoe zijn woorden kunnen worden uitgelegd? Het is toch normaal dat zo'n uitleg

⁷¹ AD 2002:34. Ik beschik niet over het citaat waarnaar verwezen wordt.

mogelijk is, na al wat reeds gezegd is ? Hij heeft Fortuyn zojuist zelf van racistische uitspraken beschuldigd ! Het is toch normaal dat Fortuyn recht heeft op duidelijkheid ? ⁷²

Men zou graag willen dat de aanhangers van de PvdA erkennen dat Melkert in dit ‘dubbel-interview’ met dubbele tong spreekt.

Metten met twee maten

Bij een leugen zijn vaak twee partijen betrokken, en dan is er het gevaar van het meten met twee maten. Men hoort wel beweren: Pim Fortuyn kon blijkbaar ‘alles’ zeggen, terwijl van de gevestigde politiek de hoogste mate van correctheid wordt gevraagd. Is dat niet meten met twee maten ?

Als voorbeeld: de Amerikaanse Republikeinen t.a.v. Clinton hadden terecht kritiek op Clinton en vonden daarenboven zelfs dat ‘impeachment’ nodig was. Dit laatste lijkt echter een overreactie, en menigeen zal daarom denken dat deze visie van de Republikeinen politiek gemotiveerd was - en werden zij op deze manier niet ook leugenaars ? Inderdaad laat zich vermoeden dat de Republikeinen hierdoor ook stemmen hebben verloren. ⁷³

Hoe zit het met Fortuyn, wordt daar met twee maten gemeten ?

Deze vraag is echter verkeerd geformuleerd.

Vanzelfsprekend moeten we van de gevestigde politiek de hoogste mate van correctheid vragen. PvdA, VVD, D66 en Groenlinks hadden niet mogen liegen.

Wanneer de gevestigde politiek deze norm overtreedt, dan moet zij niet langer de gevestigde politiek blijven - want dan krijgen we een land waarin de leugen gevestigd is.

Omdat een nieuwkomer als Fortuyn nog nieuw is, gelden er wat andere regels omdat de nieuwkomer nog bekend moet worden. Vanzelfsprekend mag een nieuwkomer ook niet liegen, maar wanneer de nieuwkomer worstelt met het vinden van de juiste woorden, dan is er de mogelijkheid van het voordeel van de twijfel. Fortuyn zei eerst ‘de Islam is een achterlijke cultuur’ en corrigeerde dit later tot ‘achterblijvend’. Nu weet iedereen, en wist ook Fortuyn, dat de Islam een rijke historie heeft. Dus ook deze term is ontoereikend. Maar een goed luisteraar kan zich voorstellen dat Fortuyn iets wil uitdrukken, iets dat niet gelogen is, en waarvoor nog de juiste woorden gevonden moeten worden.

Dit roept de volgende vragen op:

- (1) Verdient de gevestigde politiek ook niet het voordeel van de twijfel ?
- (2) Hadden PvdA, VVD, D66 en Groenlinks ook geen worsteling ? Zochten ook zij niet naar de juiste woorden om aan te geven wat ze nu precies op Fortuyn tegen hadden ?
- (3) Was het niet slechts een ongelukkige poging om Fortuyn als een fascist en racist voor te stellen ? Is het niet vergelijkbaar, een hele cultuur ‘achterlijk’ te noemen (Fortuyn) of een persoon ‘extreem rechts’ (Rosenmöller), of te verwijzen naar het Anne Frank huis (De Graaf), of te roepen ‘Nederland, word wakker !’ (Melkert) ?

⁷² En wanneer Melkert dan premier van Nederland zou zijn geworden, en in Europees verband Berlusconi had ontmoet, wat had hij hem dan gezegd ?

⁷³ Besef wel dat een president er is voor het hele volk, en dat de Republikeinen een punt hebben wanneer zij erom vragen dat de president betrouwbaar is. Een impeachment proberen af te dwingen kan echter tot gevolg hebben dat Democraten niet meer luisteren en hun president gaan beschermen. Een betere reactie zou zijn geweest om stelselmatig uit te leggen dat de president niet langer op zijn woord geloofd kon worden. Dit is net zo eerlijk als om een stemming over impeachment vragen. Wanneer een adequate reactie van Clinton uitbleef, had de conclusie van een impeachment bij meer mensen kunnen rijpen, ook bij Democraten zoals Al Gore.

(4) Is het niet zo dat Fortuyn ‘begonnen is’ ?

(5) En is er niet het aloude spreekwoord: ‘wie kaatst, kan de bal verwachten’ ?

Dit zijn valide vragen die ook reeds eerder in het debat over Fortuyn naar voren zijn gekomen.

Wie over de antwoorden nadenkt komt echter nog scherper tot de conclusie dat PvdA, VVD, D66 en Groenlinks over de schreef zijn gegaan. Redelijke antwoorden zijn namelijk:

(Bij 1) **Het voordeel van de twijfel:** In zekere zin heeft *iedereen* het voordeel van de twijfel totdat het tegendeel bewezen is. Ook de gevestigde politiek. Maar daar weten we meer van, dus het hangt er maar vanaf hoeveel krediet ze hebben opgebouwd. Bij PvdA, VVD, D66 en Groenlinks wijst het volgende erop dat ze juist niet het voordeel van de twijfel genieten.

(Bij 2) **Zoeken naar woorden:** Zij zullen beslist een worsteling hebben gehad. Maar dan sluit je niet de ogen. Dan schrik je toch terug voor beschuldigingen als ‘extreem rechts’ en ga je nog eens goed nadenken. En wanneer je het verkeerd hebt gezien, dan bied je je excuses aan, en kom je met een betere beschrijving. Dat doet men niet.

(Bij 3) **Ongelukkige woordkeus:** Het is nogal wat om iemand gelijk te stellen aan het Nazi-regime dat de gaskamers op het geweten heeft. Dat is toch wat anders dan oorzaken in een cultuur te zoeken (en niet in een ras of zo !).

(Bij 4) **Begonnen:** Zoals je kinderen uitlegt: Adam en Eva zijn begonnen. Fortuyn reageerde bijvoorbeeld op ‘Paars’ dat eerder bestond. De gevestigde politiek mag doen alsof vroeger alles goed was, maar ze kan niet doen alsof zij niet eerder bestonden. Daarbij: het ontkennen van problemen kan even ergerlijk zijn als het geven van kritiek, dus het is maar wat je ‘beginnen’ noemt.

(Bij 5) **Kaatsen:** Zeker, zolang je kaatst mag je de bal verwachten, en een politieke discussie mag best pittig zijn. Maar, iemand ‘extreem rechts’ noemen terwijl hij dat niet is, is liegen. Dan ga je over de schreef - zie punt 3. Een ‘bal verwachten’ klinkt neutraal, maar ‘met leugens zwart gemaakt worden’ is heel wat anders. Praten we dan nog wel over hetzelfde ? Wie ‘liegen’ met ‘kaatsen’ gaat verwarren, gebruikt woorden van elastiek.

Kernpunt is steeds de leugen. In bovenstaande antwoorden keert dit steeds weer terug. Wanneer de gevestigde partijen niet waren gaan liegen, dan hadden ze een punt. Maar, dan was het hele probleem niet ontstaan !

Politicoloog Cas Mudde stelt:

“Ik accepteer ook ten volste dat Fortuyn zelf onderdeel was van deze ‘vuile campagne’ en ik had hem graag opgeroepen om kritisch zijn rol te evalueren. De vraag is of we in Nederland de kant opwillen van de vuile campagnes en het verbale politieke geweld.” (AD 2002:83).

Een kritische evaluatie is beslist nuttig. Echter, Mudde’s commentaar gaat voorbij aan het kernpunt van de leugen. Fortuyn deinsde er klaarblijkelijk niet voor terug om van iets of iemand een mening te geven, maar het was toch ook wel duidelijk dat hij *vond* wat hij zei. Het was niet zo, dat hij om zijn doel te bereiken ook maar leugens verspreidde. Terwijl de gevestigde partijen wel de leugen gebruikten.

Dat is het kernpunt, daarom zijn deze partijen ziek, en daarom moet er niet meer op gestemd worden.

Merk op: Bovengenoemde punten zijn ook door de gevestigde partijen opgeworpen. Echter, de vragen hebben voor de hand liggende antwoorden. Het opwerpen van dergelijke vragen is dan als het leggen van een rookgordijn. Genoemde partijen zijn begonnen met een ‘cover up’ van de leugen.

Na 11 september 2001 met de aanslagen op vier vliegtuigen, het Pentagon, het World Trade Center, en denkkelijk ook een dankzij moedige passagiers vrijdelde aanslag op het Witte Huis, zijn de kwesties van immigratie, asielzoekers, integratie en multiculturele samenleving scherper komen te staan. Het lijkt wel duidelijk dat de overgrote meerderheid van de moslims dergelijk geweld afwijst, maar het lijkt ook duidelijk dat er een minderheid is die dat niet doet. Gaat onze samenleving goed met dit punt om ?

Dit lijkt een belangrijke vraag, en men zou hopen dat politici op verantwoorde wijze met die vraag omgaan.

In de Verenigde Staten is het antwoord van George W. Bush een 'war on terrorism'. Dit is een nogal drastisch antwoord, dat mij eigenlijk tamelijk onevenwichtig lijkt, maar het geeft in ieder geval aan dat iets van de omvang van het probleem onderkend wordt.

In Nederland reageerden de gevestigde partijen vooral ontkennend.

De gevestigde partijen menen dat zij het goed aanpakken, en zij verweten Fortuyn dat hij met zijn uitspraken de tegenstellingen in de maatschappij verscherpte. Fortuyn kreeg het verwijt dat hij 'viste in een troebele vijver'. Hij zou mensen 'tegen elkaar opzetten en haat zaaien', en zo het maatschappelijk klimaat schaden.

Een punt om lang bij stil te staan is echter dat eerder Willem Drees jr. rond 1970 en ook Jan Tinbergen in een vroeg stadium al wezen op de problemen met de immigratie. Later stelde Frits Bolkestein het probleem aan de orde, en won er in 1998 extra kamerzetels mee. Later stelde Paul Scheffer het aan de orde. In al deze gevallen was er maatschappelijke discussie, kwamen er wetten en moties.

Kernpunt is deze tegenstelling tussen gewone politiek en stigmatiseren:

- Het is een *politieke visie* of men met het resultaat van al deze discussies en beleidsvorming tevreden is of niet. Sommigen waren er tevreden mee, anderen niet.
- Wanneer partijen zoals de PvdA, VVD, D66 en Groenlinks de kwestie echter *taboe verklaren*, dan doen zij het voorkomen alsof er meer aan de hand is dan een kwestie van politieke mening, dan maken zij het tot toets van 'goed' of 'fout' zijn. Het is de vraag of dat politiek nog wel kosher is.

Door hem te verwijten dat hij 'in een troebele vijver viste' werd Fortuyn weggezet als een moreel dubieus persoon. Door zulke taal te gebruiken geeft men het debat een grote morele lading, en schep je een bepaald klimaat.

Fortuyn gaf als antwoord dat deze mensen aan hem goed waren toevertrouwd. Daarmee gaf hij aan dat hij als niet-racist niet zou toegeven aan uitwassen, hoewel hij tegemoet zou komen aan terechte wensen.

Nu, wat is schadelijker voor het klimaat: (a) problemen ontkennen, of (b) ze aan de orde stellen, en in discussie proberen op te lossen ?

Door Fortuyn als fascist en racist weg te zetten ontstond ook een klimaat waarin hij een taart met stront en kots in het gezicht krijgt, en uiteindelijk vermoord wordt.

PvdA, VVD, D66 en Groenlinks ontkennen echter iedere verantwoordelijkheid voor hun bijdrage aan *dit* klimaat.

Politicooloog Cas Mudde schrijft:

"Er is een bijna ironische parallel met de Srebrenica-affaire. Daar maakte de regering een duidelijk onderscheid tussen schuld en verantwoordelijkheid. Schuld had men niet, maar men voelde zich verantwoordelijk, en stapte dus op. Eenzelfde

verantwoordelijkheid wordt in de Fortuyn-affaire niet geaccepteerd. Hoewel kan worden gedocumenteerd dat Fortuyn door politici als Melkert, Rosenmöller en Zalm werd gedemoniseerd.” (AD 2002:82)

Nou ja, bij Wim Kok duurde het ook zeven jaar voordat het inzicht doorbrak. Overigens zaten ook Melkert en Zalm in datzelfde Srebrenica-kabinet, herinnert u zich nog ?

Politiek oordeel over Fortuyn

Eerder kwam het ‘meten met twee maten’ aan de orde, en noemde ik het argument dat nieuwkomers tenslotte nieuw zijn, en om die reden al anders behandeld kunnen worden. Één punt is dat nieuwkomers ook nog moeten bewijzen dat je ze serieus moet nemen.

Inderdaad ben ik geneigd met twee maten te meten: de gevestigde politiek neem ik de serieuze maat, Fortuyn mag meer van me omdat ik hem toch niet zo serieus neem.

Ik heb ook niet op de LPF gestemd. Eerder merkte ik al op dat ik geen fan van Fortuyn ben, en dat hij eerder deel van het probleem lijkt dan van de oplossing.

Dat alles laat onverlet dat hij netjes behandeld had moeten worden.

Mijn kennismaking met Fortuyn verliep zo. Stel u een vergadering van de PvdA afdeling Groningen voor, rond 1977. Iemand komt de zaal in, stormt naar voren, roept iets onverstaanbaars, en stormt de zaal weer uit. Verbaasd vraag ik een buurman of hij begrijpt wat hier gebeurt. “Dat was Pim Fortuyn,” is het antwoord. Vervolgens gaat de zaal over tot de orde van de dag.

Zo’n scène zegt nog niets, want we weten niet wat er allemaal achter zat. Misschien heeft het toenmalige afdelingsbestuur Fortuyn wel onbehoorlijk behandeld. Maar de scène nodigde niet uit tot het stellen van vragen. Misschien had ik dat moeten doen, maar ik kende hem niet, en kon ook niet volgen wat het probleem was.

Het gevolg van deze scène is dat het me extra moeite kost om Fortuyn serieus te nemen. Tegelijk ben ik me ervan bewust dat ik me niet door vooroordelen mag laten leiden, en dus *neem ik die extra moeite*.

In 1990 is er het ‘Albeda-congres’, de conferentie ter ere van het afscheid van Wil Albeda bij de Universiteit van Maastricht, en in een bijzaaltje presenteer ik mijn analyse die door Gerrit Zalm op het CPB gebreedeld wordt. Mijn presentatie krijgt een enthousiaste reactie van Meidner, een van de grondleggers van het ‘Zweedse model’ - een reactie die sessie-voorzitter Hans Adriaansens zich misschien nog kan herinneren. Later ontvang ik de congresbundel, en merk dat alleen ‘uitgenodigde sessies’ opgenomen zijn, met geen enkele vermelding van de bijdragen uit de bijzaaltjes. Klaarblijkelijk zijn dit ‘proceedings’ waarbij de rest als zaalvulling wordt beschouwd of zo. Ik zie ook dat er een bijdrage van Fortuyn in staat, maar het onderwerp is voor mij niet zo relevant, hij zou eigenlijk eerst mijn CPB-verhaal moeten lezen.⁷⁴

In 2002 bekijk ik nog eens zijn curriculum vitae en volg ik de ontwikkelingen in de krant. Niets wat hij gezegd heeft is voor mij voldoende uitnodigend om tot nadere lezing van een van zijn boeken over te gaan. Wat ik van hem weet is dus slechts uit de krant en van de tv.

Aldus: Als bijzonder hoogleraar op de Albeda-leerstoel had hij zeker invloed op mijn denken kunnen hebben, maar het onderwerp dat hij daar uitkiest is voor mijn onderzoek niet zo

⁷⁴ W.J. Dercksen (ed), “The future of industrial relations in Europe”, WRR, V71, 1990, met daarin W.S.P. Fortuyn, “Tripartitism: a brake on important processes of modernization”

relevant. Zou ik er iets mee gekund hebben, dan zou ik zijn werk gelezen hebben, en waar relevant weer geciteerd. Maar niet dus.

Hier zit m.i. ook de fout die de gevestigde politiek heeft gemaakt. In plaats van over Fortuyn te gaan liegen en hem voor te stellen als racist en fascist, had men beter de vraag kunnen stellen of zijn bijdrage wel zo relevant is. Begrijp me goed: dit debat had inhoudelijk gevoerd moeten worden. Natuurlijk, Fortuyn is zich steeds meer als politicus gaan presenteren, dat maakt het moeilijker om zo'n inhoudelijk debat te voeren. Maar het was de adequate reactie geweest.

In bovengenoemd AD 'dubbel-interview' probeert Melkert het een beetje, doordat hij verwijst naar een artikel van Eijgelshoven van de Rijksuniversiteit Groningen over de behandeling van de staatsfinanciën in Fortuyn's boek. (AD 2002:30). Maar Melkert zwaait slechts met het artikel, alsof dat overtuigt. Hij zou kernachtig de inhoud moeten weergeven. Inderdaad, het is corvee, maar wanneer je het niet doet, wordt je partij gehalveerd, dus je kunt het maar beter wel doen.

Zo werkt politiek

Waarom hebben PvdA, VVD, D66 en Groenlinks Fortuyn niet inhoudelijk weerlegd, maar hebben zij op de man gespeeld? Een veelgehoord antwoord is dat een inhoudelijk weerwoord niet meer werkt in deze moderne tijd van televisie en dramatiek. Een juister antwoord lijkt me, dat de politici van deze gevestigde partijen zelf minder waarde hechten aan het inhoudelijk argument. Ze hebben Fortuyn bestreden met alles wat ze hadden: leugens, schijnargumenten en gebakken lucht.

Het is toch een beetje zoals politiek werkt. Men komt bijeen in vergaderzaaltjes, gebruikt daar de ellebogen, en verdeelt de functies. Hoe dichter je bij de macht komt, hoe meer het lijkt op een kleuterklas.

Toegegeven, zoiets is in belangrijke mate ook de functie van politiek. Het moet 'klikken' tussen de politici en de achterban. Inhoudelijke argumenten zijn hoogstbelangrijk, maar er komt emotie aan te pas wanneer keuzes gemaakt moeten worden. Politiek is juist het kanaliseren van die emoties, en in zekere zin zijn politici geconditioneerd om zo te handelen.

Echter, een politieke partij met kwaliteit zorgt er toch wel voor dat er een inhoudelijke toets blijft. Dat is nu niet het geval. Burgers besteden aldus onverantwoordelijk weinig aandacht aan de selectie van de politieke ambtsdragers.

Het voorbeeld van Wim Kok moge het punt verhelderen. Zeven jaar na Srebrenica treedt hij af. Men zou denken dat de man toch intelligent genoeg zou moeten zijn om dat sneller in te zien. Er speelt dus iets anders. Kok wil eerst niet aftreden, ontkent zijn verantwoordelijkheid. Door nu op het laatste moment af te treden, kan hij echter zeggen dat hij toch is afgetreden, en neemt aldus critici wind uit de zeilen. Als minimum resultaat heeft hij in ieder geval rust, en eventueel kan hij later nog de rol van staatsman spelen. De beste verklaring is aldus dat Kok eigenlijk niet zoveel geeft om het begrip 'verantwoordelijkheid', maar dat zijn doelen anders zijn: dat hij eerst het premierschap niet wilde opgeven en dat hij nadien af wilde zijn van de discussie en de hypotheek op zijn toekomst. Dit is tenslotte ook dezelfde man die op zo'n onverantwoordelijke wijze is omgegaan met de WAO-kwestie, en die ook zo weinig heeft gedaan aan democratie en intern debat in zijn partij. Toch staat Kok bij velen, niet alleen in Nederland maar ook in de wereld, als degelijk en betrouwbaar bekend. Me dunkt dat het enige antwoord is dat we moeten zorgen voor veel democratie en meer ruimte voor discussie, zodat dit soort misverstanden minder snel kunnen ontstaan.

De moord op Pim Fortuyn heeft dus ook kunnen plaatsvinden in een klimaat dat juist onder Wim Kok is ontstaan. Indien de PvdA openheid in het vaandel had gehad, dan had veel ellende voorkomen kunnen worden.

Op grond van deze overwegingen kunnen we ook constateren dat er weinig hoop is dat PvdA, VVD, D66 en Groenlinks voldoende zelfreinigend vermogen zullen hebben. De leugen, het bedrog, komt voort uit partijculturen die over decennia zijn gegroeid. Men moet afstand nemen van boegbeelden als Kok, Melkert, Zalm, De Graaff en Rosenmöller, men moet het eigen functioneren in een ander licht gaan zien. Het is niet reëel te denken dat dit zal gebeuren.

Conclusies

Deze partijen hebben op een zodanig ingrijpende wijze gelogen dat zij hun geloofwaardigheid verloren hebben. Het is zo ingrijpend, hoop op herstel is er niet.

Waar u op PvdA, VVD, D66 of Groenlinks heeft gestemd, moet u zich dus diep schamen.

Het politieke landschap van Nederland biedt voldoende alternatieven voor uw stem en uw contributie.

In uw nieuwe politieke partij doet u er goed aan om meer democratie en discussie na te streven.

Probeer te leren van uw fout, en probeer hem niet meer te maken.

Na de dood gaat de demonisering door (2002)

Augustus 2002

Na de moord zijn sommigen het probleem blijven ontkennen. Je vraagt je af wat er moet gebeuren voordat mensen bereid zijn pas op de plaats te maken en te gaan nadenken.

In tekenfilms krijgt iemand eerst een mokerhamer tegen zijn kop, valt dan in de brandende open haard, stort vervolgens in een kilometer diepe kloof, maar blijft stug doorgaan om zijn doel te bereiken: maar dat zijn tekenfilms, je hoopt dan dat de werkelijkheid anders is. Maar nee, deze tekenfilms geven de werkelijkheid eigenlijk best goed weer.

Ad Melkert

De NRC van 30 augustus bericht over een drie uur durend radio-interview met Melkert.

“Hij vindt niet dat er een “vuile campagne” is gevoerd. “Hij (Fortuyn, red.) had ook aantrekkingskracht op extreem-rechtse elementen. Dan mag je niet zwijgend langs de kant staan.””

Deze uitspraak is op z'n best vaag, en op z'n slechtst suggestief.

- Bedoelt Melkert te zeggen dat Fortuyn slechts aantrekkingskracht had, terwijl deze zelf niet extreem-rechts was,
- of bedoelt Melkert te zeggen dat Fortuyn aantrekkingskracht had ook omdat deze dat ook zelf was ?

Melkert is hier niet duidelijk over. Maar dat men ‘niet zwijgend langs de kant’ mag blijven staan, suggereert toch wel het tweede. Dat is consistent met Melkert's eerdere uitspraken.

Melkert begrijpt het punt dus ook nog niet. De kritiek op Melkert betreft niet dat hij aan de kant bleef, de kritiek is dat verkeerde dingen werden gezegd, namelijk dat er gelogen werd.

Aangezien Fortuyn zelf niet-extreem rechts was maar inderdaad aantrekkingskracht op deze mensen had (mensen, niet ‘elementen’, zou men toch zeggen), kan men zich voorstellen dat je over dit verschijnsel een discussie begint. Maar wat is dan precies het onderwerp en wat is de inzet van de discussie ? En voer je een discussie door Fortuyn zelf te verketteren, of zijn er ook nette manieren ? Fortuyn meldde, zoals gezegd, dat deze mensen bij hem in goede handen waren. Dat lijkt me een tamelijk afdoend antwoord. Het eigenlijke debat is dan het algemene verkiezingsdebat, of mensen überhaupt bij hem in goede handen zijn, en wat is dan nog het nut om over extreem-rechts te beginnen ?

Ik ben de referentie kwijt, maar de NRC berichtte ook over de PvdA Kamerfractie bijeenkomst waarin de verkiezingen werden geëvalueerd. Melkert schijnt daar een hele lijst factoren te hebben genoemd, maar moest door anderen gewezen worden op de mogelijke invloed van zijn eigen opstelling.

Deze man mag dus namens ons en de met ons geassocieerde landen bewindvoerder worden bij de Wereldbank. Het is uitermate wonderlijk dat het kabinet hem hiervoor heeft voorgedragen. Eric Jurgens, lid van de Eerste Kamer voor de PvdA, noemde dit bij Nova ‘ridderlijk’. Hm, het is dus ‘ridderlijk’ een leugenaar voor zo'n functie voor te dragen, en om een wetenschapper bij het Centraal Planbureau met leugens te ontslaan zodat hij moeite heeft een nieuw bestaan op te bouwen. Ach, ik heb het verkeerd verstaan, Jurgens bedoelde natuurlijk ‘rooфриdderlijk’ ! Een

probleem is nog wel, dat Jurgens zich hier achter schaarde, klaarblijkelijk de zoveelste schurk onder de roofridders.

Wouter Bos

In deze laatste week van augustus 2002 stelt Wouter Bos zich kandidaat voor het leiderschap van de PvdA.

Er is enig enthousiasme bij de pers, met bijvoorbeeld 5 pagina's in Elsevier, 58e jaargang, nummer 35, 31 augustus 2002, p22-26. Journaliste Carla Joosten noemt hem "televisiegeniek", en dicht hem een "onberispelijk cv, flitsende presentatie en ontembare ambitie" toe.

Tja.

Ik hoop net te hebben aangetoond dat je niet meer op de PvdA moet stemmen, en dan gaan we weer.

De cruciale vraag is toch: Waar was Wouter Bos toen de PvdA Pim Fortuyn voorstelde als racist en fascist ?

Elsevier kan mijn "Brief aan wie na de moord op Pim Fortuyn nog op PvdA, VVD, D66 of Groenlinks stemde" nog niet gelezen hebben, die ik immers net heb geschreven, maar, die brief lijkt me tamelijk voor de hand te liggen. Wat erin staat had Elsevier ook zelf kunnen bedenken, dus, waar is de kritische zin ? ⁷⁵

Hoe kun je nu zeggen "onberispelijk cv" terwijl Bos als lid van de PvdA meegedaan heeft aan het verketteren van Fortuyn, en zo bijgedragen heeft aan een maatschappelijk klimaat waarin de man met stront gevulde taarten in het gezicht kreeg en zelfs vermoord werd. Althans, van Bos herinner ik me niets, dus misschien heeft hij niets gezegd: maar dan heeft hij zeker niet geprotesteerd toen zijn collega's over de schreef gingen.

Een ander punt: De NRC van 27 augustus rapporteert:

"Hij schrijft onder meer dat in zijn ogen de nieuwe partijleider het debat moet zoeken "zonder vanuit vooraf in beton gegoten posities te vertrekken." (...) In een artikel (...) stelt Bos (...): "Te vaak zijn we halverwege blijven hangen. Soms omdat we debatten niet voerden, soms omdat we de keuze niet durfden te maken."

Bos geeft dus toe dat de PvdA zich in democratisch opzicht misdroeg.

Het lijkt me dan dat hij dus een extra reden gehad moet hebben om te protesteren tegen het mishandelen van Fortuyn. Toch hoorden we hem niet. Dat valt van een 'ambitieuze' persoon dus tegen - of gold de ambitie iets anders ?

Elsevier p24 rapporteert:

"(...) gaat Bos in op het thema integratie en asiel: "(...) Maar het draagvlak houden we alleen maar in stand als juist wij ook de eersten zijn om de vinger op de zere plek te leggen als het misgaat." Zulke teksten zijn een impliciete schuldbekentenis van het falen van de PvdA als grootste regeringspartij. Bos positioneert zich als een vernieuwer."

⁷⁵ Wat mij bij het schrijven moeite kostte was: (a) Besluiten of ik wel zo uitvoerig moest opschrijven wat toch zo voor de hand ligt. (b) Vinden van de juiste woorden, voor het geval dat anderen me (bewust) verkeerd gaan begrijpen. (c) Het vinden van de juiste inkadering van Fortuyn en de moord op hem in mijn algemene analyse van de vertrouwenscrisis. Veel mensen zijn juist in Fortuyn geïnteresseerd, maar het is mijn verantwoordelijkheid om aandacht te vragen voor het algemene probleem.

Aldus moet Bos ook hier een extra reden gehad hebben om te protesteren tegen het verketteren van Fortuyn. Toch was ook deze extra reden voor Wouter Bos blijkbaar niet sterk genoeg om de tong in beweging te krijgen.

Overigens: In 1998 werd Bos Kamerlid voor de PvdA, kreeg hij het woordvoerderschap voor fiscale zaken, en draagt hij aldus medeverantwoordelijkheid voor de invoering van het Belastingplan. Ik heb elders uitgelegd dat dit Belastingplan met leugens tot stand is gekomen. Betekent de nieuwe openheid bij de PvdA dat we deze kwestie eens grondig kunnen gaan bespreken ?

Columnisten Van Rossem versus De Jong

Maarten van Rossem schrijft in de Volkskrant van 2 juli 2002 een fraaie column “Het volk en de democratie”. Terecht merkt hij op dat slechts 17 procent van de kiezers op de LPF heeft gestemd, en “Zij kan wat mij betreft navenante invloed uitoefenen.”

Maar deze column noodzaakt ook enige kritiek. Van Rossem schrijft: “Wat Fortuyn dacht over het volk en de leiding die het nodig had, was door en door ondemocratisch.” Dit is dubieus, want Fortuyn deed mee aan de verkiezingen, en je hoefde niet op hem te stemmen. Wie zijn stem aan Fortuyn gaf, gaf hem ook het mandaat om zijn ideeën ten uitvoer te brengen. Dit lijkt me toch tamelijk democratisch. Inderdaad, er zijn voorbeelden waarin een democratie via de stembus kan afglijden naar een dictatuur, maar dat gebeurt alleen wanneer de gekozen regering vervolgens besluit dat verkiezingen niet meer gewenst zijn. Het is nog lang niet duidelijk dat Fortuyn dit ook zou doen. Van Rossem gaat hier aldus te ver.

Voor de goede orde: Waar het niet altijd helder was wat de ideeën van Pim Fortuyn precies waren, daar is kritiek op Fortuyn’s onduidelijkheid natuurlijk terecht, maar moet ook opgemerkt worden dat pers en politieke tegenstanders klaarblijkelijk faalden om die onduidelijkheid door te prikken. En waren zijn hoofdpunten nu werkelijk zo onduidelijk ?

Volgend punt. Van Rossem schrijft ironisch:

“Zowel het Engelse weekblad *The Economist* als het Sociaal Cultureel Planbureau hebben de afgelopen weken de levensgevaarlijke vergissing begaan in positieve zin over Nederland te rapporteren. Hoezo positief, hoezo wordt beweerd dat een ruime meerderheid van de Nederlanders tevreden is ? Dat kan niet, want Fortuyn heeft gezegd dat het niet zo is en dat het volk boos en ontevreden is, omdat Nederland een puinhoop en een bananenmonarchie is. Zo is het en niet anders. Die man van *The Economist* is alleen bij de elite op bezoek geweest en het Sociaal Cultureel Planbureau is niets anders dan de spreekbuis van die zelfgenoegzame, volksonvriendelijke elite.”

Laten we dit vergelijken met de uitspraak van een andere columnist, Sjoerd de Jong van de NRC van 4 juni 2002 (“Doorgeladen wrok”):

“Want wie halverwege de *roaring nineties* een krant doorbladerde, zag een schizofreen land. Uit de katernen economie straalde een stinkendrijke natie die van gekkigheid niet wist waar het zijn geld moest laten: verre vakantie, plezierbootje, tweede huis, in elk geval de hypotheek maar weer opschroeven. Maar op de pagina’s met binnenlands nieuws doemde een ander vergezicht op: een land dat tobde over crèches, huiverde over zinloos geweld, gebukt ging onder rampen, en catharsis zocht in stille tochten. In geen enkel ander decennium hebben Nederlanders hun maatschappelijke emoties zo moeten verdelen tussen welvaart en onbehagen, tussen persoonlijke ontplooiing en het gevoel met zijn allen aan de wolven te zijn overgeleverd. Het is de mentale tweespalt van een natie die van Paars te horen kreeg dat de politiek ook niet alles vermag, en die tegelijk met

‘Europa’, globalisering en migratie in een steeds onbeheersbaarder omgeving terechtkomt. (...) Uit die blinde vlek van Paars, de fnuikende combinatie van technocratie en openlijk erkende onbeheersbaarheid, is Pim Fortuyn geboren.”

We kunnen Maarten van Rossem ook verwijzen naar de mooie praatjes verkoper Wouter Bos, die ‘erkent’ dat in ieder geval zijn partij niet voldoende geluisterd heeft naar de problemen in de samenleving. Het kan dus zinvol zijn de mogelijkheid van een ‘zelfgenoegzame, volksonvriendelijke elite’ open te houden, vooral wanneer we beseffen dat zo’n Bos vooral mooie praatjes verkoopt.

Merk op: De Jong stelt dat Fortuyn’s boeken “een ratjetoe zijn van bij elkaar geprikte zin en onzin”. Ik heb Fortuyn’s boeken niet gelezen, en kan er dus weinig van zeggen. Ik kan wel opmerken dat er in mijn analyse een fundamentele vertrouwenscrisis bestaat, hetgeen aansluit bij de door De Jong geconstateerde “schizofrenie”, en ik kan me voorstellen dat het politiek fenomeen Pim Fortuyn hier perfect bij aansloot. Het “ratjetoe van zin en onzin” maakt dan niet zoveel uit. Ik heb ooit delen van de Bijbel gelezen, en dat was ook zo’n ratjetoe, en insgelijks voor het “Communistisch Manifest” en andere boeken. Op dit niveau van de analyse is het veel belangrijker te constateren dat de vertrouwenscrisis bestaat.

In het verlengde daarvan is De Jong’s conclusie “Zo is na de technocratie van Paars nu de Romantiek aan de macht.” dan ook onjuist. De Jong verwacht uiterlijk vertoon met innerlijke bedoelingen. Kok, Melkert, Dijkstal, Zalm vertegenwoordigen evenzeer de Romantiek, want zij speelden slechts alsof zij technocraten waren. Met hun spel konden ze de macht veroveren, en als romantici ging het hen om de macht. Bij echte, innerlijk doorleefde, ‘technocraten’ staan democratie en de dienstbaarheid aan de samenleving voorop. Bij techno politici was De Jong’s “schizofrenie” niet ontstaan. (Zie ook mijn opstel “Het sociaal liberalisme” uit 1994.)

Volgend punt: In zijn stukje “Een signaal uit eigen doos”, NRC 27 augustus 2002, stelt De Jong *en passant*: “(...) zoals Wim Kok gelijk had over de beweging van Fortuyn: dit is tweedracht zaaien en groepen tegen elkaar opzetten.” (a) Dit is te kort door de bocht. Boven is getoond hoe deze uitspraak van Kok juist een bedrieglijke voorstelling van Fortuyn gaf - en hij was gericht op Fortuyn en niet vaag “de beweging”. (b) In dit stukje richt De Jong zijn kritiek op minister Nawijn en het kabinet Balkenende, en het is ook in dat opzicht te kort door de bocht om Fortuyn erbij te halen die nu dood is. (c) Het verbaast me ook enigszins dat De Jong in het ene stukje onder Kok een “schizofreen” land laat ontstaan, en dat Kok vervolgens met zijn leugen wekomt. Het kost klaarblijkelijk veel moeite om te durven erkennen dat je door die man voor het lapje bent gehouden.

Frits Abrahams

NRC columnist Frits Abrahams schreef “Lachen” (4 juni), “Kolere” (5 juni), “Avondje” (6 juni), “Verstoten” (12 juni), “Autobiografie” (19 juni) en “Erfgenamen” (21 augustus). Misschien zie ik nog een column over het hoofd.

In “Lachen” evalueert hij een Elsevier-artikel (mij onbekend) over de demonisering van Fortuyn, en constateert hij selectieve verontwaardiging bij dit blad. De verschillende argumenten heb ik reeds genoemd in de “Brief aan wie na de moord op Pim Fortuyn nog op PvdA, VVD, D66 of Groenlinks stemde”. Waar Rosenmöller hem ‘extreem-rechts’ noemde, noemde Fortuyn hem klaarblijkelijk ‘extreem-links’. Tja. Zoals hierboven uitgelegd, beoefen ik deze selectieve verontwaardiging ook zelf, en is mijn uitleg hiervoor dat ik Fortuyn niet zo serieus neem, terwijl ik van Rosenmöller meer verwacht indien hij serieus genomen wil worden. Elsevier zet zich in een spagaat door Fortuyn wel serieus te nemen maar geen goede reden voor de selectieve verontwaardiging te geven. Het is goed dat Abrahams dit becritiseert.

Vervolgens constateert Abrahams dat Fortuyn ‘begonnen is’. Hij zou zijn begonnen in een column ‘Hersenloze saaie politiek’ in Elsevier (mij onbekend) van 4 augustus 2001. Abrahams ziet hem daarin losbarsten in ‘een vloed van persoonlijke aanvallen’.

Hier kan ik niet met Abrahams meegaan:

- (1) Het is moeilijk te bepalen ‘wie begonnen is’: Adam en Eva zijn begonnen. In de columns “Verstoten” en “Autobiografie” geeft Abrahams zelf een hele historie op.
- (2) Het maakt toch wel uit of je iemand uitmaakt voor racist en fascist aan de ene kant of ‘ritselaar’, ‘leeghoofd’, ‘volksverlakker’ en dergelijke aan de andere kant. Mij gaat het om die cruciale leugen.
- (3) Het punt is niet dat je met Fortuyn kon ‘lachen’. Dan zou hij een hofnar worden, of, zoals Abrahams ironisch schrijft, een cabaretier. Het Elsevier-artikel maakt hier klaarblijkelijk dus een fout. Het punt is wel dat er in Nederland een fundamentele vertrouwenscrisis is - of zoals NRC columnist Sjoerd de Jong een “schizofrenie” proefde - dat geen enkele politieke partij dit goed oppakte, en dat Fortuyn hier als politicus opkwam maar daarbij nog niet serieus genomen kon worden. Fortuyn kan dus wel degelijk anders gewaardeerd worden dan de al jaren gevestigde politieke partijen. Dit is weliswaar meten met twee maten, maar wel ieder met de maat die beter bij hem past.

De beginregels van het stukje “Kolere” vragen erom geciteerd te worden. Abrahams:

“Gravend in oude columns in *Elsevier* van Pim Fortuyn vond ik iets dat ik niet had gezocht. Ik wilde weten wat hij over zijn tegenstanders had gezegd - zie DAG van gisteren - en ik stuitte opeens op zijn drijfveren. Ik riep nog net geen ‘eureka!’, maar ik was wel aangenaam verrast.”

Abrahams blijkt rancune bij Fortuyn te voelen, en ziet dit plots verklaard door Fortuyn’s column “Kolere Regentenland” van 18 juli 2001 (mij onbekend). Bij de verkiezingen in 1989 blijkt Kok “zich ‘tegen beter weten in’ sterk (te maken) voor de WAO en de handhaving van de koppeling aan de lonen” en Fortuyn zegt zijn 16-jarig lidmaatschap van de PvdA op.

Abrahams citeert Fortuyn, en concludeert dan:

“Dan volgt een cruciale passage die de politieke carrière van Fortuyn als een bliksemschicht in een hel licht zet.

“Nadien werd mij door politiek leider Kok en PvdA-burgemeester van Rotterdam Bram Peper letterlijk het brood uit de mond gestoten. Geen enkele overheidsopdracht - mijn bewezen wetenschappelijke en praktische kwaliteit (sic) - was nog mijn deel.”

Broodroof ! En het werd nog erger:

“Sterker nog, de minister van Binnenlandse Zaken in Lubbers-III, de veelgeprezen Ien Dales zaliger (PvdA), gaf mijn broodheren de opdracht mij te ontslaan als bijzonder hoogleraar aan de Erasmus Universiteit. Hetgeen haar ten langen leste met mijn instemming lukte. Ik nam onder grote druk ‘vrijwillig ontslag’.”

Hij moet in die dagen eeuwige wraak hebben gezworen op de PvdA.”

Mijn reactie op deze bevinding van Abrahams is:

- (1) Het is nuttig te weten dat dit zo gelopen is. Ook bij mij komt dit als een verrassing (hoewel ‘eureka’ en ‘bliksemschicht’ me wat overdreven lijken).
- (2) Je kunt iemand niet zomaar rancune verwijten. Klaarblijkelijk heeft Abrahams zoiets geproefd, en ziet dit nu plotseling verklaard. Maar ‘proeven’ is geen bewijs dat het bestaat. Verwezen kan worden naar de stukjes “Verstoten” en “Autobiografie” waarin Fortuyn klaarblijkelijk te kennen geeft het hele leven lang een probleem te hebben gehad met een

juiste afstemming tot zijn omgeving, en het kan heel goed zijn dat Abrahams juist dit ‘geproefd’ heeft, en niet zozeer rancune. De bovenstaande ‘verklaring voor het ontstaan’ is ook geen bewijs van het bestaan of ontstaan van rancune, Fortuyn beschrijft alleen zijn klachten.

- (3) Het bovenstaande geeft alleen aan dat Fortuyn minstens twee klachten heeft: (a) Kok’s behandeling van WAO en koppeling, (b) de wijze waarop hij persoonlijk is behandeld, mogelijk met onzuivere motieven van Kok, Peper en Dales. Hoe we daarover moeten oordelen is een aparte kwestie, en kun je niet zomaar afdoen met ‘rancune’.

Laten we goed vaststellen wat we onder rancune verstaan. Rancune is zo opgaan in verwijten aan anderen dat je zicht verliest op de werkelijkheid en wat je terecht zou kunnen verwijten. Het is nog helemaal niet bewezen dat Fortuyn’s klachten ongegrond zijn, of dat hij daarmee ook het zicht op de werkelijkheid verloren heeft. Bepaalde zaken heeft hij goed ingeschat, zie bijvoorbeeld het grote aantal Kamerzetels.

Het is misschien goed om een ander geval van broodroof te noemen. De filosoof Alfred Ayer, die als 24-jarige werkt aan zijn boek “Language, Truth and Logic”, schrijft enkele weken voordat dit boek gepubliceerd wordt aan oudere collega Neurath:

“At Oxford, where I work, metaphysics still predominates. I feel very isolated here and have been made to suffer economically for my views.”⁷⁶

Dit soort gedoe komt dus voor, ook al is het moeilijk te bewijzen, zoals ook voor dit voorbeeld geldt.

Ik moet aldus protesteren tegen Abrahams’ luchtige wijze van redeneren, en dat hij Fortuyn zomaar rancune in de schoenen schuift. Waarom nemen we Fortuyn’s klacht niet serieus, en onderzoeken we niet of het ontslag wel of niet op puur wetenschappelijke grond tot stand kwam? Of is Fortuyn bij voorbaat veroordeeld, en hoeven we de klacht niet in behandeling te nemen? Natuurlijk, Fortuyn maakt de kwestie minder overzichtelijk, door voor de druk te bezwijken, en ‘vrijwillig’ ontslag te nemen. Maar de druk kan groot zijn geweest. Iemands reputatie kan snel aangetast worden.

Tegelijkertijd, de verwijzing van Fortuyn naar Kok’s gedrag bij de verkiezingen van 1989 lijkt me relevant voor mijn advies tot een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het economisch beleid. Het hoeft geen onzin te zijn, wat hij hier beweert. Het kan natuurlijk ook slechts een rationalisatie van Fortuyn zijn, maar het lijkt me iets wat beter uitgezocht kan worden dan verder afgeschreven als rancune.

Het moge evident zijn dat ik op dit punt met Fortuyn meeleef.

- (1) Ook ikzelf werd met ontslag geconfronteerd. Ik mocht kiezen tussen een ‘vrijwillig’ vertrek op gunstige voorwaarden of een onvrijwillig ontslag wegens ‘ongeschiktheid’. Ik zag geen reden in te gaan op de suggestie van een ‘vrijwillig’ vertrek, dit leek mij een vorm van chantage, hoewel de directie kan stellen dat ze aardig voor me wilden zijn door me nog een kans elders te geven. Maar mijn advies is deze directie sowieso te schorsen - en was er eerder naar me geluisterd, dan hadden we nu de problemen met Zalm en Melkert niet gehad.
- (2) Ook ik verwijs naar het macro-economisch beleid. Niet onbelangrijk, omdat Kok juist op dit terrein zijn grootste successen claimt. Maar juist hier is dan ook het grootste schijn-succes.

Ook ik ben geconfronteerd met het verwijt van rancune. Maar mij rancune verwijten, lijkt me een van de grootste fouten die je kunt maken.

Zou Frits Abrahams dit alles kunnen begrijpen?

⁷⁶ B. Rogers (2000), “A.J. Ayer. A life.”, Vintage, p108

In “Avondje” bespreekt Abrahams een “piepklein verslag in *NRC Handelsblad* van 12 mei 1997” waarin Fortuyn in Nieuwspoort in debat is met Maarten van Traa, over het thema “politieke correctheid”. De NRC: “Zijn debat met socioloog Pim Fortuyn onttaardde in een welles-nietes discussie over etnische minderheden.”

Abrahams concludeert aan het einde van zijn column:

“Het leek zomaar een avondje in Nieuwspoort. Maar Fortuyn moet toen al beseft hebben dat hij eindelijk een thema ontdekt had dat hem dichterbij zijn doel kon brengen: de macht.”

Abrahams zegt het niet letterlijk, maar we ontkomen niet aan de suggestie dat de rancuneuze Fortuyn het thema van immigratie en integratie *misbruikt* om aan de macht te komen, om zo wraak op zijn vijanden te kunnen nemen.

Tja, het is een visie.

Nu was het punt van rancune al voorbarig, maar deze suggestie is nog weer een tandje speculatiever.

Nogmaals, Abrahams zegt het niet letterlijk, het is slechts een suggestie die uit zijn woorden overkomt. Maar het is wel een suggestie die met deze woordkeus moeilijk te vermijden is. Daarom pleit ik ervoor dat Abrahams ons vertelt of hij dit werkelijk zo bedoelt, of niet. En wanneer hij werkelijk die suggestie wil doen, dan verzoek ik hem nog eens goed na te denken, want het is een tamelijk demoniserende suggestie die zich vooralsnog niet met feiten laat staven.

Fortuyn schreef al langer over verschillende sociaal-economische onderwerpen. Het is niet onlogisch dat hij ook op het onderwerp van immigratie en integratie stuit. Dat iemand dat onderwerp bespreekt, is nog geen bewijs dat hij het *misbruikt*, dat vergt een aanvullend bewijs.

Fortuyn had eerder met Marcel van Dam de degens gekruist, en was door hem op de televisie beledigd als een “buitengewoon minderwaardig mens”. Het debat met Van Traa volgde later. Abrahams heeft de NRC-journalist benaderd, en deze zegt hem: “Fortuyn maakte een diepe indruk op me, omdat hij zijn argumenten zo goed verwoordde. Hij beheerste het grootste deel van het debat.” Dat klinkt niet als iemand die rancuneus achter zijn vijanden aanzit. Later loopt het debat uit de hand: “Pas aan het slot begon Van Traa feller weerwerk te bieden. Toen vloog Fortuyn uit de bocht. Hij werd driftig en klonk verongelijkt, als iemand die niet tegen kritiek kon. Hij ging van ‘rustig en raak’ naar ‘wild en mis’.” Tja. Wellicht is dit iemand die rancuneus achter zijn vijanden aanzit, maar het is evengoed mogelijk dat hij geërgerd werd door een blok voor het hoofd van Van Traa, de zoveelste PvdA-er die niet wilde luisteren - zoals recentelijk sommige PvdA-ers zoals (leugenaar) Wouter Bos toegeven dat ze niet hebben willen luisteren.

Voor de goede orde: Indien Abrahams slechts wil beweren dat Fortuyn zich bewust was van het maatschappelijke impact van zijn beweringen en positiekeuze, dan is dat valide. Maar dan is dat ook een open deur. Logischer lijkt me de conclusie dat Abrahams deze suggestie heeft willen doen, en dat lijkt me dan een onverantwoordelijke suggestie, gebaseerd op eigenlijk niets, slechts een vermoeden en geen bewijs, en schadelijk naar een persoon die zich niet meer kan verdedigen. Of Abrahams heeft echt bewijs - maar waarom komt hij er dan niet mee?

In “Verstoten” krijgt het verhaal een nieuwe draai. Fortuyn vertelde eerst dat Ruud Vreeman met hem brak in 1997 n.a.v. het boek “Tegen de islamisering van de cultuur”, maar Abrahams kan nu melden dat Vreeman aantoonde dat dit reeds in 1993 gebeurde n.a.v. Fortuyns tekst in het Haarlems Dagblad (mij onbekend).

Abrahams:

“Op 22 december 1993 opende hij onder de kop ‘Van socialisme naar nationaal-socialisme’ frontaal de aanval op de PvdA en Wim Kok. De PvdA verwaarloosde volgens hem het werkloosheidsprobleem bij de onderklasse. Fortuyn trok een parallel met het Duitsland van de jaren dertig, waar Hitler met succes de

werkloosheid had bestreden. (...) Ook in Nederland tikte zo'n tijdbom, volgens Fortuyn, en hij wees op Janmaat. "Indien de geschiedenis zich zou herhalen, dan draagt hij (Kok) daarvoor medeverantwoordelijkheid."

Vreeman schrijft Fortuyn dat hij verder geen contact wil hebben, en in een volgende column toont Fortuyn zich hierdoor aangeslagen.

Abrahams:

"In de gewraakte column rept Fortuyn nog niet rechtstreeks van migratieproblemen. Het gaat hem om de werkloosheid onder 'Nederlanders en Medelanders'. Maar toen de werkgelegenheid weer steeg en de CD verdween, gaf hij de PvdA daarvoor geen krediet. Integendeel, hij verlegde zijn aandacht naar de migratieproblematiek en intensiverde zijn aanvallen op de PvdA."

Ik moet zeggen dat Frits Abrahams een talent heeft om misverstanden te scheppen en die dan sprekend te verpakken.

- (1) De geregistreerde werkgelegenheid is weliswaar gestegen, maar dit is niet noodzakelijkerwijs verbonden met het verdwijnen van de CD. Als dat zo was, had Paars zich geen zorgen hoeven maken. (Met name Bolkestein nam de CD wind uit de zeilen.)
- (2) Belangrijke problemen t.a.v. de werkloosheid en armoede zijn gebleven. Eventueel kan men Paars krediet geven voor de vermindering van de geregistreerde werkloosheid ten opzichte van 1990, maar gewoonlijk wordt het succes van beleid afgemeten ten opzichte van wat *mogelijk* bereikt had kunnen worden, en daar faalt men juist. Door slecht beleid zijn juist veel problemen in stand gebleven of veroorzaakt. Nogmaals, zie de "schizofrenie" die NRC columnist Sjoerd de Jong heeft geconstateerd.
- (3) Het is niet onlogisch om de immigratieproblematiek aan de orde te stellen. Het is weer tendentius om te zeggen dat Fortuyn 'de aandacht verlegde'. Er is een serieus probleem t.a.v. werkgelegenheid voor migranten, dat tamelijk verwaarloosd is door Paars. Veel criminaliteit hangt samen met werkloosheid. Het is niet onlogisch dat Fortuyn dit verband legt.
- (4) Het is een standaard leerstuk in de economische geschiedenis om de opkomst van Hitler in verband te brengen met de grote werkloosheid in de jaren dertig. Dat is niet de enige oorzaak, maar het biedt een belangrijke bijdrage. Het is niet onlogisch om grote werkloosheid in verband te brengen met dictaturen. Sterker nog, waar Fortuyn dit blijkbaar voor Nederland heeft gedaan, heb ik deze parallel getrokken met Oost-Europa en Rusland na de Val van de Muur. Het zijn kwesties die normaal besproken kunnen worden. Dat Ruud Vreeman schrijft t.a.v. de consequenties voor Wim Kok, lijkt te impliceren dat hij de literatuur niet kent. Een democraat zou vervolgens het debat kiezen, lijkt me, een regent verbreekt het contact. Wil Frits Abrahams een wereld waarin hij op zijn woorden moet letten omdat een regent eventueel het contact verbreekt, of wil hij een wereld waarin hij vrijheid van meningsuiting heeft en waarin misverstanden in gesprek kunnen worden gecorrigeerd?

De column "Autobiografie" schetst de vereenzaming van Fortuyn, vol dadendrang en verlangen naar erkenning, maar "onbegrepen, miskend, uitgestoten als een paria - zo voelde hij zich in het Nederland van de jaren negentig". Jammer is wel dat Abrahams uiteindelijk toch weer tendentius taalgebruik hanteert. Fortuyn 'gaat tekeer' tegen Melkert in het dubbelinterview, terwijl je ook kunt zeggen - zie de bespreking hierboven - dat Melkert provoceert en insinueert. In de Volkskrant (19 juni 2002) wordt nog van "Melkert de zuiger" gesproken. Wat kan ik er verder van zeggen? Ah, het kost moeite om je te bevrijden van de betovering van Abrahams fraaie stijl, maar wie de moeite neemt, heeft het voordeel van dieper inzicht. In dit geval: Abrahams gaat voorbij aan de *inhoud*. Waarom gingen verantwoordelijke wetenschappers en

beleidmakers niet in op de inhoud van Fortuyn's bijdragen ? Dit belangrijke aspect komt in deze column in het geheel niet aan de orde.

In "Erfgenamen" begint Abrahams met de LPF, maar de tweede helft van de column gaat over het contact van Pim Fortuyn met CP'86 lid Rien Boiten (mij onbekend) die in Nova meldt een van de oprichters van de LPF te zijn geweest. Abrahams:

"Pim had een reuze ruime geest, waarin voor elk politiek dwaallicht plaats was, als het maar in het bezit was van een ongezonde dosis rechtse rancune. Het begint een indrukwekkende stoet te worden."

Het is mij volstrekt onduidelijk wat Abrahams met deze passage bedoelt, of het moet zijn dat 'Fortuyn gaat om met deze mensen, dus hij zal wel hetzelfde denken, dus hij zal zelf wel zo'n mens zijn'. Maar ja, iedereen weet toch: door associatie met mensen ga je mogelijk hetzelfde denken, maar het is niet *zeker* dat je zo gaat denken. Wederom suggereert Abrahams iets wat hij niet kan waarmaken. Fortuyn zei al: 'Deze mensen zijn bij mij in goede handen.' - hij zei niet: 'Ik ben bij hen in goede handen.'

Vervolgens citeert Abrahams Ronald Giphart over Fortuyn: "Ik vond het een engerd, absoluut. (...) We zaten erbij als boeren met kiespijn." Abrahams conclusie is ook: "Als boeren met kiespijn zullen we ook nog een tijdje blijven lachen om de politieke erfgenamen van Pim."

Slechts 17% heeft gestemd op de LPF, en wellicht is het zo dat meer dan 80% Fortuyn een engerd vond. Ik heb ook niet op hem gestemd. En je kunt vanuit alle hoeken en gaten wel associaties opdelven om iets 'tegen' Fortuyn te krijgen.

Maar, is het correct dat Abrahams zo tussen alles doorheen vlecht dat Pim Fortuyn nauwe banden met de CP zou hebben, met ook de suggestie dat Fortuyn zelf zo dacht ? Dat lijkt me toch een voortzetting van een vuile campagne - bovendien nadat het slachtoffer zich niet meer kan verdedigen. En deze suggestie vindt plaats tegen de achtergrond van een onbewezen beschuldiging van rancune en van politiek misbruik van de immigratieproblemen.

Nee, dit is niet kosher meer.

Samengevat

Na de moord op Fortuyn gaat voor sommigen de demonisering door. Een storende factor is een LPF fractie die zonder Fortuyn zijn eigen weg moet vinden, en die zo voor veel discussie zorgt. Maar, het kernpunt was de leugen, en dat kernpunt blijft bestaan. Ook na zijn dood blijven sommigen Fortuyn voorstellen als een racist en fascist, terwijl hij dit evident niet was. Ad Melkert zal dit verhaal nu houden vanuit de Wereldbank, columnist Frits Abrahams van de NRC schrijft het niet letterlijk maar doet allerlei kwalijke suggesties op de veelgelezen achterpagina van die krant. Het voordeel is wel dat gaanderweg duidelijk wordt dat het parlement er goed aan doet de kwestie Fortuyn geheel en grondig uit te zoeken. Dat lijkt toch het minste dat men kan doen voor een burger die zich geheel gaf aan het democratisch proces.

Pro memorie: Een visie op migratie (2002)

September 2002

Bij de verkiezingen 2002 leek migratie in relatie tot integratie, veiligheid en criminaliteit de grote issue. Dit kan ook optische vertekening zijn want maar 17% van de mensen heeft LPF gestemd. Wanneer Fortuyn nog geleefd had dan had hij zelf natuurlijk meer stemmen kunnen trekken, dus het is moeilijk te bepalen. Hoe dan ook, migratie is een belangrijk onderwerp, en men kan zich afvragen hoe ik over dat onderwerp denk. De vraag kan met name opkomen omdat ik Fortuyn's recht van spreken verdedig en protesteer tegen de demonisering. Men kan zich nu afvragen: denkt deze auteur zoals Fortuyn ? Dat is een lastige vraag, want ik heb Fortuyns boeken niet gelezen, en ik weet dus niet hoe hij denkt. Als uit zijn boeken al zou blijken hoe hij dacht, welke boeken door sommigen immers een 'ratjetoe' genoemd worden. Overigens zijn de Bijbel of het Communistisch Manifest ook een 'ratjetoe', het is maar hoe je het bekijkt. Hoe dan ook, Fortuyn heeft uitspraken in de media gedaan die ik wel gezien heb. Sporen die met mijn denkbeelden ?

Mijn antwoord op die vraag is tweeledig:

- (1) Ik heb de indruk dat mijn denkbeelden weinig met die van Fortuyn sporen. Dat geldt eigenlijk in het algemeen, migratie neemt hier geen speciale plaats in.
- (2) T.a.v. migratie is mijn indruk dat ik het onderwerp nog onvoldoende bestudeerd heb. Bijvoorbeeld, ik heb nog geen tijd gehad het recente boek van Fujita, Krugman & Venables te bekijken.⁷⁷ Ik heb wel werkloosheid en armoede bestudeerd, en het vraagstuk van de ontwikkeling in de wereld, maar migratie heeft me altijd een afgeleid probleem geleverd. Het kernprobleem ligt niet bij de migratie, maar fundamenteel bij de analyse van de werkloosheid, en dan op wereldschaal.

Een van de waarnemingen van John Kenneth Galbraith over armoede is dat migratie in historisch opzicht een belangrijke factor ter verbetering van het lot is gebleken.⁷⁸ Dus de gedachte van migratie stemt positief. Maar, deze observatie roept ook de vraag op of zo iets nog haalbaar is wanneer we over miljarden mensen praten. Denk dan aan de hekken aan de grens tussen Mexico en de Verenigde Staten. Toen een Amerikaanse diplomaat bij de Chinese communisten de vrijheid van meningsuiting bepleitte, was het antwoord: 'Hoeveel van onze burgers wil je hebben ?' Misschien een gemiste kans, de diplomaat had ook 'Laat ze maar komen' kunnen zeggen, en het regime had het niet lang overleefd. Maar, het geeft ook aan dat migratie niet meer als iets normaal wordt gezien. Mijns inziens kom je alleen uit deze problemen indien je doordenkt over de fundamenteelere vragen.

In de NRC van 21 mei 2002 schrijven Wim Groot en Henriëtte Maassen van den Brink, hoogleraren aan universiteiten van Maastricht en Amsterdam: "PvdA moet migratiestandpunt herzien", en zij schrijven weinig anders dan wat ik reeds rond 1990 op een PvdA verkiezingscongres vanaf het spreekgestoelte heb betoogd, en wat eerder door Jan Tinbergen en Willem Drees jr. is gezegd.

Wat ik op dat PvdA verkiezingscongres heb opgemerkt is vooral dat de nadruk moet liggen op ontwikkeling van de wereld en aanpak van werkloosheid. Een groot probleem daarbij is dat de wereldbevolking te snel groeit. Wanneer we van ontwikkelingslanden vragen om de bevolkingsgroei te beperken, dan moeten we consistent blijven en bijvoorbeeld ook zelf de kinderbijslag afschaffen.

⁷⁷ M. Fujita, P. Krugman & A. Venables, "The spatial economy", MIT 1999

⁷⁸ J.K. Galbraith, "Armoede", Elsevier 1979

Overigens reageerde de PvdA programmacommissie toen ron 1990 geheel verkeerd, want op mijn suggestie de kinderbijslag af te schaffen reageerde men met de opmerking ‘migranten-onderwerpen zijn nu niet aan de orde’ - en ik was perplex dat juist dit verband werd gelegd.

Hoe dan ook, de redenering blijft gelden. Wanneer mensen het economisch goed hebben, dan blijken ze aan huis en haard te hechten, en dan speelt migratie nauwelijks. Ontwikkeling van de wereld verdient prioriteit. Zoals Jan Tinbergen ook al constateerde. Als econoom lijkt het logisch de oplossing te zoeken in het prijsmechanisme. Bepaalde woonplekken zijn gewild, worden dan duur, en dan kan niet iedereen er meer wonen. Misschien tijdelijk met vakantie in een hotel in het vermeende paradijs, maar dan houdt het op. Belasting op dure grond is ook een zinvol idee. Wanneer de wereldbevolking beperkt wordt, dan zijn de mooie woonplekken minder schaars. Het lijkt allemaal vanzelfsprekend.

Het is nuttig nog hierop te wijzen:

- (1) In “The skeptical environmentalist” oefent Bjørn Lomberg ⁷⁹ terecht kritiek op allerlei overtrokken voorstellingen omtrent het milieu. Optimisme t.a.v. het menselijk vernuft lijkt op zijn plaats.
- (2) Tegelijkertijd gaat Lomborg voorbij aan de economische analyse van Roefie Huetting. ⁸⁰ Het punt van risico verdient daarbij veel aandacht - zie ook mijn bespreking in DRGTPE en ook Wilson & Crouch. ⁸¹

Met alle optimisme op grond van het menselijk vernuft lijkt het toch beter om op veilig te spelen. Waarom, ook, zouden we het ons moeilijk maken door de wereldbevolking zo enorm te laten groeien ? De bevolkingsgroei komt vooral voort uit arrangementen waar de mensen zelf mee ontevreden zijn, dus verbetering op alle fronten is mogelijk.

Waar ik het onderwerp van de migratie niet bestudeerd heb, en waar toch een antwoord verlangd wordt, dan kom je vrij snel uit bij enkele eigen ervaringen. Laat ik maar enkele noemen.

- (a) Welbeschouwd mijn eerste serieuze maatschappelijke activiteit was op de middelbare school rond 1970, met het helpen organiseren van een ‘Vredesweek’ over gastarbeiders - of ‘buitenlandse werknemers’ zoals de officiële naam begon te luiden. Ik bewaar nog steeds een goede herinnering aan een gesprek met de vriendelijke betrokkenen zelf. Het onderwerp heeft aldus een belangrijk accent voor me gehouden, maar ik heb het nooit fundamenteel gevonden, want dat zijn namelijk werkloosheid en ontwikkeling van de wereld.
- (b) Uit mijn jeugd bewaar ik herinneringen aan andere landen. In 1972-73 was ik uitwisselingsstudent naar de VS. Ik heb banden met andere landen en ben gevoelig voor culturele verschillen.
- (c) Het onderwerp van migratie lijkt me een ‘mijnenveld’ - doordat mensen klaarblijkelijk allerlei oordelen klaar hebben en verkeerd discussiëren. Ik heb al verteld van het betoog voor het PvdA verkiezingscongres, en hoe dat verkeerd werd opgevat.
- (d) Als docent aan de HES/ISER te Rotterdam in 1997-2001 heb ik veel met studenten van buitenlandse oorsprong te maken gehad. Nu als docent tegenover uitwisselingsstudenten, boeiend om nu die andere positie te hebben.

⁷⁹ Bjørn Lomberg, “The skeptical environmentalist. Measuring the real state of the world,” Cambridge 2001

⁸⁰ Ekko van Ierland et al., “Economic Growth And Valuation Of The Environment”, Edward Elgar 2001

⁸¹ Richard Wilson & Edmund Crouch, “Risk-benefit analysis”, Harvard 2001

(e) Toen de breidel bij het CPB plaatsvond, werd mijn neiging vergroot om over de problematieken rondom migratie te zwijgen. Migratie is geen fundamenteel probleem, ik heb het niet bestudeerd, maar nu was er ook een persoonlijke ervaring die voor anderen verwarrend zou kunnen zijn. Op mijn afdeling op het CPB had ik namelijk te maken met twee collega's van Surinaamse herkomst, en met deze collega's was het soms moeilijk communiceren terwijl de chef geen oog voor dit probleem had, zie mijn boek "Trias Politica & Centraal Planbureau", 1994, pag 201-202. Misschien is er zo een verband met mijn ontslag, wie weet wat er nog boven water komt ? Het zou wel typisch zijn indien het voortduren van werkloosheid en armoede zou samenhangen met het probleem van culturele integratie op het CPB. Hoe dan ook, er is het risico van mogelijke misverstanden en het heeft me jarenlang gewenst geleken dat er eerst een correcte beoordeling komt van mijn functioneren (Formele Personeelsbeoordeling, FPB), voordat ik verder iets over migratieproblemen zeg. Immers, waar ik over het algemene probleem rondom het CPB schrijf en van sommigen reeds het rare en ongefundeerde verwijt krijg dat ik persoonlijke ervaringen projecteer, kan dat ook ten aanzien van dit punt van migratie en culturele integratie gebeuren. Een correcte afhandeling is dan de beste aanpak.

(f) Binnen het Sociaal Liberaal Forum is de kerngedachte dat mensen vrij moeten zijn zich te bewegen. Klassieke beperkingen zijn ziektes e.d.. Migratie is eigenlijk nauwelijks een onderwerp, want het is niet fundamenteel. Beperking van de groei van de wereldbevolking wel.

Maar goed, de tijd schrijdt voort, en waar ik nu schrijf naar aanleiding van de verkiezingen in 2002, doe ik er denkelijk goed aan de hiervoor genoemde aarzeling te overwinnen. Inmiddels heb ik toch wel voldoende over de analyse omtrent werkloosheid en armoede geschreven, alsmede over de CPB-kwestie en de breidel, zodanig dat het punt dat ik wil maken toch wel duidelijk zou moeten zijn. Waar ik nu ook over Pim Fortuyn schrijf, kan ik me voorstellen dat de lezer belangstelling heeft voor een antwoord. Wat vind ik over migratie, ben ik op enigerlei wijze bevooroordeeld ?

Nogmaals, het antwoord is dat ik het onderwerp eigenlijk niet bestudeerd heb, en ik meen dat ik er eigenlijk weinig over kan zeggen. Maar mijn visie is wel dat je het punt 't beste kunt benaderen vanuit het ontwikkelingsvraagstuk. (a) In "De NIEO-discussie op een rijtje gezet" (1982) heb ik al eens betoogd dat het ontwikkelingsbeleid vaak op de verkeerde leest is geschoeid omdat het geld gaat naar dictaturen en ander misbruik of naar aan geld verslaafde landen. Laten we het eens goed doen. (b) Het zou niet juist zijn om hoogopgeleide mensen zoals programmeurs uit de Derde Wereld naar het Westen te halen: dat is omgekeerde ontwikkelingshulp. Ook heeft het Westen weinig behoefte aan laagopgeleiden, want die vraag kan vervuld worden door onze eigen arbeidsmarkt, indien we die maar goed organiseren. Überhaupt bestaat er dus weinig behoefte aan migratie, zolang de economie maar goed werkt, aan beide kanten van de migratiestroom. (c) Wanneer het beleid fout blijft, en er door oorlogen en andere door de mens veroorzaakte rampen toch migratiestromen ontstaan, dan is er noodzaak tot opvang. Daarvoor ligt eerder opvang in de regio voor de hand dan in het verre en dure Westen. Maar goed, misschien ieder zijn deel. De VN kan helpen met een verdeelsleutel.

Deel III: De “Partij van de Arbeid”

Soms loopt het zo (1994)

(Overgenomen uit “Trias Politica & Centraal Planbureau”,
Samuel van Houten Genootschap 1994, ISBN 90-802263-1-9, pag 120-135)

In het weekblad Vrij Nederland van 27 april 1991 stelde Marcel van Dam, op p41:

“Het kader van de PvdA is ook niet meer in discussie geïnteresseerd. Het klimaat in de partij is daar niet naar. Ze hebben consequent iedereen die wat kan, met de zweep eruit gejaagd.”

Dit wordt door hetzelfde VN nummer toegelicht, want op p9 is er de aankondiging van de WAO-kwestie, waar de PvdA nog maandenlang met oogkleppen zou rondlopen en pas hard zou ontwaken in de “WAO-zomer” dat jaar.

Toch is het de vraag of deze laatste bevestiging wel aansprekend genoeg is. Vermelding van de “WAO-zomer” is nogal abstract en biedt op zichzelf weinig handvatten voor een leerproces. Enkele concrete eigen ervaringen geven meer houvast. Zodra mensen beseffen wat “klimaat” en “zweep” concreet betekenen, is er meer hoop dat aan verbetering gewerkt gaat worden.

Het bespreken van de eigen ervaringen heeft wel risico's. Immers:

- Van Dam heeft niet altijd gelijk. “PvdA” is wel een hele grote verzamelbak - en is er feitelijk alleen een fijnmazig web van subtiele processen tussen concrete personen. Beschrijven van processen - waarover anderen niet onmiddellijk hun versie kunnen geven - roept ook snel de suggestie van rancune bij de rapporteur op.
- Ook al heeft Van Dam hier misschien gelijk, dan hoeft het nog niet voor mij te gelden. Van Dam stelt dat er meer mensen door de PvdA “weggejaagd” zijn. Een bekend voorbeeld zou Kees Schuyt zijn. Dat zoiets ook met mij is gebeurd laat zich evenwel niet onmiddellijk op conto van de PvdA schrijven. Het kan ook aan mij (en Schuyt) liggen. Ik heb tenslotte ook “problemen” met het CPB.

Op de overweging dat een en ander aan mij kan liggen, kan ik slechts het volgende antwoorden. Op gevaar dat het niet geloofd wordt en juist averechts werkt: in mijn ervaring ben ik een van de meer bescheiden, begrijpende en hulpvaardige personen. Dat ik vasthoud aan enige consistentie, is een argument pre en niet contra. Evenzo ben ik niet rancuneus.

De voornoemde risico's vallen weg tegen de voordelen van mogelijke verbetering. Ik doe er goed aan het verslag gewoon maar te geven.

Wiardi Beckman Stichting

Juist in die periode van Van Dam's citaat heb ik de Wiardi Beckman Stichting (WBS), het ‘wetenschappelijk’ bureau van de PvdA, gevraagd mijn analyse t.a.v. de werkloosheid⁸² te mogen toelichten. WBS-medewerker Paul de Beer, collega-econometrist, geeft als antwoord:

⁸² Het artikel van december 1990 (CPB 90/III/38). NB. De analyse is medio 1990 naar de Tweede Kamer gestuurd, derhalve zijn alle partijen ingelicht, en bestond dus vrijheid richting de eigen partij, destijds de PvdA.

“(…) dat de WBS geen prijs stelt op je deelname aan de gesprekskring sociaal-economisch beleid. [... hebben we] onvoldoende vertrouwen dat je een vruchtbare bijdrage aan de discussies in deze gesprekskring zult leveren. Overigens wijs ik je erop dat WBS-gesprekskringen en -werkgroepen niet voor iedereen open staan, maar dat de gebruikelijke gang van zaken is, dat deskundigen hiervoor door de WBS worden aangezocht.”⁸³

De Beer schrijft dit aan iemand met mijn kwalifikaties: afgestudeerd met redelijk hoge cijfers in de econometrie, toentertijd werkte ik reeds zo’n acht jaar bij het Centraal Planbureau, met bijdragen aan het Athena model, studies als *Nederland en Europa 1992* en *Nederland in drievoud*, etcetera.

Ik kan me voorstellen dat een collega-econometrist bepaalde analyses of artikelen van me niet kan volgen - het is een moeilijk vak - maar de correcte reactie lijkt me dan nadere uitleg te vragen, in plaats van artikel en persoon in de prullemand te dumpen.

Voor de goede orde: De Beer en ik hadden elkaar nog nooit ontmoet, er is een paar maal telefonisch contact geweest over het paper, doch ik heb daarbij gesteld dat dit niet genoeg was. Toen deelname niet mocht, is bij het WBS-curatorium beroep aangetekend en dit beroep werd door Van Kemenade afgewezen zonder mij te horen, met het argument dat er toch telefonisch contact was geweest.

De opstelling van de WBS is bot en beklemmend. Er zijn in Nederland maar een beperkt aantal fora waar je met enige diepgang over economische politiek kunt spreken. Zeker wanneer je niet mag meedoen aan discussie op de geëigende plek binnen de eigen politieke partij, dan sta je op straat. Dan sta je in de woestijn. Menigeen zou daar toch eens langer over moeten nadenken: over wat zo’n beslissing tot uitsluiting welbeschouwd betekent.⁸⁴

De kwestie is m.n. bizar voor iemand die, wanneer hij iets niet begrijpt, de bibliotheek in duikt en de formules gaat uitwerken, en die wanneer hij dan na geruimte tijd weer met het resultaat naar buiten komt, merkt dat om onverklaarbare reden de toegang tot de discussie gesloten is.

Paul de Beer

Dezelfde Paul de Beer schrijft in de Volkskrant van 8 juni 1993 dat volgens hem de enige echte oplossing voor de werkloosheid de invoering van een basisuitkering (basis- “inkomen”) is. Wanneer iedereen maandelijks een bedrag van de staat zou krijgen, dan zouden de loonkosten lager worden, en daarmee zou werk geschapen worden. De Beer verwijt de politiek, en juist de PvdA die de werkgelegenheid toch na aan het hart zou moeten liggen, dat die niet openstaat voor ‘de enige echte goede oplossing’.

De voorstelling van De Beer is te simpel. De basisuitkering is gigantisch duur. Het kost 60 miljard gulden voor mensen die alleen in het huishouden werkzaam zijn.⁸⁵

⁸³ Deze brief is van 3 juni 1992 en heeft betrekking op begin 1991. Ik heb moeten aandringen op een brief. Overigens is het tussenliggend jaar - blijkbaar - niet gebruikt bij de WBS om in te zien dat de ontwikkelingen bijv. t.a.v. de WAO mijn gelijk ondersteunden.

⁸⁴ Merk overigens op, dat de WBS niet het criterium van het voordeel van de twijfel hanteert, en tevens dat men geen open discussiedagen organiseert zoals dat bij Ecozoek gebruikelijk is - de stichting voor economisch onderzoek van NWO; inmiddels heet dit ESR.

⁸⁵ Er doet een argument de ronde dat huishoudelijk werk nu ‘onbeloond’ zou zijn en dat het gewenst zou zijn het maatschappelijk nut uit te drukken door ook geldelijke beloning of huishoudloon in te voeren. Dat argument is ongeldig. Huishoudelijk werk heeft al beloning, namelijk wat reëel door dat werk geproduceerd wordt. Men kan dit inzien door iedereen betaald werk bij de bureaus te laten doen. Wat jezelf

De Beer heeft de schijn mee. Het CPB heeft een scenario met een geleidelijke invoering van een basisuitkering doorerekend.⁸⁶ De economie zou niet instorten, blijft groeien, en de werkloosheid wordt fors teruggedrongen. De Beer lijkt hier gelijk te krijgen.

Maar de prijs moet ook genoemd worden. Ten eerste is de werkloosheid pas in 2015 opgelost. Ten tweede worden de koppelingen opgegeven. De basisuitkering van 2015 is het minimum van nu. Je kunt de betekenis hiervan beter begrijpen door te kijken naar wat de basisuitkering van 1990 zou zijn. Dit basisinkomen van 1990 is het minimum van $1990 - 25 = 1965$. Dit is bijvoorbeeld een flatje met 6 personen, granieten aanrecht, zonder wasmachine en tv, en bovendien van Joop den Uyl juist geen recht meer op een eigen auto.

Er wordt gesteld dat de basisuitkering het voordeel zou hebben van geringere uitvoeringskosten. Het zou minder ambtenaren vergen om bepalingen te toetsen en te controleren. Dat is maar de vraag. Met zo'n basisuitkering kun je in landen als India of Indonesia gaan leven als een vorst: wellicht willen we toch gaan toetsen dat mensen in Nederland blijven. En meer van dat soort zaken.

De beperkingen van de basisuitkering komen ten volle aan het licht door het te plaatsen tegenover het voorstel om belastingen aan de onderkant van het loongebouw gewoon kwijt te schelden. Vrijstellen zit tussen belasten en geldgeven in. Vrijstelling kan sneller worden uitgevoerd, en de koppelingen kunnen zelfs verbeterd worden. Vrijstelling zou in principe niets hoeven kosten, want het is gericht op mensen met een uitkering. Omdat uitkeringen uitgespaard worden, kunnen de lasten voor werkenden dalen. Omdat dit voorstel wel de voordelen maar niet de nadelen van de basisuitkering heeft, incasseert het de meeste voordelen van het CPB scenario.

Het voorstel tot vrijstelling is gebaseerd op eveneens econometrisch onderzoek dat is gepresenteerd op de bijeenkomsten van het netwerk van economische onderzoekers Ecozoek in 1991, 1992 en 1993. De Beer was daarbij niet aanwezig, ik heb hem nooit op Ecozoek gezien. In zijn boek *Arbeidsmarkt in perspectief*⁸⁷ verwijst De Beer weliswaar naar de belangrijke ESB artikelen van CPB medewerkers Van Schaaijk 1983 en Bakhoven 1988, maar de draagwijdte blijkt hij niet te zien. Het PvdA/WBS rapport *Niemand aan de kant*⁸⁸ waaraan De Beer meewerkte, rammelt.⁸⁹ Op de studiemiddag⁹⁰ van het 'wetenschappelijk' bureau van Groen Links over het CPB bleek De Beer niet in staat om CPB directeur Zalm partij te geven waar dat nodig was.⁹¹

Er ligt voldoende stof voor, om een nadere politieke analyse te maken.

Doordat Paul de Beer al weer enige jaren zo stellig aan de basisuitkering vasthoudt, is hij zelf een drempel voor verbetering van de werkgelegenheid gebleken. Hij verkondigt de mooiste doelstellingen maar komt met een onhaalbare oplossing en blokkeert een zinvolle aanpak. Hoe komt het dat De Beer zo stellig de basisuitkering als de enige goede oplossing ziet? Zijn argumenten blijken niet redelijk - en dus het moet iets onredelijks zijn.

verdient, geef je weer uit aan de bureaus die bij jou komen werken. Voor de belastingen is het nuttig om reëel inkomen toe te rekenen, maar dit ook onder de hoge belastingvrije voet te laten vallen.

⁸⁶ CPB, "Nederland in drievoud", SDU 1992

⁸⁷ De Beer, "Arbeidsmarkt in perspectief", Van Loghum Slaterus, ongedateerd. Ik ben op de hoogte van het bestaan van een nieuw boek "Het verdiende inkomen", doch besprekingen noden niet tot lezen.

⁸⁸ PvdA/WBS, "Niemand aan de kant", 1992

⁸⁹ Met name pag 41, tweede kolom tweede alinea, waar een verhoging van de belastingvrije voet wordt voorgesteld als inkomenshervreiding, terwijl het als efficiency maatregel nodig is.

⁹⁰ Voorjaar 1993.

⁹¹ Bijv. betoogde Zalm dat CPB onderzoek had uitgewezen dat ca. 60% van de foutenmarge van CPB ramingen veroorzaakt werd door de onzekerheid van de ramingen van het buitenland - en hij noemde dit hoog en stelde dat het CPB het zijns inziens dus goed deed. Hij had moeten zeggen dat 60% laag was. Bij een goede raming komt 100% door de onzekerheid t.a.v. het buitenland. CPB ramingen kennen een structurele fout t.a.v. het binnenland, doordat men de overheid op het woord moet geloven. Het CPB raamt niet onafhankelijk wat er bij alle mooie overheidsvoornemens werkelijk zal gaan gebeuren.

Het is belangrijk dat men de subtiele politieke boodschap van De Beer doorziet. Als lid van de brandweer die de brand zelf heeft veroorzaakt, geeft De Beer het excuus dat er andere en nieuwe brandweerwagens nodig waren.

Volgens De Beer zou het in het begin van de jaren '80 nog te vroeg zijn geweest om tot een basisuitkering te besluiten. De gevestigde politiek zou nu pas falen en niet veel eerder. De Beer pleit Wim Kok vrij. Bijvoorbeeld het *politieke*⁹² misbruik van de WAO zou nodig zijn geweest om ons tot nieuw inzicht te brengen, nl. het nieuwe inzicht van de basisuitkering. Onzin. Dit is de bekende vlag op de modderschuit. De Beer profileert zich als 'criticus' maar is ondertussen de goedprater.

De zogenaamde 'kritiek' van De Beer op kabinet en kamer stelt niets voor. Tegelijk verdoezelt De Beer de werkelijke kritiek die (hem) al veel langer bekend is. Ik heb reeds het artikel van Van Schaaijk van het CPB uit 1983 aangehaald, voor de zinvolle aanpak van de werkloosheid. De Beer is tevens bekend met mijn analyse, welke ik van hem dus niet voor de WBS mocht presenteren en verdedigen. Die analyse is dat (het equivalent van) een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het economisch beleid, en met name de rol van politiek en CPB, noodzakelijk is (althans indien het parlement consistent wil blijven). Het is niet goed te begrijpen dat De Beer geen medewerking verleent om deze analyse breder bekend te maken.

Het voorbeeld van De Beer verduidelijkt welk een weg de PvdA nog te gaan heeft. De Beer is gerespecteerd in zijn partij, bijv. vertegenwoordigt de WBS in belangrijke fora. Hij heeft een nobel lijkend plan voor een "basisinkomen". Hij levert kritiek op kabinet en kamer. Hij staat binnen de PvdA bekend om een open geest. Maar dan wordt de PvdA-illusie verstoord, want dan blijkt dat De Beer niet openstaat voor andere gedachten en een rol speelt die op zijn minst vragen oproept.⁹³

Ad Melkert

Ad ken ik vanuit de periode dat we samen deel uitmaakten van het bestuur van de afdeling Scheveningen van de PvdA. Ad viel met name op omdat hij zo weinig zei. In 1986 was ik 32 en Ad 30 doch hij slaagde er met een bril en snor in om tien jaar ouder te lijken.⁹⁴ In 1985/86 was de kandidatuur voor de Tweede Kamer aan de orde. Afdelingsvergaderingen zijn openbaar, dus het volgende mag verteld worden. De afdeling vond dat Ad nog maar een paar jaartjes moest rijpen voordat over eventuele kandidatuur gedacht kon worden. Via zijn contacten met het landelijk bestuur bleek Ad gekandideerd voor Almere, en met zijn verhuizing daarheen begon een indrukwekkende carrière. Met Sint en Alders deed hij iets aan het milieu, in zomervakanties bezette hij publicitair strategische posten, en plotseling bleek hij financieel woordvoerder van de tweede partij in het land.

Ad heeft nooit veel van economie begrepen. Wat hij wel begrijpt, is dat je het CPB kunt napraten, en daarmee in politieke kringen de blitz kunt maken. In 1992 had het CPB doorgerekend dat een verlaging van de BTW met 1% gunstig zou zijn voor loonmatiging en werkgelegenheid. Ad kwam met het voorstel daar dan 2% van te maken - ook al hadden Jan

⁹² Bij de parlementaire enquête naar de uitvoering van de sociale zekerheid (commissie Buurmeijer) verdedigde Kok zich tegen een mogelijke beschuldiging van "misbruik", door te zeggen dat er slechts sprake was van "gebruik", omdat het immers legaal zou zijn. Daar is nog wel discussie over mogelijk. Hoe dan ook is in politieke zin sprake van misbruik - namelijk gebruik van wetten waarvoor ze eigenlijk niet bedoeld zijn. Motto: 'WW-ers horen in de WW en niet de WAO'.

⁹³ Misschien past hier een algemene opmerking ten aanzien van deze onderhavige bespreking. Ik geef slechts ervaringen en eigen analyses weer met verantwoordelijke *posities*, en de betrokkenen als persoon staan buiten de discussie.

⁹⁴ Niet persoonlijk. Objectief opvallend in een cultuur waarin iedereen er wat jonger probeert uit te zien.

Pen, Hugo Keuzenkamp, Thomas Cool & Eric van Stappershoef publiekelijk bedenkingen tegen überhaupt die ene procent geuit.⁹⁵ Een jaartje later, in 1993 berekende het CPB dat belastingverlaging juist in de eerste schijf heel gunstig voor de werkgelegenheid was. Derhalve kwam Ad met het voorstel om de belastingen in de eerste schijf extra te verlagen. Vanzelfsprekend kwam het niet in hem op om publiekelijk te vragen naar de consistentie met de BTW-maatregel - en om te onderzoeken of je de BTW niet moest verhogen om de eerste schijf te verlagen. En helemaal nooit zal hij uit zichzelf de positie van het CPB ter discussie stellen. Want zonder economisch anker is hij zijn politieke basis kwijt en kunnen anderen vragen gaan stellen waarop hij het antwoord niet weet.

Het cruciale probleem is tweeledig. Ten eerste heb ik Ad natuurlijk ook wel attent gemaakt op de kwestie rond het CPB. Ik was toen nog werkzaam op het CPB. Ik heb me nergens op laten voorstaan. Ik heb slechts geconstateerd dat ik een kamerlid kende, dat dit in kringen waarin ik verkeerde niet abnormaal was, en dat het niet meer dan natuurlijk was om een paar - terughoudende - signalen te geven. Ik stoor me minder aan het feit dat er niets mee gebeurd is dan aan het feit dat Ad geen vragen heeft gesteld en dat hij geen weloverwogen reactie heeft gegeven waarom hij er niets mee deed. Ten tweede acht ik het hoogmoedig om te denken dat je als politicoloog iets van economie snapt, en jezelf door het landelijk bestuur laat kandideren i.p.v. het landelijk bestuur in te lichten dat je iemand in de afdeling hebt leren kennen die wel veel van economie snapt - en die vertelt dat werkloosheid is aan te pakken.⁹⁶

Het is de drieslag rijbewijs, bus of botsautootjes. Ad doet alsof hij een rijbewijs heeft, mag mede achter het stuur plaatsnemen, en ondertussen zit Nederland met hem welbeschouwd in de botsautootjes. Vanzelfsprekend mag iedereen tot kamerlid gekozen worden. Punt is echter dat Ad vermoedelijk niet is gekozen op zijn politieke visie, maar omdat zijn supporters vooral dachten dat hij daarnaast voldoende van economie begreep, en dat zijn mandaat daardoor wraakbaar is.

Adri Duivesteijn

Men moet beseffen dat de Gemeente Den Haag een bijzonder politiek gewest is. De vele ambtenaren die Den Haag bevolken hebben de beroepsneiging zich afstandelijk tot de politiek op te stellen. Er wonen in het gewest dus veel mensen met kennis en capaciteiten, maar die ziet men nauwelijks op normale partijvergaderingen. Dit geldt in ieder geval voor de PvdA. In de Haagse PvdA reesterden vooral stadsvernieuwers en “rooie vrouwen” - leidend tot een historisch verbond van mensen die klaarblijkelijk graag geld uitgeven.

Toen Adri Duivesteijn zijn sociale academie had afgemaakt en rond 1980 ambitieus aantrad als leider van die min of meer natuurlijke coalitie had de gemeente Den Haag een eigen vermogen van minstens een half miljard. Toen Adri in 1989 werd afgezet lag er een schuld van zo’n half miljard - met nog de nodige jaarlijkse tekorten. Dat dit miljard verschil bestaat heeft zich nogal aan het reguliere politieke debat onttrokken. Vervolgens laat zich niet beweren dat de uitgaven regulier wél zorgvuldig besproken en getoetst zijn. De bouw van een nieuw stadhuis aan het

⁹⁵ Thomas Cool & Eric van Stappershoef, “Verlaging BTW”, Haagsche Courant 4 juni 1992; Hugo Keuzenkamp, “Beleid zonder toegevoegde waarde”, Intermediair 29 mei 1992 & “Linkse lasten”, De Groene 24 juni 1992; Jan Pen, “Verlaging BTW: doe dat nou niet!”, Het Parool 5 juni 1992

⁹⁶ Onder politicologen komt het voor dat het zeggen dat werkloosheid aan te pakken is uitgelegd wordt als prima facie bewijs dat je weinig van economie snapt. Zo’n houding van politicologen is hoogstens in menselijk opzicht begrijpelijk maar is verder niet goed te praten.

Spui heeft wel aandacht gekregen, maar de besluitvorming daarover kan men nauwelijks zorgvuldig en verantwoord achten.⁹⁷

Duivesteijn's coalitie kende een bijzondere cultuur. Mensen die niet vóór waren, werden ingedeeld bij tégen. In het Haagse PvdA-gewest ontstond het begrip "kampenstrijd". Mensen van buiten Den Haag die zich in de stad vestigden, die zich bij de lokale PvdA (wijk-) afdelingen aansloten, en die argeloos nuchtere opmerkingen maakten en bij voorstellen vraagtekens plaatsten, merkten dat zij behandeld werden als behorend tot "het andere kamp". Mensen werden zo weggejaagd. Afdelingsbesturen werden op den duur eenzijdig samengesteld. In stadsvernieuwingswijken was er overigens een direct belang om voor stadsvernieuwing te zijn. Leden van de gemeenteraadsfractie beschreven de interne sfeer met termen als "te snijden".

Dat hier nu zo geschreven wordt, over "coalitie", is geen uiting van die "kampenstrijd". Dergelijke termen komen vooral uit rapporten van commissies die voor de verbetering van de Haagse PvdA situatie zijn ingesteld. Die coalitie heeft vooral zichzelf vorm gegeven, met name toen voorstanders van "stadsvernieuwing" voor armere wijken plotseling in het kielzog van Adri massaal voorstander werden van het dure nieuwe stadhuis. Ikzelf ben nimmer tegenstander van stadsvernieuwing geweest, juist gematigd voorstander, doch, ik wilde wel dat administratie en efficiency sterk verbeterd werden. Ik was tegenstander van de - op zijn best naïve - gedachte dat slecht geadmireerde uitgaven toch wel goed terecht kwamen en voldoende waren onderworpen aan de politieke discussie.

Adri's aanhang had in die tijd niet echt de meerderheid - Adri is nooit lijsttrekker geweest - maar had wel onevenredig invloed en kon zich blijkbaar onevenredig onttrekken aan controle. In een situatie (politieke partij) waarin samenwerking vooropgesteld wordt - solidariteit ook ideologisch benadrukt wordt - en waar ook resultaten voorop staan, heeft een minderheid blijkbaar een drukmiddel door te dreigen de sfeer te verzieken. Wanneer dezen zelf de sfeer belasten door zich niet aan afspraken te houden, kunnen ze anderen, die daartegen protesteren, ervan beschuldigen dat zij de sfeer verzieken en dat zij niet naar "de resultaten" kijken. De Haagse geschiedenis toont dat Adri c.s. dergelijke politici zijn.⁹⁸

⁹⁷ Theo van Stegeren, "Haagse zaakjes", Intermediair 4 maart 1994; Thomas Cool, ingezonden reactie Intermediar 18 maart 1994

⁹⁸ Henk Kool, "Rentree van een vernielend politicus", NRC 16/11/93. Kool krijgt een reactie van Yap Hong Seng, secretaris van het NAI bestuur, NRC brieven 20/11/93, die benadrukt dat het gehele Haagse college van B&W verantwoordelijkheid draagt. Natuurlijk, ook de gemeenteraad heeft de plannen voor het nieuwe stadhuis geaccepteerd. Wat moet je met zo'n open deur? Je kunt slechts de vermoedheid overwinnen, antwoorden dat je dat al wist, dat je dit juist als uitgangspunt van de analyse hebt genomen, en dat je verder wilt kijken dan die platitudes - en je kunt dan als voorbeeld geven dat heel wat mensen ooit dachten dat de aarde plat was terwijl we daar nu anders tegenaan kijken. Voor mensen als Yap Hong Seng zijn parlementaire enquêtes nodig om hen te doen zien wat anderen al eerder inzien. Het helpt wanneer ze meedelen in de woonlasten in de Haagse regio. Ik heb verder geen mening over wat Adri voor of bij het NAI heeft gedaan, betwijfel of dat relevant is voor het oordeel over zijn optreden als politicus. Duivesteijn is in zomer 1989 door de Haagse PvdA weggestuurd, samen met Gerard van Otterloo, op grond van 'teveel openlijke meningsverschillen'. Deze grond kwam voort uit de machtspositie van aanhangers van Duivesteijn in gewestelijk bestuur en fractie. Er is nimmer een onderzoek geweest naar bewuste (politieke) obstructie vanuit Duivesteijn c.s.. Mijn eigen besluit dat Duivesteijn niet te handhaven was viel in najaar 1988, toen hij op een vergadering van de steungroep financiën, belegd om een oplossing voor de reeds slepende stadhuiswestie te vinden, evident discussietrucs hanteerde welke relevante informatie niet boven tafel brachten en een oplossing juist verderweg schoven. Me dunkt dat nog wel meer voorbeelden van obstructie naar boven te halen zijn. NB. Gevolg van voornoemde vergadering was dat er begin 1989 een onderzoek van onafhankelijke accountants kwam. Adri beloofde in de media dat hij zou terugtreden wanneer de uitkomst negatief was. De uitkomst was negatief, en Adri bleef toch maar aan.

Scheveningen ligt fraai in de duinen tussen Den Haag en de zee, is daarmee een aanlokkelijk woongebied, en de plaatselijke afdeling van de PvdA heeft zo zijn aandeel bekende partijgenoten. Arie van der Zwan⁹⁹ kwam nooit op - openbare - vergaderingen, maar kwam wel - en ik ontmoette hem toen - in september 1991, toen het afdelingsstandpunt bepaald moest worden voor het congres over de WAO, de positie van Kok en de toekomst van de PvdA. Op die afdelingsvergadering heb ik herhaald wat ik reeds in Trouw geschreven had.¹⁰⁰ Sindsdien mag Van der Zwan kiezen wat hij is: een deskundige die aan een half woord genoeg heeft en die dus de goede aanpak voor werkloosheid en WAO onderkent, of iemand die in ieder geval moeite heeft op vergaderingen te luisteren.¹⁰¹

Ik heb Van der Zwan nadien nog gesproken in de marge van een PvdA congres en op een discussiebijeenkomst in het Amsterdamse Scheepvaartmuseum. Het heeft weinig geholpen. In 1994 bleek hij de "Drees leerstoel" te bezetten, bepleitte hij forse invoertarieven om concurrentie uit lage lonen landen tegen te gaan, en op het congres van de NVMC (Nederlandse Vereniging voor Maatschappij- en Cultuurwetenschappen) begin april zag hij in discussie met A. de Swaan een reële oorlogsdreiging voor Europa.

Van der Zwan kan mooi vertellen - maar ziet men niet, dat het verhaal alleen mooi is omdat er dingen zijn weggelaten ?¹⁰² Me dunkt dat we juist de invoertarieven moeten verlágen - *trade not aid* - om het het reële *risico* van oorlog te verminderen. Terwijl mijn ervaring met Van der Zwan alleen de ervaring van anderen bevestigt,¹⁰³ hoe kan het dan toch, bijvoorbeeld, dat hij de "Drees leerstoel" bezet en dat hij voor een forum discussie met De Swaan wordt uitgenodigd ? Hoe werken (die) kronkels ?

Laatst kwam ik Paul Kalma tegen. Hij benadrukte dat er t.a.v. mij geen persoonlijke motieven speelden toen *Socialisme & Democratie* in 1991 een artikel van me over het minimumloon afwees.¹⁰⁴ Hij bleek vergeten dat ik niet aan de WBS werkgroep mocht meedoen. Toen ik dit memoreerde, reageerde hij niet met excuses of zo, maar door te vertellen dat alles nu gereorganiseerd was, en onder leiding stond van ... Ad Melkert en Arie van der Zwan. Ik kon hier alleen sarcastisch bij glimlachen - en opperde natuurlijk dat ik er geen bezwaar tegen had om mijn analyse ook in deze nieuwe club te bespreken. Kalma keek toen wat zuur en ik heb er niets meer van vernomen.¹⁰⁵

⁹⁹ Van oorsprong Scheveninger. Hier bestaat dan blijkbaar niet de behoefte te verhuizen.

¹⁰⁰ Cool, "Goed WAO-beleid vergt tijd", Trouw 10 augustus 1991

¹⁰¹ Ik heb het luisteren niet bemoeilijkt door te pleiten voor het vertrek van Kok - daar was ik zelfs expliciet tegen. Mijn voorstel was het kabinetsbesluit voorwaardelijk te steunen en tegelijk onderzoek in mijn richting te doen.

¹⁰² John Paulos, "Ik denk, dus ik lach", Ooievaar Pockethouse 1993, p89/99, de parabel van de rabbi die toegeeft: "Ik zoek nooit naar een parabel voor mijn onderwerp. Ik breng alleen onderwerpen ter sprake waar ik parabels voor heb." Of, iemand die eerst op een houten wand schiet, en daarna rond het kogelgat schietschijf-ringetjes tekent.

¹⁰³ Hans van den Doel, "Het Biefstuksocialisme en de economie", Spectrum 1979

¹⁰⁴ Cool, "Nuances bij minimumloon-discussie", augustus 1991 - niet gepubliceerd.

¹⁰⁵ Ik heb te weinig directe ervaring met Kalma om meer te kunnen vertellen. De lezer vindt het wellicht interessant te weten dat ik in 1982 heb gesolliciteerd naar de plaats waar Paul de Beer terecht kwam, en medio jaren '80 naar het directeurschap van de WBS waar Kalma voor gekozen is. In beide gevallen ben ik niet voor een gesprek uitgenodigd.

Mutatis mutandis voor een andere voormalige Nieuw-Linkser, André van der Louw. Ook een begaafd spreker. Het is niet intellectueel hoogdravend wat hij zegt, maar het klinkt als een klok. Het zou verboden moeten worden om in het publiek te moeten schrijven, over mensen die je aanvankelijk ergens wel mocht, dat ze toch een gigantisch bord voor de kop hebben. Maar Van der Louw veroorzaakt het wel.

Van september 1991 tot eind winter 1992 beheerde Van der Louw het adressenbestand van de *Rode Hoed Groep*. Van belang is dat hij er - voorzover ik weet als één der adressen van belangstellenden - niets mee deed. Ook van belang is waar hij zich niet vertoonde: noch bij de werkgroep *PvdA-weer-sociaal* noch bij andere bijeenkomsten; hij deed blijkbaar niet mee met Schaefer. Van der Louw heeft in 1991/92 geen zwaarwegend *inhoudelijk* punt naar voren gebracht. In september 1991 was de voorzitterskandidatuur het passende voertuig voor bijsturing van de partij; maar dat heeft hij laten passeren. Hij trad niet naar voren op het PvdA-congres over de WAO in september 1991. In maart 1992 deed hij niet mee aan die congresvoorbereidingen, beperkte zich tot een afstandelijk schrijven aan dat congres.

Van der Louws 'sterkste' argument is dat hij verkeerd behandeld zou zijn, met name door de beschuldiging van een coup poging. Maar zijn argument daarover is niet houdbaar. Ten eerste had zijn initiatief wel degelijk daarvan weg, ten tweede heeft Kok meerdere handreikingen gedaan.

In september 1991 waren partijbestuur, fractie en kabinetsploeg verantwoordelijk. Al wat daarvan afweek was per definitie afwijkend. Een apart comité, dat eerst op de radio wordt aangekondigd voordat de gekozen verantwoordelijken officieel ingelicht worden, wringt. De kern van het voorstel was dat Kok zich niet met de 'redding' van de partij zou bezighouden. Het is niet geloofwaardig wanneer Van der Louw het probeert voor te stellen alsof alleen Kok c.s. van zijn voorstel konden weten. Van der Louw heeft zich apart ingespannen om zijn voorstel bij Kok te krijgen, maar het bevreemdt dat hij denkt dat we niet doorzien dat er ook andere kanalen bestonden. Er was notabene een *radio-interview* ! Kok werd geen voorstel gedaan, maar ingelicht - voorgespiegeld - dat de feiten al zo lagen. Vertaald naar Hollandse omstandigheden, waarin termen als 'partijbaronnen' en 'de doodsteek van Norbert' overdrachtelijk gebezigd kunnen worden, is de door Jan Pronk gebruikte term 'coup' voorstelbaar.

Van der Louw doet alsof de partijtop nooit een handreiking gedaan heeft om de nadruk in de media op het woord 'coup' glad te strijken. Evenwel, Kok heeft hem kort na het Elsevier-verhaal gebeld. Kok heeft hem op de eerste Rode Hoed bijeenkomst de hand geschud. In Elsevier 21/12/91 zegt Kok:

"Ik vind het gek dat het woord coup is gevallen. Maar ik word wel door Jan en Alleman aangesproken of ik wil ontkennen dat het een coup was. Ik zou dat woord coup met een grote schop hier het raam uit willen trappen. Dat woord is helemaal niet interessant. Waar ik afstand van heb genomen is de idee dat hoe zo'n gezelschap ook genoemd wordt, dat zij het voor mij wel eens even zullen gaan doen. Ik geef zelf leiding."

Waarom antwoordt Van der Louw in HP 14/2/92 met: "Kok heeft geen niveau" ? Waarom het dreigement van een nieuwe partij ? Zelfs nadat (of omdat) Van der Louw zo scherp naar de partijtop heeft uitgepakt, heeft Wöltgens voor de tv aangeboden om met hem te spreken. Kok en Van der Louw hebben toen met elkaar gesproken. Kok zal niet iets radicaal anders gezegd hebben dan in Elsevier. Het is reëel te veronderstellen dat hij een soort van excuses heeft aangeboden voor enig falen van zijn kant. Het is niet correct dat Van der Louw hierover vaag blijft. De handreikingen zouden voor een normaal mens betekenen dat de klacht gehoord is. Het initiatief was verder aan Rottenberg en Vreeman, die op het congres van 14 en 15 maart 1992 gekozen werden. Maar Van der Louw volhardt in een vage oppositierol op de rand van de PvdA.

De conclusie is dat Van der Louw een stoorzender is en zinvollere processen wegdrukt. De politiek kent net als de aandelenmarkt "bellen" ("bubbles"). Het gerucht van succes wakkert het

vuur tijdelijk aan en geeft een kortstondige bevestiging van succes. De media schrijven Van der Louw een politieke rol toe, politiek verantwoordelijken houden rekening met hoe zaken in de media overkomen, en dus heeft Van der Louw politieke en publieke aandacht.

Dit is dan de reconstructie. Eerst wist Van der Louw niet precies wat hij wilde behalve dat zaken anders moesten, hij deed een onhandig voorstel, daarna was hij geraakt door de beschuldiging van de 'couppoging' en met name door het feit dat hij daarop betrap was, tot slot bleef hem slechts de mogelijkheid 'met schone handen langs de zijlijn' te gaan staan, om straks te kunnen roepen dat hij 'het allemaal al gezegd heeft'. Er ontstaat het beeld van een welbespraakte oude politieke vos op sloffen, die het eigenlijk ook niet weet en kan. Maar hij wil zo graag, hij is zo beledigd, en zijn verhalen zijn zo prachtig.

Ik had het consequenter gevonden wanneer Van der Louw gepleit had voor uitstel van de voorzitterskeuze, en, toen dat niet lukte, de PvdA verlaten had. Dan kon ik concluderen dat zijn dreigement met een nieuwe partij betekenis had. Maar ik heb klaarblijkelijk andere normen.¹⁰⁶

¹⁰⁷

Van der Louw heeft mijn analyse niet opgepikt. Op de eerste bijeenkomst in die Rode Hoed heb ik naar voren gebracht dat voor oplossing van werkloosheid en WAO een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het economisch beleid wezenlijk is, en in het bijzonder naar het Centraal Planbureau. Ik heb toegelicht dat dit CPB mijn wetenschappelijk verantwoorde analyse in deze niet wilde publiceren. Ik heb Van der Louw c.s. papers toegestuurd, en e.e.a. in persoon toegelicht. Ik heb op de rol van de WBS gewezen. Het laatste hoofdstuk van Van der Louw's boek¹⁰⁸ verzwijgt dat ook ik in 't Tappunt aanwezig was, dat ik daar het ministelsel beargumenteerd heb afgewezen, en heb gepleit voor een nieuwe partij, het *Sociaal Liberaal Forum*. Het boek is geen verslag waarin de schrijver voldoende afstand tot zichzelf neemt, maar een gekleurde 'wereld volgens de schrijver'. Opgemerkt zij, dat waar mij toegang tot de WBS werd geweigerd, ik dus wel een paar vergaderingen met Van der Louw heb mogen meemaken. Ik kan niet beoordelen of het gastvrijheid is, behoefte aan aanhang of een principiële keuze voor openheid. Ik val terug op de openingsalinea van deze subsectie.

De politieke hoofdconclusie is dat stoorzenders als Van der Louw voorkwamen dat binnen de PvdA een werkelijk zinvol politiek vernieuwingsproces tot stand kwam. Het is dramatisch hoe inhoudelijk zwakke spelers de echt zinvolle discussie smoorden. Het verbaast hoeveel ruimte stoorzenders kregen. Een mogelijkheid is dat Kok eigenlijk wel blij was met een zwakke en zichzelf-snel-onklaar-makende Van der Louw. Dat blijft speculeren. Overigens blijft Kok niet alleen formeel verantwoordelijk maar ook materieel want hij had processen als dit moeten onderkennen en corrigeren.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Mijn vertrek uit de PvdA in najaar 1991 is elders beschreven. In de kern betreft het de wijze waarop mijn kandidatuur voor het voorzitterschap behandeld is - tegen de achtergrond van de gehele werkloosheidskwesitie. Mijn brief daarover aan het congres - hetzelfde congres dat de demagogie van Rottenberg accepteerde - is achtergehouden.

¹⁰⁷ Van der Louw's acceptatie van Rottenberg zou kunnen komen doordat hij beweert dat er een generatie ontbreekt tussen de zijne van Nieuw-Links en die van Rottenberg. Nu is Nieuw-Links al afdoende getypeerd door Hans van den Doel op.cit.. En Rottenberg is eerder de tovenaarsleerling van Nieuw-Links dan exemplarisch voor zijn generatie. Dus ik zie meer een constante van demagogie dan een verhaal van generaties. Maar wanneer men doorgaat over generaties, dan is de conclusie dat Van der Louw de tussenliggende generatie slechts over het hoofd ziet. Hoe dan ook: redelijke mensen van *iedere* generatie presenteren hun argumenten redelijk en met vermindering van demagogie - maar om dat te zien moet je wel überhaupt de redelijkheid voorop zetten.

¹⁰⁸ André van der Louw, "De rode hoed en andere verhalen", Conserve 1992

¹⁰⁹ Hopelijk ziet men het verschil tussen mij en Van der Louw. Ik ga geen persoonlijke eigenschappen toedichten wanneer ze niet relevant zijn. Ik kan mensen wel op hun politieke verantwoordelijkheid aanspreken wanneer dat de politieke discussie verder helpt.

Jan van Zijl ontmoette ik begin jaren '80 bij een bezoek van jongere PvdA-ers aan het Europese Parlement. De zuurkool van Staatsburg doet me nog steeds watertanden, en het gesprek met Jan in de bus over de toekomst van Europa en over het comparatieve voordeel van het Nederlandse veilingsysteem ben ik ook nog niet vergeten. In september 1991 hield de PvdA kamerfractie in een bijzaaltje van Holiday Inn Leiden een bijeenkomst over de WAO voorstellen. Daar trof ik Jan weer. Wat mij betreft was het een leuk weerzien, maar de omstandigheden hielpen niet echt. Als lid van de fractie verdedigde Jan de WAO voorstellen met vuur. Hij bleek echter niet te weten waar hij het over had - want hij had nog maar heel onlangs de overstap van landbouw naar sociale zaken gemaakt. Maanden later konden we in tijdschriften lezen dat de fractie haar mensen het land had ingestuurd met de expliciete opdracht om - als 'damage control' - de voorstellen te verdedigen. Dus niet om te *luisteren*. Dat bleek ook in dat bijzaaltje. Het is welbeschouwd van een bizarre onhoffelijkheid. Mensen op valse voorwendselen uitnodigen en dan als papegaai optreden.

Aan de vooravond van het PvdA congres in maart 1992 verdedigde Jan het minimumloon.¹¹⁰ In een - niet gepubliceerde - reactie moest ik concluderen:

“Van Zijl heeft een half jaar duchtig zitten studeren op deze voor hem nieuwe fractieportefeuille van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, sinds hij deze met Landbouw geruild heeft. De studie heeft echter geen nieuw PvdA-standpunt opgeleverd. Na de landbouwsubsidies is nu blijkbaar een nieuw en groter terrein gevonden om miljardenmissers te begaan.”¹¹¹

Ik ben er nog niet anders over gaan denken.

Rick van der Ploeg

Rick van der Ploeg heb ik in 1990/91 verteld van de situatie rond de WBS. Zijn reactie was “als je duwt, dan zetten mensen zich af”,¹¹² maar hij zou eens informeren - en ik heb er nimmer meer van gehoord. In december 1991 was hij voorzitter van een economendebat over werkloosheid (in Wassenaar, van het Netwerk Kwantitatieve Economie), in de pauze sprak ik met hem af dat ik - ongebruikelijk, immers vanuit de zaal - een sheet mocht projecteren,¹¹³ en na de pauze bleek de overhead projector weggehaald te zijn. In 1992 ondersteunt hij mijn voorstel voor een onafhankelijk wetenschappelijk CPB, maar niet het voorstel van de enquête - daarmee niet ziend dat dit laatste toch wel de weg is om het eerste te bereiken.¹¹⁴ Rick is als econoom ‘voor’ verlaging van het minimumloon, en als politicus ‘tegen’ - ik vraag me af of dit een taalgebruik is waarmee wetenschappers en burgers uit de voeten kunnen. Rick differentieert verkeerd - als zovele economen, maar, ook nadat ik hem een briefje heb gestuurd om hem erop attent te maken.¹¹⁵ Terwijl Rick ziet dat het MIMIC model van het CPB werkgelegenheid

¹¹⁰ Jan van Zijl, “Verlaging minimumloon een onbegaanbare weg”, Trouw 6 maart 1992

¹¹¹ Thomas Cool, “Verlaging van de minimumloonkosten is de koninklijke weg”, 12 maart 1992

¹¹² Wat zo is. Maar ik heb niet ‘geduwd’ of anderszins onredelijks gedaan. Een paper geschreven, een paar telefonische gesprekken, en het verzoek tot participatie. Pas dan beroep - en terecht.

¹¹³ Dit werd p 222 van Cool, “Definition and Reality 89-92”, Rotterdam 1992

¹¹⁴ Rob de Klerk & Rick van der Ploeg, “Overheid en markt in het maatschappelijk debat”, ESB 18/3/92; zie mijn reactie in Cool, “Definition and Reality 89-92”, Rotterdam 1992, pp231-236

¹¹⁵ Bij de loonvorming t.a.v. de invloed van belastingen nemen velen de partiële afgeleide in plaats van de totaal-differentiaal.

schept wanneer de gemiddelde tarieven verlaagd worden maar de marginale verhoogd, en hij dit zelf “progressief” noemt, gebruikt hij dit niet voor het PvdA verkiezingsprogramma - terwijl die CPB analyse *empirisch verantwoord* is.¹¹⁶

Het opschrijven van dit soort zaken maakt alles misschien complexer dan het is. Veel van het gemelde is incidenteel. Een normale verklaring is bijvoorbeeld pech. Mijns inziens heeft Rick niet die hoogmoed die ik bij Ad Melkert constateer. Maar een nader gesprek lijkt me zinvol ter bevordering van het scherpere wetenschappelijke en politieke inzicht.

Felix Rottenberg

Felix Rottenberg heb ik in de jaren ‘70 ontmoet toen hij als voorzitter naar een feestje van de Jong Socialisten in Groningen kwam. Rond 1988/89 heb ik een keer gebeld of De Balie iets kon doen met mijn voorstellen over de werkloosheid. Het is er niet van gekomen nog eens bellen of teruggebeld te worden voor een concrete afspraak. Uit het gesprek was wel duidelijk dat werkloosheid hem niet zó interesseerde.

De volgende tekst is gepubliceerd in *Stuitende Taferelen*.¹¹⁷

“Open brief aan Felix Rottenberg.

Beste Partijgenoot,

Ik heb je al uitgenodigd voor een openbaar debat, met zo mogelijk Bob Suurhoff erbij, die ik nog niet kon bereiken. Een debat: zodat verschillen tussen mogelijke kandidaten voor het partijvoorzitterschap tot hun recht kunnen komen. Dat heb je *geweigerd*, met het argument dat zo’n debat eventueel in januari kan, wanneer bekend is wie de echte kandidaten zijn. Ik acht het verstandig om via deze open brief alsnog op zo’n openbaar debat aan te dringen.

Openheid, rustige gedachtenwisseling en het politieke debat zijn wezenlijk voor onze partij. Een cultuur met de normen van het wetenschappelijke debat. Er is een behoefte aan jong-Tinbergenianen en/of jong-Dreesianen, die juist deze cultuur de boventoon laten voeren, van warm hart en koel verstand - een cultuur waarin ook de gedachten van de echte Tinbergen een kans krijgen.

In de NRC spreek je je uit voor de creatieve onrust. Je laat je erop voorstaan een initiator van het vrije debat te zijn (geweest). In de Volkskrant zeg je dat je gaat luisteren, luisteren, luisteren. En je pleit voor de kwaliteit van de discussie, voor het bij elkaar brengen van mensen. Al deze uitspraken kan ik moeilijk in verband brengen met je weigering nu zelf in debat te gaan. Ik kan er slechts één enkele verklaring voor geven. En dat is een politieke. Door te debatteren verleen je andere geluiden aandacht en prominentie. Door niet te debatteren belemmer je dit. Misschien dat er op 1 januari dan maar één echte kandidaat is. Je weet dat je de publiciteit aan je kant hebt, en steun van anderen die goed in de markt liggen: en waarom zou je dit verspelen door openlijk in discussie te gaan ?

¹¹⁶ Lans Bovenberg & Rick van der Ploeg, “Effects of the tax and benefit system on wage formation and unemployment”, Mimeo KUB april 1994; Bovenberg, De Mooij & Van der Ploeg, “Werkt een ‘Robin Hood’-beleid”, ESB 13 april 1994; Thomas Cool, “Tax structure, inflation and unemployment”, Rotterdam maart 1994 (uitwerking 1990/91); Thomas Cool, “Van Robin Hood en de rand”, 1994.

¹¹⁷ Stuitende Taferelen, nummer 6, november 1991; NB De afkorting PB staat voor partijbestuur. De spelling van “Suurhof” is gecorrigeerd, nu met dubbel “f”.

Je bent mede-auteur van het ondemocratische rapport van de commissie van Van Kemenade. Ik ben niet de enige die dit rapport en het PB voorstel zo bestempelt. Volkskrant commentator Lindner dacht in die termen, en tot mijn blijde verrassing ook Bob Suurhoff.

Op de PvdA Zomerschool, toen het rapport van Van Kemenade net uit was, heb ik meteen al aan Marjanne Sint laten blijken, dat indien ze haar positie aan dat rapport verbond, zij in mij een tegenkandidaat vond. *Mijn* partij is een democratische.

De gang van zaken rondom de WAO heeft laten zien dat de huidige partijstructuur wezenlijk deugt. Waar het aan schort, is de cultuur, waarin o.a. te vlug over personen wordt gesproken. Toen Sint opstapte in plaats van tot inkeer kwam, wat ik betreurt maar wel het minste van alle kwaden vind, was het mij wel duidelijk dat zo'n cultuurverandering verbonden zou kunnen zijn aan mijn eigen rol.

Toen jouw naam werd genoemd, maar je volgens de media de boot afhield, heb ik je gebeld en van mijn kandidatuur op de hoogte gesteld. Het bleek dat je inderdaad, op dat moeilijke moment in de partijgeschiedenis, geen bemoeienis met de partij wilde (zie ook de diverse kranten). En je had er geen behoefte aan om mij te helpen mijn ideeën over het voetlicht te brengen. Reeds op dat moment was je in mijn ogen een integraal onderdeel geworden van het probleem dat je zelf zegt te willen bestrijden. Je had een persoonlijke twijfel of je al dan niet iets met het voorzitterschap had, in plaats van de vraag centraal te stellen, hoe de partij de wereld beter kon dienen, eventueel met een andere kandidaat.

Voor de partij en het land zie ik een echte ramp in aanbouw. De huidige partijtop slaagt er slecht in de idealen over het voetlicht te brengen, terwijl ze al meer ruimte krijgt dan tevoren. Dat is, overigens, niet onmiddellijk een persoonlijke kritiek. Vervolgens, het landsbestuur rammelt aan alle kanten. Toen Lubbers sprak "Nederland is ziek", had hij beter kunnen zeggen: "Nederland is zwak bestuurd". Als er slechte wet- en regelgeving is, dan kan men het de mensen niet wettelijk of bestuurlijk verwijten dat zij daarvan gebruik maken. *Dat* zijn de problemen, en niet de interne partijstructuur. Inderdaad, de structuur heeft enige invloed op de cultuur. Maar, dat geldt niet zozeer de partij, als wel het landsbestuur, waarin een verkeerde rijksorganisatie de cultuur van stroperigheid in de hand werkt. Ziet men dit anders, dan krijgen we op korte termijn dus een ondemocratische partij met onverminderd stroperige bestuurders.

Felix, de steun die je van diverse partijleden hebt weten te verwerven, is nog geen bewijs dat je de goede koers representeert. Via het debat dat ik voorsta zullen de puzzelstukken op de juiste plaats vallen, en er is geen enkele reden waarom de keurige mensen in onze partij hun steun niet navenant zouden kunnen herzien. Er zit ruimte tussen mijn mening en die van een groot deel van de partijtop, blijkbaar ook de jouwe. Maar de beweging is zo oud, en de sociaal-democratische idealen zijn in de kern zo sterk, dat de interne vormgeving van voorbijgaande aard is. Waar het om gaat is de koers. En die ligt anders dan de huidige, de jouwe. In deze is de politiek ook persoonlijk.

Stel je open voor het debat, uit je gedachten, verdedig je op mijn kritiek, reageer op mijn visie. Accepteer mijn uitnodiging.

Met vriendelijke groeten,

Thomas Cool¹¹⁸

¹¹⁸ Het deed dus veel pijn de partij te verlaten. Wonderlijk is, dat voormalige partijgenoten niet schrikken en niet gaan nadenken van wat ze je hebben aangedaan door je tot zo'n stap te dwingen.

De demagogie die Felix reeds rond zijn verkiezing vertoonde was beschamend. Nog beschamender was het, dat het partijcongres dit alles accepteerde. De voorzitterskeuze had op het congres van maart 1992 gemakkelijk uitgesteld kunnen worden, zoals mijn brief aan het congres ook voorstelde (doch die brief is niet uitgedeeld).

Ik memoreer nog twee punten uit Felix' toespraak bij de aanvaarding van het voorzitterschap¹¹⁹ en vervolgens zijn behandeling van de werkloosheid.

Hij zegt:

“Het ambacht van politicus is ten onrechte in discrediet geraakt, vaak door toedoen van de politici zelf. Toch is het in menig opzicht het mooiste ambacht van de wereld omdat er zoveel in samen kan vallen: De strijdbaarheid van een advocaat, de wijsheid van een wetenschapper, de kritische scherpzinnigheid van een journalist, de inventiviteit van een handelaar.”

Wat is dit voor een prietpraat ? Kan een advocaat niet koel scherpzinnig zijn ? Kan een journalist niet wijs en/of strijdbaar zijn ? Kan een wetenschapper niet scherpzinnig en inventief zijn ? ‘Okay’, het is een speech bedoeld om een massa op te zwepen. Ga je gang. Kernvraag blijft: kan Felix ooit beseffen wat wetenschap is ? Dit is niet de vraag naar de intellectuele vermogens. Zelfs met Sociale Academie kun je met enige uitleg enige logica begrijpen. Het gaat juist om het doorgronden en innerlijk verwerven van het juk van de wetenschappelijke attitude. Wanneer hij deze zichzelf toeschrijft is hij hoogmoedig, en wanneer hij het niet doet, valt hij, volgens dit eigen citaat, af als “mooi politicus”, en brengt hij het politieke ambt in discrediet doordat hij niet aan de eigen eisen voldoet. Wil hij werkelijk stellen dat hij wel degelijk over wetenschappelijke kwaliteiten beschikt ? Dat laatste kan dan tot ieders tevredenheid getoetst worden door middel van een universitair examen. Het vakgebied doet er niet toe. Economie is af te raden, en ook politicologie lijkt niet zo zinvol, want Rottenbergs lijstje van eigenschappen van de voorbeeldige politicus is slechts retorisch. Begrijp het goed: het is fijn en gewenst dat mensen met Sociale Academie aan politiek doen, of met welke andere opleiding dan ook. Maar laten we (als wetenschapper) constateren (en als burger protesteren) *dat een politicus iets belooft wat hij niet kan waarmaken.*

Felix schildert het ideaal van een PvdA die zich onderscheidt:

“door de eigentijdse bevoegenheid van Troelstra, door het doorzettingsvermogen van Suze Groeneweg, door de warmte en de betrokkenheid van Theo Thijssen, door de articeit van Berlage, door de eigenzinnige visie van Den Uyl, door de onconventionele daadkracht van Jan Schaeffer en Adri Duyvesteyn. Allemaal bevoegen realisten met het vermogen om hun idealen te verenigen met gewoon, dagelijks pragmatisme.”

Dankzij Felix zit Adri nu in de Tweede Kamer. De Haagse stadsdemagoog, die jarenlang het klimaat in het Haagse PvdA-gewest verziekte, de Haagse bevolking misleidde en miljoenen guldens ongecontroleerd over de balk gooide, dient Rottenberg dus tot inspiratie, en dient als lichtend voorbeeld voor de gehele PvdA.

We kunnen dat wel begrijpen. Een verwantschap van mentaliteit valt niet te ontkennen. Geworteld in de Sociale Academie, geraakt het manipulatief vermogen soms tot grote bloei. We begrijpen de vermelding van Jan Schaefer overigens ook wel. Alle gemeenten werden in 1992 nog gekort ten behoeve van Amsterdamse stadsvernieuwingstekorten die in verband staan met Schaefer. We hoeven geen illusies te hebben ten aanzien van Rottenbergs “realisme”. Hier moeten we ons zorgen maken dat de politicus iets belooft wat hij wel kan waarmaken.

Tot slot zijn behandeling van de werkloosheid. Reeds in de eerste paar uur van zijn voorzitterschap slaagde Felix erin om het fundament van de Nederlandse politiek met voeten te treden. Vrijwel alle naoorlogse kabinetten hebben de sociaaleconomische doelstellingen van

¹¹⁹ Felix Rottenberg, “Geacht congres”, Nijmegen 13 maart 1992 (Embargo tot moment van uitspreken)

volledige werkgelegenheid en redelijke inkomensverhoudingen benadrukt. Het waren de topprioriteiten. Alleen onder de eerste kabinetten Lubbers is grotere nadruk gelegd op herstel van de overheidsfinanciën. Lubbers III met de PvdA en de 'sociale vernieuwing' alsmede het rapport-Wolfson over de verzorgingsstaat hadden juist tot doel om werkgelegenheid weer als prioriteit te herstellen. Het PvdA Congres heeft dat rapport-Wolfson omarmd.¹²⁰ Maar wat stelt Felix bij Sonja op Zaterdag (eigen weergave): 'Politici moeten ophouden mensen meer te beloven dan ze kunnen waarmaken. We beloven nu al jaren dat er meer werkgelegenheid komt. We moeten accepteren dat werkloosheid niet oplosbaar is. Dat moeten we dan ook zeggen.' Dit staat dus loodrecht op de geest van 'Wolfson' en de grondstromen van de Nederlandse consensus. En het miskent de oplossingen voor de werkloosheid die circuleren onder economen.

Maar gelukkig is Felix Rottenberg inconsequent. Een dag later bij Het Capitool is hij weer de 'ouderwetse politicus' die belooft dat de PvdA veel zal doen aan milieu en ... de werkloosheid.

Andere rariteiten hoeven hier niet opgelepeld te worden. Het uitvoerig toelichten van Rottenbergs demagogie dient met name de duidelijkheid. We moeten niet alleen denken dat een partij in angst een noodsprong heeft gemaakt. We moeten ook constateren dat 99 procent van het PvdA-Congres, met felicitaties van bestuur en Wim Kok, in volle verstand gekozen heeft voor een intellectueel lichtgewicht, draaikont en demagoog. Dat al die volwassen mensen aan deze politicus een staande ovatie gaven was verraad aan alle principes waar deze partij ooit voor gestaan heeft.

En anderen

Vanzelfsprekend heb ik ook contact gehad met vele anderen. Bijvoorbeeld met het Haagse kamerlid Gertjan van Otterloo. Vanzelfsprekend heb ik ooit een onderhoud verzocht en gekregen met Vermeend. Ook heb ik op een PvdA Zomerschool gesproken met Wöltgens, en deze enkele brieven gestuurd. Natuurlijk heb ik gesproken met Vreeman en Stekelenburg. Natuurlijk heb ik ooit een afspraak gemaakt met Ter Veld - maar is die afgezegd omdat ze moest spreken met Kok. Natuurlijk heb ik contact gehad met Wolfson, en met de "Europeanen" Woltjer, Van Velzen, Metten.

Vanzelfsprekend heb ik ook gesproken met kamerleden van andere partijen, zoals het uitkwam, van CDA en D66, terwijl ook de VVD mijn boek van 1992 heeft gekregen. Vanzelfsprekend heb ik gesproken en brieven gewisseld met Bert de Vries, de minister van SZW. Het toont dat Nederland een open land is, waar, wanneer je een serieus onderwerp aansnijdt, ook voor een gewoon burger contacten op het hoogste politieke niveau mogelijk zijn. Laten we dat zo houden - en tegelijk blijven verbeteren. Processen in andere politieke partijen of het landsbestuur (regering en kamer) staan in dit opstel overigens niet ter discussie.

In dit artikel gaat het om eigen ervaringen en processen binnen de PvdA in die periode op genoemde plekken. Het gaat erom, zoals ik inleidend stelde, dat men kan gaan beseffen wat

¹²⁰ Overigens wel met een kronkel t.a.v. de WAO. Het PvdA Congres in september 1991 droeg de PvdA-fractie op om alles op alles te zetten om de WAO maatregelen van het kabinet te repareren. Echter, het rapport Wolfson nam die kabinetsmaatregelen als vertrekpunt. FNV-voorzitter Stekelenburg heeft het Congres terecht geschreven dat deze omslag hem verbaasde. Het Congres ging echter accoord met het rapport Wolfson. Ook Kok en Rottenberg zagen geen ruimte om de vakbeweging tegemoet te komen. Toch berichtten de media dat de relatie tussen PvdA en FNV verbeterd was. Ergens pleegde iemand voodoo. Toegegeven, Vreeman deed een oproep tot verbetering van de relatie, en toevallig kwam de bos bloemen die Rottenberg de zaal ingooide bij Stekelenburg terecht. Maar een verstandig mens zou moeten concluderen dat de FNV juist meer kritiek moest hebben, omdat de Congresuitspraak van september 1991 geen uitvoering kreeg, ook niet door de nieuwe voorzitter.

Marcel van Dam's termen "klimaat" en "zweep" concreet betekenen. Opdat er wat meer hoop op verbetering ontstaat. Misschien kan Van Dam ook aangeven of dit inderdaad is wat hij bedoelde. Misschien kan de commissie Gardeniers, die de situatie in het CDA bij de verkiezingsnederlaag van 3 mei onderzocht, ook de PvdA onderzoeken, die bijna even dramatisch verloor.

In een ander bestek bespreek ik de omgangsvormen op het grensvlak van wetenschap en politiek wat systematischer. Daar is ook toegelicht dat meer (auto-) biografische verslagen hun nut hebben.¹²¹

Hierboven is, mede in dat licht, met name aandacht gegeven aan "nabije" contacten, contacten die op logische wijze voortkwamen uit ten eerste het wonen in Scheveningen en een beperkte deelname aan de lokale politiek en ten tweede het hebben van een analyse t.a.v. de werkloosheid welke toch interessant moest zijn voor de fractie (Ad Melkert) en de WBS (Paul de Beer, Rick van der Ploeg). Contacten met anderen (Wöltgens, Vermeend, Wolfson, Vreeman) hadden voor mij een 'gezochter' karakter. Voor mij kwam daar een extra inspanning bij, een extra moment van nadenken of contact opnemen nuttig was, en zo ja, hoe dan. Ik beschouw deze laatste contacten als een tweede gordel, als een soort "opvangnet", bruikbaar wanneer de nabijere contacten geen effect hadden. Het is vooralsnog weinig zinvol om meer over die tweede categorie contacten te vertellen. Het zijn vooral korte gesprekjes of brieven met verzoeken om overleg. Dat het opvangnet niet gewerkt heeft, lijkt me daarvan de enige zinvolle conclusie.¹²²

Wel is het zo, dat inmiddels ook Van der Ploeg en Duivesteijn kamerlid zijn - terwijl Melkert en Van Zijl 'wegens succes gecontinueerd' zijn. Bij de formatie 1994 zagen we op de tv Ad naast Wim Kok naar de informateurs lopen en ook samen met Felix een vergaderruimte verlaten. Ad schijnt minister van SZW te worden. Mijn voormalige nabijere contacten behoren nu tot het opvangnet van anderen.

¹²¹ Cool, "Omgangsvormen in Politiek en Wetenschap en het Niemandslaan daartussen", 1994

¹²² Een opvallend mechanisme is overigens wel dat je mensen iets kunt vertellen waarvan ze zelf erkennen dat ze het niet wisten - bijv. de effecten van indexatie van de belastingvrije voet voor alleen inflatie - maar dat ze dan nog niet concluderen dat ze langer naar je moeten luisteren.

Aangestoken Mossel (1994)

(Overgenomen uit “Trias Politica & Centraal Planbureau”,
Samuel van Houten Genootschap 1994, ISBN 90-802263-1-9, pag 136-139)

Politiek is politiek. En politiek is fluïde, ongrijpbaar. Het politieke leven is met raadselen gevuld. Wat er staat is niet wat er wordt bedoeld. Wat men ziet is niet wat er gebeurt. Een gewoon mens zou er paranoïde van worden. Het politieke dier wordt dan pas wakker - en voedt zich met het ontwaren en ontwarren van betekenisvolle ontwikkelingen. Brinkmans rede ‘voor een eenvoudige CDA afdeling op Texel’ blijkt een Nationale Gebeurtenis. Een ander voorbeeld: wie herinnert zich van de WAO-affaire niet het ‘tv-gesprek’ tussen Kok en Stekelenburg, en bijv. de passage waarin Kok het ‘opvallend’ vond dat Stekelenburg ‘plotseling nadruk op de ziektewet legde’ ?

Ik hou er niet van. Qua mentaliteit ben ik veeleer de wetenschapper die zegt wat er te zeggen valt, en die niets wil overlaten aan toeval of misverstand of verborgen bedoelingen. Echter, zoals de handelsvertegenwoordiger met de voet tussen de deur, zo dringt het politieke proces zich onweerstaanbaar op. Uit zelfverdediging heb ik wat inzicht in politiek gekregen.

De PvdA zou een open partij zijn ? Dat blijkt dus politieke propaganda. De PvdA is als een bange mossel in het wild stromend water van de eigen angsten. Met een paar verloren verkiezingen en een halvering in de opiniecijfers is de PvdA in een nogal wanhopig gevecht gewikkeld. Dit heeft ook iets tragisch. Niets zou de kiezer zo kunnen afschrikken als een partij in gevecht. Juist dit blijkt de PvdA ook het meest te vrezen. De partijleiding heeft er kennelijk geen vertrouwen in dat discussie en zelfonderzoek tot iets anders zouden kunnen leiden dan het weggagen van de kiezer. Om het omlaagspiralen te stoppen ziet de mossel zich veroordeeld tot stilte en behoedzaam gefluister. Tijd moet de wonden helen. De kiezer moet kunnen vergeten. En mocht iemand vraagtekens plaatsen bij wat de PvdA doet, dan kan men zeggen:

“er was toch een commissie met een rapport”

“er was toch een studieconferentie”

“er was toch een congres”.

Het rapport van de commissie Wolfson *Niemand aan de kant* is een afleidingsmanoeuvre, een doekje voor het bloeden, een vlag op een mossel. Men leze hierover ook de column van Wolfson in Economisch Statistische Berichten 19/2/92. Het is dus beslist geen wetenschappelijk maar een politiek rapport.

De “studieconferentie over arbeidsmarktparticipatie en werkgelegenheidsbeleid” die WBS en SVP op 1/2/92 in het Scheepvaartmuseum te Amsterdam organiseerden, was ook geen studieconferentie maar een promotiebijeenkomst.

Hiermee is het politieke inzicht nog niet totaal. Want het politieke bewustzijn zoekt het filigraan der ontwikkelingen. De PvdA is dan wel een mossel maar nog geen moloch. Politiek wordt door personen gemaakt. Hoe, wat, waar, en wie ?

De mossel blijkt ook een dekmantel voor de haar van binnenuit aanvretende bacteriën. Kijken we naar zogenoemde studieconferentie, dan blijkt de opzet van dien aard dat hij eigenlijk alleen kon bijdragen tot meerdere glorie van de organisatoren en Wolfson-rapporteurs. Glorie althans in de ogen van de modale deelnemer. Juist degenen die de discussie in de PvdA al jarenlang blokkeren en juist de degenen die jarenlang wetenschappelijk onverantwoorde (want

inconsistente) meningen hebben verkondigd, hebben de mogelijkheid gekregen om de schijn op zich te laden van vernieuwing en redding van de partij. Dit betreft dan de medewerkers van het “wetenschappelijk bureau” van de PvdA, de WBS. De PvdA heeft een “wetenschappelijk bureau”, niet omdat het bureau wetenschappelijk is, maar omdat zoiets wellicht ooit tot het goede fatsoen behoorde en thans standaard propaganda is. De medewerkers van dit bureau schuifelen wat met de mode mee - wat voor de buitenwacht mogelijk het voordeel heeft dat men wellicht eerder kan bepalen wat de mode is. Mede dankzij deze functionarissen heeft de PvdA zijn WAO debakel gekregen. En vervolgens zien we door hen alle trucs toegepast om de slachtoffers in het keurslijf van dankbaarheid te dwingen.

De volgende feiten liggen voor:

- de accommodatie in het Scheepvaartmuseum was weinig studieuus
- er werden vele bekende belangenbehartigingsargumenten herhaald, terwijl er weinig aandacht en ruimte was voor nieuwe inzichten en wetenschappelijk verantwoorde argumenten
- de voorzitter (Arie van der Zwan) greep niet in bij overduidelijke demagogie
- de organisatoren, waaronder dus m.n. genoemde Wolfson-rapporteurs zelve, hadden van te voren ‘critici’ uitgenodigd om te reageren; deze ‘critici’ konden uit de zaal reageren, wat zoals bekend bij de luisteraar minder helder overkomt dan vanaf het kathedoor; echte kritiek kwam dus niet over het voetlicht
- objectief gezien zijn er nog genoeg vragen; men denke dan aan onderwerpen als minimumloon en uitvoeringsorganisaties, welke in het rapport stiefmoederlijk bedeed zijn; doch voorzover bekend zijn er geen nieuwe bijeenkomsten gepland
- terwijl ik verzocht om te mogen spreken, zowel van te voren telefonisch als op de bijeenkomst zelf, is mij niet het woord verleend.

Van tweeën één: ofwel men houdt zich aan de normen van het open debat, ofwel men is vatbaar voor de beschuldiging van verborgen bedoelingen.

Ik sluit hierbij aan bij wat A.D. de Groot heeft geschreven over de omgangsvormen van het forum der wetenschappers.¹²³ Deze normen zijn uit te breiden voor gewone burgers. Men hoeft voor gewone burgers niet de wetenschappelijke kwaliteit te verwachten, maar de normen van het debat blijven wezenlijk gelijk. Vanzelfsprekend is het toelaatbaar dat men fouten maakt. Dat ligt zelfs in de lijn der verwachting. Tenslotte is een serieuze wilsinspanning vereist om zich aan de normen van open debat te houden, en niet iedereen kan altijd voortdurend die concentratie opbrengen. Dat alles neemt echter niet weg dat wanneer iemand stelt dat de normen geweld worden gedaan, men dan *vé*r moet meegaan, wil men vrij blijven van de verdenking van verborgen bedoelingen. PvdA en WBS/SVP waren hier duidelijk niet goed bezig.

Het laat zich goed begrijpen waarom het voor de WBS medewerkers zo aantrekkelijk is om het openbare debat te ontlopen. Er zijn teveel fouten gemaakt.

Ik geef concreet mijn eigen ervaring. In juni/december 1990 (de nul is geen schrijffout) heb ik beschreven dat het huidige stelsel van sociale zekerheid niet duurzaam houdbaar is: dus ruim voor de WAO-zomer. Al minstens twee jaar [schreef ik in 1992] bepleit ik verkleining van de loonkosten aan de onderkant van het loongebouw. Daarbij bepleit ik, als tijdelijk middel, het gebruik van loonkostensubsidies, bijv. tot 50 procent van de uitkering. Ik beschik over een heel pakket van effectieve maatregelen om volledige werkgelegenheid tegen redelijke inkomensverhoudingen te bereiken. Ik verwijs bijv. naar mijn artikelje in Trouw 10/8/91 en de papers die ik aan de WBS heb gegeven. Daarbij stel ik bovendien dat mijn voorstellen voor de hele Nederlandse samenleving aanvaardbaar zouden zijn, met name omdat de doeleinden van

¹²³ A.D. de Groot, “Academie en forum”, Boom 1982

volledige werkgelegenheid en redelijke inkomensverhoudingen breed gedragen worden en ook officiële beleidsdoelen zijn.

Op de openbare bijeenkomst van de commissie Wolfson 2/11/91 heb ik kort kunnen spreken, maar er was daarna geen discussie meer mogelijk. Terugblikkend blijkt dan dat ik daar ook de hoofdlijn van het rapport Wolfson heb neergelegd, met name via het aansluiten op de lijn Drees/Tinbergen alsmede het afwijzen van het ministelsel. Bondig gezegd geeft het rapport Wolfson me in hoofdzaak gelijk. Maar er zijn minstens twee doorslaggevende bezwaren op de uitwerking van het rapport:

1. het rapport is nog te politiek gekleurd, omdat het niet aansluit op de algemene discussie over bovengenoemde overheidsdoelen
2. Wolfson is in de war, want op pag 41 tweede kolom tweede alinea verwacht het rapport belastingefficiëntie met inkomenshervreiding.

Tegenover mijn gelijk staan de fouten van de WBS medewerkers, die in de afgelopen jaren aanhanger van arbeidsduurverkorting (Kalma) resp. basisinkomen (De Beer) waren. Wellicht is er sprake van intellectuele integriteit dat deze rapporteurs van mening cq. compromis durven te veranderen. Dit is echter niet zo relevant, deels omdat de argumenten in die jaren niet zijn veranderd, maar met name omdat in die periode niet het meningsverschil het probleem was, maar het gebrek aan debatsruimte.

Zelfs op dringend verzoek van mijn kant begin 1991, inclusief een protest vroeg in de zomer 1991 aan WBS curatorium en PvdA partijbestuur, werd mij niet toegestaan deel te nemen aan een WBS gepreksgroep voor economen, zelfs niet voor 1 keer. Het argument dat een groep vol zou zijn is, is niet overtuigend, want men kan meerdere groepen opzetten of themabijeenkomsten organiseren. De argumenten dat een groep 'vol is' of 'zelf uitmaakt met wie men spreekt', zijn oppervlakkige dooddoeners met de schijn van redelijkheid, hetzij bedoeld om het echte debat uit de weg te gaan, hetzij het visitekaartje van de eigen domheid.¹²⁴

De situatie is eigenlijk nogal dramatisch. In deze dagen discussiëren velen over bijvoorbeeld WAO en minderheden. Het eigenlijke debat dat dit moment gevoerd zou moeten worden betreft echter het bestuurlijke onvermogen van Nederland, toegespitst op het gedrag van functionarissen op sleutelposten in het netwerk. Zij waren en zijn verantwoordelijk: dus spreek hen erop aan. Maar dit debat wordt juist door hen tegengehouden.

Ik wil een open debat. Wellicht vinden Bomhoff en De Kam het niet erg dat hun analyses jarenlang in het vacuum van het nationale gebrek aan debat zijn verdwenen. Maar ik accepteer het niet. Het wordt tijd dat de politieke en intellectuele gemeenschap de regels van het openbare debat in ere herstelt. Dit is belangrijk. Debat is nodig om de kwaliteit van de meningsvorming te bevorderen. Dat is direct van belang voor de uitkomst.

Ik ben hier misschien al weer te kritisch geweest. Kritiek, hoe nodig ook, komt snel negatief over, terwijl het me fundamenteel gaat om het juist het positieve. Laat me kort het perspectief schetsen.

Volledige werkgelegenheid en redelijke inkomensverhoudingen zijn mogelijk in Nederland. Wanneer Nederland het voorbeeld geeft, dan heeft de internationale gemeenschap naast Japan en Zweden nog een ander land waar mijn model blijkt te werken. Het is dan helemaal niet onwaarschijnlijk dat de internationale gemeenschap dan ook de logica van het argument begint te begrijpen. Ik denk dat mijn oplossingsaanpak essentieel is, juist en met name voor een positieve ontwikkeling in Oost Europa. Nogmaals, dit voorstel is niet gebaseerd op een partijpolitieke visie, maar is gebaseerd op een wetenschappelijk verantwoorde analyse. Het is een uitwerking van welbeschouwd reeds aanvaarde *overheidsdoelen*.

¹²⁴ Ik ben wel aan universiteiten genood, dus het kwaliteitsargument is ook problematisch.

De huidige PvdA is zijn traditie niet waard wanneer deze het gesprek met mij niet aangaat, en wanneer men niet tegemoet komt aan mijn alleszins redelijke eis dat men zich houdt aan de normen van het debat.

Maar politiek is politiek. De tijd schrijdt. De politieke machine maalt. De hond blaft en de karavaan trekt verder. De kiezer vergeet de ellende en bewondert de reddersfiguren met het rapport in de hand. Deze PvdA krijgt de mensen die het verdient.

Of is er toch nog een goed debat mogelijk ? Krijg ik misschien nog de kans om voor een zaaltje van aandachtig luisterende en politiek bewuste personen mijn wetenschappelijk verantwoorde analyse te geven ?

27 februari 1992, juli 1994

De verwording van PvdA tot PvAd (2001)

24 en 28 augustus 2001

De PvdA staat voor de vraag of men Ad Melkert wil kiezen als de nieuwe partijleider, dat wil zeggen als lijsttrekker, gezicht van de partij en 'eerste onder gelijken'. Zo'n keuze is van belang, want politiek is een kwestie van mensen en van vertrouwen in mensen. In een democratie brengen we onze voorkeur voor beleid ook tot uiting in onze keuze voor mensen die dat beleid gestalte gaan geven. Voor vier jaar vertrouwen wij hen onze stem toe. Het is onvermijdelijk en ook verstandig dat we ons in politieke zin uitspreken over mensen. Vandaar hieronder enkele woorden over Ad Melkert.

Deze aandacht voor personen lijkt overigens gevoelig te liggen. Onlangs heeft Willem Vermeend zich publiekelijk geërgerd dat er in de media ten aanzien van Ad Melkert 'op de man werd gespeeld'. Er is echter een onderscheid tussen wat er op het speelveld gebeurt en daarbuiten. Bij de samenstelling van de ploeg en de voorspelling van de succesansen gaat het wel degelijk om de persoonlijke capaciteiten, en is Vermeend's kritiek misplaatst. In dit geval gaat het om Ad Melkert als politiek persoon, en om die reden is hij ook te beoordelen binnen een evaluatie van de PvdA en de politiek in het algemeen.

Hoogleraar Jan Breman bekritiseerde de PvdA:

"(...) ik zie ook in die partij de verwording, het verraad van het sociaal-democratische erfgoed, van de solidariteitsgedachte. De snelheid waarmee ook onze eigen politici de Derde Weg hebben omarmd, is tekenend. Dat gaat alleen maar over onze eigen samenleving. Ik zeg altijd: op de Derde Weg is de Derde Wereld weg. De sociaal-democratie is verworden tot een keuze voor een politiek leider en de vraag hoe die het doet in de campagne, en gaat niet meer over de principes van de partij en gaat ook niet meer over de inrichting van de samenleving, anders dan die te vervolmaken. Die blijde boodschap moet uitgestraald worden. In zowel materieel als immaterieel opzicht bevindt deze samenleving zich op de rand van haar geloofwaardigheid." (de Volkskrant 9/6/2001)

Hoogleraar Jos de Beus kritiseerde de Nederlandse politiek in het algemeen:

"De beste metafoor voor de huidige politiek is het theater. De partijleider verslaat mededingers in eigen huis en kneedt dan de partij tot haar of zijn voertuig. Het persoonlijk prestige, de bestuurlijke vaardigheid en het vriendelijke gezicht (aaibaarheid) van de leider en diens ploeg getrouwen zijn de voornaamste gereedschappen geworden bij het benaderen van de zwevende kiezer. De partijleider beschikt over een klein apparaat, tjokvol media-experts, verkiezingsdeskundigen, programmaschrijvers en specialisten inzake recruitering, financiering, inzet van vrijwillers en externe contacten. Het optreden van eigen ministers, volksvertegenwoordigers en kaderleden wordt streng geregisseerd. De burger is een toeschouwer geworden (...) Het hart van de Nederlandse politiek is rot. We zouden een operatie moeten willen." (NRC 30 juni 2001).

Deze diagnoses komen na een periode van tien jaar waarin Ad Melkert in het hart van de Nederlandse politiek heeft gestaan. Ad heeft deze politiek helpen vormgeven. Wie denkt dat er sprake zou zijn van een autonoom proces waarop Ad geen invloed heeft kunnen hebben, die heeft nog niet begrepen dat politiek ook mensenwerk is. Onder bezielend leiderschap was het hart van de Nederlandse politiek *niet* rot geworden.

Bij de geconstateerde verwording van politiek en PvdA ligt de hoofdverantwoordelijkheid natuurlijk bij Wim Kok. Bijvoorbeeld heeft Wim Kok de WAO helpen verloederen. Bij de parlementaire enquête van Flip Buurmeijer naar de uitvoering van de WAO verdedigde Kok de rol van de vakbeweging omtrent het accepteren van verborgen werkloosheid met het argument 'het was niet illegaal'. Het parlement - en ook Ad Melkert - heeft deze legalistische verdediging geaccepteerd, terwijl het argument bestuurlijk en economische niet door de beugel kan. De verdediging van Willem Vermeend van de rol van Ad Melkert bij de ESF-gelden is ook legalistisch, namelijk dat het akkoord van Ad Melkert met de Arbeidsvoorziening wettelijk correct was. De schuld ligt bij anderen, en 'zij hebben het slecht uitgevoerd en zichzelf slecht gecontroleerd'. Het toppunt waarbij deze geestesgesteldheid zich als ziekte openbaart is Srebrenica uit 1995. Het kabinet beloofde burgers te beschermen, maar als bewakers die hadden zitten slapen verdedigden Kok en Melkert zich met het argument dat het toch Mladic was geweest die geheel onverwacht een schurk was gebleken die zich niet aan de regels hield.

Wanneer de PvdA kiest voor Ad Melkert als de nieuwe partijleider dan kiest men voor een voortzetting van de verwording die is begonnen onder Wim Kok. De politieke idealen van de Partij van de Arbeid zijn onder Wim Kok al grotendeels uitgekleeft, maar onder Ad Melkert zal er alleen nog een Partij van Ad resten, gericht op stilzitten en op macht en machtshandhaving als doelen op zich.

Wie de laatste tien jaar overziet, ontkomt niet aan deze conclusie over de politieke persoonlijkheid van Ad Melkert. Hij is politicoloog en geen econoom, en bij hem is dit onderscheid klaarblijkelijk extreem vervormd geraakt. Hij lijkt idealistisch begonnen te zijn door eerst lid te worden bij de PPR, maar dit idealisme hield niet lang stand. Het grote probleem met Ad is inderdaad die preoccupatie met macht - of nog eerder positie - als doel op zich. Machtsvorming is natuurlijk valide indien men daarmee op democratische wijze doelen wil bereiken. Een politicus die macht verwerft kan ook succesvol worden genoemd indien zo ook doelen worden gerealiseerd. Machtsvorming is echter problematisch indien deze los komt te staan van de inhoud. Macht wordt dan vooral een positiespel. Het gaat Ad om de positie die hij bekleedt, en het gaat hem nauwelijks om wat hij in die positie voor de maatschappij kan betekenen.

Wie het decennium overziet, concludeert dat Ad Melkert welbeschouwd weinig belangstelling heeft voor het maatschappelijk welzijn en voor de vraag hoe doelen zijn af te stemmen op de middelen. Ad is niet de ter zake kundige die zelfstandig beleid schept en die doelen vormgeeft en naderbij brengt. Ad kan wel toneelspelen dat hij dit doet. Als Kamerlid heeft hij de rol van financieel woordvoerder op zich genomen door te doen alsof hij er iets van begrijpt, en menigeen is gaan denken dat hij er iets van begrijpt. Maar ondertussen was hij slechts het windvaantje dat vertelt wat handig is om te zeggen - en alleen erop gericht dat hijzelf een betere positie verwerft, als doel op zich.

Onder Wim Kok rond 1990 werd het 'realisme' in de PvdA van belang, en dus werd Ad 'realist'. Wat hij in wezen deed was het kritiekloos kopiëren van conservatieve denkpatronen, en deze presenteren als een nieuw realisme in de PvdA. Vanzelfsprekend riep deze houding verzet op bij sommigen in de PvdA - maar dat was niet belangrijk, want Ad had de steun van Wim Kok die graag wilde gaan regeren. Later, toen Ad minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid werd, verzoon hij de 'Melkert-banen' om zichzelf en de PvdA een sociaal gezicht te geven. Met die Melkert-banen is Ad duidelijk geen conservatief bestuurder - en zijn voorgaande pose als 'realist' was daarmee ook duidelijk slechts toneelspel. Hij was daarmee ook geen progressief bestuurder, want vanuit weldenkend perspectief zijn deze banen a-sociaal en een anti-reclame voor verstandig beleid. Het is voorstelbaar en begrijpelijk dat een politicus de ene keer naar rechts buigt en de andere keer naar links, maar wanneer de inhoudelijke consistentie zoek is dan gaat het om andere doelen dan de inhoud.

Doordat hij een positie bekleedt omwille van de positie, is Ad ook een belemmering voor de inhoudelijke discussie. Mensen die verstandige zaken zeiden die toevallig 'nieuw realistisch' klonken, kregen geen aandacht meer, omdat Ad al alle aandacht had weggetrokken. Mensen die

verstandige zaken zeiden die toevallig 'sociaal' klonken, kregen geen aandacht meer, omdat Ad al alle aandacht had weggetrokken. Ad reageerde ook niet op kritiek, want reageren op kritiek doet afbreuk aan het verwerven van positie.

De lakmoesproef voor politieke machtsvorming is de kwaliteit van de bereikte doelen. Was 'paars' uiteindelijk geen succes? Het is maar waar men de meetlat legt. Het is daarbij een misverstand te denken dat het beleid van de afgelopen tien jaar het enig denkbare resultaat is, en dat er in de coalitiebesprekingen niets beters inzat. De afgelopen tien jaar zijn het resultaat van toneelspelers die doen alsof ze onderhandelen, en het is niet het resultaat dat kan ontstaan wanneer ter zake kundige politici proberen om sociale en liberale elementen zo goed mogelijk met elkaar te combineren. Dan was er een effectief beleid gekomen tegen de werkloosheid aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Dan had de Kamer ingegrepen bij de Betuwelijn - en was het geld bijvoorbeeld in internet en telewerken gestoken. Dan was veel meer gedaan aan het milieu, de files en de wachtlijsten. Dan was kinderopvang allang fors uitgebreid. Dan hadden burgers meer invloed op hun eigen omgeving gekregen - en dan waren ze niet tot de toeschouwersrol gedrongen. Bij bezielend leiderschap staat de *inhoud* van het beleid centraal, en niet het toneelspel waar Wim Kok en Ad Melkert slechts toe in staat zijn. Kiezen we dit als criterium, dan was 'paars' dus geen succes.

Ikzelf was lid van de PvdA van 1975-1991, en ik ken Ad Melkert uit die periode als medebestuurder van de Afdeling Scheveningen. Ook was ik van 1982-1991 econometrist en wetenschappelijk medewerker bij het Centraal Planbureau (CPB). Ik maak hier een scherp onderscheid tussen mijn positie als wetenschapper en mijn positie als burger met een politieke mening. Op het CPB ontwikkelde ik in 1989-1990 een analyse omtrent de werkloosheid en ik kwam tot het wetenschappelijk verantwoorde advies tot een parlementaire enquête naar de beleidsvoorbereiding. Mijn notitie laat bijvoorbeeld zien dat er toen reeds weinig van de net nieuw opgerichte Arbeidsvoorziening te verwachten was. Toen in 1991 de WAO-crisis losbarstte werd mijn eerdere constatering van het falen van het beleid weliswaar bevestigd, doch de enquête van Buurmeijer richtte zich daarna nog slechts op de uitvoering en niet op de voorbereiding van het beleid. Terwijl mijn analyse nog steeds relevant is, wordt mijn CPB-notitie door de CPB-directie evenwel van discussie buitengesloten, en ik zie mij ontslagen, waarbij de rechter inmiddels machtsmisbruik heeft vastgesteld maar het ontslag wel heeft laten doorgaan - als dwaling van het recht. Ad Melkert, die mij toch kende, heeft over deze breidel van de wetenschap nimmer Kamervragen gesteld, en men kan zich afvragen of dit nog ooit wel in zijn belang zal zijn.

Begin jaren '90 werd de interne democratie in de PvdA fors verkleind. Ad Melkert, de politicoloog, verzette zich niet. Pas onlangs, en met steun van de nieuwe voorzitter Ruud Koole, is een begin van interne partij-democratie hersteld. Wie dit allemaal beseft, vreest voor de toekomst indien Ad premier zou worden. Democratie en (wetenschappelijke) discussie zijn bij Wim Kok en Ad Melkert klaarblijkelijk niet heilig, maar worden behandeld met het oog op hun positie. Het is verbazingwekkend, ondanks alle verworping binnen de PvdA, dat er geen weldenkende mensen in de PvdA resteren die zich tegen Ad's verkiezing verzetten. Natuurlijk, Wim Kok schijnt Ad te ondersteunen - maar is dat een aanbeveling?

Van Kemenade pleegde censuur (2002)

15 april 2002 / augustus 2002

In de NRC van 15 april stond een portret van Jos van Kemenade, waarin hij een degelijk bestuurder wordt genoemd maar ook iemand die soms te snel tot conclusies kan komen, zoals in het onderzoek *Omtrent Srebrenica*.

Wat minder bekend is, is dat Van Kemenade als lid van het presidium van de Wiardi Beckman Stichting, het zgn. ‘wetenschappelijk’ bureau van de PvdA, op een cruciaal moment censuur pleegde t.a.v. de wetenschappelijke discussie.

Ik verwijst naar het tegenhouden van de discussie door de Wiardi Beckman Stichting, zoals beschreven in “Soms loopt het zo” in “Trias Politica & Centraal Planbureau” (1994). Kort samengevat pleegde Van Kemenade dus censuur.

De notitie die niet bij de WBS besproken mocht worden, adviseert tot een parlementaire enquête naar de voorbereiding van het economisch beleid. De notitie is ook door de directie van het CPB van interne bespreking tegengehouden - waardoor ik mijn advies tot een enquête kan verscherpen tot de rol van het CPB. Genoemde notitie bevatte bijvoorbeeld kritiek op de Arbeidsvoorziening die in die periode werd geschapen - en waarvan het falen onlangs groot in het nieuws was. Momenteel is ook het beleidsfalen t.a.v. de WAO andermaal in discussie. Wat menig burger niet weet, is dat veel economische kennis onbenut blijft, doordat de structuur van de besluitvorming niet goed is. Men doet er verstandig aan dit inzicht serieus te nemen.

Aan Ruud Koole, de huidige voorzitter van de PvdA en tot voor kort hoogleraar, doe ik het dringende verzoek om mensen zoals ik die de partij verlaten hebben, niet te verketteren, maar serieus te nemen, en in een open gesprek met hen te ontdekken wat er aan scheelt. Ik vrees echter dat dit een zinloos verzoek is, zoals het al jaren zinloos bleek, en zoals de PvdA verloederd is tot een PvAd (Ad, die tenslotte ook geen kamervragen stelde).

Deel IV: De toekomst

Het sociaal liberalisme (1994)

Overgenomen uit “Trias Politica & Centraal Planbureau” (1994)

De volgende eeuw werpt zijn schaduw reeds vooruit. In 1990 telde de wereld nog 5 miljard mensen, in 2020 zullen het er 8 zijn, en iets later 10 of zelfs 12.¹²⁵ Bij onveranderd beleid kunnen we rekenen op ecologische overbelasting, hongersnoden, epidemieën, oorlogen en andere rampen.

De mensheid heeft geleerd vooruit te kijken. We zaaien nu om straks te oogsten. We hamsteren nu om straks de winter door te komen. Wie nu een kind of kleinkind geboren heeft, vraagt zich af in wat voor een wereld het zal leven. In de opmaat van de komende eeuw staan mensen niet stil. Mensen kijken vooruit en gaan op z'n minst voorsorteren. Echter, wanneer iedereen gaat voorsorteren, dan lukt dat niet op dezelfde plek. Het gevaar is dat chaos zich met chaos voedt.

Binnen dit geheel is de militaire rekenkunde belangrijk. Het militaire principe is dat men op veiligheid speelt. In een ondemocratische uitgangssituatie betekent veiligheid vooral eigenbelang. Menig generaal zal een preventieve oorlog prefereren boven de risico's van voorspelbare hongersnoden en epidemieën en daaraan verbonden politieke onrust. Wanneer je gelooft dat anderen aan een preventieve oorlog denken, is vermoedelijk een pre-preventieve oorlog verstandig. De oorlogen in Joegoslavië en Ruanda zijn maar kleine voorbeelden van wat deze militaire rekenkunde op wereldschaal kan gaan betekenen.

Angst speelt reeds een rol in de westerse wereld. Er is een begrijpelijke angst voor werkloosheid en inkomensverlies. In de OESO, het verband van de rijke landen, zijn in 1994 zo'n 35 miljoen werklozen. Wie nu de school verlaat, heeft vooralsnog¹²⁶ minder kansen dan de ouders destijds - en weet dit. Het westen is politiek in beweging. De proteststem richt zich tevens tegen bureaucratie, betutteling en corruptie. Ook in het westen heeft de volgende eeuw al een voet tussen de deur.

Het voorgaande stemt tamelijk pessimistisch. Wat zegt de wetenschap over de uitkomst van het krachtenspel ?

Juist optimisme blijkt verantwoord. Nimmer in de geschiedenis waren zoveel mensen zo rijk en zo goed opgeleid. Er is een toenemende vrijheid tot het stellen van kritische vragen en het kiezen van een eigen positie. Er is een rijkdom aan informatie. Er is een toevloed aan wetenschappelijke ontdekkingen. Vermoedelijk komen de belangrijkste impulsen de komende tijd niet vanuit technisch-wetenschappelijke hoek maar vanuit de menswetenschappen.¹²⁷ En doorslaggevend geldt: dat de economische vervlechting toeneemt, die ons dwingt tot samenwerking. Met name door die wederzijdse afhankelijkheid zullen ontwikkelingen traag maar gestaag de goede kant uitgaan.

Hoe belangrijk dit optimisme ook is, geluk komt echter niet uit de lucht vallen. Mensen die de veiligheid, welvaart en vrijheid van henzelf, hun kinderen en kindskinderen nastaan, zullen deze toch vooral moeten scheppen en verdedigen. Zij moeten voorsorteren op het verkeerde voorsorteren van anderen. Achteroverleunen en toekijken is onverstandig. Het betere alternatief is, je verantwoordelijkheid nemen.

¹²⁵ Centraal Planbureau, “Scanning the future”, SDU 1992

¹²⁶ Met voorbijgaan aan de analyse in dit paper. Met die analyse is het perspectief natuurlijk veel beter.

¹²⁷ Appendix.

Meer helderheid over het sociaal liberalisme kan mensen helpen deze - hun - verantwoordelijkheid te nemen. Vandaar deze bespreking.

Twee kenmerken van het sociaal liberalisme staan hier centraal. Het eerste kenmerk is het evenwicht van sociale en liberale elementen, en juist ook de combinatie. Het tweede kenmerk is de nadruk op het wetenschappelijke element. Van de wetenschap zijn inhoudelijke aspecten van belang alsook de wijze waarop politieke partijen met wetenschap omgaan.

Deze presentatie is natuurlijk een keuze. In een ander opzicht hebben we echter weinig keus. Optimisme ten aanzien van de toekomst moet spontaan zijn. Anders gedijt hij niet. Het is de scheppingsdrang van de mens die de aarde omwoelt, de emotie die opwelt bij het horen van prachtige muziek. Het is de levenskracht, de ontroering van een kinderhand. Daar gaat het om. Maar die spontane gevoelens zijn dwaas wanneer ze geen toekomst hebben en naar de afgrond leiden. Levenslust is alleen met recht ongeremd wanneer we ook weten dat het goede leven een kans heeft. Het menselijk leven heeft alleen zin wanneer die wereldproblemen beheersbaar zijn. Dus komt de wetenschap ter sprake.

Een oud Chinees gezegde verwoordt het zo:

“Ieder stelsel van zedelijke wetten moet gebaseerd zijn op onze kennis van ons zelf, getoetst aan onze algemene ervaring en aan betrouwbare gegevens uit vroeger tijden en in orde gebleken, toegepast op de natuurverschijnselen in de levenloze wereld en zonder tegenspraak daarmee bevonden, zonder twijfel of angst aan de goden voorgelegd en geschikt om een honderdtal geslachten te overleven en om onvoorwaardelijk bevestigd te worden door een wijze van de toekomst.”¹²⁸

Wetenschappelijk vertrekpunt

Economie is huishoudkunde, van het Griekse ‘oikos’ huis/landgoed en ‘nomos’ wet. De politieke economie is de staathuishoudkunde, derhalve de wetenschappelijke leer van het beheer van de staat. Wanneer Hans van Mierlo bij de formatieonderhandelingen 1994 vermoeid opmerkt dat hij zes weken alleen economie heeft gesproken, dan mag hem dat eigenlijk niet verbazen.

Wel verbaast het, dat er in dit tijdsgewricht relatief weinig economen deel uitmaken van de Tweede Kamer. Een deel van de verklaring is dat economie steeds wiskundiger is geworden. In de oudheid was boven de poort van de Griekse Akademia gebeiteld “alleen wie geometrie kent, trede hier binnen”, tegenwoordig is wiskunde helemaal in het onderwijs ingebakken. Wiskunde blijkt gangbare politici eerder af te stoten dan aan te trekken.¹²⁹

Als de wetenschap van het staatsbeheer heeft de staathuishoudkunde onze aandacht. De meeste politieke bewegingen hebben hun weerslag gevonden in of gingen gepaard met vernieuwingen in de staathuishoudkunde. Dat geldt in het bijzonder voor het liberalisme.

¹²⁸ Geciteerd in Theodosius Dobzhansky, “De biologische en culturele evolutie van de mens”, Aula 1965 p 504

¹²⁹ Vrijwel iedereen moet enige basiswiskunde kunnen begrijpen, het wordt vaak alleen slecht uitgelegd. Enig wiskundig inzicht bij politici verlangen is niet ondemocratisch te noemen.

Vanzelfsprekend zijn de interacties tussen politieke en maatschappelijke processen enerzijds en de wetenschappelijke inzichten anderzijds complex. Mogelijk hebben maatschappelijke processen hun eigen dynamiek en gebruiken politici alleen die theorieën die hen uitkomen. Mogelijk ook hebben inzichten van wetenschappers als Adam Smith en Jan Tinbergen toch een eigen impact op het geheel. We duiden hier slechts een grote lijn t.a.v. het liberalisme.

Het 'primaire' liberalisme stelt dat de mens slechts voor zichzelf leeft of moet leven. De leuze is: ieder voor zich en God voor ons allen. Relaties tussen mensen worden bepaald door de ruil. De primaire liberaal zoekt en vindt overal een ruil; en ruil vindt zijns inziens alleen plaats omdat het voor de betrokkenen het maximaal haalbare is. Rond 1800 had het liberalisme - en juist ook dit primaire element - een sterke emancipatorische invloed. Het (primaire) liberalisme verschafte de burgerij een legitimatie om de nieuwe eigen macht te gebruiken en in verzet te komen tegen de oude aristocratie. Tegen 1848 was het primaire liberalisme al een caricatuur. Sociale inzichten die Adam Smith reeds in 1776 formuleerde, kregen meer aandacht. Bijvoorbeeld Thorbecke benadrukte andere, organische, elementen. Marx & Engels schreven in 1848 het "Communistisch Manifest", en ontwierpen hun "wetenschappelijk socialisme".

Het is evident dat mensen groepsdieren zijn. "*No man is an island.*" Mensen zijn primaten. Gezelligheid, meeleven, jaloezie, de voetbalheld op de schouders tillen, met je loonschaal of hoofddoekje niet uit de toon willen vallen, de schier onvermijdelijke zondebok ... het hoort er allemaal bij. Van belang is blijkbaar toch hoe politiek en wetenschap dit inzicht invullen, en hoe die invullingen zich tot elkaar verhouden.

Het primaire liberalisme kan wiskundig worden weergegeven met individuele 'nutsfuncties'. Individuen worden geacht hun nutsfunctie te maximeren over hun mogelijke activiteiten. Dit wiskundig model kwam juist in de jaren na 1848 tot ontwikkeling, en verschafte primaire liberalen, die onder vuur lagen, munitie voor verdediging. Evenwel, dat eenvoudige wiskundige model is onbevredigend. Op wiskundig economische wijze wordt reeds decennia onderzoek gedaan naar de gecompliceerde nutsfuncties, waarin mensen niet alleen gemotiveerd worden door hun eigen consumptie, maar ook door de consumptie van anderen, en door de nutsfuncties van anderen. In Nederland bijvoorbeeld heeft Tinbergen er reeds rond 1956 aan gewerkt, en later ook Hennipman. Een dergelijk niet-egoïstisch model van de mens is vertrekpunt voor het sociaal liberalisme.

Organisch

Een aanbevelswaardig boek ¹³⁰ bespreekt de drie hoofdstromen van politiek Nederland: liberalen, confessionelen, socialisten. Een van de belangrijkste stellingen is dat alle (Nederlandse) stromingen na verloop van tijd - a.h.w. bij het volwassen worden - neigen tot een organi(cisti)sche visie op de samenleving. Van Doorn schrijft:

p41: "Ons theologiserend of in ieder geval sterk ethisch bevlogen volk heeft het algemeen belang nooit spelenderwijs besproken willen zien. Onze partijen waren steeds 'beginselfpartijen', of wendden voor dat te zijn. (...) Niet theorieën maar ethisch geïnspireerde visies hebben het in de Nederlandse politiek altijd het beste gedaan. (... bestaat) een onderliggende overeenkomst in het politieke denken van

¹³⁰ J.W. de Beus, J.A.A. van Doorn, P.B. Lehning, "De ideologische driehoek. Nederlandse politiek in historisch perspectief", Boom 1989.

alle grote stromingen, te karakteriseren als de neiging tot een organicistische filosofie. Het is onze stelling dat dit organicistische denkmodel kan gelden als kenmerkend bij uitstek voor de Nederlandse politieke traditie en als zodanig een beslissend verbindend element vormt tussen de diverse stromingen. Bij organisch of organicistisch - ook wel organologisch (...) - denken is er sprake van een samenstel van noties die dichter staan bij de Tegenverlichting dan bij de Verlichting. Abstracte beginselen, rationele redeneringen en universeel geldende waarden worden gewantrouwd of zelfs afgewezen; in plaats daarvan beroept men zich op de concrete, historisch gegroeide werkelijkheid. Het leven gaat boven de leer. Voorrang wordt gegeven aan intuïtie, niet aan constructie, aan ervaring boven schoolse kennis en aan traditie boven leerstelling. De maatschappij is niet 'maakbaar' maar ontwikkelt zich zoals een organisme dat geleidelijk groeit. Zij ontwikkelt bij die groei een samenstel van instituties die onderling in harmonisch evenwicht verkeren en kwetsbaar zijn indien er eenzijdig en bruusk wordt ingegrepen. De staat is een dergelijke institutie, steeds in verandering zoals ook de maatschappij verandert, niet als belichaming van een universeel beginsel maar van unieke historische situaties. Deze korte karakteristiek is gebrekkig omdat het organicistisch denken, mede door de afwijzing van theorie en doctrine, geen duidelijke contouren kent. (...) Het Nederlands organicistisch denken is altijd door de filter van onze liberaal-burgerlijke waarden gegaan en het heeft naast verwijzingen naar de betekenis van traditie en historie vrijwel steeds een - letterlijk - vooruitstrevend karakter gekend: niet reactionair maar activerend naar de toekomst gericht."

p59: "In een gecompliceerde samenleving als de onze, waarin op duizend punten overheid, bureaucratie en maatschappij met elkaar zijn vervlochten tot een 'interventiestaat' (...) kan politiek geen groots en meeslepend avontuur meer zijn. (...) En wat door Bank is getypeerd als de ontwikkeling 'van maatschappij-beschouwing naar beleidsnota' (...) is terecht van algemene toepassing verklaard. De professionalisering en verwetenschappelijking van de politiek, aldus de auteur, heeft de partijen gemaakt tot 'gediplomeerde leveranciers van beleidsopties'. (...) De term beleid is in dit hele proces een sleutelbegrip. Het heeft niets van wat voorheen de politiek karakteriseerde: utopieën, idealen, visies, maatschappijbeelden, doctrines, tradities; evenmin geeft beleid veel ruimte aan dat andere aspect van democratische politiek: politieke verbeeldingskracht, onafhankelijk oordeel, persoonlijke overtuigingskracht, government by discussion. Beleid daarentegen is koel, rationeel zo mogelijk kwantitatief onderbouwd, specialistisch, vaak wetenschappelijk of voorgewend wetenschappelijk gefundeerd. Beleid staat voor technocratie. Dat houdt geen veroordeling in. Politiek is niet autonoom maar weerspiegelt de aard en de ontwikkeling van het maatschappelijk bestel."

Pragmatisch

Het denken in termen van *beleid* is historisch heel goed te plaatsen. Reeds Socrates, Plato en Aristoteles vonden dat moraliteit in de eerste plaats pragmatisch is. Een mens is beperkt. Hij heeft geen goddelijke kennis van de hoogste morele principes en goedheid. Een mens zit in een grot met de rug naar de ingang en ziet slechts schaduwen van de werkelijkheid buiten die grot. Een mens worstelt met het beperkte wat hij kan overzien. Maar hij blijft moreel. De relevante morele vragen die een mens kan en moet stellen zijn: hoe, wat, wie en waar. Het maatschappelijk debat is ermee gediend om voortdurend de morele verantwoording te blijven

verlangen van juist ook kleine en overzichtelijke onderwerpen. Dat is eigenlijk de beleidsnota - hoewel vermoedelijk beter geschreven dan momenteel gangbaar is.

In de jaren '30 was er in Amerika een beweging van wetenschappers en ingenieurs die heel loffelijk een aantal maatschappelijke problemen wilde oplossen. Ze noemden zichzelf 'technocraten'. Deze beweging heeft een slechte naam gekregen, hoewel het nodige van hun gedachten in de loop der tijd overgenomen is.

Ik kan me heel goed een logisch raamwerk en wiskundig model voorstellen van een organisch groeiproces. Zo'n calculi is nuttig om over het proces te praten en te besluiten. Vanzelfsprekend verschilt het echte organische proces van het model, en is de menselijke ervaring zelf ook weer anders. Ik zie hier ruimte voor het zoeken van evenwicht, eerder dan die onoverkomelijke tegenstelling die Van Doorn suggereert.

Sociaal liberale nuances

De verwijzing naar het onderzoek van altruïstische nutsfuncties, de citaten van Van Doorn en de verwijzing naar het pragmatisme van de oude filosofen, verduidelijken dat er een sociaal liberalisme kan bestaan.

Er hoeft geen tegenstelling te zijn tussen theorie en ethiek, zoals Van Doorn suggereert, wanneer die theorie juist heel sterk op die ethiek betrokken is, en wanneer de theorie benadrukt dat de mens een sociaal en ethisch bevolgen dier is. Ook om die reden heeft het sociaal liberalisme (zeker in Nederland) een natuurlijk bestaansrecht.

Toch kunnen velen zich geen sociaal liberalisme voorstellen en achten het innerlijk tegenstrijdig. Dit komt voor een deel door de politieke strijd tussen liberale partijen en socialistische of sociaaldemocratische partijen, waardoor in de beleving van velen het liberalisme is verworpen tot een simpel 'primaire' liberalisme. Tegelijkertijd is de beschuldiging van innerlijke tegenstrijdigheid zeer goed voorstelbaar, omdat er wel degelijk een aantal problemen van logische aard bestaan. Hier is het inzicht echter dat die logische problemen zich wel laten oplossen wanneer de woorden met zorg gekozen worden.

We bekijken hier enkele voorbeelden:

- (1) Neem een grootvader die met zijn kleinkind gaat wandelen en die veel plezier ontleent aan het vrolijke plezier van zijn kleinkind. Deze man denkt én aan zichzelf én aan zijn kleinkind. Velen zien hier maar één belang terwijl er twee zijn. De primaire liberalen zeggen dat grootvader alleen aan zichzelf denkt. Anderen, misschien sociobiologen, stellen dat grootvader alleen aan het welzijn van het nageslacht denkt. Beide groepen menen dat deze zaken niet tegelijk kunnen voorkomen, want tot een innerlijke tegenspraak zouden leiden. Echter, beide verschijnselen kunnen wel degelijk tegelijk en zonder tegenstrijdigheid voorkomen, en allebei waar zijn.
- (2) Bekijk de discussie 'overheid versus markt'. Primaire liberalen willen zoveel mogelijk markt en zo min mogelijk overheid. Primaire socialisten andersom. Echter, de markt is ook te zien als een vorm van regulering. Het marktmechanisme is soms de efficiënte manier om zaken te coördineren, en de overheid zou wel dom zijn om deze manier niet te gebruiken.
 - (a) Het woord coördineren is daarbij een eufemisme. Bedoeld wordt natuurlijk onderhandelen.
 - (b) 'De' markt bestaat niet. Aardappelen, autos, verzekeringen, ... alles is toch wat anders geregeld. Of bekijk de zorg voor kinderen en dieren. Er zijn allerlei reguleringen, en zelfs "eigendomsrechten". Deze voorbeelden geven aan hoe complex reeds enkele

issues kunnen zijn. Men kan moeilijk volhouden dat alles met een simpel principe op te lossen valt. De eigenlijke discussie betreft het hoe, wat, wie en waar.

- (3) Bekijk het begrip ‘rentmeesterschap’. Dit begrip is bruikbaar voor gevallen waarin iemand verantwoordelijkheid draagt voor zaken die buiten zijn eigen onmiddellijk nut liggen. De boer kan de zorg voor zijn beesten worden gelaten. Dan is de boer de rentmeester. De maatschappij in zijn geheel kan echter voorwaarden stellen en inspecties plegen, en dus ook rentmeester zijn.
- (a) Het is incorrect om de idee van rentmeesterschap als puur christelijk te beschouwen. Ook de Romeinen hadden hun rentmeesters die de zaken waarnamen terwijl de landheer elders verbleef.¹³¹ De notie van christendom alleen al is niet eenduidig, door de vele kerkgenootschappen en nationale en culturele invloeden. De belangrijkste grondstromen van de westerse samenleving bestonden bovendien ruimschoots voordat ‘het’ christendom er kwam. Men kan zelfs zeggen dat ‘het’ christendom pas kon slagen of juist zijn vorm kreeg, doordat die grondstromen reeds aanwezig waren.
- (b) Er is een vermeende tegenstelling tussen ‘de westerse mens die de natuur exploiteert’ en ‘de indiaan die de wereld leent van zijn kleinkinderen’. Er is hier geen echte tegenstelling, want een goede exploitant gaat niet tot roofbouw over. Uiteindelijk resteert er weinig anders dan een discussie over wat ‘goed’ is. Dan gaat het om het hoe, wat, wie en waar.
- (4) Bekijk het debat over determinisme versus vrije wil. Ook hier hoeven we niet te kiezen voor de ene of de andere visie, maar slechts ieder argument in het juiste perspectief te zien.
- (a) Zodra we wetenschappelijk gaan verklaren dan zullen we steeds zoeken naar determinanten van gedrag.
- (b) Zodra we een besluit moeten nemen, ervaren we bewustzijn en vrije wil, en kunnen we ons moreel willen verantwoorden.

Dit zijn derhalve twee aparte invalshoeken. Komen die invalshoeken niet tot hun recht, dan ontstaat verwarring, die gauw tot versimpeling zal leiden. De ‘primaire’ liberaal kan bijvoorbeeld zijn morele gemakzucht verdedigen met de noodzakelijkheid en gedetermineerdheid van zijn nutsmaximering. Dan slaat de discussie dood. Alleen moraliteit brengt ons echter ook niet verder, want dat is snel het sluiten van de ogen voor de werkelijke ontwikkelingen.

Actuele voorstellen

Het sociaal liberalisme krijgt gezicht door enkele concrete voorstellen te noemen die onlangs in discussie zijn gebracht:¹³²

- kwijtschelden van lasten voor lage inkomens, zodat de loonkosten omlaag kunnen, en meer werkgelegenheid ontstaat, zonder dat er netto ingeleverd hoeft te worden
- afschaffing van de kinderbijslag
- tussentijdse of zelfs jaarlijkse verkiezingen toestaan, te beginnen bij gemeenteraden¹³³

¹³¹ De manceps is van ‘manus’ hand en ‘capere’ houden - dus handhaver. Vandaar emancipatie.

¹³² Sociaal Liberaal Forum, “Oprichtingsverklaring”, Den Haag 1993

¹³³ Immers, de gekozen burgemeester of president heeft in Amerika ook niet veel geholpen, en referenda hebben maar beperkte betekenis, terwijl een partij die consequent opkomt voor de belangen van zijn kiezers weinig heeft te vrezen, juist ook wanneer verkiezingen zakelijker zijn, want gewoner.

- afspiegelingskabinetten (grotere partijen worden niet van regeringsdeelname uitgesloten) en doorbreking van de fractiedwang
- vaker parlementaire enquêtes, zoals oorspronkelijk ook bedoeld, namelijk als neutraal middel van het parlement tot het verzamelen van informatie voor wetgeving
- uitbreiding van de grondwet met een Economisch Hof (ter vervanging van het CPB)
- vervanging van ontwikkelingshulp in de huidige vorm door *trade not aid* en bankieren (dat er krediet voor ondernemers is, is belangrijker dan het rentepercentage op marktniveau); studie naar een AOW op wereldschaal
- privatisering van universiteiten, studieloon op minimumloonniveau met prestatietoetsing
- het binnen de (controle van de) wet brengen van soft- en hard drugs

Wetenschap in de politiek

De maatschappelijke discussie in deze dagen komt tamelijk verstand over.¹³⁴ Dat is meer vertoond. Van belang blijkt de rol van de wetenschap.

Die verstarring hangt samen met de relatie tussen liberalen en socialisten. De briljante econoom en liberaal John Maynard Keynes heeft de Engelse *Labour Party* ooit aangeduid als *the party of Catastrophy*.¹³⁵ In reactie op het verlies van *Labour* in 1992 bepleitte *The Economist* van 18 april 1992 voor die partij een terugkeer naar de liberale principes van William Gladstone van een eeuw geleden. De studie van Siep Stuurman naar de (sociaal) liberalen in Nederland¹³⁶ geeft ook voor Nederland het beeld dat verlichte geluiden bij de liberalen van vorige eeuw verloren gingen tegelijk met de opkomst van de socialisten.

Wat in de studie van Stuurman opvalt, is de intensiteit waarmee de Nederlandse liberale politici van vorige eeuw zich met de wetenschap bezighielden. Stuurman is hier ongetwijfeld selectief, want hij richt zich op geschreven bronnen, waarbij de interesse voor kwaliteit evident is. Maar het aangedragen materiaal maakt zonder meer duidelijk dat het een belangrijke activiteit was en dat men die activiteit als belangrijk ervoer. Tegenwoordig is dat nauwelijks het geval. Bekijk vervolgens de socialisten. Gegeven Marx's "wetenschappelijk socialisme" kan niet beweerd worden dat socialisten de wetenschap als optie verwaarloosd hebben. Veel goede wetenschappers zijn sociaal-democratisch geaffilieerd. Toch ontbreekt in onze tijd ook hier de wetenschappelijke bezieling in het politieke debat.

Hier lijkt een goede verklaring te bestaan voor de huidige matheid in het politieke debat. Tegenwoordig ontbreekt de wetenschappelijke bezieling daarin überhaupt. Het is niet zozeer de beleidsnota-cultuur die ons dwars zit. Het punt is dat het ambtelijke nota's zijn en geen wetenschappelijke.

De situatie is zelfs zo erg, dat alleen al deze laatste stelling velen vreemd in de oren zal klinken. Tegenwoordig bestaat immers de neiging om wetenschap en politiek 'gescheiden' te houden. Dat is althans het dogma, hoewel de praktijk minder fraai is. Maar het dogma in zijn huidige vorm deugt nog minder dan die praktijk.

Er is natuurlijk een wezenlijk onderscheid tussen wat Is (wetenschap) en wat Moet (politiek), de kloof tussen *Sein* en *Sollen*. Dit zijn logische categorieën en geen personele. Echter, het

¹³⁴ J.K. Galbraith, "The culture of contentment", Houghton Mifflin Company 1992

¹³⁵ J.M. Keynes, "Essays in Persuasion", Macmillan 1931.

¹³⁶ S. Stuurman, "Wacht op onze daden", Bakker 1992.

hedendaagse misverstand is dat dit logische onderscheid juist persoonlijk ingevuld moet worden. Politici 'zouden' geen wetenschappelijke uitspraken kunnen en behoren te doen, en wetenschappers 'zouden' zich verre van de politiek moeten houden.

Wat beter is, en opvalt aan vorige eeuw, is dat politici juist wetenschappelijk pogen te onderbouwen hoe, wat, wie en waar ze iets willen. Bij zo'n taakopvatting hebben politici er zelf belang bij om het logische onderscheid tussen Zijn en Moeten helder aan te brengen. Het onderscheid blijft zodoende logisch, en niet personeel van aard. Op deze wijze kunnen andere wetenschappers ook gemakkelijk op argumentaties inhaken, en kunnen zij de politieke rol vervullen die voor hen is weggelegd: soms vertellen dat de keizer geen kleren aanheeft. Voor de goede orde: het is dus niet de bedoeling dat wetenschappers de politiek binnen hun vakgebied binnenhalen. Het gaat erom dat de politici wetenschappelijker worden.

De afgelopen twintig jaar is het met name de wetenschappelijke gemeenschap geweest die aanhoudend en geduldig problemen heeft onderzocht en onder de aandacht gebracht. We kunnen hier met name denken aan het probleem waarmee we deze bespreking begonnen, de gevaren voor het voortbestaan van de wereld zoals we deze kennen. Zonder die wetenschappers wisten we niet eens wat de wereld te wachten zou kunnen staan. Deze kritische rol van de wetenschap kan en moet versterkt worden, met name doordat politici meer waarde aan het wetenschappelijke argument gaan hechten. Het negeren van de kritische rol van de wetenschap heeft al tot twee wereldoorlogen geleid. Is het echt nodig dat de wereld tot nieuwe rampen gevoerd wordt, langs de weg van overbevolking en dus oorlog om schaarse middelen?

De politiek heeft de macht naar zich toegetrokken en deze gevuld met navelstaanderij. Hoe dichter men bij de macht komt hoe meer het gedrag lijkt op dat van een kleuterklas. Tegelijkertijd bestaat er elders een groot reservoir van kennis en ervaring dat niet afgetapt wordt. Het is zaak dat reservoir wel af te tappen, en dus een grotere rol voor de wetenschap te vinden. Het zal wel toekomstmuziek blijven dat we kamerleden en ministers krijgen die geleerde artikelen schrijven, en die uit zichzelf hoor en wederhoor toepassen. Zonder op die muziek vooruit te lopen kunnen we nu reeds proberen de ijzeren ring rond parlement en ministerraad open te breken, en ervoor zorgen dat de informatie en discussie toegankelijk worden voor wetenschap en de media. Wanneer de wetenschap vervolgens de media critiqueert, is een nuttig proces opgestart.

Deze benadering van wetenschap, en ook het pleiten voor versterking van de positie van de wetenschap, is vanzelfsprekend niet exclusief aan het sociaal liberalisme voorbehouden. Toch is het opvallend dat andere groeperingen er relatief veel minder aandacht voor hebben.¹³⁷

Anti-wetenschappelijke gevaren

Versterking van de wetenschap is een verrassend moeilijk punt. De geschiedenis laat zien dat wetenschap en het grote publiek elkaar eerder beloeien dan bejuichen. Het grote publiek heeft argwaan tegen wetenschap, want wetenschap lijkt toch verantwoordelijk voor atoombommen en zenuwgas. Wetenschappers geven liever geen ongevraagd advies, want daar wordt toch niet naar geluisterd. Wetenschappers hebben een weerzin om complexe zaken versimpeld weer te geven. Wanneer ze zien dat de keizer geen kleren aanheeft, dan aarzelen ze om dat hardop te zeggen, want ze willen geen ruzie met de keizer - juist omdat ze van het grote publiek geen steun krijgen. In dit spanningsveld zijn er twee duidelijke gevaren, de aloude antiwetenschappelijkheid en het doen voorstellen alsof wetenschap tot een dictatuur zou leiden.

¹³⁷ Een bekende uitzondering is dat de pers regelmatig signaleert dat minister De Vries colleges economie geeft. Dat dit als uitzonderlijk feit gemeld wordt is op zich reeds zorgwekkend.

- Bij de huidige grote maatschappelijke problemen schijnt een anti-wetenschappelijke stroming de wind mee te hebben. Met name wordt een tegenstelling geschapen tussen natuur en milieu. De 'vrije mens die in de natuur leefde' wordt gesteld tegenover de 'polisdragende werknemer in een milieu dat door wetenschappers aangeharkt en bemeten is op becquerellen, CFK's, etcetera'. De (onder-) toon is hier toch dat het onbegrip t.a.v. de wetenschap ook een rechtvaardiging is voor weerzin en woede. Dit is dus een gevaarlijke visie. Ten onrechte wordt kennis aangeklaagd. Ten onrechte wordt vergeten dat de ongerepte natuur vol haaien, muggen, hondsdoelheid, woestijnen en aids is. Ten onrechte wordt vergeten dat kennis t.a.v. becquerellen heel nuttig kan zijn. Wat de weerzin en woede kan verklaren, is de machteloosheid t.a.v. de gemaakte politieke keuzen. Wellicht wenst men een deel van de Aarde niet te bevolken. Dan moet die discussie ook in die termen gevoerd worden, en kan juist de wetenschap zinvolle kennis aandragen.
- De argumentatie voor een grotere rol van de wetenschap in de politiek blijkt bij sommigen de angst voor een dictatuur van de wetenschap op te roepen. Dit is buiten proportie. Een wetenschapper heeft slechts het voordeel van enige kennis van zijn eigen specialisme. Voor het overige is hij leek als ieder ander. Het landsbestuur en de politiek doen er verstandig aan van die gespecialiseerde kennis gebruik te maken. Er is geen alomvattende regeling hoe dat het beste kan. Ook hier: hoe, wat, wie en waar. In de democratie blijft de gekozen politiek verantwoordelijk. Vandaar ook dat we betogen dat politici wetenschappelijker moeten worden, en niet dat wetenschappers politiker moeten worden.

Ter besluit

We hebben de grote problemen van bevolkingsgroei, welvaartsaspiraties, milieu, conflicterende culturen en religies gesignaleerd. De volgende eeuw heeft reeds zijn voet tussen de deur van het heden.

We hebben nadruk gelegd op de rol van de wetenschap. Bij alle belangen en spanningen is de wetenschap onontbeerlijk, zowel voor de aandacht en rust van de beschouwing, als om het resultaat van een toegenomen inzicht. Een verhoogd samengaan van wetenschap en politiek is geboden, met name in die zin, dat politici meer aandacht schenken aan resultaten van de wetenschap en dat zij zich meer aan de tucht van het wetenschappelijk debat onderwerpen.

Het sociaal liberalisme is hier belicht als een politieke stroming die zo'n plaats toekent aan de wetenschap, en die op inhoudelijke argumenten een overstijging zou zijn van primaire liberale en socialistische visies.

Het politieke proces verloopt vooralsnog stroef. Het probleem met briljante mensen als Keynes is dat ze niet snel begrepen worden. Bestaande partijen hebben hun eigen traditie en interne dynamiek. Waar sprake had moeten zijn van een interne evolutie en convergentie, ontstaat veeleer de externe verkiezingsstrijd - met name weer tussen liberalen en socialisten/sociaaldemocraten. Onze tijd wordt echter hoopgevend gekenmerkt door massa-onderwijs en een overvloed aan communicatiemiddelen. Wellicht is het opleidingspeil nu voldoende gestegen. Wellicht kan de draad van de vorige eeuw weer opgepakt worden en kan de geschiedenis van het sociaal liberalisme (weer) zijn beloop krijgen.

Juni 1992, 1994

Een econoom zal de nutsmaximerende abstractie van het menselijk handelen altijd in het achterhoofd houden, wat er ook gezegd wordt door andere vakgebieden zoals de sociale psychologie of de moraalleer. Tegelijk zijn die andere vakken toch ook wetenschappen en kunnen ze het begrip dus verrijken. Een paar recente boeken van Aronson¹³⁸ en Wilson¹³⁹ zijn hier voortreffelijk.

Beide auteurs plaatsen het menselijk gedrag expliciet in de sociale context. De populaire verwijzing is hier Aristoteles die de mens reeds een sociaal dier noemde. Dat je nadruk legt op ‘sociale’ aspecten of daaraan een bepaald gewicht ontleent, is overigens in belangrijke mate een definitiekwestie. Waar bijvoorbeeld de ene wetenschap (handels-) concurrentie ofwel de strijd van het ene individu tegen het andere ziet, ziet de andere wetenschap een mechanisme om sociale kwesties te regelen. Waar hetzelfde proces beschreven wordt, zijn woorden niet zo belangrijk, en gaat het erom het proces te beschrijven, te verklaren en te voorspellen. In die zin is econometrie hier al het overkoepelende vakgebied. Het nadrukkelijke accent op het ‘sociale’ karakter van de context van het menselijk handelen lijkt daarom meer ideologisch getint. Dit kan wel een goede tegendosis zijn tegen de ideologische mode van de individualisering.

Aronson, hoogleraar psychologie bij UCSC, geeft resultaten van zo’n 40 jaar sociale psychologie, zowel in uiterst toegankelijk Engels, als via een selectie van tijdschrift-artikelen die in de sociale psychologie tot de klassiekers zijn geworden. Hier is het experiment van Milgram, waarin mensen anderen elektrische schokken toedienen. Hier is het experiment van Asch, waarin iemand alleen onder de druk van ‘waarnemingen’ van zes anderen gaat zeggen dat twee duidelijk verschillende lijnstukken toch even lang zijn. Hier is de nagespeelde gevangenis die al na zes dagen stopgezet moest worden. De 22 studenten waren met de dobbelsteen aangewezen als cipier of gevangene, vijf gevangenen moesten tussentijds weggestuurd worden wegens “extreme emotional depression, crying, rage and acute anxiety”, terwijl cipiërs stipt op tijd op het werk verschenen en graag overwerk deden. Hier zijn studies over de mensen die auto-ongelukken beschrijven in termen van “de lantaarnpaal kwam op me af” en “die voetganger schoot onder mijn auto”. Mensen die een lezing geven, moeten weten dat het begin het duurzaamste effect heeft, maar het slot heeft tijdelijk op korte termijn het hevigste effect. Dus aan de vooravond van de verkiezingen beginnen met “de noodzaak van bezuinigingen” en afsluiten met “stem op mijn partij”, en niet andersom. Voor economen is van belang dat wanneer het onderscheid tussen producten gering is, dat de aankoop vooral toevallig geschiedt, en reclame wordt pas na aanschaf gelezen, met name om de keuze te rationaliseren, hetgeen de mogelijkheid biedt merktrouw te cultiveren.

Wilson, hoogleraar Management & Public Policy bij UCLA, verzet zich tegen een overmatig waardenrelativisme en verdedigt de menselijke moraliteit. Hij plaatst zijn argument in de traditie van het meningsverschil tussen Hobbes en Smith. De basis van de maatschappelijke orde was volgens Hobbes alleen angst en volgens Smith de intermenselijke *sympathy*. Hobbes lijkt de laatste eeuw de wind mee te hebben. Tenminste, antropologische studies laten zien dat mensen allerlei waarden kunnen hebben. We worden overspoeld met berichten over geweld en uitbuiting. Dit lijkt tot de conclusie te leiden dat alles kan en dat er geen richtsnoer is, behalve onze eigen overlevingsdrang en individuele nutsmaximering.

Wilson ziet het anders. Het typische van berichten over geweld is, *dat* ze de krant halen, dat ze *nieuwswaardig* zijn, en dat ze ons schokken en blijven schokken. Geweldplegers hebben *abnormale* achtergronden en affectie-*stoornissen*: hetgeen betekent dat *gewoon* anders is.

¹³⁸ Elliot Aronson, “The social animal”, Freeman 1992; Elliot Aronson, ed., “Readings about The Social Animal”, Freeman 1992

¹³⁹ James Q. Wilson, “The moral sense”, The Free Press 1993

Volgens Wilson kun je het morele debat beter voeren door het morele karakter van het menselijk bestaan fundamenteel te erkennen.

Wilson acht Smith's *sympathy* gedateerd, en breidt het bewijsmateriaal uit met bevindingen van diverse wetenschappen. Hij benadrukt het onderscheid tussen oorzaak en verschijningsvorm. De analogie van software en hardware lijkt me hier geschikt. Volgens Wilson hebben we op laag biologisch niveau niet alleen driften ingebouwd gekregen, maar ook sociale. Sociale aandriften bestaan al op lymbisch niveau en niet slechts in de neocortex, zodat er ook een gelijkwaardige lymbische strijd bestaat tussen de verschillende aandriften.

Wilson's boek bevat een aantal leuke weetjes, zoals dat mensen van het Kaukasisch ras met blauwe ogen tot introvertie en met bruine ogen tot extravertie neigen, en dat kinderen die nauw met elkaar opgroeien moeilijk verliefd op elkaar worden (hetgeen bedreigend is voor het voortbestaan van kibboetsen). Problematisch is dat hij vogels ergens zoogdieren noemt, en wonderlijk is dat hij niet naar Aronson verwijst. Jammer is ook dat hij bij bespreking van de kloof tussen *Sein* en *Sollen* niet de oplossing van economen noemt, om beide op te vatten als aparte dimensies (en uit waarneming van gedrag (Sein) een nutsfunctie (Sollen) te schatten en daarmee gedrag (Sein) weer te voorspellen).

Evident is dat de mens een moeilijk onderwerp is, en dat een paar boeken niet de volledige waarheid bestrijken, ook al kunnen ze de gedachten zeer verrijken.

Flexibiliteit als Fata Morgana (1996)

11 oktober 1996, gepubliceerd in LEF, het blad van de JOVD, no 51

“Flexibiliteit” is al bijna 10 jaar het sleutelwoord. Het sijpelde langzaam vanuit de High Brow internationale economische literatuur via de achterkamertjes van de hogere politiek door naar de realiteit van de werkplek. Loonmatiging, tijdelijke aanstellingen, uitzendwerk, oproepkrachten, contractresearch, en noem maar op, iedereen heeft er tegenwoordig mee te maken.

Waar is het allemaal goed voor ? En is het wel goed ? Ik hoop deze twee vragen in twee pagina's goed te kunnen wegzetten.

Waar is het goed voor ? Laten we hier de theorie aanstippen zoals die in de High Brow internationale economie breed geaccepteerd wordt. De gedachte is dat ieder economisch stelsel een ‘evenwichtswerkloosheid’ heeft die bepaald wordt door de eigenschappen van het systeem. De hoogte van de evenwichtswerkloosheid wordt afgeleid van de inflatoire druk. Is de werkloosheid laag, dan kunnen werknemers gemakkelijker looneisen stellen, en neemt de inflatie toe. Is de werkloosheid hoog, dan zullen werknemers hun looneisen matigen, en neemt de inflatie af. Dit is wat mechanisch gesteld, maar is als denkschema voor deze pagina's acceptabel. Sommige systemen hebben door hun eigenschappen een hoge evenwichtswerkloosheid, andere hebben een lagere. Kijk bijvoorbeeld naar het verschil tussen Amerika en Europa. De Amerikaanse werkloosheid nadert de 5%, de Europese is hoger dan 10% - en dan rekenen we nog niet goed met de verborgen werkloosheid. Het verschil wordt volgens de theorie dan verklaard door - raad eens - de flexibiliteit. De Amerikaanse economie en arbeidsmarkt worden flexibeler geacht dan de Europese. Werkgevers in Amerika die bij 5% werkloosheid geconfronteerd worden met hogere looneisen van hun werknemers, kunnen blijkbaar toch nog alternatieven vinden om niet aan die eisen te hoeven toegeven. Werkgevers in Europa zouden dat wel moeten doen, omdat er in Europa blijkbaar weinig alternatieven bestaan.

Economen spreken zich hier niet uit over het welbevinden van mensen. Tegenover de kosten van de Amerikaanse flexibiliteit staat het voordeel van een lagere werkloosheid. De hogere werkloosheid in Europa heeft het voordeel van - positief gezegd - meer zekerheid voor de gewone werknemer. Het is een maatschappelijke keuze welke aspecten van zekerheid men accepteert bij welk niveau van werkloosheid (voor welke personen).

Tot zover de theorie. De praktijk is wat weerbarstiger. Hoe meet je ‘flexibiliteit’ precies ? Theeuwes heeft vorig jaar de advocaat van de duivel gespeeld, en bevonden dat de Nederlandse arbeidsmarkt heel goed als flexibel is te beschrijven.¹⁴⁰ Vaak wordt in andere Europese landen met jaloezie gekeken naar het hoge percentage deeltijd in Nederland. Onze overlegeconomie lijkt ‘star’ maar blijkt in de praktijk een goed middel om in consensus een bocht te maken wanneer dat echt nodig is.

Mensen die mijn werk een beetje hebben gevolgd,¹⁴¹ weten dat ik over het vraagstuk van de flexibilisering iets anders denk. Ik ben het in hoofdzaak eens met de gangbare economische analyse. Maar ik denk dat de oorzaak voor de problemen op het terrein van de werkloosheid en inflatie gezocht moeten worden in het belastingbeleid.

¹⁴⁰ J.J.M. Theeuwes, “Beweeglijk werk”, ESB 20/27 december 1995, p1152-1154

¹⁴¹ Thomas Cool, “Trias Politica & Centraal Planbureau”, Samuel van Houten Genootschap 1994; “Belastingstructuur, inflatie en werkloosheid”, in CBS/NAD, “De Nederlandse ArbeidsmarktDag 1995”, CBS 1996

In het OESO gebied worden de belastingtarieven aangepast voor de inflatie. Dat gebeurt ook met de heffingvrije voet, terwijl echter het bestaansminimum stijgt met de algemene welvaart. In de jaren zestig en zeventig kregen de laagstbetaalden zo al een hoger risico van werkloosheid, terwijl de hogere inkomens gewoon hoge looneisen konden blijven stellen. Onder internationale invloed van Reagan nam de progressieve inkomstenbelasting daarnaast autonoom in belang af en werd ook de BTW meer gebruikt. Door dit beleid sloeg de belastingstructuur uit het lood. Er was een grote verhoging van de lasten aan de onderkant van de arbeidsmarkt. In Amerika steeg de armoe. In Europa, om een redelijk bestaansminimum te handhaven en toch die extra last te kunnen dragen, stegen de minimumlonen. Dit laatste maakte velen werkloos.

Dat volledige werkgelegenheid onder prijsstabiliteit haalbaar is, blijkt niet alleen uit de jaren vijftig maar ook uit het CPB-scenario met het basis “inkomen” (de studie Nederland in drievoud). Dit scenario werkt vooral, omdat de basisuitkering een subsidie is die compenseert voor ten onrechte geheven belastingen aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Voor mensen die met werken al in het eigen bestaan kunnen voorzien, betekent die “uitkering” niet anders dan het verhogen van de voet. Je hoeft dus geen basisuitkering in te voeren om het werkgelegenheidseffect te zien. Alleen voor anderen heeft de basisuitkering betekenis. De maatregel is echter duur door de personen die alleen in de huishouding werkzaam zijn, en hij is niet evident efficiënter voor de uitvoering van de sociale zekerheid. Aldus, op grond van de jaren vijftig, en op grond van dit soort studies en overwegingen, lijkt het alleszins reëel dat vooral belastingen van invloed zijn op de macro-economische ‘flexibiliteit’.

Dit betekent ook dat het huidige beleid van de Nederlandse regering op een dwaalspoor zit. Het huidige belastingbeleid veroorzaakt de werkloosheid, en, om de werkloosheid terug te dringen gaat men de bestaanszekerheid van de burgers verminderen.

Laat ik als voorbeeld een wat langer citaat uit de Sociale Nota geven:

“Cruciaal voor de voortzetting van de gunstige trend in de werkgelegenheidsgroei is een versterking van ons concurrentievermogen. Een goede concurrentiepositie bevordert de arbeidsparticipatie. Omgekeerd draagt een hogere arbeidsparticipatie bij aan versterking van de concurrentiepositie. De sanering van de overheidsfinanciën heeft een goede basis gelegd voor de verbetering van de arbeidsparticipatie en de concurrentiepositie. Daaraan hebben de teruglopende kosten van de sociale zekerheid ook bijgedragen, evenals het rechtvaardige inkomensbeleid, de balans tussen flexibiliteit en zekerheid, de zorg voor de arbeidsomstandigheden, en, cruciaal, de goede arbeidsverhoudingen. Een versterking van onze concurrentiepositie vraagt om voortzetting van het beleid van beheerste loonkostenontwikkeling. Maar dat is niet voldoende. Evenzeer is een kwaliteitsimpuls nodig via investeringen in infrastructuur, kennis en innovatie. (...) Flexibiliteit van werknemers en werkgevers in onontbeerlijk doordat omstandigheden voortdurend wijzigen en de internationale concurrentie toeneemt.”

142

Mijn conclusie is: De Sociale Nota sluit goed aan bij de internationale economische literatuur die nogal naief uitspraken doet over ‘flexibiliteit’. Maar de Nota is op een dwaalspoor ten aanzien van de werkelijke oorzaken van welvaart en werkgelegenheid. De ‘flexibiliteit’ die nagejaagd wordt is zodoende eigenlijk een fata morgana - en voor vele burgers mogelijk ook een nachtmerrie.

¹⁴² Ministerie van SZW, “Sociale Note 1997”, SDU 1996, p2-3

Understanding 9-11 and its aftermath

November 11 2001

There is a gap in perception between America and Europe, where many Americans tend to regard Bush as being too diplomatic and where many Europeans consider him too violent. This gap is likely to grow over time, and when this gap is not closed, then policy making may end in disarray. To resolve that gap, we need to better understand 9-11 and its aftermath. It then appears crucial that we realise that President Bush is a weak President. This may be a difficult concept to swallow, given all his rhetoric and show of arms, but this is also a viewpoint that deserves consideration. When we review what a strong President would have done, the difference with President Bush becomes obvious. Another way to see the point is to note that Bush, who had claimed to be a compassionate conservative, now actually exports the un-compassionate conservative side of the internal American division to the rest of the world. When we note that Bush is a weak leader, and when we realise that a weak leader can lead us into a morass rather than onto the high ground, then the gap in perception and the disarray can be resolved, and we can regain a policy based upon moral strength.

A strong President would have accepted part of the blame of 9-11 since American policy has been wrong indeed. A strong President would have reacted with an international economic recovery programme rather than bombs - since violence tends to breed violence. A strong President would have adopted only the position of victim and attorney, and would have rejected the combined position of persecution, jury, judge and executioner at the same time - and he or she would have helped to set up a juridical process that kept those functions separated. Where 9-11 concerns a world problem, the whole world would have been involved in that process. Recently, President Bush was applauded to in the UN General Assembly, but applause for a rhetoric speech is something else than involvement and commitment to a common cause. A strong President would have started a dialogue, and earned that commitment.

America is partly to blame, since its policy has been wrong. America has helped to create the networks of fundamentalists in Afghanistan and Pakistan to fight against the Russians, and has done little to encourage democracy and economic recovery. American foreign policy causes resentment the world over, and somehow America never stops to think why. An un-compassionate conservative apparently has little understanding of the causes of poverty and how it helps breed violence and terrorism. America is internally divided on the issue of poverty, as we can see in the internal American issues of income distribution and welfare and likely also in the narrow vote margin between Bush and Gore. Externally, however, America adopts mainly un-compassionate conservatism and tends to favour big business and dictatorial regimes and to care less about international democracy and living standards. Foreign policy is targetted on national security and economic security in the sense of the unhindered flow of oil, raw materials and cheap labour. Indeed, liberal economic policy supports trade as a source of world economic growth, but when that policy is executed by un-compassionate conservatives then the social conditions, that would cause a more equal distribution of the proceeds of that growth, are neglected. A striking example is perhaps that President Bush has adopted, influenced by the First Lady, education as a main issue for internal American policy - but on Afghanistan the reaction still is a bombardment. Another striking example is perhaps that in November 1989, after the fall of the Berlin Wall, some economists already warned about the disarray of the economies in Eastern Europe and Russia, with dangerous risks on the stockpile of nuclear arms over there. American policy has been somewhat aware of those risks, but not sufficiently so, given the now alarmist President Bush who still disregards the economy.

The attacks on the WTC and the Pentagon, as well as the anthrax attacks, are shocking, but objectively only minor compared to the horrors in the Third World where 800 million people

suffer from famine. American policy bears part of the responsibility. Generally it are local dictatorships that bear most responsibility for exploiting or neglect of their fellow nationals, but American policy tends to work with those dictatorships instead of countermanding them. Bin Laden likely targets for some local dictatorship for himself, but in another view he quite bravely opposes American collaboration with local dictators. Had Saudi Arabia been a democracy such that Bin Laden could have started a party for a better allocation of the oil dollars, he might have been less inclined to violently attack America. A strong American President would see that and acknowledge that element of bravery, and accept part of the blame of 9-11.

From the beginning, President Bush spoke the word *justice* in the tone as if he actually meant *revenge*, and he spoke of *war* and *crusade* instead of *defence* let alone *reconciliation*. He combined all roles in the judicial process, instead of showing an understanding why these are normally separated. There is now a moment to enhance the powers of the UN world community. This is important for the future, when a less powerful nation or subsection of a population would suffer a terrorist attack - or oppression as the continuation of terror. America has the power now to attain some revenge for itself - if the replacement of the Taliban regime is counted as revenge. But consider the problems of the Uygurs or the Tibetans in China, who consider themselves oppressed by the official Chinese government, and who in all likelihood are oppressed indeed. Solution of these problems require a legal framework, and not a temporary coalition that suits the needs of the currently most powerful nation of the world.

Sometimes wars are necessary. The Second World War had to be fought, and Europeans to this day are immensely grateful to America. America and Europe have deep historical ties. But a friendship also means that one has to warn a friend when his or her vision is troubled. Europe's friend is the American people in general, and not the American President in particular. Political views run through countries and don't stop at borders. Consider a World Parliament voted on by the people directly, and not just the UN General Assembly via national governments with either only majority governments or dictatorships. In a setting of world democracy, criticism of the American President is required if he or she is morally weak, and such criticism does not mean disrespect for America itself. That criticism now is: The Bush Administration's reaction to 9-11 is not one of a Christian who loves his neighbour, but it is the more primitive reaction of the crusader married to his sword. We also run the danger of a weak President who uses the sword since he thinks that his people want him to do so and who is tempted to a gain in popularity. In the current situation, the war ships in the Arabian Sea and the bombardments on Afghanistan are rather ridiculous and counterproductive. They are no show of moral strength, but a show of bad thinking and a weak Presidency. This war is not necessary.

There will come a moment when the Allies - and notably the European Social Democrats - will stop to accept Bush's weakness and the self-serving attitude that comes with un-compassionate conservatism that is exported to the rest of the world. Americans should not misunderstand this rejection, and should not take it for a rejection of America itself. Instead, the nations united in the UN should work together to make the best out of this difficult combination of global conflict and a weak American leader. In the past, our ancestors have found ways to settle disputes without violent conflict. The only thing to do is to create these ways on a world scale. A logical consequence of globalisation is also to adopt more forms of global government.

Keynes voor economen (2001)

1 december 2001

Sommige landen zijn momenteel in recessie en dit is zelfs een risico voor de wereld in zijn geheel. In zo'n situatie neemt de aandacht voor Keynes weer toe,¹⁴³ en dan niet zozeer voor de subtiel Keynes van de *General Theory* maar meer voor het vulgair-Keynesiaanse vergroten van de bestedingen. Zulke verschillende percepties op Keynes bestaan helaas, en de verwarring daarover kan er toe bijdragen dat beleidsmakers en politici niet zo'n effectief beleid voeren. "De *General Theory* had beter niet gepubliceerd kunnen worden, het is veel te rommelig," verzuchtte ooit CPB-directeur C.A. van den Beld. Daar zit veel waars in, hoewel we natuurlijk wel blij mogen zijn dat Keynes - met al zijn drukke werkzaamheden - toch tijd vond om het in ieder geval tot een publicatie te brengen. Sindsdien zijn er vele boekenkasten over de *GT* volgeschreven, maar één ding moge daarbij wel duidelijk zijn: dat zo'n interpretatie een taak van economen is terwijl niet-economen beter afstand kunnen houden. Weinig is zo tenenkrommend bijvoorbeeld als toen adviseurs rondom Reagan stelden tegen Keynesiaanse stimulering te zijn en in plaats daarvan een aanbodbeleid te willen voeren, terwijl diens belastingverlaging in feite ook de vraag stimuleerde, en terwijl bovendien één van de beste interpretaties van de *GT* is dat deze juist op de aanbodkant is gericht.¹⁴⁴

Vaak wordt de definitie van 'effectieve vraag' vergeten: dit betreft de verwachtingen van ondernemers over hun afzet, een verwachting die zo krachtig is dat zij bereid zijn om er nu hun productie op af te stemmen. De effectieve vraag is dus niets anders dan de feitelijke productie. Er valt over te twisten of het zo effectief van Keynes was om het woordje 'vraag' te gebruiken voor iets wat anderen 'aanbod' zouden noemen, maar het voordeel van zijn terminologie is wel dat het accent wordt gelegd op datgene wat het gedrag beïnvloedt: de verwachtingen. Wil de overheid een recessie voorkomen, dan moet men die verwachtingen analyseren en beïnvloeden, en dat ook vroegtijdig doen. Zo is bijvoorbeeld voor de VS het verschijnsel van een politieke conjunctuur waargenomen, waarbij een nieuwe president aan het begin een recessie heeft om de inflatoire druk uit de economie te verwijderen - waarbij de schuld van de recessie aan de voorganger toegeschreven kan worden - terwijl tegen de tijd van de nieuwe verkiezingen weer gestimuleerd kan worden - en mensen dus verleid worden te stemmen op de succesvolle *incumbant*. Dit is een gevaarlijke politiek, want wanneer deze cyclus onderkend wordt, krijgt het proces zijn eigen dynamiek.

Dat Keynes een onderwerp voor alleen economen is, beperkt misverstanden, maar voorkomt ze niet. Bij de beurscrisis in 1987 meldde Jan Pen van zijn 'Keynesiaanse geloof' afgefallen te zijn - voor hem "de diepgewortelde gedachte, dat markten gemakkelijk ontregeld raken" - omdat de beurscrisis niet tot een grote recessie leidde.¹⁴⁵ Evenwel, Alan Greenspan voorkwam zo'n recessie met Keynesiaanse middelen door namelijk de rente te verlagen ! Vreemd is het ook dat velen momenteel spreken over de 'terugkomst van Keynes' terwijl macro-economische doorwerkingen gewoon standaard in de economische modellen zitten. Soms wordt ook de relatieve uitwisselbaarheid van inflatie, belastingen en besparingen niet gezien. Met W de loonsom, P het prijspeil, WR de reële bestedingen uit het loon, t de belastingvoet, en S de besparingen uit loon, geldt $WR = ((1 - t) W - S) / P$. Belastingverlaging als antwoord op een

¹⁴³ Zie bijvoorbeeld H.A. Keuzenkamp, "De wonderbaarlijke wederopstanding van John Maynard Keynes", SEO Topics 6-2, November 2001

¹⁴⁴ C. Flanning en D. O Mahony, "The general theory of profit equilibrium. Keynes and the entrepreneur economy", MacMillan 1998, 2000. Dit is mijns inziens een van de beste besprekingen van de *GT*, en eigenlijk een noodzakelijke aanvulling op de gangbare macro-economie in de leerboeken.

¹⁴⁵ J. Pen, "Wie heeft er gelijk?", Academic Service 1989, p212

dreiging van een recessie kan minder effect hebben dan gedacht indien burgers door de onzekerheid ook meer gaan sparen.

Mijn eigen suggestie is dan ook de *balanced budget multiplier*. Naast een uitgaven-norm of Zalm-norm voor de gewone overheidsuitgaven is een kapitaalbegroting voor anti-cyclische investeringen zinvol, vooral te financieren uit belastingen op de hoogste inkomens. Niet lenen, want dat zijn maar uitgestelde belastingen. Zo'n aanpak lijkt ook voor Japan effectiever dan de daar voorgestelde hogere inflatie.

Dat de wereld nu niet fors investeert in publieke voorzieningen is een gemiste kans. Keynes leerde het al: I is echt inkomen en S is maar geld op de bank.

Een Europees Economisch Hof (2001)

13 december 2001

De Europese Unie sleutelt voortdurend aan haar structuur. En met reden. Bij de uitbreiding met nieuwe lidstaten zou handhaving van de bestaande structuren tot verstarring kunnen leiden, terwijl de globalisering juist een voortdurende druk van nieuwe uitdagingen legt. De Rotterdamse hoogleraar Van Schendelen houdt ons steeds voor dat Europa belangrijk is en belangrijker wordt. Tegelijk neemt de zorg voor het democratisch gehalte van de structuur toe. Het structuurdebat wordt soms als een constitutioneel proces betiteld, waarbij sommigen ook aan een federaal Europa denken. De Europese Commissie bevordert dat debat graag, zie <http://europa.eu.it> en de discussie bijvoorbeeld over ‘Laken’.

In de economische theorie is de aandacht voor instituties de laatste jaren toegenomen, en dan met name rondom de rol van *informatie* zoals ook dit jaar bij de Nobelprijzen is gebleken.¹⁴⁶ Vanuit deze theorie is zinvol commentaar mogelijk op dit Europees constitutioneel proces.

Kijken we naar de structuur van de Westerse democratie, de Trias Politica, met de scheiding van wetgevende, uitvoerende en gerechtelijke machten, conform Montesquieu, dan valt op dat de informatievoorziening geen afzonderlijke onafhankelijke rol toebedeeld krijgt. Gezien het toegenomen belang van wetenschap en informatie voor het beleid, is die omissie in toenemende mate kwetsbaar. De economische benadering van de Public Choice beschrijft het gedrag van overheden, politici en ambtenaren vanuit de hypothese van eigenbelang, en vanuit zulk eigenbelang kan men zich voorstellen dat ook informatie gemasseerd en gekneeld wordt.

Waar de staathuishoudkunde (‘political economy’) de wetenschap van het management van de staat is, ontstaat er een logische terugkoppeling van de theorie naar de adviespraktijk met behulp van die theorie. Een macro-economisch model moet ook een submodel bevatten waarin het gedrag van de overheid zelf wordt beschreven. Voor deze endogene overheid is de theorie van de Public Choice van toepassing. Wanneer de economische wetenschap een rol heeft bij het advies ten behoeve van een democratische overheid, ontstaat de figuur van optimalisering van de Sociale Welzijnsfunctie (SWF) met endogene overheid en Public Choice beschrijving van menselijk gedrag, en ontstaat de figuur dat de wetenschap gaat voorspellen wat de politici en beleidsmakers gaan doen. Het beleid kan blijven afwijken, maar de informatie over het gedrag in ieder geval goed verzorgd.

Voor een correcte borging van deze rol van de economische wetenschap is een grondwettelijk Economisch Hof logisch noodzakelijk waarin wetenschappelijkheid en dus de vrijheid van denken en onafhankelijkheid zijn veiliggesteld. In een andere situatie zoals met het Nederlandse Centraal Planbureau (CPB) waarin conditioneel geraamd wordt op beleidsvoornemens - dus op wat politici en beleidsmakers zeggen dat zij zullen doen in plaats van wat er werkelijk zal gebeuren - bestaan er teveel mogelijkheden waarop het mis kan gaan, zeker ook zonder grondwettelijke bescherming. Een Economisch Hof is dus geen terugkeer naar plansocialistische tijden, maar het is juist zeer open en een verrijking voor de democratie.

Merk hierbij het verschil tussen de universitaire wetenschappers die op de tijdschriften zijn gericht, die alle tijd van de wereld hebben en die altijd vrij zijn te zeggen dat zij het nog niet weten, en de toegepaste wetenschappers die binnen korte tijd een advies moeten formuleren dat voor het beleid bruikbaar is. Advies is mensenwerk, zie de lijst van eisen geformuleerd door Van Sinderen (WRR).¹⁴⁷ Het zijn *mensen* die moeten kiezen uit diverse conflicterende

¹⁴⁶ B.J. Heijdra, B.W. Lensink en E. Sterken, “Baanbrekende analyse marktimperfecties”, ESB 19-10-2001

¹⁴⁷ J. van Sinderen, “Afscheid van de beleidseconomie”, ESB 28-9-2001

wetenschappelijke inzichten, die een oordeel moeten vormen over de betrouwbaarheid van data, etcetera. Dit mensenwerk laat zich het best vergelijken met het werk van een rechter, die ook moet oordelen op grond van *het beste eigen inzicht*. De formatie van een Economisch Hof is een pragmatisch compromis, zoals ook het gewone recht een pragmatisch compromis is van mooie idealen en moeizame werkelijkheid.

De Trias Politica, hoe democratisch ook, laten klaarblijkelijk ook nog teveel ruimte over aan politici en beleidsmakers ten nadele van de bestaanszekerheid van de burgers, zoals gebleken is met de Grote Depressie en de Grote Stagflatie (met voor Nederland de WAO). Een grondwetsamendement voor een Economisch Hof is aan te bevelen, vooral voor Europa.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Th. Cool, “Definition & Reality in the General Theory of Political Economy” (DRGTPE), Samuel van Houten Genootschap 2000

De morele imperatief (2001)

November 2001

We hebben de morele plicht om ons land tot een ideale plek te maken. Een land zo mooi, zo welvarend, zo vrij, zo gelukkig, zo sprankelend, dat de rest van de wereld verwonderd naar ons kijkt en in bewondering vraagt hoe zoiets mogelijk is. Nederland zou een voorbeeld moeten zijn dat inspireert en motiveert, dat kriebels geeft en dat het verlangen van andere landen voedt om ook mooi, welvarend, vrij, gelukkig en sprankelend te zijn. Veel Nederlanders denken dat we de morele plicht hebben om ontwikkelingshulp te geven, en dat is natuurlijk ook wel een beetje zo, maar ontwikkelingshulp werkt maar heel beperkt omdat landen vooral zichzelf moeten ontwikkelen. Een voorbeeld, daarentegen, werkt voortdurend. Een keihard voorbeeld oefent een gestage morele druk uit en vormt een voortdurende verleiding. Wanneer in Ghana de gezondheidszorg minder is, dan kan men naar Nederland wijzen, en de Ghanees vraagt verwonderd: “Waarom lukt het daar wel ?” Wanneer in China de horizon vervuild raakt, dan kan men naar Nederland wijzen, en de Chinees vraagt verwonderd: “Waarom zijn de luchten daar schoon ?” Wanneer in Calcutta de gemeenteraadsverkiezingen ordeloos verlopen, dan kan men naar Nederland wijzen, en de Calcutter vraagt verwonderd: “Waarom werkt het gemeentebestuur daar op rolletjes ?” Wanneer in Bangkok het verkeer vastloopt, dan kan men naar Nederland wijzen, en de Bangkokiaan vraagt verwonderd: “Waarom loopt het verkeer daar niet vast ?”

Het zou natuurlijk ook voor onszelf fijn zijn wanneer ons land zo mooi, zo welvarend, zo vrij, zo gelukkig en zo sprankelend zou zijn. Het streven hiernaar kan echter eigenbelang zijn en heeft dan geen morele betekenis. Is dit streven echter op anderen gericht, dan krijgt het morele betekenis - terwijl morele contemplatie ook laat zien dat we de plicht hebben om er ten behoeve van anderen naar te streven. Dat is het bijzondere van de morele imperatief, want wanneer deze je eenmaal te pakken heeft, laat hij je niet meer los.

Wanneer het moreel besef ontstaat, ontstaat ook het inzicht dat een afwijking van een morele standaard niet slechts een afwijking hoeft te zijn maar ook immoreel kan zijn.

Een eerste vereiste van een voorbeeldig land is dat we de eigen problemen niet afwentelen op anderen. Dat doen we nu helaas wel. Nederland is daarmee een immoreel land. De situatie is dus erger dan gedacht. Het is niet zo dat we in een neutrale situatie verkeren waarin zaken slechts wat grauw en weinig inspirerend zijn, en waarin de uitdaging er slechts uit bestaat om wat meer vrijheid en blijheid en misschien zelfs van geluk stralende gezichten te krijgen. Het probleem is dat we al zulke welvarende gezichten hebben, maar dat dit vermeende geluk is gebaseerd op immoreel gedrag ten opzichte van anderen - en dit in te zien is natuurlijk een moeizaam en pijnlijk proces.

Het is een zware morele last, gelukkig te zijn vanuit het doel om voor anderen een voorbeeld te zijn.

Nawoord: Perspectief vanuit 1989-2002

Augustus 2002

Aldus moge duidelijk zijn: Ik protesteer tegen de breidel van de wetenschap door de directie van het Centraal Planbureau. Dat zulke breidel mogelijk is in het Nederland van 1989-2002, en dat velen dit accepteren en niet krachtig protesteren, zou grote zorg moeten baren.

Zoals gezegd: Voor wie me serieus neemt, vormen de jaren 1989-2002 een bizarre periode, en daarvan 2002 misschien nog wel het meest. Voor u is de boodschap duidelijk: (1) Het is te adviseren dat er een parlementaire enquête komt naar de massale werkloosheid en de rol daarbij van de voorbereiding van het economisch beleid, en in het bijzonder de rol van het Centraal Planbureau. (2) Het is gewenst dat de breidel door de directie van het CPB ongedaan wordt gemaakt. (3) En u werpt de partijen PvdA, VVD, D66 en Groenlinks verre van u.

Voor wie me niet serieus neemt, zal deze boodschap niet aan de orde zijn. De voorgaande pagina's hebben u niet overtuigd, en er is dan weinig kans dat u door deze laatste pagina's alsnog van gedachten verandert.

Maar een auteur heeft enige vrijheid, en het kan geen kwaad voor deze laatste groep nog een laatste poging te doen.

Voor wie de indruk heeft gekregen:

“Hij vindt dit, hij vindt dat, ... Dat mag hij. Maar wie is hij helemaal, dat hij denkt, dat het dan ook moet gebeuren ? Nee, ik begin te begrijpen dat de directie van het Centraal Planbureau geen andere weg zag dan ontslag.”

Begrijpt u mij dan goed:

Ik ben met door de rechter vastgesteld machtsmisbruik uit mijn werk en afdeling verplaatst, en vervolgens ben ik met verder niet onderzochte leugens ontslagen. Dit alles druist in tegen de wetenschappelijke ethiek. Het is dan toch niet meer dan logisch dat ik verzoek om terugplaatsing ? Daarom gaat het.

In de grond van de zaak wil ik aldus slechts teruggeplaatst worden in mijn oorspronkelijke functie op het Centraal Planbureau.

In deze pagina's behandel ik ook andere onderwerpen, en deze besprekingen kunnen niet gebruikt worden als argument om mijn ontslag te onderbouwen.

Mijn advies tot een parlementaire enquête is slechts een advies. Een wetenschapper moet kunnen adviseren, wanneer hij daartoe gronden ziet. Ik ben ook altijd bereid om dat advies te herzien indien ik betere argumenten hoor.

Mijn analyse t.a.v. de mogelijke aanpak van de werkloosheid en de verstarring in de beleidsvoorbereiding zou ik gaarne als wetenschappelijk medewerker van het CPB ter discussie voorleggen aan de collega's, en na die interne discussie publiceren. Wie inbreuk pleegt op dit wetenschappelijke proces, houdt zich niet aan de afspraken die voor dit wetenschappelijk proces bestaan.

Aldus, een discussie is tegengehouden, en ik ben met machtsmisbruik ontslagen. Dat ontslag is ongedaan te maken, en als wetenschapper moet ik de functie kunnen uitoefenen. Dat, en dat slechts, is wat ik uit hoofde van mijn aanstelling wil.

De breidel en het machtsmisbruik zijn een feit. Gegeven dat feit moet ik veel meer doen dan ik anders zou doen.

Wanneer u dat op het netvlies houdt, dan zijn we op dezelfde golflengte.

Wanneer u vervolgens denkt dat het verstandiger zou zijn om ‘al deze energie te besteden aan nuttiger zaken’, zoals het werken aan de werkloosheidsanalyse en het publiceren daarover, dan moet ik u uit de droom helpen:

- (1) Uw methode werkt niet, zoals reeds is gebleken:
 - (a) Collega's van het Centraal Planbureau hebben al in Economisch-Statistische Berichten (ESB) gepubliceerd over de zinvolle aanpak: Marein van Schaaijk in **1983** en Anton Bakhoven in **1988**.¹⁴⁹ Op deze publicaties is niet adequaat gereageerd.
 - (b) Beiden werken niet meer bij het CPB. Hun vertrek is van een andere soort dan die van mij, zoals ook bekend is uit de ‘Voice, exit and loyalty’ literatuur.
 - (c) Een collega heeft me medegedeeld ook met ‘intimidatie geconfronteerd te zijn geweest’. (Dit was een vertrouwelijk gesprek)
 - (d) Parallel aan uw protest doe ik al wat u vraagt, zie bijvoorbeeld mijn presentatie voor het wetenschappelijk congres van de Nederlandse Arbeidsmarkt Dag **1995**.¹⁵⁰ Men reageert gewoon niet. De voorbereiding van het beleid is verstard.
 - (e) Er zijn dankzij mijn protest stukken boven water gekomen, waarin blijkt dat het Ministerie van Economische Zaken verkeerd is omgegaan met de analyse van Bakhoven. Zie het boek van Hans en Auke Hulst m.m.v. ondergetekende (1998). Ik vermoed dat er nog wel meer te vinden is.
- (2) Mijn analyse is juist *dat* er een fout in de structuur van de beleidsvoorbereiding zit. Ik heb hier wiskundig-economische stellingen met bewijzen.
- (3) Wanneer u me niet serieus neemt, miskent u toch wel mijn morele integriteit, intelligentie en realisme. U miskent de feiten en de wetenschappelijke constatering. U geeft uw vertrouwen aan degenen die u misleiden. Wilt u dat echt ?
- (4) Nogmaals, in de komende 25 jaar komen er op de planeet ongeveer 2 miljard mensen bij, van ongeveer 6 miljard nu naar ongeveer 8 miljard in 2025 - 2030. Zou het niet verstandig zijn om analyses omtrent de werkloosheid grondig te bestuderen, gezien de invloed van werkloosheid op de bestaanszekerheid van mensen, gezien de relatie met oorlogen en dictaturen ?

¹⁴⁹ Marein van Schaaijk, “Loon-differentiatie en werkloosheid”, ESB 21-09-1983. Anton Bakhoven, “Een marktgerichte oplossing voor het werkloosheidsprobleem”, ESB 13-01-1988

¹⁵⁰ Thomas Cool (1995), “Belastingstructuur, inflatie en werkloosheid” in CBS/NAD (1996), “De Nederlandse ArbeidsmarktDag 1995”, Centraal Bureau voor de Statistiek

Literatuur

Hier worden alleen enkele boeken genoemd.
Artikelen hebben vaak voetnoten met aanvullende verwijzingen.

Zie ook <http://www.dataweb.nl/~cool>

Sinds 2004 hanteert Thomas Cool de naam “Colignatus” (“Colig-geboren”) als wetenschappelijke naam ter onderscheid van politiek en commercie.

AD Tijdsdocument (2002), “Fortuyn. De opkomst, de moord, de nasleep”, Het Spectrum

Aronson, E. (1992), “The social animal”, Freeman

CBS/NAD (1996), “De Nederlandse ArbeidsmarktDag 1995”, CBS

Centraal Planbureau (1992a), “Nederland in drievoud”, Sdu

Centraal Planbureau (1992b), “Scanning the future”, Sdu

Charlemagne (2008), “Who cares about Europe?”, The Economist September 20th, p34

Colignatus (1981, 2007), “A logic of exceptions”, Thomas Cool Consultancy & Econometrics

Colignatus (1990), “After 20 years of mass unemployment: Why we might wish for a parliamentary inquiry”, bijdrage aan het Albeda Congres, CPB interne notitie 90-III-38, zie ook <http://www.dataweb.nl/~cool/Thomas/Nederlands/TPnCPB/Record/1990/12/18/index.html>

Colignatus (1992), “Definition & Reality in the General Theory of Political Economy: Background papers 1989-1992”, Magnana Mu Publishing & Research

Colignatus (1994), “Trias Politica & Centraal Planbureau”, Samuel van Houten Genootschap, zie <http://www.dataweb.nl/~cool/Thomas/Nederlands/TPnCPB/Record/1994/11/30/TPenCPB.html>

Colignatus (2000), “Definition & Reality in the General Theory of Political Economy”, Samuel van Houten Genootschap (DRGTPE)

Colignatus (2001) en (2007) 2nd edition, “Voting Theory for Democracy”, Thomas Cool Econometrics & Consultancy

Colignatus (2005), “Definition & Reality in the General Theory of Political Economy”, 2e editie, Dutch University Press, <http://www.dataweb.nl/~cool/Papers/Drgtpe/Index.html>

Colignatus (2005), “Advies tot ontslag van alle hoogleraren economie”, Tijdschrift voor het Economisch Onderwijs, 2005 no 2, april, p 108-112

Colignatus (2008), “A note on competing economic theories on the 2007-2008+ financial crisis: The case for (hidden) stagflation.” <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/10831/>.

Colignatus, Th. en H. Hulst (2003), “De ontketende kiezer”, Rozenberg publishers <http://www.dataweb.nl/~cool/SvHG/SvHG.html#RecensieDOK>

Dercksen, W.J. (ed), “The future of industrial relations in Europe”, WRR 1990, V71.

Doel, Hans van den (1979), “Het Biefstuksocialisme en de economie”, Spectrum

Gill, R. (2008), “A logic of exceptions, by Thomas Colignatus. Book review”, Nieuw Archief voor Wiskunde

Groot, A.D. de (1982), “Academie en forum”, Boom

Hulst, Hans, en Auke Hulst m.m.v. Thomas Colignatus (1998), “Werkloosheid en armoede, de oplossing die werkt”, Thesis Publishers

Louw, André van der (1992), “De rode hoed en andere verhalen”, Conserve

- Passenier, J. (1994), "Van planning naar scanning. Een halve eeuw Planbureau in Nederland", Wolters Noordhoff
- Paulos, John. (1993), "Ik denk, dus ik lach", Ooievaar Pockethouse
- Pollock, D.S.G. and N. Letta (2001), "Deconstructing the Consumption Function: New Tools and Old Problems", mimeo University of London and GREQAM
- Skidelsky, R. (1975), "The reception of the Keynesian revolution". In Milo Keynes (ed), Essays on John Maynard Keynes, CUP 1975:89 & 102-103
- Visser, Arjan (2001), "De Tien Geboden", Rainbow Pocketboeken
- Volkskrant (2002), "Het fenomeen Fortuyn", Meulenhoff